

ДАН ПРИМИРЈА

Празник у антрополошком огледалу

Сенка Ковач

1838

Одељење за етнологију
и антропологију
Филозофски факултет
Универзитет у Београду

ДОСИЈЕ
СТУДИО

МЕАП

Библиотека
Етноантрополошки проблеми
МОНОГРАФИЈЕ
Књига шеснаеста
Сенка Ковач
ДАН ПРИМИРЈА
Празник у антрополошком огледалу

Универзитет у Београду – Филозофски факултет
Одељење за етнологију и антропологију

Етноантрополошки проблеми

МОНОГРАФИЈЕ

Књига шеснаеста

Уредник

проф. др Милош Миленковић

Секретар редакције

проф. др Марко Пишев

Рецензенти

проф. др Иван Ковачевић

др Љиљана Гавриловић, научни саветник

др Гордана Благојевић, научни саветник

Превод закључка

др Бојана Гледић

Уређивачки одбор

Rodrigo Araya Dujisin (Universidad Católica de Chile, Chile); Мирјана Веселиновић Хофман (Катедра за музикологију, Универзитет уметности у Београду – Факултет музичких уметности); Дејан Димитријевић (Departament de sociologie-ethnologie, Université de Nice – Sophia Antipolis); Јелена Ђорђевић (Одељење за политикологију, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука); Зорица Ивановић (Одељење за етнологију и антропологију, Универзитет у Београду – Филозофски факултет); Зоја Карановић (Одсек за српску књижевност, Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет); Сенка Ковач (Одељење за етнологију и антропологију, Универзитет у Београду – Филозофски факултет); Сања Поткоњак (Одсек за етнологију и културну антропологију Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу); Радмила Радић (Институт за савремену историју Србије); Владимир Рибич (Одељење за етнологију и антропологију, Универзитет у Београду – Филозофски факултет); Војислав Станимировић (Катедра за правну историју, Универзитет у Београду – Правни факултет); Лидија Радуловић (Одељење за етнологију и антропологију, Универзитет у Београду – Филозофски факултет); Гордана Горуновић (Одељење за етнологију и антропологију, Универзитет у Београду – Филозофски факултет)

Сенка Ковач

ДАН ПРИМИРЈА

ПРАЗНИК У
АНТРОПОЛОШКОМ ОГЛЕДАЛУ

Београд, 2020

*Монографија је настала као резултат рада на пројекту
Антрополошко истраживање Србије – од културног наслеђа до
модерног друштва (177035) који финансира Министарство
просвете, науке и технолошког развоја на Филозофском
факултету Универзитета у Београду.*

*Етноантрополошки проблеми – МОНОГРАФИЈЕ
је неформално издање које можете бесплатно да преузмете
у електронској форми на интернет адреси:
www.anthroserbia.org*

САДРЖАЈ

УВОД	9
1. На почетку XXI века: државни и други празници у Србији у законском оквиру	9
2. Оквир истраживања	17
3. Инструмент истраживања 11. новембра – Дана примирја у Првом светском рату у Србији	18
4. Појмовни оквир: културни идентитет, (критичка) култура сећања, комеморативни празник, посредници културног памћења	19
11. НОВЕМБАР – ДАН ПРИМИРЈА У ЈАВНОМ ДИСКУРСУ	25
1. Обележавање Дана примирја 2012. године	25
Рецепција Дана примирја 2012. године	32
2. Обележавање Дана примирја 2015. године	50
Рецепција Дана примирја 2015. године	53
3. Обележавање Дана примирја 2016. године	75
Рецепција Дана примирја 2016. године	78
4. Обележавање Дана примирја 2017. године	111
Рецепција Дана примирја 2017. године	116
5. Обележавање Дана примирја 2018. године	159
Рецепција Дана примирја 2018. године	177

ДАН ПРИМИРЈА У АНТРОПОЛОШКОМ ОГЛЕДАЛУ	223
1. Наталијина рамонда као посредник у јавној култури сећања	223
1.1. Јавни дискурс	223
1.2. Рецепција Наталијине рамонде у студентском узорку	225
2. <i>Месџа сећања</i> – политичко и културно памћење	231
2.1. Комеморативне годишњице у Србији	231
2.2. Рецепција Дана примирја у студентском узорку	232
2.3. Јубиларна прослава у Паризу 2018. године	236
2.4. Посета француског председника Емануела Макрона Београду 2019. године	238
ПРАЗНИК КАО ПОСРЕДНИК У ГРАЂЕЊУ СЛИКЕ О СЕБИ И ДРУГИМА: СТУДИЈА СЛУЧАЈА	241
1. Наративи о Дану примирја студената Филозофског факултета	241
2. Наративи о празнику студената Филозофског факултета	255
ЗАКЉУЧАК	261
ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА	269
SUMMARY	281

*Дивим се јунацима Првој светској рати,
пошћујем њихове жртве и
славим мир за који су се изборили.*

Стефан,
студент психологије из Руме,
истраживање 2017. године

УВОД

1. На почетку XXI века: државни и други празници у Србији у законском оквиру

Почетком XXI века, у размаку од десет година, уведени су нови државни празници у Србији – 2001. 2006. и 2011. године. Нови празнични календар 2001. године настао је на предлог комисије коју је именovala Влада Републике Србије (Ковач 2011, 9–14). Предлог ове комисије, у којој су били еминентни историчари, као и професори из других научних области, био је предмет расправе у Скупштини Србије, након чега је Народна скупштина – 10. јула 2001. године – донела *Закон¹ о државним и другим празницима у Републици Србији.*² Тада је уведен нови државни празник – Срећење – Дан државности (Ковач 2011).

Историчар Радош Љушић био је председник комисије коју је именovala Влада Републике Србије да сачини предлог новог државног празника. Основна идеја око које су се чланови комисије сложили била је да се за празник не узима догађај из средњег века, јер ниједна држава у Европи нема празник који је инспирисан догађајем из тог периода. Изостављен је и XX век зато што постоје идеолошке поделе и

1 „Закон о државним и другим празницима у Републици Србији“, *Службени гласник*, бр. 43, од 17. 7. 2001. године.

2 Историчар Чедомир Антић, гостујући 29. новембра 2011. године код Наташе Миљковић у Јутарњем програму Радио-телевизије Србије, рекао је да је био најмлађи члан комисије која је 2001. године дала предлог нових празника и да је *Закон* имао велику подршку народних посланика. Усвојен је с једним гласом против, „упркос чињеници да је донет непосредно после изручења Слободана Милошевића Хагу“.

јер би празник био за једне прихватљив, а за друге неприхватљив. Из XIX века су издвојена два значајна догађаја која су се одиграла на Сreteње:³ почетак Првог српског устанка 1804. године у Орашцу и доношење Сreteњског устава 1835. године у Крагујевцу. Радош Љушић сматра „да је то одличан предлог, будући да су значајне догађаје из историјске и културне прошлости Србије – устанак и Устав – водиле обе династије: Карађорђевићи и Обреновићи“.⁴

Уследиле су и измене Закона о државним и друћим йразницима 2006. године, када је усвојен предлог да се и Дан Војске Србије⁵ празнује 15. фебруара.

Такође, Законом из 2001. године прецизирано је шта се од других државних, верских и осталих празника йразнује, а шта се йразнује радно (Ковач 2011, 15–16).

Десет година касније, крајем октобра 2011. године,⁶ писани медији су обавестили јавност да је Влада Републике Србије по хитном поступку упутила у Скупштину Србије Предлој закона о изменама и доунама Закона о државним и друћим йразницима у Србији.⁷ Јавност је обавештена:

„Према предложеном, грађани ће добити још два слободна дана у години. Сreteње ће се убудуће славити два дана. Поред тога, нерадни дан ће убудуће бити и 11. новембар, кад ће се славити Дан примирја у Првом светском рату. Влада је предложила и да се 21. октобар радно слави као Дан сећања на српске жртве у Другом свет-

3 Историчар Срђан Милошевић бавио се идеолошким и хоронолошким проблемима у вези с празником Сreteње у раду „Dan државности (ili) Sreteње: ideologija vs. hronologija“ (2012). У другом издању књиге „Сreteње: нови државни празник у јавном дискурсу“ детаљније ћу се осврнути на проблеме којима се Срђан Милошевић бавио у овом тексту.

4 Разговор с професором Љушићем, 13. 12. 2002. године.

5 Обележавао се од 2007. до 2011. Од 2012. године обележавање Дана Војске везано је за датум Другог српског устанка – 23. април.

6 *Kurir*. 2012. „Stižu novi praznici!“, 24. 10. 2011, 4.

7 „Измене и допуне Закона о државним и другим празницима у Републици Србији“, *Службени йласник РС*, бр. 43/2001, 101/2007, бр. 92/2011. Доступно на: <http://www.propisi.com/zakon-o-drzavnim-i-drugim-praznicima-u-republici-srbiji.html>

ском рату. Исти је случај са празновањем Светог Саве и Видовдана.“⁸

Четврти дан који ће се обележавати радно јесте 22. април – Дан сећања на жртве холокауста, геноцида и других жртава фашизма у Другом светском рату.⁹

Током новембра 2011. године, јавност је обавештена да ће се празновати нови датуми. Објављене су и прве анкете. Тако је, на пример, лист *24 sata*¹⁰ објавио анкету – *Да ли знајте који су нам државни празници?* Анкетирани углавном нису чули за празнике који се предлажу. Препознавали су тада Сретење – Дан државности, као државни празник.

У истом листу је објављена изјава историчара Предрага Марковића¹¹ да је „[...] 11. новембар датум који обележавају многе европске земље, али, како каже, није на одмет да то чини Србија, победник Првог светског рата“.

Расим Љајић, тадашњи министар за рад и социјалну политику, нагласио је да ће се Дан државности славити два дана како би се „афирмисао највећи државни и национални празник. ‘На тај начин смо хтели да исправимо нелогичност да се Први мај и Нова година славе два нерадна дана, а да се највећи државни празник слави један дан.’ Министар Љајић је напоменуо да се Дан примирја у Првом светском рату нерадно обележава у свим државама победницама, да је то прва почела да слави Велика Британија 1919. године, а Србија да га обележава разним манифестацијама од 2005. го-

8 Свети Сава и Видовдан се славе радно.

9 Медији су известили да је у Скупштини Србије овај датум предложен у знак сећања на пробој логораша из Јасеновца. С овим предлогом Демократске странке сложио се и Српски покрет обнове. *Pressonline*. 2011. „Poslanici iznosili niz predloga za praznike Srbije!“. Доступно 2011. на: <http://www.pressonline.rs/info/politika/188608/poslanici-iznosili-niz-predloga>.

PTC. 2011. „Poslanici o državnim praznicima“ 23. 11 2011. Доступно на: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/995936/poslanici-odravnim-praznicima.html>

10 *24 sata*. 2011. „Građani ne znaju zašto slave nove praznike“, 21. 11. 2011, 5.

11 Исто.

дине. ‘Сматрали смо да Србија као учесница у рату и земља која је највише страдала, треба да га обележава с обзиром да је у том рату изгубила трећину популације’, изјавио је министар Љајић.¹²

Из календара празника по Закону¹³ из 2011. године издавамо **државне празнике**. У члану 1 Закона о државним и другим празницима у Републици Србији пише да „државни празник Републике Србије јесте Сретење – Дан државности Србије, спомен на дан када је на збору у Орашцу 1804. године дигнут Први српски устанак и дан када је у Крагујевцу 1835. године издат и заклетвом потврђен први Устав Књажевства Србије“. Сретење – Дан државности Србије, празнује се од 2012. године 15. и 16. фебруара.

У члану 1 је наведено да су државни празници Републике Србије и Нова година – 1. и 2. јануар, Празник рада – 1. и 2. мај, Дан победе – 9. мај,¹⁴ и Дан примирја у Првом светском рату – 11. новембар.

Верски празници

У члану 2 истог закона наведено је да се „у Републици Србији празнују и верски празници; Први дан Божића – 7. јануар; Ускршњи празници – почев од Великог петка, закључно са другим даном Васкрса“.

Поред наведених празника, запослени имају право да не раде на одређене верске празнике, и то: православци – на први дан крсне славе; католици и припадници других хришћанских верских заједница – на први дан Божића и у дане Ускршњих празника почев од Великог петка, закључно с другим даном Ускрса, према њиховом календару; припадници исламске заједнице – на први дан Рамазан-

12 ПТС. 2011. „Poslanici o državnim praznicima“, 23. 11. 2011. Доступно на: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/995936/poslanici-o-drzavnim-praznicima.html>.

13 „Измене и допуне Закона о државним и другим празницима у Републици Србији“, *Службени гласник РС*, бр. 43/2001, 101/2007, бр. 92/2011. Доступно на: <http://www.propisi.com/zakon-o-drzavnim-i-drugim-praznicima-u-republici-srbiji.html>.

14 Празник се прославља *радно*.

ског бајрама и први дан Курбанског бајрама; припадници јеврејске заједнице – на први дан Јом Кипура.

Празници који се израњују и обележавају радно

У члану 4 Закона наведени су празници који се у Републици Србији *израњују и обележавају радно*: Свети Сава – Дан духовности – 27. јануар; Дан сећања на жртве холокауста, геноцида и других жртава фашизма у Другом светском рату – 22. април; Видовдан – спомен на Косовску битку – 28. јун; и „Дан сећања на српске жртве у Другом светском рату – спомен на 21. октобар 1941. године и крваву јесен 1941. године када су немачке окупационе снаге извршиле масовни ратни злочин над цивилима у Крагујевцу и широм Србије“.

У јануару 2013. године, посебном препоруком Владе Републике Србије,¹⁵ уведен је још један празник – 14. јануар: православна Нова година. Од тада у јавном дискурсу није било вести да се званично празнује православна Нова година.

Дан Војске Србије, од 2007. до 2011. године, обележавао се 15. фебруара – на исти дан када се обележавао Дан државности – Сретење.¹⁶ Од 2012. године,¹⁷ Војска

15 У тексту: *RTS*. 2013. „Za državne organe neradni dan 14. januar“, 11. 1. 2013. године објављено је саопштење прес службе Владе Републике Србије „да државни и други органи и организације неће радити у понедељак 14. јануара 2013. године на дан прославе Српске нове године“. Доступно на: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/1245526/za-drzavne-organe-neradni-dan-14-januar.html>

У тексту: *Вечерње новосићи*. 2013. „И српска нова нерадна“, 4, пише да је препоручено да 14. јануар буде нерадни дан. „Влада је донела препоруку да се не ради 14. јануара и она није обавезујућа.“

16 О прослави Дана државности и Дана Војске Србије 2011. године у тексту: *Бетиа*, ЕМГ. 2011. „Обележени Дан државности и Дан Војске Србије“, 15. 2. 2011. Доступно на: <https://naslovi.net/cir/2011-02-15/emportal/obelezani-dan-drzavnosti-i-dan-vojske-srbije-video/2335323>.

17 У вести агенције *Fonet* „Обележен Дан Војске Србије“, 23. 4. 2012, пише да је те године обележен нови датум Дана Војске Србије – 23. април. Свечаност је одржана у Лесковцу, одакле је поруке комуникацијском колективу упутио министар одбране Драган Шутановац, истичући да је циљ војних реформи „поновно успостављање партнерства и савезништава са европским државама и европским војскама“. „У Такову, где је „на Цвети 1815. Милош Обреновић, потоњи српски

Србије¹⁸ прославља свој празник 23. априла – „у спомен на дан када је 1815. године подигнут Други српски устанак, који је био прекретница у стварању модерне српске државе и војске“.

Предлози нових ѝразника

У октобру 2016. објављена је изјава Владана Вукосављевића, министра за културу, да ће се од 2017. године 24. маја прослављати нови државни празник – Дан словенске писмености, који ће се обележавати радно. „На овај датум прославља се дан Светих Ћирила и Методија, творца глаголице, просветитеља који су ширили писменост међу словенским народима.“ Овај дан славе као државни празник у Русији, Чешкој, Пољској и Бугарској. Предлог је дао Одбор за спровођење акције *Неѝјумо срѝски језик*, коју су 2015. године покренули Секретаријат за културу Града Београда, Филолошки факултет у Београду и Библиотека града Београда.¹⁹

Вест о обележавању овог празника – „Дан словенске писмености радни празник“ – објављена је 17. маја 2019. године:²⁰

кнез, подигао Други српски устанак, 197. годишњица овог догађаја обележена је полагањем венаца и одавањем поште српским јунацима. Венце је положио министар унутрашњих послова и председнички кандидат СПС Ивица Дачић.“ Он је поручио: „Неоптерећени прошлoшћу, с оптимизмом гледамо у будућност, која ће Србији донети прикључење европској породици народа што је у претходним вековима представљало једну од основних тежњи српске политичке и интелектуалне елите.“ Доступно на: <https://naslovi.net/cir/2012-04-24/danas/obebezen-dan-vojske-srbije/3387591/amp>.

18 http://www.vs.rs/sr_cyr/o-vojsci/tradicija/dan-vojske-srbije

На сајту http://www.vs.rs/sr_cyr/o-vojsci/tradicija/vojni-praznici наведени су празници видова Војске Србије, родова Војске Србије, празници служби Војске Србије, као и празници јединица и установа Војске Србије.

19 И. М. „Славимо дан словенске писмености“, *Вечерње новости*, 29. 10. 2016, 4.

20 *Радио-ѝтелевизија Врање*. 2019. „Дан словенске писмености радни празник“. Доступно на: <http://www.rtv-vranje.rs/index.php/home/drus-v/item/21156-dan-slovenske-pismenosti-radni-praznik.html>

„Влада Србије усвојила је Предлог закона о допунама Закона о државним и другим празницима, којим се предлаже да 24. мај буде Дан Ђирила и Методија. Тог дана ће се у Србији обележавати Дан словенске писмености. Из Министарства за рад и запошљавање поручују да ће то бити радни дан, што је случај са многим државним празницима у Србији. Ове године у Србији ће бити укупно 12 нерадних дана. Истовремено се празнује и обележава радно пет празника – Свети Сава у јануару, Дан сећања на жртве фашизма у Другом светском рату у априлу, Дан победе у мају, Видовдан у јуну и Дан сећања на српске жртве у Другом светском рату у октобру“ – наведено је у овој вести.²¹

У октобру 2017. године пренета је вест „да је на иницијативу министра Александра Вулина предложено да се 4. децембар – дан када је потписан мир у Првом балканском рату – обележи као Дан ратника, што је изазвало велики револт ратних ветерана и удружења ратних војних инвалида у Србији“.²² Миле Милошевић, председник удружења *Српски ратни ветерани*, рекао је да „ратни ветерани већ имају свој празник, а он се обележава на Видовдан. Инсистирање на 4. децембру је чиста лудост. Поново се налазимо у ситуацији да Вулин, који није ни био у рату, одлучује о нама важним питањима без икакве консултације с нама!“²³

Пренета је изјава министра за рад Зорана Ђорђевића: „Мислим да је потребно да постоји Дан ветерана, [...] добили смо иницијативу, али одбор треба да заседа и да да̑ неки свој став о томе који ће дан бити и генерално да види да ли ће то да усвоји.“²⁴

„Историчар Предраг Марковић каже да не зна због чега би 4. децембар био дан којим би се обележавао Дан ветерана, односно Дан ратника“ и додаје да би 11. новембар, који

21 Исто.

22 Ružica Kantar, „Šta će nam praznik kad umiremo u bedi“, *Kurir*, 2017, 8.

23 Исто.

24 B92. 2017. „4. децембар – Дан борца; ‘Неприхватљиво‘“, 25. 10. 2017. Доступно на: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2017&mm=10&dd=25&nav_category=12&nav_id=1318201.

се код нас слави као Дан примирја, а у свим земљама се слави као Дан ветерана, могао да се слави као Дан ратника.²⁵

Празнични календар у Србији почетком трећег миленијума прати промену власти 2000. године, која свој почетак и легитимност стиче и кроз празнике. Уведен је нови државни празник – Сретење – Дан државности, 2001. године. *Изменама и дојунама Закона* из 2011. године уведени су нови празници. Као државни празник уведен је Дан примирја, 11. новембар, који се после Првог светског рата обележавао у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевини Југославији, али је с променом власти укинут после Другог светског рата.

Након избора 2012. године и промене власти, када је победила коалиција окупљена око Српске напредне странке, створен је симбол Дана примирја – Наталијина рамонда.

Од 2002. до 2019. године *изразују се* или *обележавају радно* датуми из различитих историјских периода, укључујући и два комеморативна датума којима се држава и њени грађани сећају трагичних догађаја у Другом светском рату.

„Календар празника“, сматра Јан Асман, „одражава неко колективно преживљено време, било да је реч, у зависности од припадности групе, о грађанском и црквеним, сељачким или војним годинама“ (J. Asman 2011, 37).

У календару су, сматра Куљић, „најупадљивији најсветији периоди групне колективне прошлости. Институционализовањем празника, учвршћује се годишњи круг памћења. Празници служе друштвеном усклађивању појединачних памћења, јер свеукупна заједница сећања скреће пажњу на исте тренутке прошлости“. Он се такође пита: „Није ли то у ствари усклађивање мноштва појединачних памћења“ (Куљић 2006, 172).

Календари празника се мењају (Ковач 2011, 11–12; 115–125). „Неки данас важни догађаји“, сматра Куљић, „нису то били раније. Не може се предвидети колико дуго ће се неки догађај памтити као историјски. Владајуће групе одлучују о

трајности памћења, о увођењу нових празника у календар и о брисању старих“ (Кулјић 2006, 172).

Када је реч о томе колико познајемо празнични календар, који је уређен *Законом о државним њразницима* у првих 18 година ХХI века, сазнала сам које празнике испитаници препознају у празничном календару у Србији током петогодишњег истраживања рецепције Дана примирја на репрезентативном узорку од 722 испитаника у оном делу инструмента истраживања када сам замолила студенте Филозофског факултета у Београду да ми одговоре на питање – *Наведи ње њразнике који се њрослављају у Србији данас (уведени Законом о државним и друјим њразницима)*. Анализа одговора на ово питање доступна је читаоцима ове књиге и отворена за даља истраживања.

2. Оквир истраживања

Истраживање 11. новембра – Дана примирја у Првом светском рату у Србији, које сам започела 2012. године, имало је за циљ да провери да ли се још један нови државни празник може анализирати по истом методолошком кључу као и државни празник Сретење (Ковач 2011). Користила сам штампу, интернет и телевизијске канале као изворе информација. Као и у претходном истраживању, пошла сам од претпоставке да, у јавној комуникацији, поруке које се шаљу преко различитих комуникацијских канала и њихова симултаност стварају неку врсту не сасвим виртуелне заједнице прималаца поруке, која се у одређеним условима трансформише у реалну јавност (Ѕкиљан 1998, 41–42).

Ѕкиљанова (1998) теоријска промишљања о *јавном језику* утицала су на обликовање теоријско-хипотетичког оквира за истраживање нових државних празника у Србији: Дана државности – Сретења (Ковач 2011; Ковач 2014а; Ковач 2019а) и 11. новембра – Дана примирја (Ковач 2013; Ковач 2014б; Ковач 2019б).

Истраживање Дана примирја било је усмерено на рецепцију и анализу медијских порука и *нових симбола*, као и на анализу државних комеморативних прослава Дана при-

мирја у местима сећања 2012. године и потом од 2015. до 2018. године, укључујући јубиларну прославу стогодишњице од потписивања примирја у Првом светском рату, која је организована у Паризу 2018. године. Рецепција празника је истражена на репрезентативном узорку од 722 испитаника.

3. Инструмент истраживања

11. новембра – Дана примирја у Првом светском рату у Србији

Рецепција новог државног празника – 11. новембра – истражена је на узорку од 722 студента прве године на четири студијске групе на Филозофском факултету (историја, етнологија и антропологија, психологија и андрагогија) 2012. године и потом, у наставку истраживања, од 2015. до 2018.²⁶ године, на пет студијских група (историја, етнологија и антропологија, психологија, педагогија и андрагогија).

Највише студената који су учествовали у овом истраживању, неколико дана после празника,²⁷ те попунили податак о месту становања, било је из Београда, као и из 77 градова и насеља у Србији. Истраживање на репрезентативном узорку имало је за циљ да покаже колики је значај 11. новембра – Дана примирја у Србији, у обликовању културног идентитета.

26 Захваљујем се студентима прве године историје, етнологије и антропологије, психологије, педагогије и андрагогије Филозофског факултета Универзитета у Београду који су учествовали у истраживању, као и колегицима и колегама с Филозофског факултета који су ми омогућили да обавим истраживање о Дану примирја 2012. и потом од 2015. до 2018. године: проф. др Миломиру Деспотовићу, декану Филозофског факултета у Београду и професору на Одељењу за андрагогију, проф. др Јелени Мргич с Одељења за историју, проф. др Гордани Горуновић и доц. др Данијели Велимировић с Одељења за етнологију и антропологију, проф. др Ани Пешикан и доценту Оливеру Тошковићу с Одељења за психологију, доц. др Наташи Николић с Одељења за педагогију, и доц. др Александру Булајићу с Одељења за андрагогију.

27 Истраживање 2012. године спроведено је у периоду од 22. новембра до 20. децембра.

Инструмент истраживања састојао се од десет питања отвореног типа. Једно питање је било с понуђеним одговорима. Нека питања сам користила у истраживању Дана државности (Ковач 2011). Занимало ме је да сазнам шта студенти мисле да смо показали свету и унутар Србије прослављањем Дана примирја, на који начин су добијали информације о празнику, шта значи Наталијина рамонда и да ли су чули за њу. За разлику од претходног истраживања – рецепције Дана државности – у истраживању о Дану примирја у Србији било ми је важно да сазнам шта за моје испитанике представља овај нови државни празник, а шта празник уопште. Такође, питала сам студенте који се празници прослављају у Србији данас (уведени *Законом о државним празницима*).

4. Појмовни оквир: културни идентитет, (критичка) култура сећања, комеморативни празник, посредници културног памћења

Културни идентитет је, према Јану Асману, „рефлексивно учешће у некој култури, односно изјашњавање за њу“ (J. Asman 2011, 138). Бојан Жикић под овим појмом подразумева „свако јавно испољавање идентитета, било оно на индивидуалном или на колективном нивоу“ (Žikić 2010, 189).

Руано-Борблан сматра да, иако „стицање културног идентитета данас изгледа још отвореније“, он је везан за медијски и генерацијски утицај, те „културни идентитет и даље остаје подвргнут ограничењу, од школског апарата, обавезног за све, без обзира каква је микрозаједница“ (Ruano-Borbalan 2009, 12–13).

Култура сећања, као и теоријски концепти и критички поглед на њу значајни су за анализу Дана примирја, посебно истраживања Тодора Куљића сумирана у књизи „Kultura sećanja“ (2006), као и књиге Алаиде Асман (2011) и Јана Асмана (2011).

Тодор Куљић је у својим истраживањима пошао од „вишедимензионалног темпоралног поретка и сложеног социо-

лошког поимања прошлог“, наглашавајући да „култура сећања није гола конструктивистичка активност, али ни мрежа слика непобитне реалне прошлости“. У својој књизи „Kultura sećanja“ (2006) пошао је „од сложенијег поимања објективности сећања“ и истакао „да смо у прошлости, садашњости и будућности заокупљени дешавањима којих се делом сећамо, делом непосредно доживљавамо, а делом очекујемо, на различитим местима и у склопу тумачења разних група чији смо припадници“ (Kuljić 2006, 329).

Сандра Раденовић узима у обзир Куљићева теоријска запажања о критичкој или алтернативној култури сећања, наводећи да се она не ограничава само на распознавање „разноврсних симболичких структура у оквиру појединачне и групне обраде прошлости, већ увек узима у обзир интересну, идеолошку, политичку и личну условљеност ових сложених процеса. Критичка култура сећања поставља питање: Ко шта памти и зашто памти? јер кључно питање није шта говоре остаци прошлости? већ како се ти остаци тумаче“ (Radenović 2006, 233).

„Критичка култура сећања као сегмент културног идентитета свесна је унутрашње хетерогености, планских усмеравања, преплитања јавног, службеног и личног памћења, начина на које слике прошлости деле појединце који су их доживели, али и оне који их нису проживели, а прихватају их као део сопственог идентитета.“ (Radenović 2006, 234).

У оквиру промишљања (критичке) културе сећања као сегмента културног идентитета, вреди истаћи, сматра Раденовић, сродност и прожимање појмова култура сећања и колективно памћење (Radenović 2006, 233). Категорија колективног памћења, сматра Сандра Раденовић:

„односи се на део друштвеноинтегративног усменог и/или писаног знања који обликује слику прошлости групе: друштвене групе (породица, народ, нација, партија, конфесија итд.) као ‘заједница памћења’, одређују шта би требло запамтити, а шта заборавити. На тај начин одређено колективно памћење представља мозаик изабраних

садржаја значајних за опстанак и интеграцију групе, те за очување групног идентитета“ (Radenović 2006, 233).

Јан Асман, Тодор Куљић и Сандра Раденовић пишу о комуникативном и културном памћењу. Комуникативно памћење преноси се усменим путем, а обухвата највише три генерације (породично, генерацијско сећање), док се у културном памћењу садржаји прошлости институционализују у оквиру доминантне културе и опстају дуже у времену (празници, споменици, музеји, уџбеници итд.) (Radenović 2006, 234).

Колективно памћење, сматра Сандра Раденовић, *није статаично већ динамично*, и то *реконструктивно*, с обзиром да су и особине и потребе друштвених група променљиве. Колективно памћење није усмерено к тражењу истине, већ настоји да учврсти идентитет група у прошлости (Radenović 2006, 234).

Посебну пажњу реконструктивности посветио је Јан Асман. Он сматра да „ниједно памћење не може да сачува прошлост као такву, већ да од ње остаје само оно што друштво у свакој епохи може да реконструише у складу са својим спољним оквирима“ (J. Asman 2011, 39).

„Прошлост се као таква не може сачувати. Она се стално реорганизује кроз ток садашњице и промене референтног оквира значења. Ново се увек и само, појављује у облику реконструктивне прошлости. Колективно памћење иде у оба правца: напред и назад. Памћење не реконструише само прошлост, оно промишља и искуство садашњости и будућности“ (J. Asman 2011, 41).

Памћење, сматра Куљић, „склапа селективне садржаје прошлости у смисаони поредак, успоставља склад у прихватању и тумачењу света, али не само чувањем одређених садржаја, већ и заборавом других“. Куљић наводи да „треба раздвајати памћење ‘складиштење’ садржаја прошлости, од ‘сећања’, тј. актуализовања сачуваних садржаја. Сећање је захват у прошлост увек из нове садашњице“ (Куљић 2004, 127).

Културом обликована прошлост, тј. слике, појмови и симболи преко којих се прошлост одржава у памћењу, крије

одређени потенцијал тумачења који се у сваком добу може применити на нове доживљаје. У културном сећању се не тумачи само прошлост, него и садашњост (Кулјић 2006, 144).

Тодор Куљић сматра да испитивањем значајних празника или комеморација можемо „препознати ‘најсветије’ периоде из групне колективне прошлости [...]. Институционализација празника учвршћује годишњи круг сећања. Утолико су комеморативни празници важни оријентирани ‘социјализације преко памћења’. Празници, као институционализовани датуми памћења, упозоравају не само на то чега треба да се сећамо, него и када и како треба да се сећамо“ (Кулјић 2006, 173).

„Да би се боље разумео развој јавног обележавања спомен-дана“, пише аустријски друштвени историчар Михаел Митерауер,²⁸

„мора се непрестано имати на уму паралелизам у временским концепцијама индивидуалних животних токова. У оквирима ове проблематике важна је још једна такчка разграничења, под јавним спомен-данима, у савремено доба се углавном подразумевају државне прославе. Прослављање историје у оваквим поводима одвија се у изразитом националном контексту“ (Митерауер 2003, 25).

Посредници њамћења (усмени, писмени, визуелни, електронски), сматра Тодор Куљић, имају активан утицај на сећање, истичући да је „крајем 20. века интернет демократизовао приступ информацијама, али су нарасле манипулативне могућности прошлосту. Била је то ‘Тутембергова

28 Најбољу анализу Митерауерове студије дао је Слободан Наумовић у предговору Митерауерове књиге (2003) „Миленијуми и друге јубиларне године: Зашто прослављамо историју?“. У аргументованој анализи, Слободан Наумовић (2003, 7–23) објашњава на који начин и уз која ограничења се Митерауер укључио у „све актуелнија преиспитивања промене односа према историјском времену и ‘добу комеморација’“. „Нагли развој меморијалне културе у прошлом веку“, како истиче Слободан Наумовић, „повезан са светским ратовима и трагичним искуством Холокауста, као и наступање ‘ере-комеморација’ у другој половини тог века, скоро да нису добили помена у овој Митерауеровој студији“ (Наумовић 2003, 18).

револуција аудио-визуелних медија. Колективно памћење постало је у дигиталном облику све више мултимедијско“ (Kuljić 2004, 126).

Презентујући теоријска промишљања – „какве последице настају потискивањем комуникативне улоге писма у 20. веку, визуелним медијима који утичу на стварање нове калеидоскопске слике света и његове прошлости“ – Куљић наводи да „посредовању памћења кроз слику недостаје кохерентност, те да је масовно репродуковање и памћење мас-медија нестабилно, јер већ наредног дана излазе нове новине и нове поруке. Нова је само хибридна монтажа. Код ње је у средишту исценирање, тј. скуп манипулативних визуелно-просторних, телесно-материјалних, језичких и звучних техника и поступака за организацију памћења“ (Kuljić 2004, 134).

Електронски и писани медији послужили су ми као извор у истраживању Дана примирја, посебно у анализи одговарајућих комуникацијских канала, форми и садржаја порука које припадају јавној комуникацији.

Дан примирја у Првом светском рату је комеморативни празник који се у Србији од 2012. године обележава на комеморативним местима сећања (спомен-костурнице, гробља, места битака...) с којих су званични представници државе слали поруке комуникацијском колективу – јавности. Пошла сам од претпоставке да, у јавној комуникацији, поруке које се шаљу преко различитих канала за комуникацију и њихова симултаност стварају неку врсту не сасвим виртуелне заједнице прималаца поруке, која се у одређеним условима трансформише у реалну јавност. Дубравко Шкиљан наводи да су ти комуникацијски акти у сфери јавне комуникације једносмерни.²⁹ Међутим, да би комуникација остварила своју функцију у конструисању друштвених структура, да би омогућила исказивање социјалне *comunitas*, она мора бити двострана и омогућити примаоцима порука да

29 Дубравко Шкиљан је објаснио да су „елементи двосмерности, какве можемо видети у писмима читалаца новина или у контакт емисијама на радију и телевизији, тек [...] због малог удела у цекокупној медијској продукцији порука сурогат двосмерности комуникације“ (Škiljan 1998, 93).

постану њихови пошиљаоци. Ако повратна информација не постоји у неком облику, примарни пошиљаоци порука никада не могу бити сигурни да су њихове поруке доиста постигле жељени циљ (Škiljan 1998, 41–42).

Поруке послате с *месѝа сећања* путем различитих комуникацијских канала и њихова рецепција у јавном дискурсу у оквиру форумских група, као и у репрезентативном узорку од 722 испитаника у овој *сѝудији случаја*, биле су предмет моје анализе.

11. НОВЕМБАР – ДАН ПРИМИРЈА У ЈАВНОМ ДИСКУРСУ

1. Обележавање Дана примирја 2012. године

*Најава изразника и промоција новој меморијалној
симбола – Наталијине рамонде*

Неколико дана пре прве прославе новог државног празника – Дана примирја, 11. новембра 2012, празник је имао своју медијску промоцију.³⁰ Из Кабинета председника Србије Томислава Николића издато је саопштење да би „Република Србија могла да започне обичај ношења цвета у недељи која претходи Дану примирја“.³¹ Већ од 8. новембра 2012. године, у

30 Моје претходно истраживање државног празника Дана државности – Сретења, показало је да је рецепција овог празника повезана с протоком времена и медијском најавом празника 2011. године (Ковач 2011, 67).

31 Извештаји и текстови на:

B92. 2012. „Na Dan primirja Natalijin cvet“, 9. 11. 2012. Доступно на: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=11&dd=09&nav_category=12&nav_id=658941.

Blic. 2012. „Dan primirja ce se obeleziti cvetom Natalijine ramonde na reveru“, 8. 11. 2012. Доступно на: <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/dan-primirja-ce-se-obeleziti-cvetom-natalijine-ramonde-na-reveru/3dxymdz>.

Mondo. 2012. „Svi da okačimo Natalijin cvet na rever!“, 8. 11. 2012. Доступно на: <https://mondo.rs/Info/Srbija/a267086/Svi-da-okacimo-Natalijin-cvet-na-rever.html>.

Kurir. 2012. „U nedelju sa Natalijinom ramondom na reveru“, 8. 11. 2012. Доступно на: www.kurir.rs/vesti/drustvo/500926/u-nedelju-sa-natalijinom-ramondom-na-reveru

Naslovesti. 2012. „Prekosutra stavite ovaj cvet na rever“, 8. 11. 2012. Доступно на: <https://naslovesti.wordpress.com/2012/11/08/vesti-online-prekosutra-stavite-ovaj-cv/>.

емисији *Београдска хроника*, представница Министарства за рад и социјална питања најавила је нови празник, носећи на реверу амблем назван Наталијина рамонда (*Ramonda Nathaliae*). Објаснила је да ће од те године, у недељи која претходи празнику, по препоруци власти, овај амблем носити јавне и медијске личности на видном делу одеће.

Радио-телевизија Србије је на свом сајту³² обавестила јавност да је обележје за новоустановљени државни празник, Дан примирја у Првом светском рату, амблем с цветом Наталијина рамонда, с позадином у бојама Медаље за спомен на повлачење српске војске преко Албаније – Албанске споменице. Јавност је такође обавештена да је, на иницијативу Кабинета председника Србије Томислава Николића, у сарадњи с Министарством рада, запошљавања и социјалне политике, Влада усвојила закључак „да се новоустановљени празник – Дан примирја у Првом светском рату (11. новембар) – обележи на видљив и упечатљив начин“.

У истој вести се указује на симболику ове биљке „како због станишта, тако и због имена – цвет назван по краљици Наталији Обреновић, познат је и као цвет феникс – чак и када се потпуно осуши, ако се залије, Наталијина рамонда може оживети, што указује на васкрс српске државе из пепела после Првог светског рата.“

Јавност је сазнала да је цвет „Наталијину рамонду у околини Ниша 1884. године открио доктор Сава Петровић, а описао је Јосиф Панчић. Овај цвет је ендемска врста западног Балкана, расте у Србији, Македонији и Грчкој. Налази се на списку ретких, угрожених и ендемичних биљака Европе, а у Србији је строго заштићена врста. Чува се и у Ботаничкој башти ‘Јевремовац’ у Београду. Позадина амблема Наталијина рамонда је зелена и црна, што су боје Ал-

Полиџика. 2012. „Дан примирја у Првом светском рату, државни празник Србије“, 9. 11. 2012. Доступно на: <http://www.politika.rs/scc/clanak/239449/Дан-примирја-у-Првом-светском-рату-државни-празник-Србије>.

32 *РТС*. 2012. „Cvet Natalije na reveru“, 8. 11. 2012. Доступно на: www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Društvo/1207926/Cvet+Natalije.

банске споменице, медаље која се додељивала у спомен на повлачење српске војске преко Албаније.³³

Иницијатива да овај цвет постане симбол празника потекла је од Марка Ђурића, тадашњег саветника председника Републике Србије Томислава Николића. У тексту *Цвети феникс на реверима званичника*,³⁴ читаоци су информисани да су Марко Ђурић и Александар Ристић, тадашњи сарадник у спољнополитичком тиму председника Србије, осмислили обележје Дана примирја. „Ђурић објашњава да је као инспирација послужила руска георгијевска лента, наранџасто-црна трака преузета са Ордена светог Ђорђа, која се у Русији носи поводом дана победе у Другом светском рату и британски ‘попи.’“

„Истраживањем о неком симболичном и аутентичном српском цветну дошли смо до информације о постојању ове врсте под латинским називом *Ramonda Serbica*, а цела прича о њеном проналаску, давању имена Наталијина рамонда и својствима оживљавања, даје посебну тежину и симболику“ – каже Ђурић.

Медији³⁵ су 2012. године подсећали и питали читаоце – *Да ли знајте шта славимо 11. новембра?* Јавност сазнаје да се овај дан први пут прославља као државни празник у Србији. Дан примирја у свим победничким земљама свечано се обележава још од 1919. године, како је било и у Србији до Другог светског рата.

За датум обележавања Дана примирја одређен је 11. новембар, у знак сећања на 11. новембар 1918. године, када је у Француској, у специјалном вагону маршала Фердинанда Фоша, потписано примирје у Првом светском рату и престанак непријатељстава. Тај датум се обележава у свим

33 М. Галовић, „Наталијина рамонда – симбол Дана примирја“, *Политика*, 10. 11. 2012. Доступно на: ww.politika.rs/sr/clanak/239532/Natalijina-ramonda-simbol-Dana-primirja.

34 Ј. Чалија, „Цвет феникс на реверима званичника“, *Политика*, 11. 11. 2014, 7.

35 *Na dlanu*. 2012. „Da li znate šta slavimo 11. novembra“, 9. 11. 2012. Доступно на: <https://nadlanu.com/124354/da-li-znate-sta-slavimo-11-novembra/>.

земљама које су потписале споразум.³⁶ У тексту историчара Чедомира Антића *Зашто Србија слави Дан њримирија у Првом светском рату*,³⁷ уз изношење историјских чињеница, пише да „овај важан датум, којим је завршен Велики рат, за Србију није непосредно много значео“.

Историчар Бојан Димитријевић каже да је у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца овај датум обележаван радно. Осврћући се на идеолошки контекст укидања и враћања овог датума који је везан за српску историју, истиче да „након 2006. године, више није било никаквих сметњи да се овај празник врати [...] он је нека врста погледа на Први светски рат, показатељ жртава које је Србија имала и симболизује савезништво са државама Западне Европе“.³⁸

На дан празника појавиле су се анкете на интернету: *Шта се овим ѡразником ѡрславља? На шта асоцира нови ѡразник?* На неким форумима се појавила анкета: *Да ли 11. новембар ѡреба да буде Дан сећања (на ѡале војнике у свим ратуовима) или Дан ѡримирија?* Релативно мали узорак испитиваних у великом проценту (83,33%) сматра да 11. новембар треба да буде Дан сећања (на пале војнике у свим ратовима).

У електронским медијима и на интернет форумима појавиле су се вести и коментари о Наталијиној рамонди. Коментари на интернет форумима су различити. Од коментара „први пут видим тај цвет, а празник делује потпуно новокомпоновано“,³⁹ до оних који се афирмативно изјашњавају о новом симболу. Чланови неких форумских заједница размењују сазнања о симболима Дана сећања у другим

36 <http://www.novimagazin.rs/vesti/danas-je-praznik---dan-primirja-u-prvom-svetском-ratu>

37 <https://www.021.rs/story/Info/Srbija/51907/Zasto-Srbija-slavi-Dan-primirja-u-Prvom-svetском-ratu.html>

38 B92. 2012. „U Srbiji obeležen Dan Primirja“, 11. 11. 2012. Доступно на: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=11&dd=11&nav_category=12&nav_id=659360.

39 *Krstarica forum*. 2012. „DAN SECANJA (Remembrance Day) ili DAN PRIMIRJA?“, 6. 11. 2012. Доступно на: <https://forum.krstarica.com/threads/dan-secanja-remembrance-day-ili-dan-primirja.586189/>.

земљама. Оцењујући текст *Наталијина рамонда у часћи победо*,⁴⁰ у једном коментару пише:

„Хвала за текст и фотографију. Добро је да се и ми коначно вратимо традицији, ипак смо много људи изгубили у том рату... Енглези имају свој *Poppy*, на реверу носе, имају кутије за донације на сваком кораку. Можда не би било лоше да и код нас тако буде, да тај новац буде усмерен за помоћ породицама погинулих војника. Да сви дођемо до своје рамондице.“

Коментари о новом празнику су повод за критичка преиспитивања јавности о постигнућима и страдањима Срба у ратним догађајима 1914–1918. године, стварања нове заједничке државе након тога и *свега онога што се данас дешава Србији и Србима*. Један број коментара на великој форумској групи садржи податке о прослављању овог дана у другим земљама. Подељена су мишљења о увођењу још једног нерадног дана.⁴¹

У агенцијским вестима наводи се да је празник добио и свој симбол у Србији – значку Наталијина рамонда. „Амблем ове године, у складу са објављеном препоруком Владе, носе функционери, телевизијски водитељи и друге јавне личности и грађани, а догодине ће га волонтери масовно делити на улицама и у школама.“⁴²

Тања Пушоња,⁴³ саветница у Министарству рада, запошљавања и социјалне политике, изјавила је да се овај

40 Текст „Natalijina ramonda u čast pobeде“. Р. Драговића и коментар да је текст пренео информације о симболу Дана примирја, а не „муцаву информацију о празнику“ коју су пренеле остале агенције. Доступно на: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:404961-Natalijina-ramonda-u-cast-pobeде>.

41 *Blic*. 2012. „Obeležavanje Dana primirja: Dosta smo pobeđivali u ratu, a gubili u miru“, текст и коментари на: <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/obelezavanje-dana-primirja-dosta-smo-pobeđivali-u-ratu-a-gubili-u-miru/h0hrfn>.

42 М. Галовић „Наталијина рамонда – симбол Дана примирја“, *Политика*, 10. 11. 2012. Доступно на: <http://www.politika.rs/scc/clanak/239532/Drustvo/Natalijina-ramonda-simbol-Dana-primirja>.

43 Исто. Доступно на: <http://www.politika.rs/scc/clanak/239532/Drustvo/Natalijina-ramonda-simbol-Dana-primirja>.

празник, на иницијативу Кабинета председника Србије, обележава на видљив и упечатљив начин, а амблем је већ привукао пажњу јавности након што су почели да га носе телевизијски водитељи РТС-а.

„Нажалост, није било времена и могућности да се масовно произведе и организовано подели грађанима. Символика Наталијине рамонде је вишеструка, како због станишта, тако и због имена. Углавном расте на истоку Србије, али и на планини Ниџе, чији је највиши врх Кајмакчалан, поприште славне битке у Првом светском рату. Позната је и као цвет феникс, чак и када се осуши, ако се залије, може оживети баш као што је и Србија васкрсла у том рату. Наталијина рамонда названа је по краљици Наталији Обреновић“ – истакла је Тања Пушоња.

У истом обраћању јавности, Тања Пушоња је објаснила да је Дан примирја од 2005. године у програму државних активности. Од тада, сваког 11. новембра, први час у основним и средњим школама посвећен је овом важном датуму. Празник се обележава једним нерадним даном.

На дан празника, у свим информативним емисијама на свим каналима, јавност је обавештена о церемонијама обележавања овог значајног датума. У вестима је дато доста простора обележавању Дана примирја и активностима председника Србије Томислава Николића, као и члановима Владе како у земљи тако и у иностранству. У *местима сећања* у Солуну и на Крфу, председник је одао почаст погинулима у Првом светском рату.

Државни секретар у Министарству рада, запошљавања и социјалне политике Негован Станковић предводио је церемонију полагања венаца и одавања почести на Српском војном гробљу у Битољу у Северној Македонији.

У Србији је председник Владе Србије и министар унутрашњих послова Ивица Дачић положио венац на Спомен-костурницу бранилаца Београда у Првом светском рату. С комеморативних церемонија послате су политичке поруке.

Председник Владе је истакао да „треба да водимо политику која ће водити рачуна да националне и државне интересе заштитимо у миру“.

Градоначелник Београда Драган Ђилас положио је венац на спомен српским ратницима у центру Лазаревца, помињући жртве пале на обе зараћене стране, а изасланик председника Србије, начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Љубиша Диковић положио је венац на гроб Незнаком јунаку на Авали.

У извештајима о обележавању 11. новембра у свету помиње се да је у САД обележен празник Дан ветерана, а у Британији Дан сећања, уз вест да је краљица Елизабета одала пошту погинулим војницима британског Комонвелта. У Паризу, председник Француске Франсоа Оланд је поред Тријумфалне капије положио венац француским погинулим војницима.⁴⁴

У медијским извештајима се наводи пример Велике Британије, где грађани, а посебно званичници и телевизијски водитељи, носе стилизовани цвет булке уочи Дана сећања. „Према предању, на пољима Фландрије – попришту жестоких рововских битака, месту масовног страдања војника – први цвет који је после рата никао био је црвеноцрвени цвет дивљег мака.“

У коментару новинара⁴⁵ – *Да је Ђоковић имао значку...* – написано је:

„Тенисер Енди Мари је у среду у Лондону, на конференцији за новинаре након меча који је изгубио од Новака Ђоковића, на реверу тренерке имао стилизовани црвено-

44 Неколико година раније, *Политика Online* је објавила вест да 2008. године у Паризу, први пут од 1919. године, није било дефилеа поводом Дана примирја у Првом светском рату; Milenko Pešić, „Francuzi zaboravili srpske žrtve i pobeде“. Доступно на: <http://www.politika.rs/sr/clanak/62540/Drustvo/Francuzi-zaboravili-srpske-zrtve-i-pobede>.

45 М. Галовић „Наталијина рамонда – симбол Дана примирја“, *Политика*, 10. 11. 2012. Доступно на: <http://www.politika.rs/scc/clanak/239532/Drustvo/Natalijina-ramonda-simbol-Dana-primirja>.

црни цвет мака, британски симбол Дана примирја. Да је препорука Владе Србије о обележавању Дана примирја била објављена који дан раније, и да је једна значка до- стављена нашем тенисеру, била би то идеална прилика за глобалну промоцију Наталијине рамонде као српског симбола којим се обележава Дан примирја.“

У једном коментару је написано:⁴⁶

„Надам се да ћемо, пошто смо лепо преузели праксу од Енглеза, да је преузмемо до краја, насупротив уобичајеној пракси! Надам се да ће се за симболичну цену Наталијина рамонда продавати ‘функционерима’ и ‘обичним’ грађа- нима, а да ће новац ићи на право место.“

Сва места у којима је 2012. године обележен Дан при- мирја јесу *места памћења*. Алаида Асман (2011, 139) сма- тра да:

„места памћења у простору и времену имају посебан за- датак да одређену прошлост доведу у садашњост [...]. То се постиже трајањем и понављањем, у којима ‘колективно и културно памћење’, протежући се кроз генерације, може постати предмет индивидуалног искуства и сећања.“

Рецепција Дана примирја 2012. године

У истраживању 2012. године учествовало је 119 студе- ната Филозофског факултета прве године⁴⁷ *историје* (29),⁴⁸

46 Коментар на текст М. Галовић, „Наталијина Рамонда – симбол Дана примирја“, *Политика*, 10. 11. 2012. Доступно на: <http://www.politika.rs/scc/clanak/239532/Drustvo/Natalijina-ramonda-simbol-Dana-primirja>.

47 Захваљујем се студентима Филозофског факултета који су учество- вали у овом истраживању, као и колегиницама и колегама с Фило- зофског факултета који су ми омогућили да обавим истраживање: проф. др Јелени Мргић с Одељења за историју, проф. др Гордани Горуновић с Одељења за етнологију и антропологију, доц. др Оли- веру Тошковићу с Одељења за психологију и доц. др Александру Бу- лајићу с Одељења за андрагогију.

48 Студенти *историје* који су попунили упитник на овом месту били су из: Београда, Земунa, Инђије, Вршца, Пожаревца и Лајковца.

еџнолоџије и *анџројолоџије* (25),⁴⁹ *џсихолоџије*⁵⁰ (44)⁵¹ и *андрајоџије*⁵² (21)⁵³ у периоду од 22. новембра до 20. децембра 2012. године.

- 11. новембар се џрославља као Дан џримирја у Првом светџском раџу. Наведџше од кад се џрославља у Србији.

Студенти *исџорије* (22) знали су од кад се прославља Дан примирја у Србији (2012); у три одговора су написали: „од ове године ваљда“, „од мало пре у Србији“, „не знам – ове године сам први пут чуо за то“, три испитаника нису знала одговор.

Највише студената *еџнолоџије* и *анџројолоџије* (23) навело је тачан податак, а троје није одговорило.

Међу студентима *џсихолоџије* који су попунили упитник (32), 17 студената је навело тачан податак, десеторо студената је одговорило да „не знају“, а у осталим одговорима су написали: „од 1918.“; „од пре 5–6 година“; „већ неколико година“; „од скоро“.

Студенти *андрајоџије* (11) навели су тачан податак; једна студенткиња је навела „1970. годину“; четворо студената није одговорило на питање.

- У којим месџима је ове џодине обележен 11. новембар?

Осморо студената *исџорије* није одговорило на ово питање. У 20 одговора се најчешће помињу „Београд“; „све

49 Студенти *еџнолоџије* и *анџројолоџије* били су из: Београда, Старе Пазове, Нове Пазове, Шимановаца, Руме, Велике Плане, Лознице, Зајечара и Пљевља.

50 Студенти *џсихолоџије* који су попунили упитник на овом месту били су из: Београда, Младеновца, Ваљева, Јагодине, Старе Пазове, Сремске Митровице, Банатског Новог Села, Велике Плане, Лазареваца, Сомбора, Шапца, Уба, Лучана и Ивањице.

51 Дванаесторо студената психологије је вратило празан упитник.

52 Студенти *андрајоџије* су били из: Београда, Ковина, Лазареваца и Панчева.

53 Петоро студената *андрајоџије* је вратило празан упитник. Десеторо студената је одговорило на мање од пет питања у упитнику.

веће европске престонице“; „цела Србија“; „Солун и Београд“; „Београд и Зебрњак код Куманова“.

Четрнаесторо студената *еѝнолоѝије и анѝројолоѝије* није одговорило на питање. У осталим одговорима се наводе места: Београд, Ужице, Чачак, Крагујевац; „у свим већим местима“; „Солун (Зејтинлик)“; „у свим јавним установама“; „широм Србије“; „у Београду и Куршумлији“; „у Солуну и код нас“; „у Солуну, Крфу...“.

Студенти *ѝсихолоѝије* су одговорили да не знају места обележавања празника (15); двоје студената није одговорило на ово питање; у осталим одговорима студенти наводе: „да нису информисани“; „у местима Србије“; „у већим градовима и у местима битака“; „у свим српским градовима“; „ваљда у Београду“; „у Београду (да ја знам), за остале градове не знам, мада је било и у њима сигурно“; „Београд, вероватно и остали већи градови“; „у свим местима у Србији“; „знам за Србију“; „у свим местима“; „у целој Србији и на Крфу“; „у целој Србији“; „претпостављам у свим градовима“; „у Београду и Куманову“; „не знам тачно, вероватно у онима која су од значаја за Први светски рат“.

Међу студентима *анѝраѝије* деветоро студената није одговорило на ово питање. Студенти су одговорили: „у целој Србији“; „у нашој земљи“; „верујем да је у целој Србији слављен овај празник“; „у већини великих градова“; „у целој земљи“; „у Србији и европским земљама“; „Београд, Нови Сад, Ниш, Крушевац, Крагујевац“.

– *Шѝа смо ѝрослављањем овоѝ ѝразника ѝоказали свеѝу?*

Већи број студената *исѝорије* (17) одговорио је на ово питање. У 11 упитника није било одговора. Већи број студената *еѝнолоѝије и анѝројолоѝије* (17) одговорио је на ово питање; деветоро студената није одговорило. И студенти *ѝсихолоѝије* су одговорили на ово питање. У осам упитника није било одговора. Највећи број студената *анѝраѝије* (11) није одговорио на ово питање.

Студенти *исѝорије* сматрају да „смо увек били у рату на страни западних сила“; „да смо били сила победница у Првом светском рату и да ми заслужујемо да славимо Дан

примирја и победу над централним силама“; „да поштујемо жртве Првог светског рата“; „да ценимо историју и да је негујемо“; „да ценимо све људе који су дали свој живот за Србију“; „да не заборавимо јунаштво наших бранилаца и изражавамо им захвалност“; „да смо се борили на страни сила Антанте и дали допринос стварању Европе версајског поретка и Лиге народа“; „да смо против рата и да волимо слободу“; „да макар покушамо да образујемо колективно сећање на крај Првог светског рата“; „да смо усвојили празник, јако битан празник, као и већина земаља“; да смо „показали [...] да смо и ми победници у овом рату и да смо изнели највеће жртве“; „да држимо до своје прошлости“; „да смо најзад схватили да је битнија победа у Првом него у Другом светском рату“; „да се сећамо жртава и да не заборављамо шта нам се догодило“; „да смо и ми имали улогу у рату, те да треба и ми да прослављамо“; „ништа“; „апсолутно ништа“.

Студенти *еџнолоџије* су написали: „вероватно солидарност, толеранцију“; „не знам зашто се није од раније празновало“; „вероватно могућност успостављања неког примирја“; „да поштујемо исте вредности као и остали, бар формално“; „како поштујемо своју историју, своје претке“; „да смо солидарни и да смо се ‘опаметили’ после ’94. године и прихватили тај празник“; „свест о значају овог датума, прихватање празника које обележавају друге државе“; „да смо подједнако цивилизовани као Запад“; „да се солидарисемо са остатком света“; „да придајемо једнак значај овом дану, као и остатак света“; „присетили смо се наше славне историје“; „прослављали смо примирје, нисам информисан о функцији и форми празника, али претпостављам да смо прослављали нашу издржљивост“. Два студента су одговорила: „ништа битно“ и „не знам“.

Студенти *џсихолоџије* су одговорили: „свету смо показали да смо и ми један од народа који је претрпео велике губитке, и који жели да обележи овај датум због свих оних који су изгубили животе борећи се за наш народ“; „да поштујемо жртве наших предака“; „да ценимо жртву свих који су учествовали у рату“; „да славимо завршетак ратног периода пре много деценија“; „да је насиље нешто што никад не

треба да се понови и да памтимо рат и сећамо се жртава“; „да нисмо заборавили Први светски рат“; „да је и Србија почела да цени своју историју, и све људе који су страдали у Првом светском рату“; „показали смо да ценимо своју националну историју“; „да се цене историјске вредности у нашој земљи“; „показали смо да нисмо ратоборни, да и ми славимо мир“; „ништа, јер се дешавања унутар наше земље (без обзира на њихов прави значај – велики или мали) не чују далеко“; „да је тада било примирје, да славимо мир и да он треба да се настави“; „да смо мирољубив народ“; „склоност ка пацифизму и жеља за повезивањем и комуникацијом“.

Осморо студената *психологије* је одговорило „ништа“; једна студенткиња сматра да „имамо милион празника“, а у једном упитнику није било одговора на ово питање.

Највећи број анкетираних студената *андрологије* (11) није одговорио на ово питање. У датим одговорима студенти наводе: „да смо способни да будемо отворени и да нисмо националисти“; „да поштујемо традицију, своје корене“; „да смо мирољубив народ“; „да смо солидарни“; „да поштујемо жртве Првог светског рата“.

– *Шта смо прослављањем овог празника показали унутар Србије?*

Студенти *историје* сматрају да прослављањем овог празника: „подижемо националну свест и да смо се подсетили своје славне историје“; да показујемо „дизање српског националног идентитета“; „поштујемо жртве Првог светског рата“; „ценимо историју и да је негујемо“; „да народ Србије не заборавља овај славни рат и његове учеснике“; „да се сећамо својих предака који су дали своје животе за нас – њихове потомке, и да им указујемо заслужено поштовање“; да постижемо „јачање националног духа“; „да не треба да заборавимо тај битан догађај“; да обележавамо „сећање на страдање наше земље у рату“; „да нисмо заборавили на славну прошлост“; „да смо најзад схватили да је битнија победа у Првом него у Другом светском рату“; „да се сећамо жртава, и да не заборављамо шта нам се догодило“. У шест упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еџнолоџије* и *анџроџолоџије* су одговорили: „сећамо се свих жртава које су страдале у Првом светском рату и које су дале своје животе и у Србији, али и у Албанији, Грчкој, Аустроугарској“; један одговор (нечитак) указује да овај празник не провоцира идеолошке поделе; „јединство“; „способност опстанка и превазилажења тешких околности тадашњих времена тј. рата и конфликта“; „присетили смо се наше славне историје“; „да се сећамо“; „није ми познато, варира од најпозитивнијих до негативних мишљења“; „свест о значају овог датума и спремност на прихватање страних утицаја“; „за сада ништа“, „ништа битно“, „не знам“.

Студенти *џсихолоџије* су одговорили да „ценимо жртву свих који су учествовали у рату, пре свега оних наше националности“; „да поштујемо жртве наших предака“; да одајемо „почаст људима настрадалим у Првом светском рату“; „осим тога да оценимо националну историју, такође и да је веома добро познајемо и да нам је важно да одамо почаст војницима који су дали своје животе за свој народ и земљу“; „да и даље вреднујемо жртве које су дате пре толико година“; да показујемо „поштовање традиције у борби против оних који желе да угрозе слободу других народа“; „да поштујемо традицију“; „да, ако се довољно потрудимо, можемо наћи још неки датум у години којим ћемо на силу да градимо национални идентитет“; да показујемо „спремност за промене“; да је то „покушај стварања привидне свести да Срби као савремено друштво поштују друге националности и залажу се за мир али су свесни и не заборављају своју и светску прошлост“.

У пет одговора студенти су написали: „ништа“; „не знам“; „нисам сигурна“; „ништа јер претпостављам да трећина становништва уопште и не зна шта је то и зашто је значајно“; „имали нерадни дан“. Дванаесторо студената није одговорило на ово питање.

Највећи број студената *анџраџиџије* (14) није одговорио на ово питање. Два студента су написала: „да поштујемо жртве у Првом светском рату“; „да смо способни да пређемо преко етничких стереотипа“.

– *Шта вама лично значи овај њрзник?*

У групи студената *историје* који су одговорили на ово питање (21), као и студената психологије (8), историјска постигнућа славних предака обликују њихове ставове о празнику и утичу на њихова идентитетска одређења.

Студенти *историје* су изнели следеће ставове о празнику: „значи да сам потомак светих ратника који су се борили против страних нападача“; „симбол победе доброг и правичног“; „лично волим што се обележава, али би ми више одговарало да се слави дан пробоја Солунског фронта, јер смо тад ослободили своју отаџбину“; „сећање на моје претке који су славно положили животе за отаџбину“; „морамо се сећати својих предака и своје прошлости, зарад нормалне и светле будућности“; „сећање на пале хероје и претке“; „сећање на окончање Великог рата – првог већег крвопролића у свету“; „да смо били на правој страни у рату“; „подсећање на победу коју је српска војска извојевала против агресора“; „прекид крвопролића и победа мира у свету“; „одавање поште људима који су жртвовали своје животе“; „овај празник обележава крај једног веома тешког и ужасног периода за српски народ“; „лепо је што се обележава“; „покушај Србије да се врати преткомунистичким коренима“.

Неколико студената је одговорило „ништа“; „апсолутно ништа“; „ништа специјално“; да је празник „подсетник на годишње доба у ком се обележава“; „за мене лично ништа, само један нерадни дан“.

Међу студентима *етиологије и антропологије* петоро није одговорило на ово питање. Мишљења осталих студената су подељена од ставова да се празником не провоцирају идеолошке поделе, до перцепције нерадног празног дана: „леп начин обележавања врло важног дана за светску историју и слободан дан“; „подсетили смо се наше славне историје“; „мени лично посебно не значи, али сматрам да означава крај једног кобног периода за цео свет“; „способност опстанка и превазилажења тешких околности тадашњих времена“; „ништа значајно осим слободног дана“; „ништа“; „ништа значајно осим стреса, јер ништа није ради-

ло тај дан“; „искрено ништа, дан као и сваки други“; „ништа ми не представља нерадни дан“; „ништа, још један слободан дан“; „ништа више ми не значи од већине других празника“; „за сада ништа“; „немам конкретно мишљење, дражи ми је празник верски“; „значи да су нас кроз све године основног и средњег образовања лагали када је у питању историја, што није лепо“; „ништа, пошто први пут чујем за овај празник“.

Осморо студената *психологије* је одговорило: „за мене лично представља датум који је обележио крај ратног периода који је био тежак за све људе“; „значи поштовање сопственог идентитета и народности“; „обележавам га јер као припадница свог народа стојим иза жртава и патње коју је прошао и као члан нових генерација учим на грешкама старих генерација и показујем своје поштовање према њима“; „крај Првог светског рата, односно период након њега је био, врло вероватно, једна од најсветлијих тачака у историји наше земље, јер је једна сиромашна, крајње нерепрезентативна држава стварала победе ратничких размера“; „слављење мира“; „драго ми је што је почео да се обележава, треба да ценимо више своје претке, људе који су се жртвовали и страдали“; „сви празници који обележавају овакве тренутке у историји ме подсећају на то колико су људи способни да истрпе и преживе и да од сваког зла има горе и колико је потребно ценити мир“. Једна студенткиња поновила је одговор „осим тога да ценимо националну историју, такође и да је веома добро познајемо, и да нам је важно да одамо почаст војницима који су дали своје животе за свој народ и земљу“.

Петоро студената *психологије* није одговорило на ово питање. Студенти су написали: „ништа“ у 11 упитника. Остали испитаници су написали: „не знам да постоји“; „не знам пошто смо га тек увели“; „нисам сигурна да ми ишта значи“; „још један слободан радни дан“; „нерадан дан“; „нисам била на факултету“; „слободно време“; „имам слободне дане, ништа сем тога“.

Тринаесторо студената *андрагогије* није одговорило на ово питање. Троје студената је написало: „хуманост“; „нема значење“; „ништа“.

- О овом *йразнику информације сам добијао/ла йреко: ТВ стйаница, из новина, из друйих извора информација (којих)?*

Студенти *истйорије* највише информација о Дану примирја добијали су: преко ТВ станица и из новина (13); преко ТВ станица (8); из новина (2); из свих наведених (1); неколико испитаника је навело, поред постојећих одговора, да су информације о празнику добијали из књига (1); од пријатеља (2); с интернета (1).

Студенти *етйнолојије* и *анйройолојије* су се информисали о празнику преко ТВ станица и новина (7); ТВ станица (5); новина (2); интернета (5). Неколико студената је одговорило да до њих „није дошла та информација“, да су се „у тренутку анкетаирања информисали“ и да их не интересују садржаји који су везани за политику.

Студенти *йсихолојије* су се информисали о овом празнику преко ТВ станица и новина (10); ТВ станица (9); новина (3). У пет упитника студенти су навели: „људе из околине“; „пријатеље и предаваче“; „професоре“; „пријатеље“. Четворо студената је одговорило: „не знам много о овом празнику“; „нисам добила информације“; „нисам обавештена“; „нисам ни добијала информације“. Једна студенткиња психологије није одговорила на питање.

Студенти *андрајојије* су се информисали о празнику преко ТВ станица (4); ТВ станица и новина (4); од професора историје (1), а седморо студената није одговорило на ово питање.

- *Да ли стйе чули и шйа значи Найталијина рамонда?*

Највећи број студената *истйорије* (23) није чуо шта значи овај симбол. Петоро студената сматра да је то: „симбол за примирје (цвет)“; „симбол победе у Првом светском рату“; „цвет који расте у источној Србији и ако увене, може се опоравити ако се залије, што симболизује васкрс Србије после пропасти 1915.“; „цвет који расте на Кајмакчалану, симболизује примирје у Великом рату и његов завршетак“; „цвет који расте само у Србији, Македонији, на Кајмакчалану и у Грчкој“.

Студенти *еџнолоџије и антироџолоџије* (22) нису знали одговор на ово питање. Три студенткиње су одговориле: „заиста први пут чујем за горе поменуто; мене интересује можете ли Ви мени да кажете ко је сад то измислио“; „била је нека лепотица“; „видела сам слику на интернету и паноима, али не знам шта значи“.

Студенти *психолоџије* (29) нису чули и не знају шта значи Наталијина рамонда. Троје студената је одговорило: „симбол који је осмишљен да буде ношен и репрезентује овај празник“; „симбол победе у Првом светском рату“; „чула сам, али не знам шта значи“.

Ниједан студент *андроџије* није знао одговор на ово питање.

- Да сће у ирилице да учесћувјете у сиварању ироџрама, како бисће обележили овај празник?

Међу студентима *историје* највише је негативних одговора (19) – „не или нисам у прилици“, један студент је написао да „јесте, али није заинтересован“; двоје студената би то урадило „јавном прославом или парадом“; потом „документарним филмовима на телевизији“; „пригодним свечаностима и манифестацијама на свим нивоима“; „предавањима на ту тему“; „сећањем на пале борце и њиховим парастосом тј. у њихову славу, неким културним садржајем“.

Студент *историје* је одговорио: „Не бих обележавао. Укинуо бих све празнике. Само су продукт маркетинга, маркетиншких организација и цркве.“

Највише анкетираних студената *еџнолоџије и антироџолоџије* (14) није одговорило на ово питање. Остали одговори: „заиста нисам размишљала на ту тему“; „информисала бих јавност о значају овог догађаја, више него што је то учињено овај пут“; „било би добро да се људи више ‘бомбардују’ информацијама о државним празницима – на пример да се на главним трговима у градовима организују скупови који говоре о одређеној манифестацији/празнику и подстичу народ на освешћивање“; „кочије и још много, много кочија [...]“; „карневалом на Тргу републике са највишим званичницима [...]“; „посебним манифестацијама оних држава које

су потписале примирје тог дана (амбасаде, културни центри)“; „уз химну, уз подсећање на тај дан“; „нерадним даном“; „ставила бих три нерадна дана“; „нисам у прилици, што не значи да не бих“.

Међу студентима *психологије*, највећи број (19) одговорио је „не“, а шесторо студената није одговорило. Студенти су написали: „направио бих одређен број документарца посвећених Првом светском рату у Србији“; „навео бих личне приче и искуства оних који су били у рату“; „не бих га обележавала, не доживљавам га као свој празник“; „немам идеју“; „будући да нисам упућена, немам идеју“; „да“; „можда“.

Студенти *андрологије* (16) нису одговорили на ово питање.

– *Шта (не) радиш 11. новембра?*

Троје студената *историје* није одговорило на ово питање. Студенти су написали да не иду на факултет (6); „ништа што не би требало“; „студирам“; „радим све нормално, осим што не идем на факултет, код куће радим све послове јер није црквени празник“; „дан одмора од свакодневних обавеза“; „искористио дан за учење“; „била недеља, славим рођендан“; „исто што и иначе“; „11. новембра не радим ништа посебно; проводим га као и сваки други дан – учећи, играјући игрице на рачунару итд.“; „све је уобичајено, осим што се дан води као нерадан“; „у зависности да ли је радни или нерадни дан, радим или се одмарам“; „све исто као и других дана“; „обнављам градиво и одмарам се“; „исто што и сваког дана“; „уобичајене послове“; „учим и одмарам се“; „одмарам – то радим“; „присуствујем разним манифестацијама поводом овог празника“; „сећам се славних предака“.

Четворо студената *еџнологије* и *антропологије* није одговорило на ово питање. У осталим одговорима наводи се да је то дан одмора, дан када уче (2), када нема предавања (5); „радим све што и уобичајеним данима, само што немам обавезе на факултету“; „дан као и сваки други“ (2); и неколико одговора „ништа“; „ништа неуобичајено“.

Студенти *психологије* су одговорили да „не иду на факултет и предавања“ (12). Следе одговори: то је „обичан дан,

као и други“; „проводим дан као и сваки други“; „исто што и обично“; „исто што и свих обичних дана“; „радим исто што и сваког дана, сем што имам у памети да се на тај дан завршио Први светски рат“; „искористим ово време да обавим неке обавезе за које иначе не бих имала времена“; „ништа, све радим, али можда бих тај дан нарочито пропагирала мир и поштовање различитости“; „немам никакве уобичајене обичаје предвиђене за тај дан“; „учим за колоквијум“; „излазим са друштвом“; „државни празник – нерадан дан; „не славим овај празник“; „ништа“; „не знам“; „ништа специјално“. Петоро студената није одговорило на питање.

Већина анкетираних студената *анграјотије* (11) није одговорила на ово питање. Двоје студената „не иду на факултет“, једна студенткиња је одговорила: „не идем на факултет, одмарам“; два испитаника су одговорила: „идем напоље... читам нешто [...]“; „ништа“.

– *Наведи тхе њразнике који се њрослављају у Србији данас (уведени Законом о државним њразницима).*

Нико од студената *истѡрије* није навео све празнике који су се прослављали у Србији 2012. године.

Троје сѡудената је навело њо један њразник: Дан државности (2); Видовдан.

Шестѡро сѡудената је навело њо два њразника: „Сретење – Дан државности (Уставности), Први мај“ (5); „Нова година, Сретење“.

Осморо сѡудената је навело њо ѡри њразника: „Дан државности (16. 2), Први мај (Празник рада), 11. новембар“; „Сретење Господње 15. фебруара – Дан државности, Дан примирја, Први мај“; „11. новембар, 9. мај, Сретење“; „Дан државности, Дан сећања на жртве фашизма“; „Дан примирја у Првом светском рату“; „15. фебруар – Сретење, Први мај – празник рада, 7. јануар – Божић“; „Дан државности (и Дан војске), Дан ослобођења од (окупације) у Другом светском рату, Празник рада“; „Дан државности (Дан уставности), Први мај, Дан примирја у Другом светском рату“; „9. мај, Сретење, 25. мај“.

Троје стиуденаџа је навело ђо чеџири ѓразника: „Сретење (Дан државности, Дан уставности), Нова година, Први мај, 9. мај (Дан победе)“; „Божић, 25. мај (било давно), 11. новембар, Божић – 7. јануар“; „Божић, Ускрс, 29. новембар, Сретење“.

Два стиуденџа навела су ђо ђеџи ѓразника: „Нова година, Дан државности, Дан победе у Другом светском рату (радници), Дан примирја у Првом светском рату, Празник рада“; „1, 2. јануар, 7. јануар, 15. фебруар, 9. мај, 11. новембар“.

Четџоро стиуденаџа је навело ђо шестџи ѓразника: „Сретење, Божић, Ускрс, Велики петак, Први мај, 9. мај“; „15. фебруар – Сретење, Први мај – празник рада, 11. новембар – Дан примирја, 1. и 2. јануар – Нова година, 7. јануар – Божић, Ускрс“; „Божић, Ускрс, Сретење, Дан државности, Први мај, 9. мај“; „Сретење (Дан државности), Дан победе у Другом светском рату, верски празници (Ускрс, Божић), Нова година, Први мај“.

Један стиуденџи је навео седам празника: „Божић, Ускрс, Видовдан, Дан примирја у Првом светском рату, Сретење – Дан државности, Први мај, Дан борбе против фашизма“. У два упитника није било одговора на ово питање.

Нико од анкетираних студената еџнолоџије и анџироџлоџије није навео све празнике коџи се данас прослављају у Србији.

Троје стиуденаџа је навело један ѓразник: „Дан државности“; „Први мај“; „Први мај – дан када би радници требао да штрајкују и траже своја права, а они роштиљају“.

Четџоро стиуденаџа је навело ђо два ѓразника: „Сретење (Дан државности), Први мај“ (3); „Сретење, 11. новембар – Дан сећања на жртве (српске) у Другом светском рату“.

Седморо стиуденаџа је навело ђо џри ѓразника: „Први мај, Дан примирја, Дан државности“ (2); „Божић, Ускрс, Први мај“; „Сретење (Дан уставности, Дан државности), Божић, Ускрс“ (2); „Нова година, Божић, Ускрс“; „Први мај, 8. март, 22. октобар“.

Две стиуденџикиње су навеле ђо чеџири празника: „1. јануар, 7. јануар, Ускрс, 11. новембар“; „8. март (Дан жена),

15. фебруар (донет Сретењски устав), 1. мај (Дан рада), 11. новембар (Дан примирја)“.

Један студент је навео *пет* *и*разника: „Дан државности, Дан уставности, Божић, Ускрс, Дан рада“.

Две *студенткиње* су навеле *шест* *и*разника: „Нова година, Божић, Ускрс (у Војводини се славе Божић и Ускрс по оба календара), Сретење, Први мај, Дан примирја у Првом светском рату“; „Нова година, 8. март, 9. мај, 11. новембар, 29. новембар, 13. април“.

Троје студената је одговорило: „никад нисам претерано обраћала пажњу на ово“; „мрзи ме да набрајам“; „не пратим“. У три упитника није било одговора на ово питање.

Нико од студената *психолоџије* није навео све празнике који се прослављају у Србији.

Деведоро студената је навело један празник: Сретење (Дан државности) (8); Први мај.

Седморо *студенаца* је навело *два* *и*разника: „Дан државности, Први мај (Празник рада)“ (5); „Први мај, Дан државности“; „ех, сад... знам по распустима, има за Први мај и у новембру (овај)“.

Осморо *студенаца* *психолоџије* је навело *пет* *и*разника: „Сретење (Дан државности), Божић, Ускрс“ (4); „Сретење, Божић, Дан примирја“; „Дан државности, Први мај, 11. новембар“; „Први мај (Дан рада), 15. и 16. фебруар (Дан државности), 1. и 2. јануар (Нова година)“; „15. фебруар, 1. мај, 3. и 4. новембар“.

Једна *студенткиња* је навела *четири* *и*разника: „Сретење, Ускрс, Божић, Нова година“.

Троје *студенаца* је навело *пет* *и*разника: „Сретење, Дан примирја, Божић, Нова година, Ускрс“; „Први мај, Ускрс, Божић, Нова година, српска Нова година“; „Дан рада, Дан државности, Божић, Ускрс, слава“.

Две *студенткиње* су навеле *шест* *и*разника: „Дан државности, Први мај, Нова година, Божић, Ускрс, слава“; „Празник рада, Ускрс, Божић, Нова година, српска Нова година, Дан државности“. Двоје студената није одговорило на ово питање.

Највише анкетираних студената *андрајоџије* (12) није одговорило на ово питање.

Двоје стиуденаџа је навело *џо два њразника*: „Дан државности, Први мај“ (2).

Двоје стиуденаџа је навело *џо џри њразника*: „Божић, Ускрс, Први мај“.

– *Шџа вама значи њразник?*⁵⁴

Студенти *истиорије* су написали да је: „празник одмор, леп дан проведен у кругу најближих, по могућству на обали Колубаре, за мене празник значи срећу и спокој“; „дан за окупљање најдражих људи из околине“; „дан проведен код куће са породицом“; „поштовање неког догађаја“; „дан када се нечега треба сетити или на пригодан начин обележити, у зависности од врсте празника“; „обележавање неког догађаја“; „дан када се не ради“; „дан када могу да се одмарам, иако је по имену радни дан“; „дан када се не ради“.

Један број студената *истиорије* повезује празник с неким догађајем: „дан на који се обележава неки значајан догађај или религиозна свечаност“; „сећање на жртве рата“; „сећање и одавање почести на важне верске и државне догађаје“; „породични дани“; „празник је догађај“; „дан када се сећамо својих постигнућа као народа и државе“; „дан да се подсетимо прошлости“; „изражавање захвалности и сећање на учеснике рата“; „подсећање на нешто што смо урадили у прошлости и на шта смо поносни“; „обележавање неког значајног догађаја“. Петоро студената *истиорије* није одговорило на ово питање; троје студената сматра да празник „не значи ништа“.

Студенти *еџнолоџије* и *аниџројолоџије* су одговорили: „празник некако везујем за религију и традицију“; „време које се проводи у кругу породице и пријатеља“; „прослава, подсећање на догађаје који су били значајни за државу“; „за мене празник значи прилику да се људи мало више друже у кућном амбијенту, пошто у данашње време људи много

54 У инструменту истраживања од 2015. до 2018. године прецизније сам формулисала ово питање: Шта вама значи празник (уопште)?

раде, па су изгубили мало породичне обавезе и вредности“; „обележавање неког значајног дана“; „обележавање нечег изузетно важног“; „дан или дани који су уведени као нерадни, који одају почаст нечему или неком“; „окупљање породице у дому; проводимо га у миру; највише волим празнично време за време Нове године“; „веселе, поштовање нечег што ни сами не знамо шта је“; „могућност да побегнем од обавеза наметнутих од стране факултета, могућност посвећивања себи“; „празник треба да се пре свега прославља лично, невезано за друге људе, државу, закон“; „свест о својој држави и пореклу“; „дан који народ слави зато што обележава битан догађај који је утицао на извештан начин на човечанство“; „обележавање неког догађаја, јако битног за културу“; „празник би, по мени, требало да буде комеморативни дан заједничког духа“; „зависи да ли је државни или религијски“; „државни, сем што и ако добијемо слободан дан, ни не осетимо“; „ништа осим лежања и нерадног дана“. Петоро студената није одговорило на ово питање.

Највећи број студената *психологије* (17) повезује празник с породицом и одмором: „празник служи да се неки догађај не заборави, или да будемо заједно са породицом, људима које волимо“; „породично окупљање“; „нерадан дан који проводим у кругу породице“; „породично окупљање, слободан дан“; „за мене је празник време које се проводи са породицом“; „окупљање породице“; „дан са породицом и ближњима“; „одмор и окупљање са породицом и пријатељима“; „прилика да се одморим са породицом и пријатељима“; „одмор, породица, добро расположење“; „за мене празник значи одмор од свакодневног живота који је напоран и досадан“; „одмор, породично окупљање“. Петоро студената је навело да за њих празник значи „одмор“.

Један број студената *психологије* сматра да је празник: „дан који држава слави у нечију част“; „дан у свим могућим аспектима посвећен концентрисању и усмеравању мисли (и/или дела) на догађај који он означава“; „дан на који се према различитим стварима исказује поштовање и који се обележава“; „згодна прилика да се обележе значајни догађаји, начин да се људи окупе“; „обележавање нечег зна-

чајног за породицу или заједницу“; „подсећање на изузетно важне историјске догађаје, али и слободан дан на факултету“; „нешто што је лепо, што вреди прославити и сетити се важних историјских догађаја, али не и бесциљно их прослављати и по сваку цену не радити, што је суштина и смисао већине становништва“; „значи да тај дан могу своје слободно време да организујем како хоћу“; „слободан дан“; „дан без радних обавеза, осим црквених празника које изузетно поштујем и празнујем“; „формалност једне заједнице и прилика за хедонистичке тежње“; „државни празници ми не значе много“. Две студенткиње нису одговориле на ово питање.

Студенти *андрајоџије* углавном нису одговорили на ово питање (11). Петоро студената је одговорило: „хришћански празници – постојање традиције“; „веселе и опијање“; „нема факса“; „нерадан дан“; „ништа“.

Закључне најомене о рецепцији новој њразника 2012. године

Почетна истраживања рецепције новог празника у испитиваној групи студената прве године на четири студијске групе Филозофског факултета у Београду 2012. године, показују да је информисаност о години увођења новог празника 11. новембра веома добра.

Студенти *историје*, као и студенти *еџнолоџије* и *антироџолоџије*, боље су информисани од студената *психолоџије* и *андрајоџије* о местима обележавања новој њразника.

На питање – *Шта смо њрослављањем овој њразника њоказали светиу?* – уједначени су ставови студената *историје*, *еџнолоџије* и *антироџолоџије* и *психолоџије*. У одговорима се најчешће наводе етичке вредности учесника догађаја. У неким одговорима се процењује значај овог датума и указује на поштовање истих вредности и празника које обележавају друге европске државе. У одговорима најчешће доминирају речи: *џреци; жрџиве; њошџовање; захвалност; сећање; мир*.

Студенти износе позитивне ставове на питање – *Шта смо њрослављањем овој њразника њоказали унуџар Србије?*

Празник и историјска постигнућа утичу на обликовање *националној идентитету, националној духа, националне свесности* – сматрају студенти *историје*. У истој групи, али и код студената *етнолозије* и *антиролозије* и *психологије*, наводи се: *сећање на стварање земље; поштовање жртва наших предака; учасће људима створалим у Првом светском рату; поштовање традиције*.

На питање – *Шта вама лично значи овај празник?* – студенти *историје* и *психологије* провлаче индивидуална осећања кроз историјски филтер догађаја и сећања на претке. Мишљења студената *етнолозије* и *антиролозије* су подељена – од ставова да се овим празником не провоцирају идеолошке поделе, до перцепције нерадног, празног дана. Већи број студената *андраологије* није одговорио на ово питање.

Студенти Филозофског факултета највише *информација о овом празнику добијали* су преко: телевизијских станица и из новина. Један број студената на све четири групе навео је као извор информација интернет, професоре и пријатеље. Било је одговора да нису били обавештени о овом празнику.

Иако је велики проценат оних који су били обавештени о празнику путем медија, само је неколико студената одговорило на питање – *Да ли сте чули и шта значи Напхалијина рамонда?*

Мали је број студената у испитиваној групи који имају свој став о могућности да осмисле прославу овог празника.

На питање – *Шта (не) радиће 11. новембра?* – највише одговора међу студентима *историје*, *етнолозије* и *антиролозије* и *психологије* било је: *да тада не иду на факултет, да нема предавања, да уче, да се одмарају, раде све нормално, да га ироводе као и сваки други дан*. Већи број студената *андраологије* није одговорио на ово питање.

Занимљиво је да у испитиваном узорку нико није навео све празнике *који се прослављају у Србији данас* (уведени *Законом о државним празницима*). Поред малог броја празника које су навели, студенти су наводили и празнике који се тада нису прослављали и обележавали у Србији (25. мај, 8. март, 29. новембар). Наводили су и *православну Нову го-*

дину, која у тренутку истраживања није била на листи празника. *Прејорука* за празновање је објављена неколико дана пре празника 2013. године.

У овом истраживању ми је било важно да сазнам шта студентима значи *йразник* (*уойшйе*). У свим групама, студенти повезују празник с породичним окупљањем, а потом с важним догађајем (породичним, верским, државним, историјским). Студенти *исйорије*, *етйнолојије* и *анийројолојије* и *йсихолојије* сматрају да је празник и дан одмора, као и дан када ништа не раде. Студенти *андрајојије* нису одговорили на ово питање.

2. Обележавање Дана примирја 2015. године

На Дан примирја 2015. године, председник Србије Томислав Николић,⁵⁵ у пратњи министара, положио је венац на Споменик незнаном јунаку на Авали, где је у књизи утисака написао да су „Србија и њени савезници показали великодушност потписивањем примирја са онима који су спремали погром у свету. Време примирја је припрема за опрост непријатељу и завршава се миром за све. Србија и њен народ знају вредности мира. Вама вечита слава и хвала“.⁵⁶

У истом тексту, читаоци су информисани о месту у којем је потписано примирје, уз објашњење историчара Бојана Димитријевића „да се Дан примирја у Србији обележава од 2012. године као нерадан дан, што доприноси да се српска историја не заборави“.

55 *Blic*. 2015. „DRŽAVNI PRAZNIK Dan primirja u prvom svetskom ratu“, 11. 11. 2015. Доступно на: <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/drzavni-praznik-dan-primirja-u-prvom-svetskom-ratu/cw36xer>

Beta. 2015. „Dan primirja u Prvom svetskom ratu“, 11. 11. 2018. Доступно на: <https://beta.rs/vesti/drustvo-vesti-srbija/100801-dan-primirja-u-prvom-svetskom-ratu>.

Политика. 2015. „Положени венци на Француском војном гробљу“, 11. 11. 2015. Доступно на: <http://www.politika.rs/scc/clanak/343351/Polozeni-venci-na-Francuskom-vojnomo-groblju>

56 Јелена Мирковић, „Nikolić: Srbija zna vrednost mira“, *N1 info*, 2015. Доступно на: <http://rs.n1info.com/journalist115/Jelena-Mirkovic>.

„Чини ми се да је ово добар начин да грађани запамте овај празник и да се на неки начин кроз обележавање овог празника подсети жртава и подсети ратних напора Србије из Првог светског рата и подсети се коалиције коју је тада Србија представљала као једна ратујућа страна“⁵⁷ – рекао је Бојан Димитријевић.

С комеморативних места сећања на Новом гробљу у Београду, код Спомен-костурнице бранилаца Београда, где је одржана централна државна церемонија поводом Дана примирја у Првом светском рату,⁵⁸ министар Александар Вулин је рекао: „Људско памћење уме да превари, уме да буде несигурно, уме да замагли истину. Зато данас и стојимо овде, да не би дозволили људима да промене оно што је историја једном одредила и записала“. На комеморативном скупу на Француском војном гробљу послате су поруке сећања на погинуле, као и на француско-српску сарадњу током тих ратних сукоба. Амбасадорка Француске Кристин Моро изјавила је „да је 11. новембар дан када се поклања не само сенима војника који су погинули током Првог светског рата, већ и онима који су дали своје животе током свих сукоба до сада“.⁵⁹

У истом тексту се наводи да су положени венци и на споменике страдалима у Великом рату широм Србије – у Нишу, Крагујевцу, Краљеву и Пожаревцу.

Јавност се информисала у вестима и о Дану сећања у свету.⁶⁰ У Француској је председник Франсоа Оланд положио венац на гроб Незнаног јунака у Паризу. Широм Велике Британије одата је пошта жртвама Првог светског рата двоминутном ћутњом. Тачно у 11 сати огласила су се звона Биг Бена, а у центру Лондона су положени венци, где је неколико стотина људи стајало у тишини с цветовима мака у рукама, симболом мира.

57 Исто.

58 Е. В. Н., „Србија зна вредности мира“, *Вечерње новости*, 12. 11. 2015, 5.

59 Јелена Мирковић, „Nikolić: Srbija zna vrednost mira“, *N1 info*, 2015. Доступно на: <http://rs.n1info.com/journalist115/Jelena-Mirkovic>.

60 Исто.

Симбол мира у Србији – Наталијина рамонда – налази се уз пригодне текстове о Дану примирја. На пример, у време Дана примирја, празнични бројеви *Данаса* имају Наталијину рамонду уз лого новина. Издања *Полиџике* у празничним данима имају симбол Наталијине рамонде на насловној страни, на којој најављују пригодан текст о Дану примирја.

У листу *Ало* скренута је пажња на начин на који министарка Јадранка Јоксимовић носи Наталијину рамонду.⁶¹ На питање – Зашто Јадранка Јоксимовић носи наопако окренуту Наталијину рамонду, симбол страдања и васкрса Србије у 1. светском рату? – из њеној *Кабинети* су *јоручили да МИНИСТАРКА НОСИ КАКО ЈОЈ СЕ СВИДИ*.

Дан касније, у истом листу⁶² је објављено да би Јадранка Јоксимовић, министарка без портфеља, „у најмању руку требало [...] да се извини свим ратним војним инвалидима у Србији и породицама палих бораца у свим ратовима, јер их је жестоко увредила!“

У коментарима на текст *Дан примирја – зашто и како га обележавамо*⁶³ изнета су различита мишљења и виђења догађаја и личности које су обележиле Први светски рат, уз речи да учесници овог форума „имају поштовања према огромним жртвама, страдањима цивила и злочинима окупатора. Да би људи поштовали неки празник, треба да га познају, ПОШТУЈУ и заволе! Измишљање празника и муљање са историјским чињеницама довело је дотле да више у Србији нико жив не зна који се празник и ЗАШТО обележава!“ – написано је у коментару.

У агенцијским вестима је објављено да се у Србији 11. новембра нерадно обележава Дан примирја у Првом свет-

61 *Ало*. 2015. „Пљунула на српске јунаке“. Насловна страна листа *Ало* од 11. 11. 2015. Доступно на: <https://www.alo.rs/print/naslovna-za-11-11-2015/17853/vest>.

62 Radmila Briza, „RATNI VOJNI INVALIDI BESNI NA MINISTARKU Veterani: Jadranka, izvini se“, *Ало*. 2015. Доступно на: <https://api.alo.rs/vesti/politika/veterani-jadranka-izvini-se/18010/vest>.

63 *NI info*. 2015. „Dan primirja: zašto i kako ga obeležavamo“, 11. 11. 2015. Доступно на: <http://rs.n1info.com/documents/1142832/comments/Vesti/Dan-primirja-zasto-i-kako-ga-obelezavamo.html>.

ском рату, а спајањем викенда и празника, ученици ће добити петодневни мини-распуст.⁶⁴

Рецепција Дана примирја 2015. године

Истраживањем је 2015. године обухваћено 119 студената Филозофског факултета прве године⁶⁵ *историје* (33),⁶⁶ *етнологије* и *антиролологије* (12),⁶⁷ *психологије* (16),⁶⁸ *педагогије* (38)⁶⁹ и *андрагогије* (20).⁷⁰ Истраживање је обављено у првој недељи после празника. У односу на 2012, прву годишњу истраживања, у наставку истраживања, од 2015. до 2018, обухватила сам анкетом и студенте *педагогије*.

– 11. новембар се прославља као Дан примирја у Првом светском рату. Наведице од кад се прославља у Србији.

Петоро студенткиња историје навело је да се Дан примирја у Првом светском рату прославља у Србији од 2012. године. Једанаесторо студената није одговорило на ово питање. Студенти су написали: „па, не знам; мислим да се про-

64 B92. 2015. „Učenci na petodnevnom raspustu“, 7. 11. 2015. Доступно на: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=11&dd=07&nav_category=12&nav_id=1060251.

65 Захваљујем се студентима Филозофског факултета који су 2015. године учествовали у овом истраживању, као и колегиницама и колегама с Филозофског факултета: проф. др Јелени Мргић с Одељења за историју, доц. др Данијели Велимировић с Одељења за етнологију и антропологију, доц. др Оливеру Тошковићу с Одељења за психологију, доц. др Наташи Николић с Одељења за педагогију и проф. др Ани Пешикан с Одељења за психологију, која ми је омогућила да на њеном часу обавим истраживање међу студентима андрагогије.

66 Студенти *историје* који су учествовали у овом истраживању били су из: Београда, Смедеревске Паланке, Лесковца, Новог Сада, Велике Плана, Шапца и Бање Ковиљаче.

67 Студенти *етнологије* и *антиролологије* били су из: Београда, Панчева, Велике Плана, Смедеревске Паланке, Јагодине и с Рудника.

68 Највише студената *психологије* који су попунили овај део упитника било је из Београда; две студенткиње из Шапца и једна студенткиња из Краљева.

69 Студенти *педагогије* били су из: Београда, Опова, Панчева, Пожаревца, Пожеге, Ариља и Шапца.

70 Студенти *андрагогије* били су из: Београда, Ивањице и Крагујевца.

славља од скоро, да се није толико указивало поштовања жртвама првог рата, јер су маргинализоване због великих жртава другог рата... на светске мислим, наравно“; „нисам сигуран, али први који ја памтим је 11. 11. 2013. године“; „овај празник се прославља од пре неколико година, не сећам се тачно године“; „последњих неколико година... три, четири“; „од пре пар година“; „прославља се релативно кратко“; „нисам сигуран, али верујем да се као државни празник слави од пре две године“; „од недавно“; „од завршетка Првог светског рата“; „од 2013.“ (3); „од 1990.“; „од 2003.“; „од 2005.“ (2); „од 2010.“; „од 2011.“. У 11 упитника није било одговора на ово питање.

На часу на коме је обављено истраживање, недељу дана после празника, било је 12 студената *еџнолоџије* и *антироџије*. Двоје студената је вратило празан упитник.

Четворо студената је одговорило на мање од пет питања у упитнику.

На питање – *Од када се 11. новембар прославља у Србији?* – петоро студената је одговорило: „када је нова власт прогласила два нова државна празника; нисам сигурна тачно, али пре отприлике 3, 4 године“; „не знам тачан одговор на ово питање, али од када сам кренуо у школу тај дан се прославља, што значи сигурно већ десетак година“; „ја мислим од 1941. године“; „не знам од кад“; „не знам“. У пет упитника није било одговора на ово питање.

Међу студентима *психологије* који су 2015. године учествовали у истраживању, један студент је предао непопуњен упитник. Шесторо студената *психологије* је знало да се Дан примирја у Србији прославља од 2012. године. Једна студенткиња је написала: „од 2012. или 2011.“. У једном одговору, студенткиња је навела – 2004; а у другом одговору – 1918. годину. Четворо студената је одговорило да не зна. У два упитника није било одговора на ово питање.

Петоро студената *педагоџије* је одговорило на мање од пет питања. Један студент је предао непопуњен упитник. *Девеџоро* студената *педагоџије* је навело 2012. годину. Четворо студената сматра да се Дан примирја прославља у Србији од пре две или три године. Петоро студената је навело 2014.

годину. У 13 упитника студенти су одговорили: „од пре две године“; „од 2013.“; „2010.“; „2011.“; „2005.“; „2006.“; „2007.“; „од скоро? задњих десет година сигурно“; „последњих 15 година“; „од дана када је Немачка капитулирала“; „не знам“ (3). У 6 упитника није било одговора на ово питање.

Од 20 студената *андрагогије* који су 2015. године учествовали у истраживању, шесторо је одговорило на мање од пет питања. Једна студенткиња је предала непопуњен упитник. Један студент андрагогије је одговорио да се Дан примирја прославља у Србији од 2012. године. У осталим упитницима студенти су написали: „од пре пет година“; „од пре две године“; „од прошле године“; „од недавно“; „1985.“; „од 2010.“ (2); „од пре пар година, 2013–2014.“; „од краја Првог светског рата“ (2); „од 11. новембра 1919.“; „од 11. новембра 1946.“; „1971.“; „не знам од кад“. У два упитника није било одговора на ово питање.

– У којим местима је ове године обележен 11. новембар?

Више од половине анкетираних студената *историје* (17) није одговорило на ово питање. Седморо студената је навело да је празник обележен у Београду. Студенти су одговорили да је 11. новембар обележен: „у скоро свим већим градовима у Србији“; „у Паризу, Лондону, Вашингтону... овај празник се у САД зове Дан ветерана“; „Париз, Лондон, Рим...“; „сигурно у местима за које је 11. новембар био победа“; „Београд, Ниш, Крагујевац, Ваљево“; „сва места у Србији“; „у Републици Србији“ (2); „разним“; „мислим да нигде није званично обележен, али верујем да је било неких манифестација у одређеним местима и градовима“. Троје студената *етинологије* и *антиролологије* је одговорило: „мислим да је у свим местима у Србији“; „мислим у целој Србији, као и у свим земљама које су учествовале у рату“; „у Београду, само то знам“. У седам упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *психологије* су одговорили да не знају у којим местима је те године обележен празник (7). Петоро студената је написало: „свугде у Србији и у целом свету“; „не знам тачно у Србији, сигурно у Београду, у многим земљама“; „не знам, ваљда у свим“; „не знам, ваљда у већини која су била погође-

на ратом“; „не знам, можда у земљама које су учествовале у рату“. У три упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *недагоије* су одговорили: „у Београду“ (5); „у целој Србији“ (9); „широм света“ (7); „у целој Србији, Уједињеном Краљевству, Француској, Белгији, Новом Зеланду“; „САД, Француска, Италија, Србија, Грчка, Турска“; „не знам“ (2). У 12 упитника није било одговора на ово питање.

Троје студената *андрагоије* је написало да је Дан примирја обележен у Београду. Седморо студената је одговорило: „у свим местима Републике Србије“; „у свим земљама које су учествовале у Првом светском рату“ (4); „у свим државама које су учествовале у рату или можда само код нас, не би ме чудило, волимо празнике“; „не знам“. У 9 упитника није било одговора на ово питање.

– *Шта смо прослављањем овог празника показали себи?*

Студенти *историје* сматрају: да „памтимо и желимо мир и да остали виде величину и снагу нашег народа“; да „нећемо дозволити ревизију Првог светског рата“; „показано је да се цени склопљено примирје након великих невоља и губитака (погибија) људи“; „тековину борбе“; „да се сећамо свих оних што су пали за живот и слободу Србије“; „да се сећамо патњи и губитака које је Србија претрпела током Првог светског рата, као и херојски напор који је извршила српска војска и српски народ за победу и у најтежим тренуцима када је то деловало немогуће“; „показали смо да нисмо заборавили све жртве које су погинуле зарад своје отаџбине и своје слободе“; „да покаже солидарност и одаје се поштовање жртвама Првог светског рата“; „да држимо до свог историјског наслеђа“; „да идемо у будућност не газећи прошлост“; „да смо просвећени“; „да су Срби увек бранили и да ће увек бранити своју сувереност и територијалну целовитост и слободу“; „да ценимо мир“; „победу слабијег над доминантним непријатељем“; „ако су пратили, требало би да су се сетили значаја Србије у овом рату“; „да смо били на страни савезника у Великом рату и да смо из њега изашли као победници“; „показали смо колико за нас значи овај догађај, јер је њиме завршен један сукоб који је однео многе

жртве“; „како се сећамо своје прошлости и нисмо заборавили своје јунаке“; да смо „покушали да прикажемо праву слику и улогу Србије у Првом светском рату“; „верујем да смо показали колико је мир у свету заправо битан“; „вероватно ништа, шта је њима свет показао?“; „колико год да јако ударе, ми се нећемо покорити“; „показали смо да се не треба качити са Русијом и Србијом“. У десет упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еџнолоџије* и *антиројолоџије* (3) одговорили су да смо прослављањем овог празника показали „да смо срећни због завршетка једног мрачног периода светске историје и одавање почастии свима који су бранили своју земљу“; „мислим да су хтели да покажу како је српска војска имала велики удео у победи над Немачком и Аустроугарском и како би показали српско саосећање за пале борце и цивиле у Првом светском рату и умањили значај теорија да је Србија одговорна за атентат у Сарајеву“; „показали смо да нисмо онакви какви изгледамо и отклонили предрасуде у некој мери, по мојој процени (иако не знам о томе)“. У 7 упитника није било одговора на ово питање.

Шесторо студената *психолоџије* сматра да смо прослављањем Дана примирја показали свету; „да нам је стало до мира и да се овако нешто неће поновити“; „да се сећамо палих жртава и захвалност за слободу коју данас узимамо здраво за готово“; „да се осврћемо на важне историјске догађаје“; „да памтимо важне датуме у историји“; „да жртве нису узалудне, да смо им одали почаст, али да примат дајемо миру, на овај начин га и славимо“; „да славимо важне датуме и поштујемо нашу историју“. Четворо студената је написало: „нисмо само ми“; „ништа, можда нешто“; „ништа“ (2). У 3 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *педагоџије* су одговорили да смо прослављањем Дана примирја показали свету: „поштовање мира, сећање на жртве“; „да никад не смемо заборавити оне који су дали своје животе и да пропагирамо мир“; „да је мир најважнији, и да овакво нешто не би требало да се понови и да је сваки живот битан“; „да поштујемо мир“; „да желимо мир“; „да поштујемо и ценимо мир и савезнике из Првог

светског рата“; „да желимо мир у будућности“; „да је мир најбоље решење и најпогоднији за све“; „значај овог периода за све државе и њихову историју“; „да и даље придајемо значај Првом светском рату“; „сећање на велике жртве у Првом светском рату, били смо на страни сила Антанте“; „да су српски народ и Србија играли велику улогу у борби против блока Централних сила и тиме се несебично жртвовали за мир у целом свету“; „да нисмо заборавили нашу историју“; „да је Србија била на страни победника у Првом светском рату“; „да поштујемо историју српског народа“; „да не заборављамо нашу прошлост“; „да нисмо заборавили рат“; „да више вреднујемо ‘примирје’ у Првом светском рату, него ‘почетак’“; „да се, за разлику од стереотипа, сматрамо интегрисаним у свету“; „нисам сигурна да у Србији славимо овај дан“; „да се и даље не бавимо битним стварима“; „не знам“. У 15 упитника није било одговора на питање.

Већи број анкетираних студената *андрајоџије* (13) није одговорио на ово питање. Шесторо студената је написао: „да је Република Србија земља која се залаже за мир“; „да се сећамо Првог светског рата“; „да можемо да живимо у миру“; „да више не желимо рат“ (2); „да нас не може уништити Америка“.

– *Шта смо прослављањем овог празника показали унутар Србије?*

Студенти *историје* сматрају да се унутар Србије празновањем 11. новембра „одаје пошта жртвама рата“; да је то „подсетник на храбра времена, да се никада нисмо дали сломити“; „да смо достојни потомци наших предака“; „да и даље следимо дух наших предака“; да „овај празник на неки начин представља почаст свим пострадалим у рату“; да је то „дан када је завршен један велики рат“; „подсетили смо српски народ на херојски успех једне мале балканске државе, као и огромну издржљивост српског народа“; „показали смо да нисмо заборавили наше славне претке који су погинули за отаџбину и слободу Србије и да им се овим путем на неки начин захваљујемо што су се борили за државност и слободу коју данас имамо“; „да је завршен један ратни су-

коб у ком су милиони људи умрли, а ту спадају и Срби“; да је то „сећање на славни тренутак српске историје и велику победу плаћену многим животима“; да је то „традиција од 2012. године“; „да нисмо заборавили наше хероје који су пали у Првом светском рату“; „да је Србија изнад дневне политике и да Срби могу да буду сложни“; „да се залажемо за мир“; „обавестили смо и упознали српски народ са његовом историјом“; „да смо одали почаст жртвама и борцима и да чувамо своје историјско и културно наслеђе“; „да се сећамо људи који су дали животе за част и одбрану наше земље и народа“; „да смо поносни на наше претке, који су се сјајно борили у овом рату и одбранили отаџбину“; „да памтимо добро дан завршетка Великог рата и завршетка невоља српском народу“; да „само слога Србина спасава“; „показали смо да се сећамо на победу и на велике жртве“; „да негујемо културу сећања“; да је то „приказивање културе сећања у Првом светском рату и приказивање националног јединства“; „нисам гледао дневник“. Деветоро студената историје није одговорило на ово питање.

Студенти *еџнолоџије* и *аниџролоџије* су написали: „да не заборављамо своје борце који су храбро бранили своју домовину“; „унутар Србије показана је тренутна политичка ситуација која користи национализам како би се одржала на власти, величајући српске победе у Првом светском рату, рушећи социјалистички систем величајући период пре њега, а потом [ће] успостављати диктатуру“; „немам неки увид, тј. запажање“. У 7 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *џсихолоџије* су одговорили: „да нисмо заборавили жртве“; „да славимо важне датуме и поштујемо нашу историју“; „да жртве нису узалудне и да смо им одали почаст, али да примат дајемо миру и на овај начин га и слаavimo“; „оно што смо показали свету, да смо поносни на неустрашиве претке“; „присећање на прошлост“; „ништа“ (2); „?““. У 7 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *џегаџије* (16) одговорили су: „да желимо мир у будућности“; „да смо спремни да сарађујемо“; „да смо истрајни у својим намерама“; „сложност“; „да не смемо и нећемо заборавити наше претке који су гинули за нашу сло-

боду“; „сећање на жртве Првог светског рата. мир!“; „број српских војника који су се показали, као и број жртава“; „сећамо се палих жртава и голготе коју смо проживели као народ“; „да сви треба да се сећамо наших храбрих предака, због којих данас можда и не би били овде где јесмо“; „да поштујемо подвиге и храброст наших предака“; „да се сећамо историје“; „да треба славити празнике важне за свет“; „да се и даље сећамо жртава рата“; „да само тражимо разлог да не радимо“; „још један нерадан дан“; „не знам“. Више од половине анкетираних (21) није одговорило на ово питање.

Само три студенткиње *андрајоџије* су одговориле на ово питање: „да је народ успео да превазиђе и избори се са страшним догађајем“; „да се веома сећамо Првог светског рата“; „били смо часни борци“.

– *Шта вама лично значи овај њразник?*

Студенти *истиорије* су одговорили: „да памтим велики део моје породице који је остао на Церу, Колубари, по планинама Албаније, на Зејтинлику“; „одајем поштовање према овом датуму јер су ми дедови ратовали у њему, а као награду добили су земљу од краља“; „мени лично симболизује победу истине са становишта Србије коју су напали неправедно са циљем да је униште, а са геополитичке тачке обнову моћи Енглеске, Француске и осталих сила угрожених тежњама Немачке и Аустроугарске“; „представља дан када је поражен непријатељ (окупатор)“; „драго ми је што постоји један овакав дан и што се прославља и да Србија ипак није тако мала сила као што је тада изгледало“; „сећање на славне тренутке српске историје и велику победу плаћену многим животима“; „буђење националне свести, сећање на све жртве овог рата“; „значи победа у једном рату који је имао велике жртве“; „да смо победили“; „понос“; „дан када је завршен Први светски рат“; „да не заборавимо историјске догађаје“; „дан када су завршени ратни сукоби“; „дан када престаје 19. век и почиње једно ново доба“; „овај празник на неки начин представља почаст свим пострадалим у рату“; „дан када је завршен један велики рат“; „чување сећања на оне који су дали своје животе за одбрану Отаџбине“; „лич-

но, победа малог народа над великом силом од које је страховала и Француска“; „за мене лично ништа посебно, осим што сматрам да то јесте један битан датум који треба да остане упамћен“; „сећање на страдале“; „сећање на жртве“; „још један нерадни дан у новембру“; „дан за одмор“; „овај празник ми значи, јер тог дана кад се прославља не ради ништа“; „дан за одмор од факултетских обавеза“; „ништа, нисам знао да постоји“; „не придајем му посебан значај“. Један студент је навео празник из црквеног календара (Свети Аврамије Затворник). У 5 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еџнолоџије* и *анџроџолоџије* су написали: „да не заборављамо борце који су храбро бранили своју домовину“; „мени ништа битно не представља, то је давно прошло, далеко је иза нас; нема много људи који су још живи из тог периода да би за њих то имало неког великог значаја“; „ништа не значи (мени)“. У 7 упитника није било одговора.

Студенти *џсихолоџије* су написали: „обележавање краја великог историјског догађаја“; „велики понос и осећај националног идентитета; доказ да је Давид победио Голијата“; „подсећање на жртве и колико је примирје битно“; „сећам се да смо радили овај празник из историје, али га се нисам сетила док га сада нисам видела“; „слободан дан“; „нерадан дан“ (3); „одмор“; „не иде се на факултет“; „ништа“ (5).

Студенти *џегаџиџије* (20) написали су: „сећање на људе који су дали своје животе за слободу овог народа и своје отаџбине“; „присећање на српски народ, историју и важност овог празника за културу“; „подсећање на страхоте Великог рата и на муке нашег народа“; „обележавање дана када се рат завршио, сећање на жртве“; „за мене 11. 11. представља слободу“; „подсећање на жртве Првог светског рата, прослављање мира и слободе“; „да смо победници у Великом рату“; „Дан примирја“ (4); „лепа тематика празника“; „недолазак на факултет“ (2); „још један слободан дан“; „ништа значајно, само нерадан дан“; „једино што је то нерадан дан, нема неког посебног прослављања“; „овај празник за мене

нема посебан значај“; „ништа“ (3). У 17 упитника није било одговора на ово питање.

Шесторо студената *андрајотије* је написало: „сећање на страшне тренутке у прошлости нашег света“; „да не морам да идем на факултет“ (2); „нерадан је дан“; „ништа“ (2). У 13 упитника није било одговора.

– О овом *йразнику информације сам добијао/ла йреко: ТВ станица, из новина, из друћих извора информација (којих)?*

Студенти *историје* су добијали информације о 11. новембру: преко ТВ станица и из новина (2); преко ТВ станица (9); из новина (3). У осталим одговорима (15), студенти су написали да су се информисали о овом празнику: „из новина и преко интернета“; „интернет“ (4); „књига, усмених предања“; „професор“; „обавештења у средњој, и наравно из уџбеника за четврти разред“; „сада“; „на факултету“; „из уџбеника за школу“; „углавном преко професора историје“; „из разговора“; „уџбеника историје“; „не знам где сам чуо“. У четири упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *ейнолоије и анћројолоије* добијали су информације о празнику: преко ТВ станица и из новина (1); преко ТВ станица (2); из новина (2). Четворо студената је добијало информације из школе. Један упитник није био попуњен на овом месту.

Студенти *йсихолоије* су добијали информације о Дану примирја преко ТВ станица и из новина (2); преко ТВ станица (6); из новина (3); из других извора: „сви медији су преносили“; „књиге из историје за средњу школу“. У два упитника није било одговора на ово питање.

О Дану примирја студенти *йегајотије* информисали су се преко ТВ станица и из новина (4); преко ТВ станица (12); из новина (6); из осталих извора (15): „професори у гимназији, интернет, портали новина“; „од другара са факултета“; „у школи“; „интернет“; „из уџбеника за средњу школу“; „у средњој школи“; „на школским часовима“; „факултет“; „околина“; „радио“; „од друштва“; „књига из историје“; „ТВ станице и интернет“; „нисам обраћала пажњу“; „нисам знала за овај празник“.

Студенти *андрагогије* су се о овом празнику информисали преко ТВ станица и из новина (2); преко ТВ станица (2); из новина (5); осталих извора: „интернета“ (4); „ТВ станица, из новина, радио“; „средња школа“; „од људи испред факса“; „од колеге на факсу“. У два упитника није било одговора на ово питање.

– *Да ли сīе чули и шīа значи Наталијина рамонда?*

Највећи број студената *историје* није одговорио на ово питање (11) и нису чули шта је Наталијина рамонда (15). Студенти који су одговорили (7) написали су: „то је цвет који може да успева у екстремним климатским условима и који на тај начин симболизује муке кроз које је пролазио наш народ приликом повлачења преко албанских планина“; „зимзелена биљка (цвет) која настањује планине северне Грчке и Јужне Македоније; после сушења и увенућа опет оживи; симбол обнављања и борбе Србије у Првом светском рату“; „ендемска врста цвећа“; „ендемска врста, налази се на местима у Македонији; симбол васкрснућа јер увене и поново се роди“; „цвет који је открио Јосиф Панчић“; „орден“; „орден који се враћа у употребу“.

Ниједан сīуденī еīнолоије и анīројолоије није знао шта је Наталијина рамонда.

Највише студената *психологије* (11) није чуло за Наталијину рамонду. Четворо студената је написало: „цвет који може да поново никне иако је сув; симбол Србије у Првом светском рату“; „да, цвет примирја“; „чула“; „никад чула у животу“.

Више од половине студената *педагогије* (23) није чуло и не зна шта значи Наталијина рамонда. Деветоро студената је написало: „Наталијина рамонда или *Ramonda Serbica* је врста цвета/биљке, која има могућност обнављања после уништења, попут феникса и зато се носи као симбол обновљеног српства, успешног повратка српске војске“; „цвет који се некада звао ‘Рамонда Србика’ који се обнавља ‘као феникс’ и симбол је људи који су учествовали у Првом светском рату“; „да, то је цвет који симболише српске жртве у Првом светском рату“; „главни симбол, цвет је“;

„обележје које симболизује примирје (споменица)“; „главни симбол-мотив“; „цвет који је повезан са прелажењем наших предака преко Албаније (има изузетну способност издржљивости)“; „биљка“ (2). У пет упитника није било одговора на ово питање.

Двоје студената *андрајоџије* је одговорило: „то је обележје које симболизује примирје“; „то је главни мотив за амблем празника у Србији; то је цвет који је угрожена врста“.

– *Да сће у ирџици да учесћивујете у сиварању ироџрама, како бисте обележили овај ирџник?*

Студенти *историје* су написали: „организовао бих војну параду у спомен жртвама рата у Србији, као и у свету“; „војном парадом и низом културних манифестација“; „војном парадом“ (2); „војном парадом у знак сећања на победе славне српске војске“; „великом војном парадом преко Албаније до Грчке“; „полагањем венаца“; „обележио бих га неким сценским наступом и извођењем неке велике представе о Великом рату на Тргу републике коју би преносили канали са националном фреквенцијом“; „телевизијски програм од два и по сата на РТС-у“; „искључиво историјско-документарни програм на телевизијама са националном фреквенцијом“; „пустио бих документарце на РТС-у“; „предавањем о Првом светском рату у основним школама, неком приредбом у истој“; „празник би се могао обележити културним програмом, емисијама на различитим ТВ станицама, предавањима на дату тему“; „верујем да би било лепо организовати неки концерт и нека предавања, изложбе или чак филмске траке из тог времена“; „двострука смена у школама“; „поклонила бих му више пажње“. Деветоро студената историје је одговорило: „не“; „нисам“. У осам упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еџнолоџије* и *анџролоџије* су одговорили: „увела бих у свим образовним установама, основним школама, средњим школама петнаестоминутно предавање о овом датуму“; „гледањем документарца о Првом светском рату“; „нисам“; „не баш“. У шест упитника није било одговора.

Студенти *психологије* су написали: „војне почасте и обележавања широм Србије, можда и војна парада“; „сви би утрошили слободно време на активности које их чине срећним“; „да“ (2); „морам ли?“. Шесторо студената је одговорило: „не“; „не знам“. У четири упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *педагогије* (14) нису размишљали о свом учењу у стварању програма којим би се обележио Дан примирја. У девет одговора су написали: „организовала бих предавање како бих шире народне масе обавестила о значају овог празника за наш народ, јер сматрам да смо мало информисани“; „више бих радила на информисаности становника о том празнику на тај дан“; „обогатила бих више средстава јавног информисања са мотивима 11. новембра“; „изражаваће мира на различите начине“; „на исти начин на који је и сада обележен“; „свечано“; „мирним скупом и одређеним ТВ програмом на националној фреквенцији“; „свечана поворка и минут ћутања“; „организованом прославом на главном тргу“. У 14 упитника није било одговора на ово питање.

Три студенткиње *андрагогије* су написале: „одајући поштовање“; „одмарам, учим“; „не, имамо много за учење, немам времена“. Осморо студената је одговорило: „не“. У осам упитника није било одговора.

– *Шта (не) радиш 11. новембра?*

Студенти *историје* наводе следеће активности на Дан примирја: „не идем на факултет“ (3); „ништа што је везано за државне установе и не идем на факултет“; „пошто се не иде на факултет, учим, одмарам или проводим слободно време са пријатељима“; „учим за факултет, тачније вежбе“; „радим све нормално као и сваког другог дана“; „тада не похађам наставу, али тада учим“; „не разликује се од других радних дана, осим по губитку предавања“; „ништа другачије него осталих дана“; „обичан нерадни дан, завршавам обавезе“; „читам; „исто што и сваки дан“; „одмор“; „одмарам као недељом и сваким празником“; „идем код пријатеља који слави светог Аврамија“; „паљење свећа“; „јести мрсно ако се пости“;

„ништа посебно [нечитак крај одговора]“; „ништа“; „ништа посебно“. У 11 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еџнолоџије* и *анџроџолоџије* су одговорили: „не идем тога дана на факултет“ (6); „зависи које обавезе имам тада; ништа посебно – учим“; „државне установе не раде, а у суштини све можемо да радимо званично“. У два упитника није било одговора.

Шесторо студената *џсихолоџије* на Дан примирја „не иде на факултет“. Седморо студената је написало: „као и сваки празник“; „одмарам“ (2); „исто као и сваки други дан“; „исто што и увек“; „размишљам шта бих могао радити тог дана, све док не дође следећи дан“; „читам књигу“. У два упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *џегаџоџије* (8) написали су да не иду на факултет – предавање. Четворо студената је написало да учи. У 16 упитника су написали: „не идем на факултет/учим, одмарам“; „уживам са својом породицом“; „уживам у празнику“; „користим слободно време (нерадни дан) за учење, одмор“; „празнујемо“; „радим све што радим, као и сваки обичан дан“; „проводим га као и сваки други слободан дан“ (2); „нерадан је дан“ (2); „не иде се на државни посао“; „државне установе не раде“ (3); „бавим се истим активностима као и других дана, само што не посећујем установе које празник обележавају тако што не раде“; „ништа посебно“. У 9 упитника није било одговора на ово питање.

Шесторо студената *андраџоџије* је одговорило да на Дан примирја не иде на факултет. Седморо студената је написало: „исто што и других дана“; „радим све као и иначе“; „исто као и сваки дан“; „обављам свакакве активности“; „радим све уобичајено“; „ништа не радим, спавам по цео дан“; „ништа посебно“. У 6 упитника није било одговора.

– *Наведи тџе џразнике коџи се џрослављају у Србији данас (уведени Законом о државним џразницима).*

Ниједан сџуденџи истџорије није навео све празнике коџи су се прослављали у Србији 2015. године.

Троје студената је навело по један празник: „Дан примирја“; „Дан победе“; „Дан државности – 15. фебруар“.

У *йеџи уйиџиџника* су наведена *йо два йразника*: „Дан државности, 11 новембар“; „прославља се Први мај (Празник рада), 15. фебруар“; „Нова година, Божић“; „Дан државности и Дан примирја“; „Сретење, Божић“.

Две сџуденџикиње су навеле *йо џири йразника*: „Божић, Ускрс, Дан државности“; „Сретење, Први мај, Видовдан“.

Један сџуденџи је навео *чеџири йразника*: „Сретење Господње – 15. фебруар, 11. новембар – Дан примирја, Божић, Васкрс“.

Петџоро сџуденџиџа је навело *йо йеџи йразника*: „Дан државности – 15. фебруар, Дан примирја у Првом светском рату – 11. новембар, Божић, Васкрс, Дан рада“; „Сретење, Дан примирја, Нова година, Божић, Ускрс“; „Дан примирја, Дан државности, Ускрс и Први мај, Дан Светог Саве... има пуно“; „Први мај, 15. фебруар – Дан државности на Сретење, 1. јануар, Божић, Васкрс“; „Дан државности, Божић, Васкрс, ове године је обележен 24. март, Дан примирја“.

Један сџуденџи је навео *шесџи йразника*: „Нова година (1. и 2. јануар), Божић (7. јануар), српска Нова година (14. јануар), Васкрс, Сретење, Божић“.

Један сџуденџи је навео *осам йразника* „15. II; 9. V; 28. VI; 21. X; 22. IV; 11. XI, Божић и Ускрс“; У 14 упитника није било одговора на ово питање.

Ниједан сџуденџи еџнолоџије и анџроџолоџије није навео *све йразнике* који се данас прослављају у Србији.

Шесџоро сџуденџиџа је навело *по два йразника*: „Божић, Нова година“; „Божић, Ускрс“; „Дан примирја у Првом светском рату, Сретење“; „Први мај, 15. фебруар“ (3).

Један сџуденџи је навео *чеџири йразника*: „школска слава Свети Сава, Божић, Васкрс, Дан државности“.

Троје сџуденџиџа је навело *по йеџи йразника*: „Први мај, Божић, Ускрс, Дан државности, Нова година“ (2); „15. 2. – Дан државности, 22. 4. – Други светски рат, 1. и 2. мај – Дан рада, 21. октобар, 11. новембар“.

Ниједан сџуденџи йсихолоџије није навео *све йразнике* који се данас прослављају у Србији.

Петџоро сџуденџиџа је навело Сретење – Дан државности.

Две сѝуденѝкиње су навеле по два *ѝразника*: „Дан државности, Дан примирја“; „15. 2. – Сретење, 1. 5. – Први мај“.

Двоје сѝуденатаѝа је навело *ѝо четири* празника: „Божић, Ускрс, Дан државности, Први мај“; „15. 2, 7. 1, 1. 1, 14. 1.“.

Један сѝуденѝ је навео *ѝеѝ ѝразника*: „Дан државности, Дан примирја у Првом светском рату, Нова година, Божић, Ускрс“. У четири упитника није било одговора на ово питање.

Ниједан сѝуденѝ ѝедаѝоѝије није навео све *ѝразнике* који се данас прослављају у Србији.

Осморо сѝуденатаѝа је навело Дан државности (7); Први мај (1).

Седморо сѝуденатаѝа је навело *ѝо два ѝразника*: „15. фебруар, 11. новембар“ (2); „Дан државности, Празник рада (1. мај)“ (4); „Дан државности, Божић... не знам на шта сте све мислили“.

Петоро сѝуденатаѝа је навело *ѝо ѝри ѝразника*: „Први мај, Ускрс, Нова година“; „Божић, Ускрс, Сретење“ (2); „Први мај, Ускрс, Нова година“; „27. 1, 1. 5, 11. 11.“.

Две сѝуденѝкиње су навеле *ѝо шестѝ ѝразника*: „Дан државности, Дан радника, Васкрс, Божић, Нова година, Богојављење“; „Први мај – Празник рада, 9. мај – Дан победе над фашизмом, 13. јануар, 28. јун – Видовдан, српска Нова година, 7. 1. – Божић“. У 15 упитника није било одговора на ово питање.

Ниједан студент *андраѝоѝије* није навео све *ѝразнике* који се данас прослављају у Србији. *Две сѝуденѝкиње* су навеле Сретење.

Четири сѝуденѝкиње су навеле *ѝо два ѝразника*: „Дан државности, Први мај“ (2); „29. новембар и 15. фебруар“; „29. новембар – Дан државности Југославије, 15. фебруар – Сретење“. *Двоје студената* је навело *ѝо ѝри ѝразника*: „1. мај – Празник рада, 13. јануар – српска Нова година, 28. јун – Видовдан“.

Један сѝуденѝ је навео *четири ѝразника*: „Дан државности, Божић, Ускрс, Дан младости“.

Две *сѣуденѣ*киње су навеле *ѣо ѣѣѣ ѣразника*: „28. јун, 13. јануар, 11. новембар, 9. мај, 1. мај“; „Божић, Ускрс, Нова година, 11. новембар, Дан државности“.

Један *сѣуденѣ* је навео *шесѣѣ ѣразника*: „Нова година, Божић, Ускрс, 11. новембар, 29. новембар, а и 15. фебруар“. У 7 упитника није било одговора на ово питање.

– *Шѣа вама значи ѣразник (уоѣшѣѣ)?*

Студенти *истѣорије* (25) написали су: „празник је један догађај који се слави“; „обележавање неког битног догађаја у историји“; „празник је дан посвећен неком светитељу или неком битном догађају“; „нерадни дан, посвећен неком догађају“; „обележавање значајног датума“; „празник је нешто што славимо“; „дан сећања на битан догађај или личност“; „потреба за сећањем као стубом постојања савремене државе и нације“; „то је дан кад се нешто прославља или обележава, неки битан догађај који је утицао на историју света или Србије“; „сећање на пале јунаке и дан када је престало српско жртвовање“; „дан када се десио велики догађај који је утицао на судбину и даљи ток нашег народа“; „дан када се не ради у држави, из поштовања према том празнику“; „обележавање датума када су се одиграли догађаји од велике историјско-културне важности“; „чување националне свести српског народа; чување херојских дела наших предака од заборава“; „зависи који, окретање породици, пријатељима, стварима, држави“; „уједињење Срба“; „неговање традиције“; „углавном време проведено са породицом или пријатељима, уз размишљање о ономе што се тога дана ‘празнује’“; „окупљање и провођење времена са породицом и фамилијом“; „у зависности од празника, мој одговор може бити различит; празник као такав за мене значи један или више нерадних дана које углавном проводим у кругу породице“; „прослава, јединство, одмор“; „мир“; „одмор“ (2); „да ћу видети како председник поставља венце на споменику“. У осам упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *ѣѣнолоѣје* и *аниѣројолоѣје* су написали да је празник: „окупљање породице, одмор, прилика да се оку-

пи шири круг породице“; „дан када се присећамо нечега; у ствари, јесте мало теже објаснити“; „зависи који празник, али празник генерално значи време које проводим са пријатељима и породицом ради заједничког дружења, породице“; „дан као и сваки, само је блискост породице ‘већа’“; „за мене празник представља неко прослављање нечега“; „нерадан дан“ (2). У три упитника није било одговора.

Студенти *психологије* су одговорили: „за мене празник представља дан када нешто прослављам“; „време које проводимо са породицом и обележавамо важне датуме“; „време без обавеза које проводимо са породицом“; „обележавање неког значајног догађаја“; „традиција, дружење са породицом“; „дан сећања... [нечитак део одговора]“; „сећање (побеђивање времена)“; „сећање“; „за мене празник значи присећање на битне дане који треба да утичу на људе да извуку поуке и уче јер се историја понавља“; „одмор“; „слободан дан“. У четири упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *педагогије* су написали да је празник: „прослава са породицом“; „бити у прилици да се дан слободно проведе у кругу породице или других драгих особа“; „дан на који се не ради и који треба провести са породицом“; „дан који проводим у оквиру своје породице“; да се „на празник не треба ништа радити, само водити време у миру“; да је то „дан неког битног догађаја који се прославља и по правилу се тог дана не ради“; „празник за мене значи посебан дан обележен једноставним активностима и радошћу“; „посебан дан кад одајемо пошту значајним догађајима“; „поштовање и очување традиције“; „државни празник за мене нема значење, верски празници су дани радости који се дуго ишчекују и проводе са драгим људима“; „обележавање одређеног догађаја из прошлости који је од великог националног значаја“; „обележавање битних тренутака, догађаја, годишњица у нашој држави“; „дан којим обележавамо битне датуме и догађаје из наше историје“; „представља посебан датум који треба обележити“; „обележавање неког догађаја који је важан“; „обележавање годишњица које су од великог значаја за нашу земљу“; „прослављање неког датума“; „у зависности

од празника, везујем било какво осећање“; „присећање на 1914. годину и низ догађаја који су обележили овај рат“; „обележје на дан када се склопио мир“; „слободан нерадан дан“; „ништа, у Србији се ништа не поштује, тако да се ни овим празницима не придаје значај“; „ништа специјално“; „ништа специјално и конкретно“; „за мене лично ништа“; „ништа“. У 11 упитника није било одговора на ово питање.

Празник је, написали су студенти *андрајоџије*, „дан који проводимо са својим ближњима“; „време са породицом“; „прослављање, обележавање неког важног догађаја“; „дан када се једе и пије и ништа се не ради“; потом „да имам више времена да учим пошто не идем на факултет“; „имам више времена за припремање колоквијума“; „ништа, слободан дан“ (2); „ништа“ (2). У 9 упитника није било одговора на ово питање.

Закључне најомене о рецеџији Дана љримирја 2015. љодине

Истраживање рецеџије новог празника у испитиваној групи студената прве године на пет студијских група Филозофског факултета у Београду 2015. године, показује да је, у испитиваном узорку од 119 студената, само 21 студент информисан да се од 2012. године прославља Дан примирја у Србији. Студенти су наводили године од 1919. до 2014.

Студенти су најчешће наводили један или више градова у Србији у којима је те године обележен Дан примирја. У одговорима се наводе и земље које су учествовале у Првом светском рату, као и градови у којима је 2015. године обележен Дан примирја. На то питање није било одговора у 58 упитника.

На питање – *Шта смо љрослављањем овог љразника љоказали светиу?* – уједначени су ставови студената *истиорије*, *љсихологије* и *љедајоџије*. У одговорима се најчешће помињу речи: *мир*, *љреци*, *љошћовање*, *захвалности*, *сећање на жрљве*. Помиње се: *снаја* и *величина наше државе*, *да љамљимо*, *да нисмо заборавили јунаке*, као и поштовање истих вредности и празника које обележавају друге европске државе.

Више од половине анкетираних студената *еџнолоџије* и *анџроџолоџије*, као и *андраџоџије* није одговорило на питање. Међу студентима *џедаџоџије*, 15 од 38 анкетираних није написало шта смо показали свету прослављањем овог празника.

Када је реч о питању – *Шта смо џрослављањем овоџ џразника џоказали унуџар Србије?* – студенти *исџорије* виде Дан примирја као комеморативни дан, указују на *сећање на славне џреџке*, као и на „приказивање културе сећања у Првом светском рату и приказивање националног јединства“, „сећање на славни тренутак српске историје и велику победу плаћену многим животима“.

Иако више од половине анкетираних студената *еџнолоџије* и *анџроџолоџије* није одговорило ово питање, у одговорима се наводи храброст бораца који су бранили домовину. У једном одговору је исказан критички став према власти у Србији.

Студенти *џсихолоџије* наводе да се поштовањем овог дана: *џошџује наша исџорија, џошџују жрџве*, али да примат дајемо миру и на овај начин џа и славимо.

Више од половине анкетираних студената *џедаџоџије* (21) није одговорило на ово питање. У одговорима се наводи: *да желимо мир у будућносџи, сећање на жрџве, храбре џреџке, да се сећамо исџорије и да џреба славиџи џразнике важне за свеџ.*

Три студенткиње *андраџоџије* су одговориле на ово питање и навеле да је „народ успео да превазиђе и избори се са страшним догађајем“; потом „да се веома сећамо Првог светског рата“ и да смо „били [...] часни борци“.

На питање – *Шта вама лично значи овај џразник?* – међу студентима *исџорије* је било студената који су написали да су њихови преци ратовали у Првом светском рату – „остали на Церу, Колубари, по планинама Албаније, на Зејтинлику“. Наглашена су лична осећања и сећања на тај историјски датум. Такође, неким студентима *исџорије* је овај дан дан одмора од факултетских обавеза.

Више од половине анкетираних студената *еџнолоџије* и *антиројолоџије* није одговорило на ово питање. Мишљења студената су различита – од ставова да „не заборављамо борце који су бранили своју домовину“, до мишљења да једној студенткињи овај празник „ништа битно не представља, то је давно прошло, далеко је иза нас [...], ништа не значи“.

Студенти *џсихолоџије* провлаче индивидуална осећања кроз историјски филтер догађаја и сећања на претке. Било је одговора да је празник *још један слободан дан, ништа значајно, само нерадан дан*.

Већи број студената *анџраџоџије* (13) није одговорио на ово питање. У одговорима се тај дан види као нерадни дан. У једном одговору пише: „сећање на страшне тренутке у прошлости нашег света“.

Студенти Филозофског факултета највише *информација* о овом *џразнику* добијали су преко: *џтелевизијских сџтаница* и *из новина* (59), као и с *инџернеџа*. У одговорима се, на свим студијским групама, наводи да су информације и знања о Дану примирја добијали од професора и из уџбеника историје у основној и средњој школи, као и од колега с факултета. Било је одговора да о овом празнику нису били обавештени.

Више од половине анкетираних студената на пет студијских група на Филозофском факултету (77), а међу њима ниједан студент *еџнолоџије* и *антиројолоџије*, није одговорило на питање: *Да ли сџе чули и сџта значи Наџалиџина рамонда?* У одговорима се наводи да је то: *цвеџ (феникс), симбол Србије и срџских жрџава у Првом свеџском раџу*. Тај симбол-моџив студенти су доводили у везу са страдањем и обнављањем. У три одговора, студенти *истџорије* (2) и *џсихолоџије* (1) написали су да је *Наџалиџина рамонда орден, орден који се враџа у уџоџребу, обележје које симболизује џримирје (сџоменица)*.

На питање – *Да сџе у џрилици да учесџвујете у сџва-рању џроџрама, како бисџе обележили овај џразник?* – студенти *истџорије* су написали да би организовали различите

документарне и едукативне програме, као и војне параде (6) и комеморативне догађаје.

Уједначени су одговори студената *еџнолоџије* и *антиројолоџије*, *џсихолоџије*, *џедаџоџије* и *андраџоџије*, који су написали да би на Дан примирја организовали едукативне и мировне активности. У 54 упитника студенти нису одговорили на ово питање, или су пак написали да нису о џоме размишљали.

На питање – *Шџа (не) раџиџе 11. новембра?* – одговори студената на пет студијских група су уједначени. Написали су да *не иду на факулџетџи, нема џредавања, уче, одмарају се, раџе све нормално, да џа џроводе као и сваки друџи дан*. Један студент историје је написао да тог дана иде на славу.

Нико од анкетираних студената Филозофског факултета није навео све празнике који су се 2015. године прослављали у Србији (уведени *Законом о државним џразницима*). То се посебно односи на празнике који се џрослављају *раџно*. Студенти на свим студијским групама, поред Дана примирја, наводе Дан државности – Сретење, Божић и Ускрс. Нова година, Први мај и Свети Сава такође су празници који се наводе у одговорима студената Филозофског факултета. Студенти *андраџоџије* су навели празнике који се више не прослављају – 29. новембар и Дан младости (25. мај). Део анкетираних студената *истџорије* (14) и студената *џсихолоџије* (15) није одговорио на ово питање.

Студенти *истџорије*, *џсихолоџије*, *џедаџоџије* и *андраџоџије* повезују празник с прославом важног *доџађаја*, *важноџ даџума*, *неџовања џтрадиџије*, као и *време џроведено с џородиџцом и џријаџељима*.

Студенти *еџнолоџије* и *антиројолоџије* наводе да је празник *џеже објасниџи*, *зависи како који џразник*. Празник је *време које џроводе с џородиџцом и џријаџељима раџи заједничкоџ дружења*.

На свим студијским групама студенти наводе да је празник *дан одмора* и *дан када не раџе*.

3. Обележавање Дана примирја 2016. године

Неколико дана пре празника, у *Полицији* је објављен текст историчара Предрага Ј. Марковића – *Пронађено сећање*⁷¹ – у коме је написао да се Даном примирја „подсећамо на дане када смо били једна од најугледнијих сила победница Првог светског рата. Истичемо своје историјске победе на бољој страни света.“

У штампаним и електронским медијима објављене су вести и текстови⁷² о церемонијама у нашој земљи⁷³ и иностранству,⁷⁴ на којима је обележен 11. новембар – Дан примирја у Првом светском рату. Председник Србије Томислав Николић положио је венац на Споменик незнатом јунаку на Авали, а премијер Александар Вучић присуствовао је церемонији на Новом гробљу, где је у пратњи министара одржана комеморативна свечаност код Спомен-костурнице бранилаца Београда.⁷⁵

На централној комеморацији, министар Вулин је рекао да српски народ није одлучивао ни о једном рату и није тражио ниједан рат, „али да је сваки свој мир плаћао ратом и зна колика је цена мира“. Истакао је да је „за нас важна политика војне неутралности. Зато је та политика начин да кажемо да смо научили поуке из ратова који су нас десетковали и оставили обогале, окрвављене, увек умањене, ма колики да смо победници били.“⁷⁶

Премијер Александар Вучић и министар спољних послова Велике Британије Борис Џонсон положили су венце

71 Предраг Ј. Марковић, „Пронађено сећање“, *Полиција*, 5. 11. 2016, 4.

72 *Дневник*. 2016. „Државном церемонијом обележен Дан примирја“, 11. 11. 2016. Доступно на: <https://www.dnevnik.rs/politika/drzavnom-ceremonijom-obeleden-dan-primirja>.

73 У Београду, Краљеву и Врању.

74 На српском војничком гробљу у Битољу.

75 Централну државну церемонију код Спомен-костурнице бранилаца Београда предводио је министар за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Александар Вулин.

76 *Танјуг*, „Србија зна колика је цена мира“, *Полиција*, 12. 11. 2016, 5.

на гробље Комонвелта на Новом гробљу. Почаст страдањима у Првом светском рату одата је на Француском војном гробљу, где су венце положили амбасадори неколико земаља у Србији.⁷⁷

Кристин Моро, амбасадорка Француске у Србији, рекла је да сви градови и сва села обележавају 11. новембар и да се сви сећају својих мртвих.

„У сваком селу ћете наћи споменик посвећен тим жртвама. Свечаностима присуствују војне и цивилне власти, некадашњи ратници, али и грађани. У обавези смо да пренесемо младима то сећање, јер и данас треба да смо вечно захвални жртвама и да будемо свесни да ће, нажалост, увек бити потребе да жртвујемо свој живот за своју домовину“ – рекла је амбасадорка Моро.⁷⁸

На фотографији објављеној уз текст *Србија зна колика је цена мира*,⁷⁹ премијер Србије носи на реверу обележје Дана примирја у Србији – Наталијину рамонду, а министар Борис Џонсон цвет мака – британски симбол Дана сећања.

У агенцијским извештајима се наводи да су пошту палима, полагањем цвећа и минутом ћутања, одали и представници удружења потомака, као и бројни грађани. Одржан је и уметнички програм који су извели Београдски камерни хор и гудачки квартет *Белойи*. Глумица Љиљана Драгутиновић казивала је стихове *Камене усјаванке* Стевана Раичковића.⁸⁰

Историчар Миле Бјелајац каже да на Дан примирја:

„ми обележавамо важан датум из националне историје. Оно о чему данас треба да говоримо и чега треба да се сећамо јесте да је сваки српски човек онога времена био велики. Те генерације су поштовале и волеле своју земљу и слободу и биле спремне да је бране, од највиших држав-

77 *Вечерње новости*. 2016. „И Џонсон се поклонил сенима“, 12. 11. 2016, 4.

78 *Danas*. 2016. „Dan primirja u Prvom svetskom ratu“, 11. 11. 2016. Доступно на: <https://www.danas.rs/drustvo/dan-primirja-u-prvom-svetskom-ratu-2/>.

79 *Танјуг*, „Србија зна колика је цена мира“, *Политика*, 12. 11. 2016, 5.

80 Исто.

ника и команданата, до сељака. Велики рат је део српске националне свести и као такав мора да буде на прави начин интерпретиран, а све велике датуме рата и страдања српског народа треба обележавати. Друштво које жели напредак и да буде зрело мора да поштује оне који су га створили.“⁸¹

У истом тексту су објављени коментари, у којима је написано да „је Велики рат део српске националне свести и као такав мора да буде на прави начин интерпретиран и обележен Дан примирја; колико будемо поштовали себе, своју традицију и пребогату историју, толико ћемо бити поштовани од других“. У коментарима се исказује поштовање према прецима, војницима и јунацима, као и критички поглед на садашње генерације, које, како је у једном коментару написано, „нису вредне те жртве коју су поднели ти људи у борби за опстанак“.⁸²

У текстовима о прослави Дана примирја у Србији помиње се Наталијина рамонда – симбол дана примирја у Србији. Из године у годину се преносе исте информације како о цвету, околностима где је пронађен, давању имена, тако и о симболици.⁸³ Године 2016, међутим, у једном тексту је написано да „није ни чудо што је баш она симбол, који су на реверима носили српски војници“.⁸⁴

Три месеца пре празника, медији су пренели вест⁸⁵ да је укинут јесењи распуст, који су ученици раније имали у

81 Boris Subašić, „DAN PRIMIRJA: Sećanje na kraj stradanja“, *Večernje novosti*, 2016. Доступно на: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:634425-DAN-PRIMIRJA-Secanje-na-kraj-stradanja>.

82 Исто.

83 Слободан Бубњевић, „Тажанствени цвет примирја“, *Елементарјум*, 2016. Доступно на: [http://elementarium.cpn.rs/teme/tajanstveni-cvet-primirja/hhttp://elementarium.cpn.rs/teme/tajanstveni-cvet-primirja](http://elementarium.cpn.rs teme/tajanstveni-cvet-primirja/hhttp://elementarium.cpn.rs/teme/tajanstveni-cvet-primirja).

84 *Espresso*. 2016. „DAN KADA SMO POBEDILI ZLO ZVANO RAT: Sve o Danu primirja, srpskom državnom prazniku“. Доступно на: <https://www.espresso.rs/vesti/drustvo/90511/dan-kad-smo-pobedili-zlo-zasto-je-danasnji-datum-za-ponos-srba-foto-video/strana/sve>.

85 *Telegraf*. 2016. „UKIDA SE RASPUST U ŠKOLAMA: Evo kada će đaci morati u učionice, umesto da odmaraju!“, 5. 8. 2016. Доступно на: <https://www.telegraf.rs/vesti/2289468-ukida-se-raspust-u-skolama-evo-kada-ce-djaci-morati-u-ucionice-umesto-da-odmaraju>.

новембру, па ће тако једини нерадни дан у том месецу бити 11, када се обележава Дан примирја у Првом светском рату. Грађани су обавештени да ће пијаце на дан празника радити уобичајено.

Рецепција Дана примирја 2016. године

Истраживањем 2016. године обухваћено је 164 студента Филозофског факултета прве године⁸⁶ *историје* (17),⁸⁷ *етнологије и антропологије* (36),⁸⁸ *психологије* (41),⁸⁹ *педагогије* (43)⁹⁰ и *андрагогије* (27).⁹¹ Истраживање је обављено у првој недељи после празника.

- 11. новембар се прославља као Дан примирја у Првом светском рату. Наведите од кад се прославља у Србији.

Један студент *историје* је одговорио на мање од пет питања у упитнику.

-
- 86 Захваљујем се студентима Филозофског факултета који су 2016. године учествовали у овом истраживању, као и колегиницама и колегама с Филозофског факултета: проф. др Јелени Мргић с Одељења за историју, доц. др Данијели Велимировић с Одељења за етнологију и антропологију, доц. др Оливеру Тошковићу с Одељења за психологију, доц. др Наташи Николић с Одељења за педагогију и проф. др Миомиру Деспотовићу и доц. др Александру Булајићу с Одељења за андрагогију.
 - 87 Студенти *историје* који су учествовали у овом истраживању били су из: Београда, Младеновца, Краљева, Врњачке Бање, Ужица, Попинаца, Јакова и Осечине.
 - 88 Студенти *етнологије* и *антропологије* који су попунили упитник на овом месту били су из: Београда, Земунa, Старе Пазове, Нове Пазове, Сремске Митровице, Куле, Смедеревске Паланке, Баточине, Крушевца, Горњег Милановца, Ариља, Чачка и Лознице.
 - 89 Студенти *психологије* који су попунили овај део упитника били су из: Београда, Земунa, Панчева, Сремске Митровице, Барајева, Болеча, Чачка, Ивањице, Ваљева, Кикинде, Крушевца, Лесковца, Уба и Злата.
 - 90 Студенти *педагогије* су били из: Београда, Винче, Смедерева, Нове Пазове, Старе Пазове, Шапца, Лазаревца, Крушевца, Александровца, Јабучке, Прибоја и Власотинца.
 - 91 Студенти *андрагогије* су били из: Београда, Старе Пазове и Лесковца.

Троје студената *историје* написало је да се празник прославља од 2012. године. У три упитника студенти су одговорили: „од 2011. године, када је овај празник постао нерадан дан у Србији“; „од 2011. године, када га је Скупштина одобрила, али се од прошле године празнује“; „од 2011.“. У девет упитника студенти су одговорили: „претпостављам од 1919. године“; „код нас је почео да се обележава од 1919. године, па све до Другог светског рата, после ког су комунисти укинули празник“; „од 1919. до 1941. године, па настаје прекид до 2006; од 2006. године до данас“; „вероватно од пре две године“; „код нас од 2014.“; „од 2000-их година“; „од 2000.“; „задњих 5 година“; „не знам“. У два упитника није било одговора на ово питање.

Петоро студената *еџнолоџије* и *анџроџолоџије* је одговорило на мање од пет питања у упитнику.

Нико од студената *еџнолоџије* и *анџроџолоџије* није навео од када се у Србији прославља Дан примирја. У 19 упитника су одговорили: „овај празник се прославља од скоро; сигурно се ради о првој деценији 21. века; знам да је установљен од стране Владе Републике Србије; широм света се, међутим, обележава од краја Првог светског рата“; „у свету одавно, код нас неколико година“; „сигурно после пада социјализма!“; „не знам, вероватно је почео да се прославља након социјалистичког уређења“; „последњих пар година“; „можда после Другог светског рата“; „од пре пар година (колико сам ја упозната); можда једно 5–6 година уназад“; „до скоро је 11. новембар био дан као и сваки други, али су пре пар година политичари потенцирали на прослављању овог датума“; „ваљда од скоро“ (3); „од пре неколико година ако се не варам, али од релативно скоро“; „нисам сигуран, али знам да је празник релативно нов, можда пар година, ако не и од ове“; „прославља се од 2015. или 2016. године“; „од 2013. године“; „вероватно после 2000.“; „2011.“; „мислим да се прославља од 90-их година“; „не знам прецизно; знам да је однедавно“; „нисам упозната“. Осморо студената је одговорило да не зна од када се Дан примирја прославља у Србији. У девет упитника није било одговора.

Тринаесторо студената *психологије* је знало да се празник прославља од 2012. године. У 11 упитника су написали: „од ове године“; „од прошле године“ (2015); „2010.“; „од 2009.“; „од пре пар година“; „од пре мање од десет година“; „од пре 20 година“; „од склапања примирја 1918. године“; „од 1919.“; „не знам тачно, али претпостављам од педесетих година прошлог века“; „прославља се врло вероватно одмах када су људи постали свесни губитака од рата (врло је могуће да се као празник декларисао 20-их година двадесетог века)“. Осморо студената је одговорило да не зна од када се Дан примирја прославља у Србији. У девет упитника није било одговора на ово питање.

Шесторо студената историје је одговорило на мање од пет питања у упитнику.

Петоро студента *географије* је написало да се празник прославља од 2012. године. Остали анкетирани студенти мисле да се 11. новембар прославља: „од 2016.“; „2013.“; „2011.“ (3); „од пре три године“; „од пре 3, 4 године“; „од пре пар година“ (2); „можда у последњих пет година (обележава се као нерадан дан)“; „од 1983.“; „од примирја у Првом светском рату“; „нисам сигурна, рецимо негде од 1991.“; „нисам сигурна“ (4). На овом месту, 21 упитник није био попуњен.

Једна студенткиња антропологије је одговорила на мање од пет питања у упитнику.

Нико од анкетираних студената *антропологије* није тачно одговорио од када се у Србији прославља Дан примирја. Петоро студената *антропологије* је написало да се Дан примирја прославља: „од Првог светског рата“; „од краја Првог светског рата“; од „2006?“; „од за време Тита сигурно, 1960. и неке године вероватно“; „од неких 90-их, 80-их“.

Седморо студената *антропологије* је одговорило да не зна од када се Дан примирја прославља у Србији. У 15 упитника није било одговора.

– У којим местима је ове године обележен 11. новембар?

Студенти *историје* су одговорили да је Дан примирја обележен: „у Београду“ (3); „Краљево, Београд“; „у местима где живе углавном Срби“; „Београд, Краљево, Шабац“; „Бео-

град и сви већи градови у Србији“; „у свим већим градовима“ (2); „нисам сигурна... у целој Србији“; „можда у српским и француским градовима“; „у Београду и другим земљама и градовима који су потписали споразум“; „Париз, Москва“; „у Србији, нигде“; „не знам“. У два упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еџнолоџије* и *антирџолоџије* су навели да је Дан примирја обележен: „у Србији“ (2); „у целој држави“ (4); „у Београду“; „чини ми се у свим градовима Србије“; „у главном граду и осталим мањим местима“; „у пракси треба бити обележен широм Србије, међутим, он је обележен само нерадним данима унутар државних институција, док га остале институције не поштују у потпуности“; „нерадан је дан, тако да би се могло рећи у свим“; „Ваљево, Чачак“; „стварно не знам, нисам обрађала пажњу, можда у Београду“; „не пратим, претпостављам у Београду и околним местима“; „Сава центар, Кајмакчалан, Верден“; „Вероватно Велика Британија и Француска“; „ваљда у свим земљама које су победиле у Првом светском рату“; „претпостављам у земљама учесницама“; „обележен је у Великој Британији, Француској“; „у скоро свим европским земљама“; „ове године је 11. новембар обележен, бар оно што сам ја видела из писаних медија или преко друштвених мрежа, у местима у којима су се десиле неке од важних борби у Првом светском рату“. Седморо студената је одговорило да не зна. У осам упитника није било одговора на ово питање.

Спцијални психолоџије су одговорили да је Дан примирја обележен: „у свим местима у Србији“; „у многим деловима Србије“; „у разним деловима у Србији“; „у свим градовима Србије“; „широм Србије“; „у скоро свим већим местима“; „целој Србији“; „свуда“; „обележен је у свим местима која су свесна значаја тог догађаја“; „претпостављам у свим местима, мање или више у складу са могућностима“; „свим“; „Београд и остали већи градови“ (3); „Београд, Париз“; „Београд“ (3); „Ваљево, Београду“; „Београду, Прокупљу“; „не знам; можда у Крагујевцу“; „Београд, Нови Сад, Ниш, Ивањица“; „широм света“; „у Србији, Француској, Новом Зеланду, Белгији и Уједињеном Краљевству“ (2); „у

целом свету“; „у државама широм Европе и САД“. Осморо студената је одговорило: „не знам“. У 6 упитника није било одговора.

Студенти *йегаџоџије* су написали да је 11. новембар обележен: „у Београду“ (13); „широм Србије“ (8); „у Београду, Крагујевцу“; „Београду, Нишу, Новом Саду, Крагујевцу“; „у оним местима која су била погођена страхотама из Првог светског рата“; „у градовима широм Србије и осталим државама које су учествовале у рату“; „не знам“. У 17 упитника није било одговора на ово питање.

Осморо студената *андраџоџије* је одговорило да је Дан примирја обележен у Београду. Троје студената је написало „у целој Србији“. У два одговора су навели: „Београд и вероватно место (вагон) где је потписано примирје“; „претпостављам у свим земљама Уједињених нација“. У шест упитника су написали: „не знам“ (5); „не знам, знам да је обележен у Београду“. У осам упитника није било одговора.

– *Шта смо йрослављањем овој йразника йоказали свеју?*

Студенти *истџорије* су написали: „показали смо да нисмо заборавили рат и да не желимо да се непријатељства обнове, већ да желимо мирна решења“; „да смо земља која се залаже за очување мира“; „да се на достојанствен начин сећамо жртава које су страдале у Првом светском рату и да чувамо успомене на први велики рат који је погодио планету Земљу“; „да поштујемо своје претке и да смо део Европе која се залаже за мир“; „да се сећамо својих предака“; „прослављањем овог празника показали смо да је Србија величанствена земља, а њен народ храбар“; „које је жртве и допринос дала Србија у рату“; „да поштујемо своју историју и жртву коју смо поднели“; „да нисмо заборавили претке који су гинули за ову државу и да смо били увек на страни победника“; „да смо остали антифашисти (државно опредељење)“; „да смо мали народ, али да парирамо империји која нас нападне“; „однос према сопственој историји, начин на који доживљавамо прошлост, иако често само декларативно“; „ништа, пошто није било званичне прославе“; „ништа“. У три упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еџнолоџије* и *антиројолоџије* су одговорили: „да обележавамо празник који би требало да покаже колико је рат бесмислена ствар, а који служи некада у политичке сврхе – да политичари покажу колико цене традицију“; „да нисмо заборавили на велике геноциде, на хероје и да нисмо спремни за још ратова“; „да се сећамо наших погинулих, али више да се уклапамо у ‘светске’ празнике“; „да смо солидарни у заједничкој борби против агресора и да желимо да овај празник прослављамо заједно са народима и државама у којима се обележава“; „можда смо изгубили рат, али нисмо образ: уједињење спашава и правда ‘долази’ по своје у сваком погледу“; „ништа, покушај да се скрене пажња са прекрајања историје и пошто је стогодишњица рата, двестогодишњице се нико неће ни сећати, да уз сва она ужасна времена 90-их историчари не припишу кривицу за Први светски рат“; „свет мисли да је Србија крива за избијање Првог светског рата“; „Србија обележава 11. новембар (прославља га као празник), јер вероватно жели са себе да скине кривицу и на тај начин да покаже то свету; чини ми се да је беспотребно и безуспешно“; „да смо издржали и горе ситуације од ове данас“; „понос због победе над непријатељем“; „да поштујемо и да смо спремни да прихватимо овај дан као дан обележавања Првог светског рата“; „да смо учествовали у Првом светском рату и да смо заслужни једним делом за склапање мира“; „да поштујемо и не заборављамо важне датуме“; „да се сећамо ‘наше’ епохе у рату“; „да Србија изузетно поштује сећање на Први светски рат и своје жртве“; „да поштујемо историју, да смо мирољубиви“; „свету покушавамо да покажемо како је Србија независна“; „да нам је битан мир и добри односи са остатком света“; „показали смо да нам је стало до мира и слоге у свету и да осуђујемо конфликте“; „да смо против ратова и злочина“; „да су нам мир и слобода јако битни“; „да је мир јако битан“ (2); „ништа, зато што нико не обраћа пажњу на нас“; „свет не брине много за нас“; „по мом мишљењу – ништа; да унемо да уводимо празнике како бисмо што мање радили; с друге стране, Србија је можда хтела да покаже шта Први светски рат представља за њу; окретање национализму, патриоти-

зму, заувек ћемо се сећати Солунаца; али мислим да у томе нису успели“; „ништа значајно“; „ништа“; „не знам“. У осам упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *психологије* сматрају да смо прослављањем Дана примирја показали свету: „да поштујемо жртве Првог светског рата и да саосећамо са њиховим породицама“; „да жртве и страдања свих изгубљених живота у Великом рату нису била узалудна и исказали [смо] дубоко поштовање и захвалност свима који су прошли кроз такав терор и борили се да би га окончали“; „да је Србија поднијела велике жртве и да српски народ мора стати раме уз раме са великијем народима који су исто тако прошли голготу ове људске нечовечије работе“; „да ценимо нашу (своју) историју“ (2); „да памтимо историјски значај тог датума“; „да је од великог значаја за нашу историју и народ“; „победу сила Антанте, да волимо свој народ“; „да чувамо традицију“ (2); „да познајемо и поштујемо нашу културну и историјску баштину“; „да смо и ми цивилизовани“; „поштовање жртава Првог светског рата, тежњу ка одржању мира са другим државама света“; „мир, љубав“; „да поштујемо мир и пријатељске односе“; „да се слави примирје, а не рат“; „да се залажемо за мир“; „да смо против насиља и ратова и да желимо да одржавамо добре односе, пријатељске“; „да тежимо одржању мира“; „да посматрамо Дан примирја у Првом светском рату као један од најзначајнијих датума у историји“; „значај Србије у Првом светском рату“; „да поштујемо заједничке вредности и вреднујемо мир и одржање пријатељских односа“; да смо „одали поштовање свим учесницима Великог рата“; „да смо срећни што је примирје“; „да поштујемо изгубљене у рату“; „окончање Првог светског рата“; да је то „победа сила Антанте над Немачком“; „важан догађај из своје историје“; „да не заборављамо бројне жртве, већ их бележимо из године у годину“; „да је за нашу државу и народ овај догађај битан због огромних страдања на нашим просторима и да овај народ не заборавља жртву својих предака“; „да памтимо све жртве Првог светског рата“; „да памтимо прошлост“; „вероватно ништа, пошто прослава нема велики одјек у свету“. У осам упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *йегаѿѿије* су одговорили да смо прослављањем Дана примирја показали свету: „од коликог значаја је за нашу земљу да не буде у сукобу ни са ким“; „да је најбоље склопити мир и избећи несугласице међу људима без неке веће штете“; „да поштујемо примирје и за њега се залажемо“; „да је могуће склопити мир и избећи несугласице“; „да је на нас овај датум утицао и да нам значи јер се завршио ружан период“; „подсетили их на жртве целог човечанства и на злочине почињене у рату“; „да нисмо заборавили шта су наши преци учинили“; „како је утицао рат на наш народ и земљу“; „да бринемо за нашу историју“ (2); „почаст жртвама Првог светског рата“; „колико је рат утицао на наш народ“; „значај Првог светског рата“; „да поштујемо жртве“; да смо „мирољубив народ“ (2); „да тежимо миру и да смо захвални на истом“; „да не треба да буде ратова и сукоба“; „да смо успели да се одбранимо од фашизма“; „да поштујемо историјске чињенице“; „прослављање мира“; „да смо независни“; „суверенитет“. У 19 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *андраѿѿије* (14) су написали: „показали смо да се залажемо и подржавамо мир“; „да смо срећни због примирја“; „да не заборављамо значај примирја, рат, последице рата, битне догађаје у историји наше земље“; „да не заборављамо наше претке који су дали живот за нашу Отаѿбину“; „да жртве Првог светског рата нису заборављене“; „да ценимо своју историју и своје ветеране“; „да ценимо мир у свету“; „да смо део света, равноправни и да држимо до своје и светске историје“; „држимо до наше националне историје“; „да је наша земља претрпела доста тога и имала велике штете, као и друге земље, и да то не треба никада да се дозволи поново да се деси“; „вреднујемо Дан примирја“; „антифашистички став, да поштујемо своје жртве“; „да смо и даље најмањи и најлуђи“; „у принципу ништа“. У 13 упитника није било одговора на ово питање.

– *Шта смо прослављањем овог йразника йоказали унутар Србије?*

Студенти *историје* су одговорили: „требало би да репрезентује однос савременог човека према својој прошло-

сти“; „сећање и одавање почасти српском народу“; „да се сећамо својих предака“; „приказан је најславнији период српске историје“; „да научимо младе да не забораве своје претке и да науче нешто о својој историји“; „да ценимо историју и поштујемо претке који су пали у ‘Великом рату’“; „одали смо почаст страдалим војницима и цивилима“; „пре свега годи националистичким осећањима, али када то занемаримо, представља достојанствен начин на који обележавамо дан када се завршио Први светски рат и када се сећамо свих жртава које су страдале током њега“; „муке коју су Срби претрпели због вођења империјалистичке политике Аустроугарске“; „ништа“ (3). У пет упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еџнолоџије* и *антиројолоџије* сматрају да „празник у Србији треба да подсети људе на велику победу, али и жртву коју су поднели наши преци“; затим да се „подсећамо на важан историјски догађај“; „подизање патриотизма“; „да поштујемо и не заборављамо важне датуме“; „да поштујемо жртве“; „слободу“; „крај рата“; „да смо Срби и да смо учествовали у Првом светском рату заједно са свим народима... да смо равноправни“; „поштовање предака, осећаја за историју, можда да изазове код народних маса осећај припадности“; „подсећање на тај понос и обележавање олакшања због завршетка рата“; „да нисмо заборавили хероје који су однели победе“; „симбол туге и жалости, за који се човек труди да не покаже свету, али: ‘можда смо изгубили рат, али нисмо образ’“; „ништа што већ нисмо знали“; „ништа, ‘обичним’ грађанима овај празник не значи ништа, заправо не значи ником ништа – све је то политичка игра“; „покушај да се скрене пажња на српске жртве у Великом рату, пошто је Дан примирја, да промовише став власти према 90-им“; „да се сетимо ‘нашег’ великог страдања“; „да је важно да се сећамо предсоцијалистичке историје“; „нисам сигурна“; „да су нам мир и слобода јако битни“; „да ћемо искористити сваки могући дан као изговор да не радимо“; „само изговор за нерадни дан“; „ништа нису постигли“; „ништа значајно“; „ништа посебно“; „не знам“. У 11 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *психологије* су одговорили: „жељу за очувањем и поштовањем националне историје“; „да се српски народ може ујединити“; „да не заборављамо своју историју“; „одајемо почаст нашим прецима“; „познавање историјски значајних догађаја нашег народа“; „да одајемо почаст свим страдалима у Првом светском рату“ (2); „да нам је стало до очувања историје“; „да нисмо заборавили жртве“; „да Срби, иако мало знају о овим и сличним празницима, не заборављају кости својих ђедова на Кајмакчалану, Мојковцу крваву Дрину и ледену Албанију“; „да поштујемо жртве Првог светског рата и да саосећамо са њиховим породицама“; „слога, јединство“; „да поштујемо мир и пријатељске односе“; „исто важи што и за свет“; „да се залажемо за мир“; „показали смо да смо против насиља и ратова и да желимо да одржавамо добре односе, пријатељске“; „да тежимо одржању мира“; „указује се на значај овог датума, који можда није довољно познат у нашој земљи“; „значај Србије у Првом светском рату“; „да поштујемо заједничке вредности и вреднујемо мир и очување пријатељских односа“; „одали почаст страдалима“; „да смо срећни што је примирје“; „Дан примирја“; „да поштујемо традицију и ценимо српску историју“; „присећање на страшну историју нашег народа“; „да је битно памтити тренутке у којима је народ био заједно и несебично жртвовање за будуће генерације“; „да памтимо све жртве Првог светског рата“; „захвалност свим нашим људима који су се изборили да живимо слободно у својој држави у миру“; „да славимо победе и хероје“; „да не заборављамо патње бораца и њихових породица за време рата“; „да нам треба продужени викенд“; „не знам“. У 9 упитника није било одговора.

Студенти *педагогије* мисле да се унутар Србије прослављањем Дана примирја „показује од коликог је значаја мир у земљи“; потом да смо „указали на важност мира“; да показујемо „сећање на жртве Првог светског рата“; да смо „одали почаст страдалима у рату“; показали смо „колико ценимо своју земљу“; „да поштујемо своју историју и наше претке“; „да нисмо заборавили све жртве рата и да њихова смрт није била узалудна“; „колико ценимо оне који су се борили за своју (нашу) државу“; да смо указали „почаст жр-

твама Првог светског рата“; „да, иако смо различити, неке ствари утичу на све нас и да смо у тим стварима сложни и уједињени“; „да нисмо заборавили људе који су дали животе за Србију“; „да не заборављамо догађаје који су битни за нашу културу“ (3); да је то „подсећање на ослобођење“; „да смо довољно сложан народ“; да „на тај дан одмарамо, уживамо, не радимо ништа, проводимо време са својом породицом и пријатељима“; „нисам обавештена“; „ништа посебно“. У 24 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *андраоџије* (10) написали су: „да вреднује овој дан, поготово као народ који је много ратовао и да славимо победу свог народа“; „да се сећамо својих жртава и злочина над нама“; „колико је значајан за нашу нацију“; „да нам значи чување националне слободе, као и државног суверенитета“; „да смо почели да обраћамо пажњу и на своје заборављене хероје (Милунку Савић)“; „држимо до наше националне историје“; „антифашистички став, да поштујемо своје жртве“; „сећање на своју прошлост“; „слабо шта, није баш познат празник“; „у принципу – ништа“. У 17 упитника није било одговора.

– *Шта вама лично значи овај њразник?*

Студенти *историје* су одговорили: „једно подсећање и опомену на један велики рат и позив на мир у свету“; „представља начин да се присетимо свих жртава рата, као и страха које рат носи за собом“; „да се сетимо кроз шта је прошла наша држава“; „овим празником завршен је период највећег страдања Срба“; „сећање на жртве рата“; „један од најсветлијих датума наше историје“; „сећање на жртве и сам значај Првог светског рата“; „поштујемо оно што су учиниле жртве за нашу земљу“; „присећање на жртве рата и одавање почасти страдалима“; „дан поштовања предака“; „означава велику победу Срба, која после тоне у најгорој одлуци коју су донели“; „дан одмора“; „немам никакво мишљење нити став о овом празнику“; „ништа“ (2). У два упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еџнолоџије* и *антиролоџије* су одговорили: „пошто су ми четворица прадедова погинули у овом рату,

значи ми пуно“; „искрено, никада нисам пуно размишљала о овом празнику, али мислим да сви празници те врсте би требали да покажу колико је рат бесмислен“; „завршетак великог страдања, губитка, али исто тако опстанак нашег народа упркос недаћама, његову борбеност (коју је барем некад имао)“; „за мене лично овај празник значи дан мира и разумевања“; „Дан примирја у Првом светском рату“ (2); „представља сећање на велику голготу и страдање једног народа и као такав мора остати као путоказ у многим тешким тренуцима које доживљавамо“; „солидарност и уједињење против заједничких непријатеља и слављење слободе“; „долазим из друге земље, у којој се више поштује сећање на Други светски рат; тек у Србији успела сам много више да сазнам о Првом светском рату кроз призму учешћа Србије у њему и српске жртве“; „сматрам да је ово обележавање великог историјског догађаја“; „обележавање у част палих бораца и страдања народа“; „лепо је сетити се и одати значај нашој историји“; „можда неку врсту победе“; „да нисмо заборавили хероје који су однели победе“; „симбол јунаштва, чојства, чак и када су мали изгледи за победу; нема краја пре краја“; „представља дан када је Први светски рат завршен за Србију, када смо поражени или као победници поштедели многе животе невиних људи“; „ништа више од осталих ‘историјских’ празника и не утиче на мој идентитет (национални)“; „ово је битан датум, за памћење али не и за празник“; „искрено, за сада ништа“; „слободан дан“ (4); „слободан дан за тренинг“; „ништа посебно“; „апсолутно ништа, празник ко празник“; „за мене лично овај празник нема великог значаја; лепо је поменути све то, али не разумем зашто је заведен као државни празник“; „искрено ми не значи ништа“; „не много“; „ништа“ (5). У три упитника није било одговора на ово питање.

Студентима *психологије* Дан примирја је „присећање о тешким временима нашег народа“; „буђење свести о ужасима и тешким временима српског народа“; подсетник да „после кише увек дође сунце“; нешто што „треба памтити!“; „то је подсетник на велики догађај, који не смемо дозволити да се понови“; „као припадник Срба са западне стране рије-

ке Дрине, саосећам [се] са браћом Србијанцима и цијелим српским родом под куполом васељенском“; „понос на народ“; „присећање на улогу Србије и огромне људске губитке у Првом светском рату“; „примирје са Немачком, Дан примирја“; „ценим жртву предака свог народа“; „нисам превише упућена у овај празник, али ми је драго што и даље постоји однос према овако битном догађају“; „сећање на страдање човечанства уопште и Срба у рату“; „одавање поштовања свим жртвама“; „победу исцрпљене Србије и тиме снагу нашег народа“; „одавање почasti борцима из рата“; „могућност на сећање на жртве у Првом светском рату“; „сећање на Први светски рат“; „слављење дана кад је терор заустављен и кад је успостављен мир“; „одмор“ (2); „мини распуст“; „дан за одмор, најалост“; „слободан дан“; „не иде се на факс“; „срећан што је нерадан дан“; „нерадан дан“ (2); „прилика да не идем на факултет“; „осим још једног нерадног дана, веру у јединство међу државама у тежњи ка миру у свету“; „мислим да људи нису били довољно информисани о њему, тако да мислим да се не прославља на адекватан начин и да мало људи нешто зна о њему“; „ништа посебно“ (2); „осим историјски релевантне чињенице, ништа лично“; „ништа“ (2); један нечитак одговор. У седам упитника није било одговора.

Студенти *йегајојије* су написали: „овај празник представља бољитак, односно почетак неког новог периода мира и стабилности“; „подсећање на историју наше земље“; „ширење свести о нашој историји“; „свему што је ружно дође крај“; „значи јако битан датум који ме подсећа на неке ствари које су преживели наши родитељи, као и старији, на нешто што су старији људи чекали после силних ратова (сукоба) и дан када су људи могли ‘мирно да спавају’“; „дан када се велика жртва српског народа исплатила“; „захваљујући њима, ми смо успели да сачувамо традиционалне вредности и веру, као и идеологије“; „дан који је показивао неко будуће безбрижно време“; „провођење времена код куће“; „дан за одмор“; „нерадан дан, одмор“; „радовање што је нерадан дан“; „за мене лично ништа посебно, мислим да и нисам довољно обавештена“; „лично за мене није, него више за земљу“; „за мене ништа не значи овај празник“; „ништа“;

„нисам довољно информисана“. У 26 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *андројојје* (14) одговорили су: „обележавање неких важних догађаја из прошлости“; „победу над окупаторским терором и коначно ослобођење“; „поштовање палих војника“; „слободу!“; „подсећање на пале борце који су омогућили да ми живимо оваквим животом“; „нерадан дан, подсећање на Први светски рат“; „никада нисам размишљала о томе“; „не знам ништа“; „нисам довољно обавештена о њему“; „ништа“; „не много“; „лично ништа, јер нисам рођена у том периоду и немам тај осећај“; „за мене лично ништа“; „не значи ми“. У 13 упитника није било одговора на ово питање.

– *О овом изразу информације сам добијао/ла преко: ТВ станица, из новина, из других извора информација (којих)?*

Петоро студената *историје* је добијало информације о празнику преко ТВ станица и из новина, а петоро је добијало информације преко ТВ станица. Троје студената је написало да су информације о празнику добили из новина. Четворо студената је добило информације из више извора: „ТВ станица, новина, интернета“; „интернета“ (2); „интернет, друштво“.

Осморо студената *еџнолојје и анџројолојје* информисало се о празнику преко ТВ станица и из новина. Преко ТВ станица се информисало 12 студената. Две студенткиње су добиле информације о Дану примирја из новина. У 14 упитника студенти су навели различите изворе: „од родитеља“; „маме“; „углавном од професора у школи“; „од професорке историје у средњој школи“; „ТВ станице, новине, Фејсбук, интернет“; „радио“; „ТВ станица, новина, друштвених мрежа“ (2); „са сајта факултета“; „рекао бих да је сваки од ових извора утицао на мене мање или више, нарочито у мом одрастању“; „непознатих, мистериозних“ (?); „нисам добио информације о овом празнику“. Један упитник није био попуњен на овом месту.

Студенти *психолојје* су се информисали о празнику: преко ТВ станица и из новина (6); преко ТВ станица (12); из новина (7); из других извора (17); „са часова историје“; „од

професора“; „из школе (гимназије)“; „из средње школе“; из „школе“; преко „ТВ станица, интернета“ (2); преко „интернета“; „ТВ станица, из новина, школских часова“; „интернета“; „ТВ станица, професора у средњој школи“; „деда гледа вести па обавештава“; „ТВ станица и од родитеља“; „родитеља“; „друге особе“; „нисам их баш добијао“.

Студенти *йегаѝоѝије* су добијали информације о празнику: преко ТВ станица и из новина (7); преко ТВ станица (12); из новина (4); из других извора: „интернета“ (3); „ТВ станица, новина и интернета“ (2); „телевизија, новине, интернет“; „од родитеља“ (2); „средње школе“; „од других људи“; „ни од кога“; „нисам чула“; „нисам добијала“. У 7 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *андраѝоѝије* су се о овом празнику информисали преко ТВ станица и из новина (4); преко ТВ станица (6); из новина (1); других извора (14): „породица, друштво, телевизија“; „интернет“ (4); „интернет, часови историје“; „интернет, Фејсбук“; „из школе“ (4); „преко друштвених мрежа“; „ТВ станица, новина, интернета, школе“; „од Вас“. У два упитника није било одговора на ово питање.

– *Да ли сѝе чули и шѝа значи Натѝалијина рамонда?*

Осморо студената *истѝорије* је написало: „симбол Првог светског рата“; „цвет који обележава овај празник“; „цвет који симболизује Србију у Првом светском рату“; „то је цвет који расте код нас; симболизује мир; носи се у недељи пред 11. новембар“; „Натѝалијина рамонда је цвет који може да преживи екстремне услове; када се залије, поново почиње да расте, иако је изгледао да је осушен; због тога је симбол васкрса Србије у Првом светском рату“; „представља цвет који и кад се осуши може да ‘васкрсне’ ако се залије; представља ‘васкрсење’ српске државе“; „представља симбол места; расте код нас“; „цвет који кад се осуши па залије, опет оживи“. Петоро студената историје није чуло и није знало шта значи Натѝалијина рамонда. У четири упитника није било одговора на ово питање.

Највећи број анкетираних студената *еѝнолоѝије* и *анѝроѝолоѝије* (25) није чуо и није знао шта значи Натѝалији-

на рамонда. Две студенткиње су написале: „плави цвет који цвета само на истоку Србије и на врху планине Кајмакчалан“; „то је цвет који симболизује патњу и борбу“. У 9 упитника није било одговора на ово питање.

Највећи број студената *психологије* (23) одговорио је да не зна и није чуо шта је Наталијина рамонда. У 14 одговора су написали: „то је цвет којим се обележава дан примирја у Србији“; „симбол Дана примирја“ (2); „цвет, познат као ‘цвет феникс‘“; „цвет који симболише повратак српске војске на пут победе“; „цвет којим се обележава Дан примирја – симбол победе“; „угрожена врста цвета у Србији“; „цвет којим се обележава примирје“; „цвет, угрожена врста“; „то је цвет, ретка врста цвета која је добила назив по краљици Наталији“; „да, и знам како изгледа, али нисам упозната са значењем“; „можда је Наталијина рамонда цвет, нисам сигурна“; „нисам, али знам да се односи на краљицу Наталију“; „чула сам“. У четири упитника није било одговора на ово питање.

Највише студената *педагогије* (28) није чуло и није знало шта значи Наталијина рамонда.

У 9 упитника су написали: „амблем празника“ (3); „нисам сигурна, али мислим да је цвет који је симбол примирја“; „цвет“; „мислим да представља симбол примирја, неки цвет, чини ми се божур“; „нисам сигурна, али мислим да је то цвет који се ставља на одећу као симбол“; „њиме се обележава Празник примирја (цвет)“; „да, али не знам шта значи“. У 6 упитника није било одговора на ово питање.

Нико од анкетираних студената *андрагогије* (27) није чуо и није знао шта значи Наталијина рамонда.

– *Да сће у ирлици да учесћвујете у сиварању ироирама, како бисте обележили овај иразник?*

Шесторо студената *историје* би обележило Дан примирја: „одавањем почастии страдалим војницима и цивилима, одавањем неке врсте параде у њихову част“; „одавањем почастии, причама потомака жртава“; „прво бих променио име у Дан победе у Првом светском рату, разновразне ма-

нифестације, историјске представе, ђацима у основним и средњим школама одржао би се посебан час“; „организовала бих минут ћутања широм земље у 11 сати и полагањем цвећа на гробља жртава овог рата широм земље; требало би да постоје и одговарајући садржаји у медијима“; „поменом свим жртвама и трибинама о недаћама које је овај рат донео као и о значају мира; неком изложбом о делима која подсећају на рат“; „не бих га обележавао јер су нам преци пали ни за шта; трећина становништва је страдала да бисмо данас живели још горе“. Деветоро студената је одговорило: „не“; „нисам“. У два упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еџнолоџије* и *антироџологије* су написали: „неко од државника би држао говор о Првом светском рату и значају примирја“; „минутом ћутања у целом свету у исто време“; „дан као и сваки други, али се увек сетим шта се догодило тада“; „уз песму Ђорђа Балашевића ‘Само да рата не буде‘“; „организовала бих отворену дискусију о потенцијалима Србије и позвала бих научнике да о овоме разговарају“; „било би лепо направити документарни филм, јер су многи људи недовољно информисани, тако да вероватно не знају шта се слави, већ само да је у питању нерадан дан“; „нисам ни знала да постоји програм (???)“; организовала бих војну параду и вашар“; „јесам“; „пустио бих људима неки добар филм“; „никад нисам била у прилици, видећемо у будућности“; „немам никакву идеју тренутно“; „немам идеју“. У 16 упитника су били одговори: „не“; „не знам“. У 8 упитника није било одговора.

Студенти *психологије* (26) одговорили су: „допада ми се начин на који се сада прославља“; „као што је и сад“; „неком лепом манифестацијом, можда концертном“; „можда неком церемонијом у центрима свих градова“; „на одговарајући начин“; „фестивал“; „неком свечаном поставком у музеју која би се односила на овај догађај“; „културним и информативним тачкама на више локација у Србији; присуство средњошколаца бих увела као обавезно“; „приказом историје Срба за време Првог светског рата“; „истраживала бих уметничка дела која су посвећена овом догађају и

њих бих представила“; „организовала бих неки културни догађај, приредбу“; „дала бих свој допринос прослављању овог празника тако што бих волела да радим на информисању људи о њему, његовом значају по државу и разлогу обележавања“; „неком приредбом, тј. културном манифестацијом“; „парадама“ (2); „направила бих свечану међународну параду“; „помогла бих у декорацији града или избору музичког програма и евентуално организовала поворку“; „организовала бих вече подсећања на бројне жртве!“; „организовањем догађаја на коме би говорили о Првом светском рату“; „документарним филмовима о Првом светском рату“; „сматрам да би било прикладно направити трибине, предавања, емисије које би представљале историју и едуковале људе о прошлим временима, кроз које је прошла не само наша земља него и свет“; „документарним емисијама о овом догађају не само на националним телевизијама“; „вероватно бих организовала предавања о Србији у Првом светском рату да би људи били више информисани о празнику“; „разговором са младим генерацијама о значају овог празника у прошлости и сада“; „нисам сигурна“; „можда“. У 11 упитника студенти су написали: „не“; „не знам“. У три упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *йегајојије* (9) обележили би овај празник: „нерадним даном и неком манифестацијом у част присећања на оне који су дали свој живот како би одбранили тековине српског народа“; „приказивањем документарних филмова у знак сећања“; „прославом у центру града (?) и нерадним даном“; „као нерадан дан“; „кроз неку манифестацију“; „[делио бих] бесплатне карте за позориште“; „слободан дан (нерадни)“; „није ми никад била понуђена та прилика“; „нисам у прилици“. У 16 упитника студенти су написали: „не“; „не знам“. У 18 упитника није било одговора.

Студенти *андрајојије* (6) написали су: „јавним говори-ма о Првом светском рату, жртвама и самом примирју, у различитим градовима и на телевизији“; „својеврсно представљање Великог рата људима; указивањем на број жртава, значај примирја“; „не знам шта би се сматрало за пригодну прославу овог догађаја, тако да не“; „предавањима прибли-

жила младима“; „манифестацијама веселог духа за децу и породице, младе и старе и одавањем почаста војницима погинулим у Првом светском рату“; „нисам љубитељ организација“. Осморо студената одговорили су: „не“; две студенткиње написале су: „нисам“. У 11 упитника није било одговора на ово питање.

– *Шта (не) радиш 11. новембра?*

Студенти *историје* су одговорили да тога дана: „не иду на факултет“ (4); „присећам се рата и огромних последица које је имао“; „присећам се жртава и самог рата и примирја“; „обично читам књиге везане за крај Првог светског рата“; „обичан дан, као и сваки други“; „није посвећено довољно пажње овом празнику, стога ништа одређено“. У осам упитника није било одговора на ово питање.

Седморо студената *еџнолоџије и анџроџолоџије* 11. новембра: не иде на факултет и у државне институције (5); „државне институције нису у функцији, па углавном посвећујем време хобију“; „присећам се на овај празник, мада дуго нисам размишљала о њему“; „одем до Саборне цркве лаганим ходом, запалим свећу и будем поносан на свој народ“; „нисам ништа радила; није било предавања, па сам тај дан провела код куће“; „управо тако, не радим!“; „исто што и сваки други дан“ (8); „радим, (не) радим све као и иначе“; „учим, обављам свакодневне активности, као и да није празник“; „користим га као и сваки други слободан дан; понекад се поведу теме националног опстанка; гледам и скептично анализирам дневник“; „дан као и сваки други, али се увек сетим шта се догодило тада“; „извршавам редовне обавезе“; „дружим се са пријатељима“. У пет упитника није било одговора.

Студенти *психолоџије* на дан празника: не иду на факултет (13); „не идем на предавања, посао“; „немамо предавања, одмарамо“; „користим прилику да одем кући и покушам да се одморим и успут гледам прилоге о празнику на телевизији“; „на одговарајући начин“; „спавам“; „као нерадан дан проводим га у кругу породице“ (2); „све регуларно“; „уживам“; „одмарам“; „учимо“; „учим, проводим време уз поро-

дицу“; „11. новембар је нерадан дан, тако да га користим за одмор или неке обавезе које се тичу факултета, школе (учење)“; „одмарамо, спавамо, учимо“; „све радим и учим“; „не треба одлазити на посао, јер се 11. новембар слави као државни празник“; „исто што и другим данима“; „пошто је 11. новембар нерадан дан, одмарам“; „нема измена у раду током овог дана“; „не идем на факултет, радим све исто као и обично“; „ништа што иначе не бих“; „дан проводим као и све остале, само што не идем на предавања“; „углавном не ради већина државних служби, школе и сви факултети уопште не раде“; „покушавам да се сјетим бола који смо прошли, читајући повјести о страдањима и ратне и голготске дневнике, попут оног Растка Петровића“. У три упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *йегаџоџе* на дан празника: не иду на факултет, предавања (11); „искористим слободно време за активности које не стижем да радим иначе; не идемо на факултет, не радим кућне послове“; „не треба радити ништа што асоцира на агресију и трудити се да се то и иначе одржи“; „радим све нормално као и сваки други дан“; „не идем на факултет и радим све што и осталих дана“ (2); „не пијемо алкохол...“; „учимо, одмарамо“; „користимо слободно време“; „проводим дан код куће или са пријатељима“; „ништа посебно, уживам“; „дан проведен као и сваки други“; „радим све уобичајено, као и сваког другог дана“; „углавном ми је то дан као и сваки други, сем што нема радних обавеза“; „пошто је нерадни дан, избегавам послове као и на дан неког другог празника; иначе поводом тог празника не радимо ништа посебно да бисмо га прославили“; „не иде се на послове“; „како немамо обавезе на факултету, углавном одмарам или спремам колоквијум из психологије“; „будући да је време школе, спремам колоквијуме“; „ништа што се односи на државни посао“; „не идемо у школе, факултете...“; „немамо наставу“; „не учим и не радим ништа“ (2); „одмарам се, не учим“; „учим“; „не идемо на посао и у школу“; „не радим ништа“; „па атеиста сам, тако да празници за мене не представљају ништа“. У пет упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *андрагогије* (8) написали су да тога дана не иду на факултет; да „не раде државне установе“ (1). У девет упитника студенти су написали: „гледам програме на националној телевизији посвећене празнику“; „спремам колквијум из андрагогије“; „славим рођендан“; „исто што и увек“; „као и сваког другог дана“; „(не) учим“; „ништа посебно“; „ништа“; „не бих знао“. У 9 упитника није било одговора на ово питање.

- *Наведити изразнике који се прослављају у Србији данас (уведени Законом о државним изразницима).*

Нико од студената *историје* није навео све празнике који су се прослављали у Србији 2016. године.

Један студент је навео *један изразник* – Први мај. *Петоро студената* је навело *по два изразника*: „Сретење, Дан борбе над фашизмом“; „Дан државности, Дан примирја у Првом светском рату“; „Сретење 15. фебруара, Дан сећања на 21. октобар и српске жртве у Другом светском рату“ (2); „славе и још пар ствари“.

Двоје студената је навело *по три изразника*: „Сретење, Васкрс, Божић“; „Дан примирја, Ослобођење Београда, доношење Сретењског устава“.

Један студент је навео *четири изразника*: „Божић, Васкрс, два Бајрама, Дан независности и други“.

Два студента су навела *по пет изразника*: „Сретење, Ускрс, Нова година, Божић, Први мај“; „Нова година, Божић, Сретење, Крсна слава, Васкрс“.

Двоје студената је навело *по шест изразника*: „Дан државности, Први мај, Божић, Васкрс, Нова година, 8. март“; „Сретење, Свети Сава, Васкрс, Божић, Нова година, Видовдан“.

Један студент је навео *седам изразника*: „Дан државности (Сретење), Божић, Ускрс, Нова година, Видовдан, Први мај, 8. март“. У три упитника није било одговора на ово питање.

Нико од студената *еџнологије* и *антиројологије* није навео све празнике који су се прослављали у Србији 2016. године.

Седморо сџуденаџа је навело *један љразник*: Дан државности (Сретење) (6); 11. новембар (1).

Четворо сџуденаџа је навело по *два љразника*: „Божић, Ускрс“; „примирја у светским ратовима, рођендан друга Тита“; „Први мај, 11. новембар“; „11. новембар – Дан примирја у Првом светском рату, 15. фебруар – Сретење (Сретењски устав)“.

Седморо сџуденаџа је навело *ђо џри љразника*: „Видовдан, Сретење, Осми март“; „Сретење, Видовдан, Свети Сава“; „новогодишњи и божићни празници, Сретење, славе“; „Сретење, Видовдан, новогодишњи и божићни празници“; „Сретење, Божић, Ускрс“; „Дан државности, Сретењски устав, 11. новембар“; „Сретење, Божић, Нова година“.

Шестђоро сџуденаџа је навело *ђо четђири љразника*: „Дан државности, Свети Сава, Божић, Дан уставности“; „1. јануар, Дан државности, Сретењски устав, 11. новембар“; „Дан рада, Божић, Ускрс, Богојављење, Сретење“; „1. јануар, Божић, Видовдан, 11. новембар“; „Дан државности, Сретење, Ускрс, Божић“; „Светосавски дани, Сретење, религијски празници – Ускрс, Божић“.

Један сџуденђ је навео *ђетђ љразника*: „Први мај, Сретење, Ускрс, Божић, 11. новембар“.

Један сџуденђ је навео *шестђ љразника*: „Нова година, Божић, Сретење, Први мај, Ускрс, 11. новембар“.

Једна студенткиња је навела *седам* празника: „Сретење, Божић, Васкрс, Први мај – Дан рада, верски празници (остали), Богојављење, Дан ослобођења Београда“;

„Има их превише“, написала је једна студенткиња. Двоје студената је одговорило: „не знам“. У 6 упитника није било одговора.

Нико од анкетираних студената *ђсихолођије* није навео све празнике. *Деветђоро сџуденаџа* је навело *ђо један љразник*: Сретење – Дан државности (7); Свети Сава; Први мај. У 12 упитника су навели по два празника: „Сретење и Први мај“ (6); „Дан примирја, Празник рада“; „Дан државности, Дан примирја“ (2); „Дан државности, верски празници“; „Сретење, Дан победе“; „Дан државности, разне славе...“.

Петоро сџуденаџа је навело *џо џри џразника*: „Први мај, Дан државности, Видовдан“ (2); „Први мај, Божић, Ускрс“; „Нова година, 15. 2, 1. 5.“; „Свети Сава, Видовдан, Ђурђеждан“.

Шесторо сџуденаџа је навело *џо четџири џразника*: „Дан државности, прослава првог устава, завршетак 1. и 2. светског рата“; „новогодишњи и Божићни празници, Ускрс, Први мај, Сретење“; „Дан државности, Дан рада, славе, Божић“; „Дан државности – средином фебруара, Дан примирја у Првом светском рату – 11. новембар, Дан рада – Први мај“; „11. новембар, Први мај, Божић, Ускрс“; „Дан победе, Дан примирја, Сретење (Устав), Свети Сава.“

Троје сџуденаџа је навело *џо џеџи џразника*: „Дан независности, државности, Примирја у Првом светском рату, ослобођења, неког устава можда“; „Нова година, Божић, Дан државности (15. 2), Први мај, 11. новембар“; „Дан државности, Дан рада, Божић, Нова година, Дан победе у Другом светском рату“.

Троје сџуденаџа је навело *џо шестџи џразника*: „1. мај – Празник рада, 15. фебруар – Дан државности, Нова година, Васкрс, Божић“ (2); „Први мај, Нова година, Дан државности, Божић, Дан сећања на жртве холокауста, Видовдан“.

Један сџуденџи је навео *осам џразника*: „Први мај, Нова година, Божић, 15. фебруар, Видовдан, Ускрс, Дан победе над фашизмом, 22. април“. Два упитника нису била попуњена на овом месту.

Нико од студената *џедаџоџије* није навео све празнике који се данас прослављају у Србији. *Десеторо сџуденаџа* је навело *један џразник*: Сретење – Дан државности (8) и Први мај (2).

Осморо сџуденаџа џедаџоџије је навело по *два џразника*: „1. мај (Празник рада) и 15. фебруар – Сретење“ (4); „Први мај, 11. новембар“; „Празник рада, Сретење“; „Дан државности, Дан ослобођења Београда“ (2).

Осморо сџуденаџа је навело *џо џри џразника*: „Дан државности, Дан бомбардовања, Дан ослобођења Београда“ (3); „15. фебруар – Сретење, 1. мај – Дан рада, 11. новембар – Дан примирја“ (3); „Божић, Васкрс, Први мај“; „Ускрс,

Божић, Дан примирја“. Троје студената је навело по четири празника: „Божић, Ускрс, Нова година, 1. мај“; „Ускрс, Божић, Дан државности, Сретење“; „Дан државности, Божић, Нова година, славе“.

Троје студената је навело *по пет* празника: „Божић, Ускрс, 1. мај, 11. новембар, Нова година“; „Први мај, Божић, Ускрс, Нова година, Дан ослобођења“; „Дан рада, Ускрс, Божић, Нова година, православна Нова година“.

Двоје студената је навело *по шест* празника: „Први мај, 6. април – Дан рудара, Божић, Ускрс, Нова година, Дан ослобођења“; „Први мај, 6. април, 11. новембар, Божић, Васкрс, Нова година“.

Један студент је навео *седам* празника: „Први мај, Божић, Ускрс, Нова година, Сретење, Дан ослобођења, 6. октобар“.

Један студент је навео *девет* празника: „Нова година, Божић, славе, Дан државности, 6. април – бомбардовање, Дан ослобођења, Ускрс, 6. октобар, Први мај“. У 7 упитника није било одговора на ово питање.

Нико од студената *андраоидије* није навео све празнике који се данас прослављају у Србији. *Четиоро студената* је навело *један* празник: Дан државности (3); Дан рада (1). Осморо студената је навело по два празника: „Сретење (Дан државности) и Први мај“ (5); „Ускрс, Божић“ (2); „Сретење, Свети Сава“ (1).

Двоје студената је навело *по три* празника: „Нова година, Божић, Ускрс“; „Дан државности, Божић, Први мај“.

Двоје студената је написало у одговорима *по четири* празника: „Божић, Ускрс, Први мај, 11. новембар“; „Божић, Ускрс, Дан државности, Дан примирја“; „Први мај, 15. фебруар, Дан рада“.

Двоје студената је навело *по пет* празника: „Божић, Први мај, славе, 15. фебруар (дан Сретења), 14. јануар (српска Нова година); „Дан државности, Дан примирја, Божић, Ускрс, Нова година“.

Једна студенткиња је навела *шест* празника: „Први мај, Ускрс, Божић, славе кућне, Дан државности, Сретење“.

Један студент је написао: „не знам, не читам Закон о државним празницима“. У 7 упитника није било одговора на ово питање.

– *Шта вама значи йразник (уошшће)?*

Студенти *историје* су одговорили: „празник је дан када се присећамо одређене личности или догађаја“; „обележавање неког важног догађаја уз обуставу сваког рада“; „прославе везане за прошлост“; „празник је дан када се нешто прославља и ништа се тад не ради“; „дан када обележавамо или се сећамо на неки догађај“; „поштовање према жртвама“; „прослављање нечег“; „сећање и чување историје“; „нерадан дан“; „одмор“; „немам јасно дефинисано мишљење о њему“. У шест упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *етнолоџије и антропологије* су написали: „празник је време које треба да проведемо са ближњима, са онима које волимо и поштујемо, у миру, срећи, благостању (бар тако кажу), а ја се трудим да тако проведем сваки дан; реч ‘празник’ ми не значи ништа“; „празник означава неку врсту обележавања нечега из свога живота, пример нечијег рођендана или нешто што моја породица сматра празником, а не нешто што је прописано“; „окупљање породице у миру“; „прослављање празника у оквиру породице, обнављање породичне хармоније“; „окупљање мало шире породице, посећивања, време искориштено за одмарање, читање...“; „прави празници су за мене Божић, Ускрс и прослављање славе; то су дани када се породица окупи и за мене лично то су најлепши дани у години; Божић ми је омиљени празник“; „одређена врста прославе и обележавања неког важног датума“; „познавање обичаја који су преношени са колена на колена и чије право значење ретко ко зна“; „празник је дан када треба да се сетимо и обратимо пажњу на чињенице које осталим данима не примећујемо, нити нам пролазе кроз главу“; „окупљање унутар породице“; „дан који се везује за неки битан догађај неком народу“; „обележавање и чување традиције; сећање на битне догађаје наше историје“; „срећа“ (2); „сваки дан је празник, за мене“; „обележавање нечега што јесте битно“; „заједницу међу на-

родима и културама широм света“; „за мене то представља дан када треба обележити неке битне тренутке“; „прослава неког значајног дана, датума“; „значи да прослављамо, односно да обележавамо тај дан“; „одмор, весело расположење, поготово ако су божићни и новогодишњи празници у питању“; „за мене празник значи слободно време које могу да искористим на најбољи могући начин“; „имам слободан дан, време за породицу... сећање на Први светски рат и жртве“; „подржавам празнике као што је овај јер треба осветити људе и подсетити их на важне историјске тренутке“; „покушај одржавања неке традиције живом, али више као изговор за славље и нерад“; „слободан дан“; „немам емотивну везаност за празнике; само ме нервира више национализма и приче о идеалној традицији у медијима“; „за мене нема никакво посебно значење“; „одговор на ово питање сувише је комплексан и заиста немам времена да се упуштам у објашњење; има велику тежину“; „не много“; „не знам“. У пет упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *психологије* наводе следеће о празнику: „дан када једна држава, нација, културна заједница обележава неки догађај који је обележио њену историју, направио велику промену; такође, тренутак када се народ окупља и повезује“; „хришћански значе очување српске традиције, а државни очување сећања на српску историју“; „ако је државни, онда значи обележавање неког догађаја или личности битне за нашу и светску историју; ако је верски, онда значи обележавање и очување обичаја“; „поштовање традиције и важних догађаја“; „дан у коме имамо прилику да се присјетимо нечега чега се и не сјећамо током остатка године“; „неки догађај који се због свог значаја прославља“; „празник је дан којим се прославља важан догађај уз породицу и пријатеље; то је дан када се одмарамо и фокусирамо на људе у нашим животима који су нам важни, а којима то не можемо показати сваки дан; такође, дан када се широм света обележавају догађаји током историје који нас подсећају на нашу људскост и хуманост“; „углавном дан сећања на значајни историјски догађај који проводим нервирајући се због обавеза, уместо да га прослављам“; „дан којим се обе-

лежава неки значајни догађај из прошлости“; „дан посвећен неком битном и значајном догађају који треба обележити како би се очувало сећање на тај догађај“; „дан са посебном симболиком који нас подсећа на важне догађаје“; „одавање поштовања неком историјски значајном догађају, његово чување од заборава“; „прослава неког битног догађаја, који је од већег значаја“; „неки битан датум чијом прославом одајемо почаст некоме или нечему“; „одмарање, прослава и сећање на неке битне догађаје из наше прошлости“; „одмор, сећање“; „прослава догађаја из прошлости који је битан; очување породице“; „окупљање одмарање, прослава“; „време у којем треба да се осврнемо на прошле догађаје и нашу породицу и пријатеље“; „за мене празник представља идеално време за дружење са породицом и пријатељима“; „значи радост, славље и провођење времена са људима које волимо“; „слободан дан, проведено време са породицом и пријатељима“; „окупљање са блиским особама“; „дружење са породицом“; „дан који се искључиво проводи са породицом и најближима; обележава га народ једне државе на исти дан“; „то је дан којим обележавамо нешто што је посебно за нас и проводимо га са ближњима“; „слободан дан, окупљање са породицом“; „празне улице, пуне куће“; „продужени викенд“; „слободан, нерадни дан, проведено унутар породице“; „нерадан дан“ (2); „слободан дан“; „дан када се одмарам“; „у случају свих празника, осим новогодишњих, само нерадан дан“; „могу да останем код куће, спавам дуже и све“; „нема посебно значење за мене“. У четири упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *негајоџије* су написали: „празник представља окупљање породице и мир који се осећа тог или тих дана“; „подсећање на осећај среће“; „празник представља посебан дан који проводимо са најближима“; „окупљање са породицом и обележавање традиције“; „патриотизам и породичну блискост“; „прилика да се обележи неки датум са својим блиским“; „одмор, време које проводимо у кругу породице“; „провођење времена са породицом и пријатељима“; „прослављање празника у кругу породице“; „слободно и лепо искоришћено време са породицом“; „провођење времена у

слободним активностима“; „празник је дан када се нешто прославља“; „слободно време које треба провести са својим најближима и у радости и добром расположењу“; „провођење времена са породицом“ (3); „сећање на битан догађај из прошлости“ (2); „обележавање и слављење важног дана у историји у склопу породице и пријатеља“; „церемонија, издвајање неког дана зарад његовог величања, наглашавања“; „прослављање и обележавање неког битног датума“; „сећање на битан догађај у прошлости који је битан за нашу историју“; „обележавање неког важног историјског догађаја; не иде се у школу“; „другачији дан у коме се посебно осећам“; „празник означава прослављање одређеног датума као симбол сећања на нешто што се десило у прошлости“; „празник је начин прослављања одређеног догађаја“; „нешто што је битно за историју земље и значајно запамтити“; „присећање на битне догађаје у нашој историји и одавање почasti“; „нерадан дан обележен свечаностима“; „дан од значаја“; „не знам како бих описала“; „дан као и сваки други“. У 11 упитника није било одговора.

Студенти *андрајоџије* су написали да је празник: „дан на који прослављам неку идеју или значајан догађај из прошлости“; „дан који нас подсећа на неко важно дешавање како не би дошло до заборава и умањења значаја тог догађаја“; „значи да не заборављамо жртву својих предака и сећамо се историје како се она не би поновила“; „дан када указујемо част некоме или нечему“; „дан када се поштују жртве нечије и слави циљ који је постигнут“; „дан посвећен обележавању неког значајног догађаја или значајне личности“; „обележавање битног дана, датума догађаја“; „обележавање нечега“; „одавање почasti и сећања“; „обележавање неког догађаја, радост“; „обележавање дана значајног за државу“; „празник за мене значи прослављање нечега, нека врста славља“; „празник за мене представља обележавање неког значајног догађаја“; „зависи од тога да ли је државни или црквени; државни ништа осим слободног дана, а црквени као време које треба провести са најближима“; „дан или дани које могу провести са породицом, јер је нерадан дан“; „значи прилику да се људи и породице зближе, друже, про-

веду време заједно, а неки празници нас подсећају на наше ствари које су се завршиле и које не смемо да дозволимо да се понове“; „зависи како који, неки ми само представљају слободан дан, а неки провођење времена са породицом“; „нерадан дан, дан прослављања, окупљања породице, радост“; „одмор“; „нерадни дан“; „дан када се не ради“; „слободни дани“; „десет сати сна“; „ништа посебно“.

Закључне најомене о рецејцији Дана примирја 2016. године

У анкетираном узорку од 164 студента Филозофског факултета у Београду, 21 студент, међу којима је 13 студентата *психологије*, одговорио је да се у Србији Дан примирја прославља од 2012. године. Нико од студената *еџнологије* и *антирологије*, као и студентата *андралогије*, није навео ову годину као годину од које се Дан примирја прославља у Србији. Студенти су у својим одговорима наводили године од 1919. до 2016.

Студенти су најчешће наводили један (Београд) или више градова у Србији (Шабац, Краљево, Ниш, Ваљево, Нови Сад) у којима је те године обележен празник. У одговорима се наводе и земље које су учествовале у Првом светском рату, као и градови у Европи и САД. Без одговора је био 61 упитник, а студенти су у 20 упитника одговорили да не знају у којим местима је те године обележен Дан примирја.

На питање – *Шта смо прослављањем овог празника показали свету?* – уједначени су ставови студената на *истим студијских групама*. Указује се на: *поштовање предака, сећање на поинуле, поштовање културне и историјске баштине, очување мира, мирољубивост, да ценимо мир у свету*. Било је одговора да нисмо постигли *ништа*, *пошто није било званичне прославе или зато што прослава нема велики одјек у свету*.

У већем броју, на ово питање нису одговорили студенти *едалогије* (19) и *андралогије* (13).

Питала сам испитанике – *Шта смо прослављањем овог празника показали унутар Србије?* Студенти *историје* виде Дан примирја као: *сећање на славне ретке, најславнији не-*

риод српске историје. У једном одговору пише да „[...] годи националистичким осећањима, али када то занемаримо, представља достојанствен начин на који обележавамо дан када се завршио Први светски рат и када се сећамо свих жртава које су страдале током њега“.

Студенти *еинолоџије* и *антиројолоџије* сматрају да тај празник у Србији треба да подсети на *жриву и сипрадање ѡредака, шуџу и жалосџ; на крај раџа*; „да смо Срби и да смо учествовали у Првом светском рату заједно са свим народима... да смо равноправни“.

Има мишљења да тај празник *обичним ѡрађанима* не значи ништа и да је то *џолиџичка иџра*, али и „да ћемо искористити сваки могући дан као изговор да не радимо“.

Уједначени су ставови студената *џсихолоџије*, *џедаџџије* и *андраџџије*. Студенти *џсихолоџије* наводе да се поштовањем овог дана: „одаје пошта нашим прецима“, „да не заборављамо нашу историју“, „да поштујемо жртве Првог светског рата и да се саосећамо с њиховим породицама“, „да смо против насиља“, „да поштујемо заједничке вредности и да вреднујемо мир и очување пријатељских односа“, као и да исказујемо „захвалност свим нашим људима који су се изборили да живимо слободно у својој држави у миру“.

Иако у 24 упитника студената *џедаџџије* није било одговора на ово питање, у датим одговорима се указује на: *важност џмира, сећање на жрџве Првоџ светскоџ раџа, џошџџовање историје и џредака*; „да, иако смо различити, неке ствари утичу на све нас и у тим стварима смо сложни и уједињени“.

Студенти *андраџџије* нису одговорили на ово питање у 17 упитника. У написаним одговорима се указује на важност овог комеморативног дана и његовог *значаја за нашу историју и џрошлосџ*, као и „да смо почели да обраћамо пажњу и на своје заборављене хероје (Милунка Савић)“.

Такође, студенти на свим студијским групама су одговорили: *нишџа џосебно, нишџа значајно, нисам обавешџена, нишџа*.

На питање – *Шџа вама лично значи овај џразник* – студенти *истџорије* су написали да је Дан примирја подсећање

на важан историјски датум и сећање на све жртве рата. Најчешће речи које користе у одговорима су: „сећање“, „присећање“, „поштовање предака“, „поштовање жртава рата“. У четири одговора студенти су написали: „дан одмора“, „немам никакво мишљење нити став о овом празнику“, „ништа“ (2).

Различита су мишљења студената *еџнолоџије* и *антироџолоџије*. Један студент је написао: „пошто су ми четворица прадедова погинули у овом рату, значи ми пуно“. У одговорима се најчешће исказује поштовање према онима који су страдали, указује на борбеност народа, на бесмисао рата. Било је и одговора (17) у којима су студенти, између осталог, написали: „искрено, нисам пуно размишљала о овом празнику“; „за сада ништа, слободан дан за тренинг“; „ништа више од осталих ‘историјских’ празника и не утиче на мој идентитет (национални)“, „за мене лично овај празник нема великог значаја; лепо је поменути све то, али не разумем зашто је заведен као државни празник“.

Студенти *џсихолоџије* (17) у својим одговорима истичу значај сећања на тешка времена нашег народа као подсетник на велики догађај, страдање човечанства уопште и Срба у рату. „Нисам превише упућена у овај празник, али ми је драго што и даље постоји однос према овако битном догађају“ – написала је студенткиња психологије.

Студенти *џсихолоџије* (16) такође сматрају да је тај празнични дан: *још један слободан дан, ништа значајно, само нерадан дан, џрилика да не иду на факултет*.

Већи број студената *џедаџије* (26) није одговорио на ово питање. У одговорима се тај дан види као значајан комеморативни дан. Студенти су указали на важност „ширења свести о историји наше земље“ и сећања на „дан када се велика жртва српског народа исплатила“, те да смо захваљујући прецима „успели да сачувамо традиционалне вредности“. Студенти су такође написали да нису информисани о том дану, да њима лично не значи, али земљи да. Један део испитаника перципира празник као слободан, нерадан дан.

И готово половина анкетираних студената *андраџије* (13) није написала шта њима лично значи овај празник. Одговорили су да је Дан примирја празник када се обележавају

важни догађаји из прошлости, као и „подсећање на пале борце који су омогућили да ми живимо оваквим животом“. Било је одговора (8) у којима су написали да никада нису размишљали о томе и да им лично ништа не значи. Неке студенткиње нису биле обавештене о празнику.

Студенти Филозофског факултета највише *информација о овом изразнику добијали су преко: телевизијских станица и из новина* (94), као и *с интернетом*. У одговорима се на свим студијским групама наводи да су информације и знања о празнику добијали од родитеља, професора, из уџбеника историје у основној и средњој школи, као и од колега с факултета. Било је одговора да нису били обавештени о овом празнику.

Међу анкетираним студентима Филозофског факултета на пет студијских група, 131 студент није знао и није чуо *шта је и шта значи Наталијина рамонда*, а међу њима ниједан студент *ангажовање*.

Студенти *историје* препознају Наталијину рамонду као *цвет који симболизује овај изразник и Србију у Првом светском рату, симбол мира и васкрса Србије*. Указују на издржљивост овог цвета и на способност да *ојет живи*.

Највећи број анкетираних студената *етнологије и антропологије* није чуо и не зна шта значи Наталијина рамонда. Две студенткиње су написале да је то: „плави цвет који цвета само на истоку Србије и на врху планине Кајмакчалан“; „цвет који симболизује патњу и борбу“.

Највећи број анкетираних студената *психологије* (23) такође је написао да не зна и није чуо шта је Наталијина рамонда. Написали су да је *Наталијина рамонда симбол Дана примирја, обележје овог изразника, цвет који је добио име по краљици Наталији*. У одговорима је исказана и неодлучност у изгледу и значењу Наталијине рамонде.

И већи број анкетираних студената *педагогије* (28) није упознат са значењем Наталијине рамонде.

На питање – *Да ли у прилици да учествујете у стварању програма како бисте обележили овај изразник?* – у 103 упитника није било одговора на ово питање, или су студенти одговорили: „не знам“, „нисам у прилици“.

Студенти *историје* су написали да би одали почаст страдалим војницима и цивилима „организовањем неке врсте параде у њихову част“, те комеморативним и едукативним програмима на јавним местима, школама и у медијима.

Уједначени су одговори студената *еџнолоџије* и *антироџолоџије*, *џсихолоџије*, *џедаџоџије* и *андраџоџије*, који су написали да би на Дан примирја одали почаст погинулима, организовали едукативне и мировне активности, концерте, јавне говоре и предавања о Првом светском рату у свим градовима.

На питање – *Шта (не) радиш 11. новембра?* – студенти на пет студијских група су одговорили да не иду на факултет, да нема предавања, да уче, да се одмарају, да раде све нормално и да га проводе као и сваки други дан.

Нико од анкетираних студената Филозофског факултета није навео све празнике који су се те године прослављали у Србији (уведени *Законом о државним џразницима*). То се посебно односи на празнике који се *џрослављају радно*. Студенти на свим студијским групама, поред Дана примирја, наводе Дан државности – Сретење, Божић и Ускрс. Нова година, Први мај и Свети Сава такође су празници који се наводе у одговорима студената Филозофског факултета. Студенти на свим студијским групама наводе мали број празника. У неким одговорима не наводе Дан примирја, иако о њему пишу.

У неким одговорима пак наведени су празници који се данас не празнују у Србији – „8. март – Дан жена;“, „рођендан друга Тита – 25. мај“, као и „6. април“.

Студенти *историје* наводе да је празник дан када се присећамо важне личности или догађаја. По њиховом мишљењу, одсуство рада је битно обележје празника. То је дан одмора.

Студенти *еџнолоџије* и *антироџолоџије* везују празник за ближње и *окуљање џородице у миру*. По њиховом мишљењу, *џрави џразници су Божић, Ускрс и слава – дани када се окуји џородица, обележавање нечега шџо је бишњо*. Студенти наводе да празник значи слободно време које могу да искористе на најбољи начин. У једном одговору, студенткиња је написала: „одговор на ово питање сувише је комплексан и заиста немам времена да се упуштам у објашњење. Има велику тежину.“

Студенти *психологије* у својим одговорима везују празник за историјске догађаје, личности и комеморативне датуме који су важни за нашу и светску историју. То је дан којим се прославља важан догађај уз породицу и пријатеље. Написали су да је празник „проведено време и дружење са породицом и пријатељима“, „дан којим обележавамо нешто што је посебно за нас и проводимо га са ближњима“, „слободан нерадни дан проведени унутар породице“.

И студентима *педагогије* празник *представља* „посебан дан који проводимо са најближима“, „подсећање на осећај среће“, „провођење времена са породицом и пријатељима“, „провођење времена у слободним активностима са својом породицом у радости и добром расположењу“.

Студенти *педагогије* везују празник и за обележавање одређеног датума као симбола сећања на нешто што се десило у прошлости, на нешто што је важно за историју земље.

И студенти *андрагогије* везују празник за прошлост државе, као и за породицу. То је дан, написали су, када се прославља „нека идеја или значајан догађај из прошлости“, „дан који нас подсећа на неко важно дешавање како не би дошло до заборављања и умањења значаја тог догађаја“, „дан када указујемо част некоме или нечему“. Студенти андрагогије повезују празник с породичним окупљањима. Написали су и да *неки празници само представљају слободан дан, а неки провођење времена са породицом, окупљање породице, радост, одмор, нерадни дан и дан када се не ради*.

У свакој испитиваној студијској групи могао се наћи један или више одговора у којима су студенти написали да је празник: *дан као и сваки други, ништа посебно* и да немају јасно дефинисано мишљење о њему.

4. Обележавање Дана примирја 2017. године

На дан празника 2017. године, у електронским текстовима су објављене агенцијске вести да је централна државна церемонија, којом је обележен Дан примирја у Првом светском рату, одржана код Спомен-костурнице бранилаца Београда на Новом гробљу.

Централну државну церемонију предводио је министар за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Зоран Ђорђевић, који је поручио да „најмање што наша и будуће генерације могу да учине јесте да негују успомену на претке и значај њиховог подвига“. Он је нагласио да „након свега што смо у том периоду прошли заједно са својим суседима, можемо потврдити да не постоји рат који ће окончати све ратове, али да мир, разумевање, сарадња и испружена рука пријатељства могу бити почетак нечег што нам је, можда неправедно, до сада бивало ускраћено.“ Такође је нагласио:

„Што је наше сећање на ратну беду и ужасе свежије, утолико је и наша вера у европске интеграционе процесе све снажнија, чак и када се на другим местима на нашем континенту њихов значај отворено доводи у питање [...]. Стратешко опредељење Србије зато су евроинтеграције и војна неутралност. Инвестициона политика и мере фискалне консолидације усмерене су ка томе да за наше становништво, уз социјалну одговорност и солидарност обезбедимо квалитетне услове за живот и рад у Србији.“⁹²

Осим тога, рекао је да је „Наталијина рамонда коју данас носимо, позната [...] као цвет феникс, означава веру и наду учесника албанске голготе у свој подвиг коначне победе на Солунском фронту и повратка у отаџбину након три године мука, неизвесности и борбе.“⁹³

На *месџу сећања* – Спомен-костурници ослободилаца Београда – венце и цвеће су положили представници Града Београда, представници страних амбасада, као и удружења која негују традиције слободарских ратова. Након одавања почаста, уследио је уметнички програм – *Рађање слободе*.

92 Текстови: *Политика*. 2017. „Obeležen Dan primirja u Prvom svetskom ratu“, 11. 11. 2017. Доступно на: <http://www.politika.rs/sr/clanak/392403/Obelezen-Dan-primirja-u-Prvom-svetskom-ratu>.

Вечерње новости. 2017. „Herojska pobeda srpskih ratnika“, 11. 11. 2017. Доступно на: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:695300-Herojska-pobeda-srpskih-ratnika>.

93 B92. 2017. „Polaganjem venaca obeležen Dan primirja“, 11. 11. 2017. Доступно на: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2017&mm=11&dd=11&nav_category=11&nav_id=1324190.

Министар Никола Селаковић, у име председника Републике Србије, положио је венац на Авали. Уз интонирање државне химне, Селаковић је положио венац с посветом: „Јунацима Великог рата, поносни потомци – председник Републике Србије Александар Вучић“.

Принц Александар Карађорђевић је присуствовао комеморацији поводом Дана сећања на Ратном гробљу Комонвелта у Београду, где је положио венац заједно с другим високим званичницима.⁹⁴

Објављена је вест да је француски председник Емануел Макрон руководио церемонијом прославе обележавања Дана примирја у Првом светском рату код Тријумфалне капије у Паризу и да се том приликом задржао у разговору с представницима старих ратника. Међу њима су били и представници Грка и Срба.⁹⁵

У текстовима о обележавању Дана примирја 2017. године преносе се историјске околности потписивања примирја, као и симболика прослављања 11. новембра. У тексту *Сећање на жртве Великог рата* цитиран је део уводника из *Полиџике* објављен 12. новембра 1927. године:

„На француском, италијанском, и српском војничком гробљу јуче, на Дан примирја, одржано је подушје палим ратницима. Тачно у 11 часова пре подне чланице удружења у рату погинулих и умрлих официра изашле су на Авалу да се поклоне гробу незнатог јунака. Два свештеника одржала су том приликом помен свим погинулим официрима.“⁹⁶

94 Текстови: *Полиџика*. 2017. „Obeležen Dan primirja u Prvom svetskom ratu“, 11. 11. 2017. Доступно на: <http://www.politika.rs/sr/clanak/392403/Obelezen-Dan-primirja-u-Prvom-svetskom-ratu>.

Вечерње новостии. 2017. „Herojska pobeda srpskih ratnika“, 11. 11. 2017. Доступно на: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:695300-Herojska-pobeda-srpskih-ratnika>.

95 *Вечерње новостии*. 2017. „Herojska pobeda srpskih ratnika“, 11. 11. 2017. Доступно на: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:695300-Herojska-pobeda-srpskih-ratnika>.

96 Јован Гајић, „Сећање на жртве Великог рата“, *Полиџика*, 11. 11. 2017. Уводни текст и наставак, 8.

Наталијина рамонда је у штампаним и електронским медијима представљена као симбол Дана примирја и део је информације о прослави и обележавању Дана примирја у Србији 2017. године.

Тако, на пример, у време Дана примирја, празнични број *Данаса* има Наталијину рамонду уз лого новина.⁹⁷ Издање празничног броја *Полиџике* имало је Наталијину рамонду као симбол на насловној страни уз текст *Сећање на жртве Великој рати*. У истом броју је објављен текст *Наталијина рамонда – устаљени симбол Дана примирја*, у којем је пренета изјава⁹⁸ Марка Ђурића коју је дао њиховом листу пре неколико година, у којој каже да су он и дипломата Александар Ристић дошли на идеју да цвет Наталијина рамонда постане симбол Дана примирја у Србији.

„Ђурић је за *Полиџику* својевремено објаснио да су му као инспирација послужили руска георгијевска лента, наранџасто-црна трака преузета са ордена Светог Ђорђа, која се у Русији носи поводом Дана победе у Другом светском рату, као и британски стилизовани цвет булке („попи“).“⁹⁹

У тексту који је објављен у *Полиџици* 2014. године, Марко Ђурић је објаснио симболику цвета Наталијина рамонда:

„Истраживањем о неком симболичном и аутентичном српском цвету дошли смо до информације о постојању ове врсте под латинским називом *Ramonda Serbica*, а цела прича о њеном проналаску, давању имена Наталијина рамонда и својствима оживљавања, даје посебну тежину и симболику.“¹⁰⁰

У коментарима на текстове о Дану примирја¹⁰¹ износе се различита виђења прошлости и савременог доба, као

97 *Danas* (naslovna strana), subota–nedelja, 11–12. 11. 2017.

98 А. Апостоловски, „Наталијина рамонда – устаљени симбол Дана примирја“, *Полиџика*, 11. 11. 2017, 8.

99 Исто.

100 Ј. Чалија, „Цвет феникс на реверима званичника“, *Полиџика*, 11. 11. 2014, 7.

101 Коментари на: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:695300-Herojska-pobeda-srpskih-ratnika> и <http://www.politika.rs/sr/clanak/392403/Obeleben-Dan-primirja-u-Prvom-svetском-ratu>.

и последице које је оставио Велики рат. Искузује се поштовање према људима који су погинули, као и понос *на јунаштво и храброст српске војске*. У једном коментару је написано да „се свуда у свету овај дан слави као Дан сећања на погинуле у ратовима, а само у Србији се слави примирје. Зар је примирје вредно такве почести?“¹⁰²

Историчар Момчило Павловић је у тексту *Волећи своју државу*¹⁰³ на коментар новинара – *Симбол васкрснућа је цвет Наталијине рамонде* – одговорио: „Он је узет и за Албанску споменицу и велики је симбол наше државе.“¹⁰⁴

Момчило Павловић је и годину дана касније, у тексту *Имамо се чиме поносити*,¹⁰⁵ на коментар новинара Ивана Ловрића да је симбол сећања цвет Наталијина рамонда, одговорио: „Он је узет и за Албанску споменицу и велики је симбол наше државности. Србија има велику и богату историју и имамо се чега сећати и чиме поносити!“

Медаља за спомен на повлачење српске војске преко Албаније, односно Албанска споменица, има на аверсу „леви профил врховног команданта српске војске регента Александра I, а око њега стоји кружни натпис ‘*својим рајним друговима Александар*’, око натписа се налази лоровов венац и сребрни двоглави орао са круном, а на реверсу је натпис ‘*за верност отаџбини*’. Медаља је ношена о светлозеленој траци са црним пругама уз ивицу.“¹⁰⁶

Увидом у фотографију, као и на основу објашњења аверса и реверса Албанске споменице, закључујем да се *Наталијина рамонда не налази на Албанској споменици*.

У штампи је објављена вест да ће неки јавни објекти тог дана, због обележавања државног празника – Дана при-

102 Коментари на: <http://www.politika.rs/sr/clanak/392403/Obelezen-Dan-primirja-u-Prvom-svetskom-ratu>.

103 Иван Ловрић, „Волећи своју државу!“, интервју Момчила Павловића, *Вечерње новости*, 12. 11. 2017, 2.

104 Исто.

105 Иван Ловрић, „Имамо се чиме поносити“, *Вечерње новости*, 11. 11. 2018, 6.

106 *Википедија*, s. v. „Албанска споменица“. Доступно на: https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Албанска_споменица.

мирја у Првом светском рату, имати скраћено радно време, док ће сви хипермаркети радити уобичајено.¹⁰⁷

Рецепција Дана примирја 2017. године

Истраживањем је 2017. године обухваћено 160 студената Филозофског факултета прве године¹⁰⁸ *историје* (46),¹⁰⁹ *етнологије* и *антропологије* (14),¹¹⁰ *психологије* (41),¹¹¹ *педагогије* (43)¹¹² и *андрагогије* (16).¹¹³ Истраживање је обављено у првој недељи после празника.

107 „Skraćeno radno vreme prodavnica“, *Danas*, subota–nedelja 11–12. 11. 2017, 16.

108 Захваљујем се студентима Филозофског факултета који су 2017. године учествовали у овом истраживању, као и колегиницама и колегама с Филозофског факултета који су ми омогућили да га обавим: проф. др Јелени Мгрић с Одељења за историју, доц. др Данијели Велимировић с Одељења за етнологију и антропологију, доц. др Оливеру Тошковићу с Одељења за психологију, доц. др Наташи Николић с Одељења за педагогију и проф. др Миломиру Деспотовићу с Одељења за андрагогију.

Посебну захвалност дугујем доценту Оливеру Тошковићу, који је за потребе овог истраживања урадио упоредну анализу одговора о Наталијиној рамонди на тесту опште информисаности међу студентима психологије, педагогије и андрагогије с пријемног испита на Филозофском факултету у Београду 2017. године.

109 Студенти *историје* који су учествовали у истраживању и који су попунили овај део упитника били су из: Београда, Смедерева, Младеновца, Обреновца, Пожаревца, Лознице, Јагодине, Чачка, Лесковца, Врања, Ужица, Ивањице и Пљеваља.

110 Студенти *етнологије* и *антропологије* који су попунили упитник на овом месту били су из: Београда, Батајнице, Качарева, Вршца, Панчева и Крагујевца.

111 Највише студената *психологије* који су попунили овај део упитника било је из Београда, потом из Обреновца, Руме, Смедерева, Ћуприје, Јагодине, Ваљева, Новог Пазара и Крагујевца.

112 Студенти *педагогије* који су попунили упитник на овом месту били су из: Београда, Обреновца, Нових Бановаца, Панчева, Смедерева и Лознице.

113 Студенти *андрагогије* који су попунили овај део упитника били су из: Београда, Љига и Баточине.

- 11. новембар се прославља као Дан примирја у Првом светском рату. Наведише од кад се прославља у Србији.

Троје студената историје је одговорило на мање од три питања у упитнику. Четворо студената је написало да се Дан примирја у Србији прославља од 2012. године. У 13 упитника су годину прослављања Дана примирја довели у везу са завршетком Првог светског рата. Написали су: „тачно од када се прославља не могу Вам рећи, али мислим да је још од времена Краљевине СХС“; „у нашој земљи се прославља од међуратног периода тј. Краљевине СХС (Југославије); прослављање Дана примирја је поново успостављено почетком 2010-их под председником Томиславом Николићем“; „прославља се од завршетка Првог светског рата“; „прославља се у Краљевини СХС/Југославији све до Другог светског рата; у Републици Србији прославља се од 2014. године“; „датум прославе Дана примирја у свету је успостављен убрзо по завршетку рата, у земљама победницама“; „нисам сигуран, али када бих био приморан да дам одговор, рекао бих од 1920.“; „после Првог светског рата“; „прославља се од завршетка Великог рата, тј. Првог светског рата, који је трајао од 1914. до 1918. године“; „од краја Првог светског рата 1918. године“; „од 1919.“ (2); „од 1920“; „од 1919. године; касније је током комунистичког режима сишао са листе празника; мислим да је од демократских промена 2000. године поново уврштен“. У осам упитника студенти су написали: „у Србији се обележава од пре неколико година, а у свету не знам“; „у Србији од 2004, колико знам“; „можда од 2006. године“; „од 2010.“; „прославља се од 2000. године, а од 2010. године као нерадни дан; првобитно се прослављао већ од 1919. године“; „од 2011.“ (2); „не знам“ (3). У 19 упитника није било одговора на ово питање.

Један студент етнологије и антропологије је одговорио на мање од пет питања у упитнику. Двоје студената је знало да се Дан примирја прославља од 2012. године. Један студент је написао: „од краја Првог светског рата 1918. године“. Две студенткиње су написале: „нисам сигурна, претпостављам од друге половине XX века“; „нисам сигурна“.

У шест упитника су одговорили „не знам“. У три упитника није било одговора.

Два студента *психологије* вратила су празан упитник. Једна студенткиња је одговорила на мање од пет питања. Двоје студената је знало да се Дан примирја у Србији прославља од 2012. године. У 11 упитника су прослављање Дана примирја довели у везу с годинама завршетка Првог светског рата. Једна студенткиња је навела 1920. годину. У шест упитника су написали: „мислим да је у питању друга половина XX века (у свету)“; „после Другог светског рата“; „1945.“; „од 60-их година“; „1980.“; „пошто је Комунистичка партија била на власти од Другог светског рата, мислим да се Дан примирја прославља оквирно од 90-их година 20. века, али нисам сигурна“. У шест упитника су одговорили: „нисам сигурна, можда од 2000.“; „2011.“; „мислим да се прославља од пре неколико година (три или четири)“; „од ратова скоро, можда 2011.“; „од последњих неколико година, нисам сигурна“; „од пре пар година, можда 2014. или 2015. године“. Осморо студената је написало да не зна од кад се прославља Дан примирја у Србији. У пет упитника није било одговора на ово питање.

Осморо студената *педагогије* је одговорило на мање од пет питања. Једна студенткиња је навела 2012. годину. Највише студената (30) није попунило упитник на овом месту (17) или су одговорили да не знају од када се Дан примирја слави као државни празник (13). У шест упитника су написали: „од скоро као државни празник“ (2); „неколико година уназад“ (2); „у многим земљама широм света“; „однедавно, можда 3–4 године уназад“; „у многим земљама широм света“. У шест упитника су написали: „од 1918.“; „1921“ (4); „од 2011“.

Две студенткиње *андрагогије* су написале да се Дан примирја прославља од 2012. године. Студенти су одговорили: „прославља се након завршетка Првог светског рата 1918. године“ (3); „1920.“; „требало би да се прославља од доба кад је склопљено примирје; не знам тачан датум од када се прославља“; „од завршетка Другог светског рата“; „последњих тридесет година“; „не знам тачно, али вероватно од скоро, рецимо од пре три или четири године“; „сигурно већ четири

године“; „од 2010.“; „од 2016.“ (2). Један упитник није био попуњен на овом месту.

– У којим месџима је ове године обележен 11. новембар?

Студенти историје су навели да је Дан примирја обележен: „широм света; код нас је државни врх полагао венце на Споменик незнаном јунаку на Авали“; „у Београду“; „у Београду и свим већим градовима у Србији“; „у Србији“ (4); „у целој Србији, не знам у којим градовима су биле одржане свечаности“; „Београд, можда у свим градовима“; „Београд, можда Ниш“; „у Лозници, Шапцу“; „у Србији и оним државама које су ослобођене после 1918. године“; „у местима која су ослобођена крајем Првог светског рата“; „у свим већим градовима“; „у свим већим градовима, као и на местима на којима се налазе споменици везани за тај период“; „вероватно на многим местима, нарочито оним која су била захваћена ратом“; „у целога свету“; „широм Европе, не могу Вам рећи тачно места“; „Београд, Париз, Берлин; мислим да је обележен у свим земљама које су учествовале или земљама наследницама“; „обележен је у Србији, такође и у свим важнијим земљама наследницама“; „обележен је у Београду, Москви, Лондону, Паризу, Вашингтону“; „у Лондону“; „не знам (тачно)“ (2); „не знам и не занима ме“. У 12 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти етнологије и антропологије су написали: „претпостављам у земљама које су постигле примирје“; „у читавој Србији“; „у Београду сигурно и у Србији, и то углавном нерадним даном“; „Београду“; „у Београду, Новом Саду, Нишу“ (2); „Београд, Париз, Лондон“; „немам информације о неком посебном обележавању овог празника, осим чињенице да је нерадан дан“; „не знам“ (3). У три упитника није било одговора.

Студенти психологије су одговорили да је 11. новембар обележен: „у европским земљама и код нас“; „широм света“; „можда у оним земљама које су биле против Немачке“; „у градовима широм света“; „у земљама које су победиле у Првом светском рату“; „у Београду“ (5); „у Београду и нисам сигурна још у којим градовима“; „широм Србије“; „свуда у Србији?“; „у свим местима у Србији“; „у Србији“; „Београд,

Крагујевац, Нови Сад“; „вероватно у већим градовима Србије, као што су Београд, Нови Сад, Ниш“; „Београд, Ваљево, Париз, Лондон, Берлин“; „у средњим и основним школама“; „у школама“. У 15 упитника студенти су написали да не знају у којим местима је 2017. године обележен 11. новембар. У четири упитника није било одговора на ово питање.

Деветоро студената *йегаѿѿије* је одговорило да је Дан примирја обележен у Београду. У пет упитника су написали: „обележава се у земљама које су биле савезнице Србије у Првом светском рату, али и у онима које јој нису биле савезнице“; „у целој Србији“ (2); „у свим местима, градовима у Србији“. Четири студенткиње су написале: „Београд, Ужице“ (2); „Београд, Нови Сад, Крагујевац“; „у Такову“; „не знам“ (10). У 15 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *андраѿѿије* су одговорили: „мислим да је обележен у свим земљама које су биле учеснице Првог светског рата; у Београду се обележава“; „у свим земљама које су учествовале у Првом светском рату“; „у Београду“ (3); „Београд... требало би у свим већим градовима“; „широм Србије“ (2); „Београд, Нови Сад“ (2); „Београд, Нови Сад, Ниш“; „не знам“ (3). У два упитника није било одговора на ово питање.

– *Шѿа смо йрослављањем овој йразника йоказали свеѿу?*

Студенти *истѿорије* су написали: „овим празником се показује и сећа на један јако непријатан историјски догађај који је однео милионе живота; свету се показује да се сећамо и памтимо догађаје који су наше претке коштали живота“; „да смо део победника и да поштујемо дела предака“; „да је и наша држава била учесник рата“; „да је Србија у Првом светском рату учествовала на правој страни“; „најсветлију тачку српске историје, без обзира на жртве“; „показали смо да памтимо оне који су се борили за слободу, као и наш допринос победи у рату“; „да добро побеђује зло“; „традиције и победа у Великом рату“; „показали смо да Србија памти своју историју и да је поносна на то што је била на победничкој страни, као и жртву коју је поднела“; „показали смо да је тог датума, 11. 11. 1918. године, завршен Први светски рат“; „да смо се у рату борили на страни прав-

де“; „Србију као земљу победницу у Великом рату, велику улогу српске војске и народа у овом сукобу“; „показали смо жртве, ужас и пустош који рат оставља за собом и нашу херојски извојевану победу“; „поштовање према жртвама рата“; „да смо равноправни учесник Великог рата и да чувамо сећање на погинуле у њему“; „да нисмо заборавили наше пријатељство из Првог светског рата“; „своје историјско сећање“; „показали смо да се сећамо жртава Првог светског рата, наших али и туђих“; „учешће и значај српске војске, српских заслуга, не превеликих, али и незанемарљивих за победу савезника у Првом светском рату“; „да овај датум, празник, треба да се запамти да се не би дешавао никад више, али опет безуспешно јер су империјалистички интереси надвладали слободан дух; и сви на овај празник погинули треба да се памте за цео живот“; „да чувамо сећање на Велики рат, његове последице и значај успостављања мира“; „да желимо мир“; „да градимо мир у свету“; „залажемо се за мир у држави, али и у целом свету“; „да нам је стало до мира“; „поштовање мира и победника у рату“; „да чувамо сећање о учешћу у Првом светском рату“; „храброст, јунаштво једног народа, наспрам савеза развијенијих држава са бројнијом војском и арсеналом“; „да смо део људи који се борио за правду и да се то не сме заборавити“; „да памтимо нашу прошлост и историју и одржавамо свест о томе“; „да смо народ склон прослави и весељу; да волимо славити победу и правду“; „ко смо, шта смо, какви смо и колико значимо“; „своју моћ“; „да памтимо Први светски рат, да нисмо заборавили људе који су дали своје животе и да не желимо никада да се понови нешто слично“; „да не треба дозволити да се овако нешто опет деси“; „да смо део света“; „кажите Ви мени“. У 9 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еџнолоџије* и *антиролоџије* су написали: „показали смо да се сећамо дела историје који је био јако тежак читавом свету“; „да смо део света, оног дела који се борио против агресора и агresiје“; „да поштујемо успомену на један од најкрвавијих догађаја у људској историји и успомену на оне који су положили животе у Великом рату“; „поштовање и сећање на један од најважнијих догађаја у светској историји“; „да смо део светске заједнице“; „да смо били

битан шраф у тим ратним годинама, не само за себе, већ и за остале државе“; „да вреднујемо мирнодопско стање, макар технички“; „да смо срећни што се голгота завршила“; „да имамо празник, мада верујем да је идеја, између осталог, везана за очување историје српског народа“; „не знам како је изгледала прослава да бих могла да кажем шта су биле њене поруке“; „нисам информисана најбоље да бих могла да одговорим на ово питање“; „не знам“; „ништа“. У једном упитнику није било одговора на овом месту.

Студенти *психологије* су одговорили: „да желимо да ратови престану и успоставе се мирни односи у свету“; „да поштујемо примирје“; „да су људи спремни на мир и сталоженост; да нације желе мир за своје грађане (макар до 1989. године)“; „да се Србија залаже за мир у свету“; „поштовање према жртвама светског рата, вољу за очувањем мира у свету“; „да славимо мир, а не рат!“; „да треба да славимо мир, ненасиље и да показујемо толеранцију једни према другима“; „да се залажемо за мир“; „да вреднујемо историју и мир“; „да треба славити мир и примирје, да желимо мир, а не ратове“; „да даље памтимо“; „поштовање према жртвама, биле оне цивили или не, одлучност и више неку наду да се никада ништа слично неће догодити“; „показали смо свету да се и даље сећамо наших жртава из Првог светског рата које су, пропорционално становништву, биле највеће у Европи (и у свету), и да се и даље сећамо наших хероја, без којих вероватно Србија не би постојала“; „да ценимо наше жртве у Првом светском рату“; „да поштујемо важност Првог светског рата за нашу нацију и државу“; „да водимо рачуна о обележавању важних догађаја“; „да се сећамо да смо били на победничкој страни“; „слобода“; „да се сећамо рата и да се тако нешто неће поновити“; „да ценимо крај рата и периода који је био штетан“; „да не треба ратовати“; „да смо против ратовања“; „да смо превазишли рат и да је пацифизам најдјачао националистичке струје“; „да спољна политика Србије не подржава никакав облик рата нити насиља, већ да се негују пацифистичке вредности, иако се господин Александар Вучић (Ацо Србине!) не придржава овога“; „ништа,

пука формалност“; „ми, ништа“; „не знам“ (3). У 10 упитника није било одговора на ово питање.

Више од половине анкетираних студената *Његаџије* (23) није одговорило на ово питање. Студенти су написали: „да се и даље сећамо успеха наше државе и да негујемо очување историје“; „да поштујемо и чувамо своју традицију, не заборављамо важне историјске датуме“; „показали смо да нам је стало до традиције и да поштујемо жртве ратова које су нам омогућиле живот какав имамо данас“; „да поштујемо своју историју“; „да смо се борили за своју слободу и права“; „да ценимо мир“; „значај мира и међународних добрих односа и сарадње“; „мир“ (2); „да смо присталице мира“; „да тежимо као народ одржању мира“; „да зарад општег мира прихватимо да заташкамо приче о жртвама и злочинима рата, додворавањем западној култури“; „да смо присталице примирја“; „да обележавамо и слаavimo датум када се завршио рат“; „да је завршен један тежак период иза нас“; „стабилност, независност и снага државе“; „стабилност Србије“; „да нам је битан и да као земља желимо да га прославимо са осталим државама“; „да још увек постоји мала држава на Балкану“; „да је 11. новембар Дан примирја у Првом светском рату, јер се тога дана догодило да искрена будем не знам шта, али не знам како бих објаснила; једноставно примирје“.

Студенти *андраџије* су написали: „да негујемо као нација појам мира, примирја; да не подржавамо ратовања, да се не стидимо насиља које је било наша прошлост, али не желимо да се понови“; „да се још увек сећамо жртава Првог светског рата“; „захвалност, жељу за миром“; „показали смо да се боримо за мир, сећамо се жртава“; „да одајемо почаст ветеранима, људима који су изгубили своје животе у рату“; „да смо задовољни престанком ратовања и у знак захвалности се прославља овај празник“; „да нам је значајно примирје које је постигнуто у Првом светском рату“; „свету смо показали да нам је окончање Првог светског рата битно“; „да нема потребе за толиким ратовањем; све се може решити на другачији начин“; „да је мир најважнији и да нема потребе за ратовањем“; „да је и за нас тај празник значајан“; „обележавање неког (историјског) догађаја“; „да нам

је важан дан“; „да памтимо и ценимо своју историју“; „придавање значаја националној култури и историји“; „подсетити их на историју коју претежно наш народ заборавља“.

– *Шта смо њрослављањем Дана њримирија њоказали унуѡар Србије?*

Студенти *истиорије* су написали: „примере жртве коју је Србија поднела током рата, али и учовање огромних последица које је рат донео по свом завршетку“; „опомињемо да до овога не сме доћи у даљим генерацијама и учимо нашу децу колико је скупа слобода коју су наши преци платили животом“; „несаломивост и вољу оних који бране оно што је њихово“; „обнављање националног јединства прослављањем празника који никога не дијели“; „показали смо да је сјећање на наше ратнике живо“; „симбол жртве свога народа у којој је изгубио 30% свог становништва“; „да је битно да се промовише мир“; „да не заборављамо историју“; „не заборавимо битне историјске тренутке из прошлости који су били од великог значаја за нас“; „да нисмо заборавили своје претке који су дали живот за Србију“; „да никад не треба да заборавимо шта је учињено нашем народу и како смо истрајали у томе“; „сећање на жртве рата и захвалност“; „да је наша држава била учесник рата“; „показали смо да је Први светски рат остао веома значајан догађај у нашој историји и да га не требамо заборавити“; „сећање на жртве Првог светског рата“; „да смо део победника и да поштујемо дела предака“; „да смо и ми некад били велики и поштовани широм света“; „показали смо да Србија памти своју историју и да је поносна што је била на победничкој страни, као и жртву коју је поднела, као то да памћење мора и даље да траје“; „показали смо да је тог датума завршен Први светски рат“; „да смо се у рату борили на страни правде“; „показали смо жртве, ужас и пустош које рат оставља за собом и нашу херојски извојевану победу“; „одали почаст жртвама рата и назначили значај и битност тог догађаја за државност Србије“; „да чувамо традицију“; „оно за шта су се борили наши преци“; „да и даље поштујемо наше земљаке, као и све што су учинили у овом периоду“; „коначно преко потребан

мир за Србију“; „да нам нису потребни ратови“; „да су мир и слобода битни и да одајемо почаст онима који су пали бојећи се за њих“; „да је Први светски рат посебно важан за историју Србије, српски национални идентитет и за огромне жртве које је Србија поднела“; „упорност побеђује наизглед непобедиве противнике“; „своју независност“; „да смо народ склон прослави и весељу; да волимо славити победу и правду“. У шест упитника су написали: „Срби су жалили што је празник пао у суботу, а не на неки радни дан“; „национализам“; „Вучићеву диктатуру“; „ништа“ (2); „кажите ви мени“. У 9 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еџнолоџије* и *антироџологије* су написали да празновањем Дана примирја унутар Србије „одајемо почаст људима који су жртвовали све да би ослободили земљу“; „требало би да покажемо да нисмо заборавили Први светски рат и да то није једна од 100 лекција на часу у школи“; „да вреднујемо мирнодопско стање, макар технички“; „да се сећамо свих који су учествовали у ослобођењу државе“; „сећање на претке који су се борили за слободу“; „сећање на све оне који су живот дали и преношење са генерације на генерацију, на важност датума да се не би заборавио“; „да нисмо заборавили на агресију“; „показали смо да се сећамо важних периода у историји земље, али ипак су у питању периоди где је Србија била победница“; „да људи мало знају о овом празнику“; „не знам како је изгледала прослава да бих могла да кажем шта су биле њене поруке“; „не знам“. У три упитника није било одговора.

Студенти *психологије* су одговорили: „поштовање према жртвама, биле оне цивилне или не, одлучност и више неку наду да се никада ништа слично неће догодити“; „да упркос огромним напорима и патњи, српски народ истрајава“; „да нисмо заборавили рат и штету која је оставила последице на све“; „исказали смо поштовање и захвалност борцима погинулим у Првом светском рату“; „да знамо да памтимо претке који су живот положили за Србију“; „да ценимо наше жртве у Првом светском рату“; „да се сећамо жртава“; „да поштујемо важност Првог светског рата за нашу нацију и државу“; „између осталог, и победу у Првом светском рату“; „про-

слављамо крај рата и примирје“; „да смо победници (негује се тај култ код нас)“; „да се боримо да очувамо национални идентитет и оно што сам навео у прошлом одговору (да се и даље сећамо жртава из Првог светског рата које су, пропорционално становништву, биле највеће у Европи (и у свету) и да се и даље сећамо наших хероја без којих вероватно Србија не би постојала)“; „националну свест“; „да се залажемо за мир“; „да поштујемо традицију“; „слобода“; „јединство“; „да вреднујемо историју и мир и да обележавањем можемо да образујемо друге о томе“; „да водимо рачуна о обележавању важних догађаја“; „да не заборављамо“; „да никако не треба ратовати“; „апсолутно ништа“; „ништа, све док национализам не изађе из парламента“; „изговор на празник, тј. да се не ради“; „исто што и за спољну политику, само је у питању унутрашња; да спољна политика Србије не подржава никакав облик рата нити насиља, већ да се негују пацифистичке вредности (иако се господин Александар Вучић (Ацо Србине!) не придржава овога)“ (исти одговор као и на претходно питање); „не знам“ (4). У 10 упитника није било одговора на ово питање.

Више од половине (26) анкетираних студената *негајо-ије* није одговорило на ово питање. У 17 упитника су написали: „празник треба да нас подсети на неке особине које смо као народ временом изгубили, да када нам је било најтеже устали смо као цвет феникс“; „подиже свест о улози Србије у свету; ствара идентитет народа“; „да догађаји из Првог светског рата нису заборављени“; „складне односе унутар државе, давање значаја датуму“; „самим тим што су били нерадни дани за неке (средње и основне школе) показали смо поштовање“; „такође значај мира, али и да треба да се држимо заједно унутар државе и шире“; „љубав према домовини“; „да нисмо заборавили борбу наших предака, који су показали јунаштво“; „слобода“; „да смо поносни“; „сећање на рат“ (2); „да се сећамо“; „да смо ради за одржање патриотског духа“; „да нисмо безвредни народ и после толиког гажења данас смо ‘слободна држава’“; „завршен један тежак период за нас“; „да зарад општег мира прихватамо да заташкамо приче о жртвама и злочинима рата додворавањем западној култури“.

Студенти *андраоџије* су одговорили: „да се још увек сећамо жртава Првог светског рата“; да одајемо „почаст борцима који су бранили своју домовину“; „храброст, израз захвалности и част војницима који су погинули у рату (и људима уопште)“; „сећање на жртве у Првом светском рату“; „да је и за Србе тај мир био битан“; „ми Срби, као народ смо генерално оптерећени (историјским) догађајима који су везани за наш народ“; „да памтимо и ценимо своју историју“; „придавање значаја националној култури и историји; изазива понос код Срба“; „подсетили на историју коју претежно наш народ лако заборавља“. Један студент је написао: „да поштујемо борбу за нашу нацију, свих оних који су погинули или су преживели Албанску голготу, Кајмакчалан“, а затим поновио одговор на претходно питање: „да негујемо као нација појам мира, примирја, да не подржавамо ратовања, да се не стидимо насиља које је било наша прошлост, али не желимо да се понови.“ Други студент је написао: „Показали смо да можемо да имамо још један нерадни дан“. У пет упитника није било одговора на ово питање.

– *Шта вама лично значи овај празник?*

Студенти *историје* су написали: „сећање на до тада највећи сукоб на тлу Европе и сећање на мог прадеду, који је пао бранећи отаџбину у бици на Церу 1914. године“; „сећање на победу постигнуту тешким жртвама“; „сећање на Први светски рат“; „сећање на светле тренутке у људској историји, а уједно и опомена будућим генерацијама“; „понос [нечитак део одговора]“; „несаломивост и вољу оних који бране оно што је њихово“; „дан када се сјећам великих српских побједа, дан тријумфа родољубља“; „због улоге Србије у Првом светском рату, верујем да овај празник има огромну важност и да га у складу с тим треба обележавати“; „део прошлости, празник који треба обележити као значајан датум“; „дан када је Србија добила независност“; „[...] подсећа ме на оно што се десило пре примирја и исто тако ме подсећа да је примирје и мир најважнија ствар на свету“; „подсетник на то да је Србија издржала многе периоде катастрофа и неприлика и да је увек изашла подигнуте главе“; „упозорење

колико ратови могу да буду разорни и по државу и по породице“; „подсетник о томе шта су преживели моји преци и сама држава; али и уједно како се не би поновило то што се десило у прошлости“; „сећање на крај велике несреће и победе са великом ценом“; „да добро побеђује зло“; „значи понос на све који су погинули или било какву жртву поднели, хтели то или не“; „лично ми је драго да се овако један битан светски догађај обележава и у нашој земљи“; „дан када се патња српског становништва завршава“; „престанак страдања Срба који су, након четворогодишњег страдања, напоскон могли да одморе“; „дан ослобођења у Првом светском рату; тежња да више не долазимо у ситуацију да водимо ратове и склапамо примирја“; „да и даље поштујемо наше земљаке, као и све што су учинили у овом периоду“; „за мене лично само дан када одајемо пошту погинулима“; „слободан дан“; „формалност; ништа специјално; али драго ми је да постоји“; „мени он ништа не представља, за мене лично није много значајан има и значајнијих ствари у историји српског народа“; „не пуно, јер сам се о том догађају информисао раније; не осећам неку посебну атмосферу поводом тога“; „лично не представља много“; „за мене лично, искрен да будем, ништа значајно“; „апсолутно ништа, нисам ни знао да постоји“; „не придајем му неки нарочити значај“; „ништа“ (4); „не знам“. У 10 упитника није било одговора.

Студенти *еџинолоџије* и *аниџролоџије* су одговорили: „рат је најнегативнија појава која постоји у људском друштву, па тако дан обележавања примирја треба да има позитивно значење, дан након којег се вратио мир“; „сећање на људе који су учествовали у ослобађању и стварању модерне српске државе“; „подсетник на многобројне жртве које су страдале у овом рату и значај сећања на њих“; „сећање на све оне који су живот дали и преношење са генерације на генерацију на важност датума да се не би заборавио“; „лично сам далеко везанија за Дан победе него за овај празник; мислим да је временска дистанца и неактуелност у свакодневnoj комуникацији допринела да се људи далеко мање баве Првим светским ратом“; „да смо победили агресоре“; „требало би да обележи догађаје везане за Први светски рат некаквим

креативним програмом“; „нисам информисана о детаљима празника“; „не значи ништа“ (4). У два упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *џсихолоџије* су написали: „за мене овај празник значи пуно, јер је у Првом светском рату српски народ показао јединство и снагу и вољу коју није показао ни у једном рату после њега, јер ми је чукундеда носилац ‘Албанске споменице’, јер без победе у овом рату сигурно не би био Србин“; „значи чињеницу да сам потомак генерација које су се бориле за слободу и оно у шта су веровали“; „дивим се јунацима Првог светског рата, поштујем њихове жртве и славим мир за који су се изборили“; „подсећање на људе који су дали своје животе бранећи своје породице, своја села, своју земљу“; „поштовање према жртвама, биле оне цивилне или не, одлучност и више неку наду да се никада ништа слично неће догодити“; „подсећање да је сваки облик рата зло, сећање на жртве, неговање пацифизма“; „подсећање не само на дан када је склопљен мир, већ и на цео концепт рата, његове последице и људе који су га обележили“; „да влада мир, колико-толико“; „значио би да у свету нема рата“; „значи ми да знам да се у држави обележава тако нешто и као подсетник на историју“; „дан поновног успостављања људскости“; „слављење успостављања правде“; „поштовање прошлости, одржање идентитета“; „да поштујемо важност Првог светског рата за нашу нацију и државу“; „подсетник да рат доноси више несреће него среће, тј. да је крај рата оно што се слави“; „ситне промене у свакодневном животу на тај дан“; „мом дечку је тада рођендан“; „нерадни дан“; „за мене не значи ништа отприлике, дан када се не иде у школу“; „не прослављам га“; „ништа посебно“; „не значи ми пуно“; „ништа, имала сам колоквијум“ (2); „ништа“ (5). У 10 упитника није било одговора на ово питање.

Више од половине анкетираних студената *џегаџије* (24) није одговорило на ово питање. У 19 упитника су написали: „Први светски рат је најсветлији пример храбрости, пожртвованости, братства и слоге; један од најтежих периода српског народа, али и моменат када су све оне особине

којима се данас дичимо једини пут и биле истините“; „не мења много у мом животу, али ми буди понос и патриотизам, ствара мишљење да нисмо некада били инфериорни као данас“; „завршетак крвопролића и масовног страдања људи због политичког интереса, што траје и данас у мањим и прикривеним мерама“; „заборав херојства наших предака“; „мир у свету“; „буди патриотизам“; „овај празник подсећа ме на губитке који су се десили у Првом светском рату и говори како нешто тако не треба више да се деси“; „одавање почести и поштовања, стварање културног значаја“. У 10 упитника студенти су написали: „у овом случају, када студирамо – ништа; када смо ишли у школу само дан који је нерадан“; „за мене лично овај празник не представља значајан догађај“; „за мене овај празник нема значај“; „нема никакав лични значај“; „не значи много; тамо одакле сам, празник се не прославља“; „лично не значи ништа“; „ништа“ (5).

Студенти *андрајоџије* су написали: „драго ми је што се овај празник обележава јер се подиже свест о томе колико је битно живети у миру без многобројних жртава“; „помен и част погинулима“; „обележава мир“; „дан када је рат завршен, а самим тим и последице које он носи“; „ништа посебно, јер веома мало знам о њему“; „још увек немам потпуно развијену свест о прослављању, јер је релативно скоро афирмисан као званични државни празник“; „представа о ‘глупости’ дата, јер су на тај дан људи из непријатељских армија заједно играли фудбал“; „нема неко посебно значење“; „за мене ништа специјално“; „ништа“. У шест упитника није било одговора на ово питање.

- О овом њразнику информације сам добијао/ла њреко: ТВ станица, из новина, из других извора информација (којих)?

Студенти *историје* су се информисали о Дану примирија: преко ТВ станица (19); из новина (3); преко ТВ станица и из новина (2); из других извора информација (19); „преко ТВ станица, из новина, из књига“; преко „ТВ станица, интернета“; преко „ТВ станица, из новина, литературе о Пр-

вом светском рату“; с „интернета“ (2); „углавном из књига, документарних емисија“; преко „ТВ станица и интернета“ (2); „преко ТВ станица, из новина и путем интернета“ (2); путем „књига и сопствених интересовања“; „из новина и из других извора информација“; „онлајн и у разговору са породицом (пријатељима)“; „књиге и интернет“; преко „ТВ станица, из новина, разни магацини“; „из новина, друштвене мреже“; „чуо сам од Јована“; „преко ТВ станица, из новина, из уџбеника за историју“; „од Вас“. Један студент је написао: „не гледам ТВ, не читам новине“. Два упитника нису била попуњена на овом месту.

Студенти *еџнолоџије* и *аниџролоџије* информисали су се о 11. новембру: преко ТВ станица (5); из других извора информација: „ТВ станица и књига (историјски извори)“; „основна, средња школа, часови историје“; „интернета; празник је забележен у Гугл календару“; „ТВ станица и са часова историје“; „ТВ станице, путем интернета“; „пријатељ“; „неко из породице је једном нешто споменуо“; „нисам добијала информације о овоме, зато што ретко гледам телевизију и ретко читам новине“; „ни из чега“.

Студенти *џсихолоџије* су се информисали о Дану примирја преко ТВ станица (9); преко ТВ станица и из новина (2); из других извора информација: „преко ТВ станица, из новина, интернета“; преко „ТВ станица, из наставе у средњој школи“; преко „ТВ станица школа, средња и основна“; преко „ТВ станица, школе“; преко „ТВ станица, новина, из школе“; преко „радио и ТВ станица“; преко „ТВ станица, из новина, радио-емисија“; преко „ТВ станица, из новина, интернета“; „из новина, интернета“; „од професора“ (2); „књиге уџбеници“; „школа“ (2); преко „интернета“ (2); „преко страница на Фејсбуку“; преко „друштвених мрежа“; „у школи, породици“; „од друга који седи до мене и ради овај упитник“; из „књиге из историје“; „на календару у телефону ми аутоматски приказује овај празник“; „преко календара“; „само сам чула“; „брат није ишао у школу“; „углавном не знам ништа о овом празнику, осим да је Немачка тог датума у Првом светском рату капитулирала“. У два упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *негајоџије* су се информисали о Дану примирја: преко ТВ станица (17); из новина (4); преко ТВ станица и из новина (2); из других извора информација: „ТВ станица и интернета“; „ТВ станица, часова историје у средњој школи“; „ТВ станица и из школе“; „из новина, књига, професора“; „новина и интернета“; „интернета“ (5); „преко интернета и друштвених мрежа“; „Фејсбука“; „у школи“; „од пријатеља“; „ТВ станица, новина, радио-станица, али нисам одслушала до краја“; „само сам чула за празник причајући са људима [нечитак крај одговора]“; „тога дана ове године нисам била у прилици да се информишем о овом празнику ни преко једног медија“. У три упитника није било одговора.

Студенти *андрајоџије* су се информисали о овом празнику: преко ТВ станица (6); из новина (1); преко ТВ станица и из новина; из других извора информација: „ТВ станица, новина, школе“; „ТВ станица, из новина, интернета“; „ТВ станица, онлајн новина“; „интернета“ (3); „родитеља, пријатеља, музике“; „нисам добијао информације путем медија, сазнао сам од сестре, јер тога дана није ишла у школу“. Једна студенткиња није одговорила на ово питање.

– *Да ли сте чули и шта значи Наталијина рамонда?*

Студенти *историје* су написали да је Наталијина рамонда: „угрожена врста цвета у Србији“; „онај цвет који је симбол примирја у Великом рату“; „цвет који расте у албанским планинама“; „цвет који је симбол празника“; „цвет који расте на Кајмакчалану, и симболички је узет као симбол који означава симбол примирја у Првом светском рату“; „врста цвета који расте у Грчкој, има исту симболику као и мак у Британији“; „цвет који представља симбол примирја у Првом светском рату“; „цвијет добио име по краљици Наталији, мало му је потребно да се ‘поврати у живот’, постао је због тога симбол српског васкрсења; волио бих имати један амблем, али осим на РТС ријетко где се добија“; „српска комеморативна значка која се састоји од траке Албанске споменице и истоименог цвета кајмакчаланске ендемске врсте“; „посебна врста цвета која је узета за симбол 11. 11. у Србији“. Студенти су такође одговорили: „јесам; то је цвет

који се користи као симбол овог празника; расте у нашој земљи“; „чула сам, али не знам шта значи“; „чуо сам“ (2); „да“ (2); „не“ (18); „не знам“ (1). У 11 упитника није било одговора на овом месту.

Студенти *еџнолоџије* и *аниџролоџије* су написали: „Наталијина рамонда је цвет који расте на Кајмакчалану и симболише страдање војника (српских) у једној од највећих битака Првог светског рата; Енглези користе стилизовани цвет мака“; „цвет и обележје које представља симбол Дана примирја“; „Наталијина рамонда је цвет који је карактеристичан за југ Србије и узет је за симбол примирја у Првом светском рату; веома је отпоран на услове који га окружују; зову га ‘цвет феникс’“; „цвет који је узет као симбол живота после великих губитака у рату“; „да, то је цвет“. Осморо студента је одговорило: „не“; „нисам чула“. Један студент није одговорио на ово питање.

Деветоро студената *психолоџије* је одговорило да је „Наталијина рамонда симбол примирја у Првом светском рату“. Студенти су написали: „цвет којим Србија обележава Дан примирја“; „мислим да је то цвет љубичасте боје, представља симбол истрајности, или уопште симбол за овај празник“; „цвет који обележава овај празник“; „то је цвет који је постао симбол Првог светског рата“; „то је цвет који се често у виду броша или другог обележја носи на Дан примирја“; „чула сам, врста ордена из Првог светског рата“; „цвет који се 11. новембра полаже на споменике жртвама Првог светског рата“; „симболизује мир, чула сам, као беџ у облику лотосовог цвета“; „лотосов цвет који симболизује мир“; „да чула сам, то је цвет“; „да, то је цвет који је открио Јосиф Панчић, добио је назив по краљици Наталији; зове се феникс, јер оживљава уз воду након што се скоро потпуно осушио“; „Наталијина рамонда је цвет ‘феникс’ који је симбол српске војске и државе у Првом светском рату“; „цвет, симбол примирја“; „цвет“; „Наталијина рамонда је врста цвијета (од значаја за овај празник)“; „цвет који је једино растао на бојишту између ровова“; „мислим да је то врста цвета који расте на Шар планини“; „чула сам, било је у оквиру питања на пријемном испиту“; „да, било је на

пријемном“; „јесам чула, било је то на тесту опште информисаности, али се не сећам шта је“; „чула сам, али не могу да се сетим шта је“; „да, али нисам сигурна“; „да“. Петоро студената је одговорило: „не“, „нисам“. У три упитника није било одговора.

Студенти *њедајојје* (10) одговорили су да је Наталијина рамонда цвет који је симбол Дана примирја. Студенти су написали: „симбол примирја“; „симбол примирја у Првом светском рату; добио је име по цвету који има моћ да и након што се осуши, захваљујући једној капи воде, поново оживи; други назив је ‘цвет феникс“; „чула сам и она је симбол мира“; „да, то је цвет који представља примирје у Првом светском рату“; „чула сам за Наталијину рамонду када сам припремала пријемни испит, а чини ми се и на самом тесту опште културе на пријемном.“; „да, питање нам је било ове године на пријемном, ако се не варам и то је цвет“; „цвет“ (9); „чула сам; знам да се везује за Први светски рат, и да се њоме означава нешто, али нисам сигурна зашто баш том биљком“; „цвет којим су даривани војници у Првом светском рату“; „биљка коју су добијали војници у Првом светском рату, као симбол примирја“; „чула сам, али не знам шта значи“; „да“. Четири студенткиње су одговориле: „не“ (3); „нисам чула“. У 9 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *андрајојје* су написали да је Наталијина рамонда: „симбол завршетка Првог светског рата“; „цвет – симбол примирја (у Првом светском рату)“ (3); „да; први пут сам чула, сазнала сам на пријемном испиту, на тесту опште информисаности; то је цвет који је добио име по краљици Наталији у част завршетка Првог светског рата“; „чуо сам и не знам шта значи“; „нисам“. У девет упитника није било одговора.

– *Да сѝе у њрилици да учесѝивујетѝе у сѝварању њроѝрама, како бисѝе обележили овај њразник?*

Студенти *исѝорије* су одговорили: „тако што бих на неки начин покушао да млађим генерацијама пружим увид у догађања тог рата, кроз разне трибине, увођењем додатних

едукативних програма“; „скромно, али упечатљиво“; „химном и одавањем почаста људима који су заслужни за то“; „химна и минут ћутања“; „химном и одавањем почаста за страдале борце“; „окупила бих велики број младих који би учествовали у програму и информисали их о значају овог догађаја“; „сећањем на десет милиона погинулих“; „у духу ширења порука мира у друштву и антиимперијалних идеја; јачање свести о опасности империјализма и национализма“; „пригодна парада, обележавање и сећање на славне јунаке и њихова дела“; „војном парадом у српским униформама из рата“; „дијелио зелено-жуте траке са рамондом и предавао основцима“; „јавним часовима и манифестацијама“; „као национални празник, у духу српске традиције; поменути пријатеље и помоћ у рату“; „заиста не знам; вероватно ме не би интересовало учешће у реализацији таквог програма“; „не бих га обележавала; кад бих обележавала сваки датум значајан за историју, имала бих више празника него католичка црква мученика страдалих за веру“; „одбила бих, с обзиром да ништа не знам о њему; не би било прилике да ја организујем ишта“; „нисам имао прилике да учествујем у стварању програма како би се обележио овај празник“; „размишљао бих тада о томе“; „тренутно не, а и то је прошло“; „пропустила бих програм“; „нисам сигуран, не знам“; „не бих учествовао у програму“; „не“ (10); „нисам“ (3); „искрено не знам“. У 10 упитника није било одговора на овом месту.

Студенти *еџнолоџије* и *антиројолоџије* су одговорили: „окупила бих потомке бораца који би размењивали приче и међусобно и са људима који би желели да сазнају више о томе како је то стварно изгледало“; „вероватно бих обратила пажњу на истицање рата као најгорег стања у ком друштво може да се нађе“; „неким едукативним програмом који ће нам приближити шта се тада десило и зашто је то важно, људи би требали да знају шта славе“; „држањем трибина и програма посвећених датуму образовног карактера, као и културно-уметничким програмима“; „повећао бих број документарних емисија; увео бих обавезно предавање о том дану у основним и средњим школама“; „подсећањем нових генерација на сам догађај и на жртве“; „не знам баш, немам

пуно информација о празнику“; „погледао бих у небо и рекао: ‘Хвала!’“; „нисам, али бих волела да будем“; „не“ (2); „не знам“. Двоје студената није одговорило на ово питање.

Студенти *психологије* су написали: „позвала бих све живе ратне ветеране и њихове породице који су у прилици да дођу да одрже неке говоре, на Тргу републике би било волонтера који подижу свест о свему томе... било би пожељно да их буде и у разним музејима“; „почашћу погинулим жртвама и популаризацијом идеја пацифизма“; „свечана академија у Народном позоришту“; „победнички марш у свим земљама, јер је победио мир“; „парада“; „јавне представе и предавања о току и крају Првог светског рата“; „јавним предавањима о Првом светском рату и присећању на људе који су помогли ослобођењу конкретно наше земље“; „обележио бих га серијом представа, концерата и манифестација посвећених Првом светском рату“; „приказивањем периода рата и периода након рата, указивањем на значај људи који су довели до тог примирја и на значај тог примирја за наш народ“; „играњем пријатељске утакмице“; „неком музиком на радију, нерадним даном и да се обележи у центру града сваког; можда и неке културно-историјске емисије“; „неким телевизијским програмима о Првом светском рату и обраћањем председника“; „минутом ћутања за све погинуле борце“; „овај празник бих обележила тако што бих грађанима Србије поклонила слободан дан у случају да је празник у суботу или недељу; уз то бих окитила град сликама из Првог светског рата и знаком *peace*“; „минутом ћутања у свим државним институцијама, полагањем венаца на споменик жртвама светског рата, документарним програмом на ТВ“; „одржала бих свечаност о догађајима током Првог светског рата“; „пустио бих већину да ништа не раде, вероватно организовао неке емисије о теми и играонице за децу“; „у кругу породице“; „можда“; „не“ (10); „не знам“ (2); „нисам“ (2); „нисам сигуран“; „нисам тренутно“; „не бих учествовала“. У три упитника није било одговора.

У 13 упитника студенти *педагогије* су написали: „подсећањем на неразрешена питања Првог светског рата, покретањем иницијативе да се нпр. утврди коначни број

настрадалих и направи нека евалуација овог историјског догађаја (да се не заборави, нити понови“; „предавањем о Првом светском рату и присећањем на жртве које је он са собом однео“; „подигла бих свест о овом празнику, како би више људи знало да постоји и шта значи“; „пројекцијом документарних филмова о Првом светском рату“; „неком приредбом која би се преносила преко ТВ“; „организација војне параде можда на вишем нивоу; освешћавање младих, првенствено о томе шта, како и зашто је уопште дошло до Првог светског рата и како и због чега је дошло до примирја“; „можда неком свечаном церемонијом“; „скромно“; „волела бих да сам учествовала у неком обележавању“; „никада нисам била у прилици да учествујем у обележавању овог празника“; „вероватно бих мало више едуковала друге, јер мало ко ишта зна о овом празнику“; „да“; „исто тако (цветом, симболом)“; „не“ (11); „не бих“; „нисам“(2). У 16 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *андрајоџије* обележили би Дан примирја: „окупљањем и кратким историјским предавањима на почетку, затим интеракцијом и дружењем“; „можда би требало организовати свечаности на којима би учесницима биле представљене неке опште чињенице о Првом светском рату и о самом примирју“; „направио бих предавање о догађајима који су се дешавали у ратном периоду у току тог једног дана“; „побринуо бих се, пре свега, да људи буду свесни историјског контекста овог датума и да буде учесталији у медијима, рецимо“; „приредила бих свечаност у виду величања војника који су свој живот дали у Првом светском рату“; „свечаношћу у оквиру војске, већим медијским излагањем“; „на телевизији бих пуштала филмове, игране и документарне, са тематиком везаном за Први светски рат [нечитак део одговора]“; „емитовањем културно-образовних емисија, повезаних са празником, организовањем културних манифестација“; „обележила бих га одређеним манифестацијама које би се одигравале на неком јавном месту“; „учествовала бих и на неки начин бих одала почаст јунацима погинулим у Првом светском рату“; „за мене је овај празник релативно нов појам и не знам много информација

о њему које бих искористила као изворни материјал“; „нисам до сада обележавала овај празник, нити сам била информисана о неком догађају, али бих волела да учествујем у стварању програма и организацији“; „нисам“; „не“ (2). Једна студенткиња није одговорила на ово питање.

– *Шта (не) радиш 11. новембра?*

Студенти *историје* су написали: „читам и подсећам се тока и значаја Првог светског рата одавањем почаст жртвама Првог светског рата“; „трудим се да се сетим жртава и патње да нешто корисно као друштво извучемо из тога“; „за мене је тај дан радан; по мени, није битно да ли се ради преко дана или не, него је битно сећати се и памтити га“; „углавном помажем у кућним пословима, јер је тај дан нерадни и не иде се на факултет“; „пошто сам студент, учим“; „посвећујем се обавезама“; „ништа, одмарам се или учим“; „учим“; „читам књиге“; „учим, ништа“; „не радим ништа“; „углавном слободан дан у већини државних установа“; „проводим га уобичајено“; „[...] не радимо ништа посебно, исто је као и сваки други дан“; „нерадан дан, солим памет другима“; „зависи од тога да ли је радни дан или викенд; ја не радим пуно ствари“; „не разликује се битно од било којег другог дана“; „ништа што не радим и другим данима у години“; „радим као и обично“; „не упражњавам другачије активности од уобичајених“; „немам ништа одређено, проводим га као и сваки други дан“; „не радим ништа специфично за тај празник, проводим га као и сваки други нерадан дан“; „исто што и сваког другог дана“; „исто што и 10. и 12. новембра“; „радим исто што и сваког другог дана...“; „оно што иначе не радим“; „не радим ништа посебно, јер се и не сјећам“; „не пијем, не пушим“; „дан као и сваки други, не могу ништа да променим ако једном годишње оплакујем жртве“; „не радим ништа“; „ништа“ (4); „не бих знао“. У 10 упитника није било одговора .

Студенти *еѝнолоѝје и анѝроѝолоѝје* (9) одговорили су: „исто што и сваки дан“; „11. новембар је у мом животу сасвим обичан дан, радим све као и 10. или 12. новембра“; „исто што и другим данима“; „исте ствари као и сваког дру-

гог дана“; „моје радње нису конструисане и подређене овом дану; радим исто што и сваки други дан“; „радим оно што бих радила и сваки други дан“; „радим исто што и сваког дана“; „ништа посебно везано за празник“; „пошто је у питању државни празник, државне установе не раде; грађани приватно могу да раде шта год пожелеле“; „обично је то нерадни дан уколико не пада за викенд; постоје културна дешавања којим се тај дан обележава“; „11. 11. је нерадан дан; не раде државне институције“; „ништа“. У два упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *психологије* (17) празнични дан проводе као и сваки други дан: „апсолутно све што радим и сваког другог дана, нема ничег значајно другачијег“; „дан као и сваки други“ (2); „све нормално“; „ништа другачије него 10. новембра“ (2); „11. новембар ми је исти као и сваки други дан“; „ништа посебно“; „не идем на факултет, остало све нормално“; „не радим ништа неуобичајено тј. ове године је био у суботу, иначе се не би ишло у школу, факултет или посао (државни)“; „ништа, као и сваки други нормалан дан“; „ништа посебно у односу на уобичајену рутину“; „радим све што и иначе, осим што можда прочитам неки текст о празнику ако на њега налетим“; „као и иначе“; „дан ми пролази као и сваки други, нажалост“; „што бих и иначе радио, евентуално без одласка у школу“; „исто што и сваког другог дана“; „обичан дан у погледу ритуала“; „не иде се у школе“ (4); „до сада нисам ишла у школу, углавном сам одмарала“; „одмарам више него иначе“; „углавном не стигнем да прославим тај празник, већ сам заузета као и осталим данима“; „учим методологију“; „прослављам дечку рођендан“; „ја, лично – ништа; у свету се носи црвени цвет“; „нисам много укључена у славље овог празника, па самим тим немам неке посебне радње 11. новембра“; „не славим 11. новембар“; „не знам“ (2); „ништа“. У шест упитника није било одговора

Студенти *педагогије* на дан празника: раде исто што и сваки други дан (11); „не иде се у школу“; „не идемо на предавања, школу“; „не идемо на предавања“; „школе нису радиле, отказана нека предавања“; „радим све уобичајено, осим што немам предавања на факултету“; „када сам била

средњошколац, нисам ишла у школу, сада за мене представља дан као и сваки други“; „школе и неки факултети нису радили“; „не идемо на посао, у основну и средњу школу“; „пошто је државни празник, не постоје никакви ритуали“; „не пратим шта се дешава на прослави празника; учим (гледам своја посла)“; „нормалне, свакодневне активности; не утиче на њих“; „запослени људи добијају слободан дан на послу, не би ли остали код куће са породицом“; „за време овог празника треба седети код куће са породицом“; „не разликује се од других дана“; „за мене је то дан као и сваки други“. У 15 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *англагоије* су написали: „не иде се на посао или у школу ако је у току радних дана“; „не иде се у школе, на факултет, државне институције не раде“; „11. новембар је нерадни дан и за нас ученике/студенте је најзначајније то што тад не би требало да се одржава настава“; „не идемо у школу, мада смо ове године имали радни дан на факултету“; „нерадни дан за запослене“; „апсолутно исти дан као и остали, само што одређене државне институције не раде“; „зависи од тога који је дан у недељи“; „све радим ‘нормално’ и регуларно као и сваког другог дана“; „понашам се као и обично“; „то је нерадни дан, углавном одмарам“; „избегавам сукобе и генерално се трудим да све решим разговором“; „не знам“.

- *Наведиће изразаике који се прослављају у Србији данас (уведени Законом о државним изразницима).*

Ниједан студент *истиорије* није навео све празнике који су се прослављали у Србији 2017. године. *Девећоро* студена-та је навело *по један изразник*: Дан државности – Сретење (6); Први мај (2); Митровдан, Митровдански устав из 2006.

У 13 *уишћника* студенти су навели *по два изразника*: „Дан државности – Сретење и 11. новембар“ (5); „Дан државности (Сретење) и Видовдан“ (5); „11. новембар и 1. мај“; „Видовдан, Спасовдан“; „Дан државности, Дан победе“.

Четиљоро стиуденаћа је навело *по три изразника*: „доношење првог српског устава, Дан примирја у Првом светском рату, ослобођење Београда у Другом светском рату“;

„27. јануар – Дан Светог Саве, 15. фебруар – Сретење (Дан државности), 1. мај – Празник рада“; „Дан државности, 11. новембар, 21. октобар“; „11. новембар, 15. фебруар, 1. мај“.

Четиоро сџуденаџа је навело *џо четири љразника*: „Божић, Ускрс, Сретење, Нова година“; „Први српски устанак, 6. април, 28. јун (везано за доста историјских догађаја), Сретењски устав“; „Дан државности, 11. новембар, Дан победе над нацизмом и фашизмом, Цвети“; „Сретење, 1. мај, 11. новембар, 1. и 2. јануар“.

Једна сџуденџкиња је навела *џеџ љразника*: „Дан примирја у Првом светском рату, први јануар, Сретење, Божић (1. дан), Ускрс (1. дан)“.

Једна сџуденџкиња је навела *шест љразника*: „Божић, Нова година, Сретење, Први мај, Видовдан, Васкрс“.

Два сџуденџа су навела *џо шест љразника*: „Нова година, Божић, Дан државности, Васкрс, Дан примирја у Првом светском рату, Дан сећања на жртве холокауста“; „Дан државности, Божић, Васкрс, Нова година, Први мај, Дан примирја у Првом светском рату“.

У *четири уџџџника* студенти су написали: „знам само по који, али празници ме не занимају“; „много“; „не знам“; „знам многе, не знам на које сте тачно мислили овим законом; баш је компликована анкета!“ У осам упитника није било одговора на овом месту.

Ниједан студент *еџнолоџје и анџроџолоџје* није навео све празнике који се данас прослављају у Србији. *Једна сџуденџкиња* је навела *један љразник*: Дан ослобођења Београда. *Двоје сџуденаџа* је навело по *два љразника*: „Дан државности, 1. мај“; „15. фебруар – Дан државности, Сретење, 9. мај – Дан победе над фашизмом“.

Једна сџуденџкиња је навела *џри љразника*: „11. новембар – обележавање Дана примирја у Првом светском рату, 15. фебруар – обележавање доношења Сретењског устава, 21. октобар – обележавање стрељања ђака и грађана у Крагујевцу у Другом светском рату“.

Троје сџуденаџа је навело *џо џеџ љразника*: „Дан државности, Божић, Нова година, Крсна слава, Дан рада“;

„Школска слава Свети Сава, Дан примирја у Првом светском рату, Дан победе, Ускрс, Божић“; „Божић, Ускрс, Нова година, славе, Први мај“.

Двоје сџуденаџа је навело *џо шестџ иџразника*: „Дан државности, 1. мај, 8. март, Дан победе над фашизмом, Нова година, Божић“; „Дан победе, Дан примирја, Дан државности, хришћански празници Божић и Ускрс, Први мај“.

Једна сџуденџкиња је навела *седам иџразника*: „Ускрс (Васкрс), Божић, крсне славе, школска слава Свети Сава, прослава Нове године, Први мај, 11. новембар“.

Један сџуденџ је навео *осам иџразника*: „Дан државности, Празник рада, новогодишњи и божићни празници, Свети Сава, Спасовдан, Сретење, Видовдан“.

Један сџуденџ је навео *деветџ иџразника*: „славе (свети Никола, Ђурђевдан, Видовдан), Празник рада (1. мај), 8. март – Дан жена, Ускрс, Божић, нова и српска Нова година, 15. 2. – Спасовдан (ваљда), Дан државности“. У два упитника није било одговора на ово питање.

Ниједан студент *џсихолоџије* није навео све празнике који се 2017. године прослављају у Србији. *Три сџуденџкиње* су навеле *џо један иџразник*: Дан државности – Сретење (2), Први мај“(1).

Седморо сџуденаџа је навело *џо џџри иџразника*: „Божић, Ускрс, Дан државности“ (2); „Дан примирја у Првом светском рату, Дан државности, Празник рада“ (2); „Божић, Васкрс, Први мај“; „15. фебруар – Дан државности, 1. мај – Дан рада, 31. децембар– Нова година“; „1. мај, Ускрс, Нова година“.

Четџворо сџуденаџа је навело *џо четџири иџразника*: „Божић, Ускрс, Нова година, Дан државности“ (2); „Божић, Ускрс, Дан државности, Први мај“ (3); „Први мај, Ускрс, Нова година, Божић“.

Петџоро сџуденаџа је навело *џо џеџи иџразника*: „Дан државности, Први мај, Божић, Ускрс, Дан примирја“ (2); „Божић, Ускрс, Дан ослобођења Београда, Први мај, Нова година“; „Дан државности, Божић, Видовдан, разни свеци, Ђурђевдан итд.“; „Нова година, Божић, Васкрс, Дан државности, Дан примирја у Првом светском рату“.

Четиоро сџуденаџа је навело *џо шестџ љразника*: „11. новембар, 15. фебруар – [Дан државности], први јануар – Нова година, и верски празници (Божић, Ускрс, Видовдан)“; „Дан примирја, Божић, Ускрс, Први мај, 28. јануар, Срећење“; „11. новембар, 15. фебруар, 1. јануар – Нова година, 7. јануар – Божић, Ускрс“; „крај Првог и Другог светског рата, слава Свети Сава, Божић, Први мај, Дан државности“.

Једна сџуденџкиња је навела *седам љразника*: „Божић, Ускрс, Дан независности (15. фебруар), Први мај (и 2. мај), Дан примирја, Нова година, крсна слава појединца“.

У 13 упитника није било одговора на ово питање.

Нико од студената *џедаџџије* није навео све празнике који се данас прослављају у Србији. У 13 *уџџџника* су навели *џо један љразник*: Дан државности – Срећење (6); Први мај – Празник рада (7).

Осморо сџуденаџа је навело *џо два љразника*: „Срећење – Дан државности (7) и Дан примирја“; „Дан државности, за остале нисам сигурна (поред 11. 11).“

Шестџоро сџуденаџа је навело *џо џри љразника*: „16. фебруар, 7. јануар, 1. јануар“ (3); „15. фебруар, 1. мај, 24. март“; „Дан државности, Божић, Видовдан“; „9. мај, 1. мај, Дан државности“.

У *четџири уџџџника* студенти су навели *џо четџири љразника*: „Божић, Ускрс, Први мај, Дан државности“; „Божић, Ускрс, Дан примирја, Видовдан“; „Дан државности, Божић, ослобођење Београда, Видовдан“; „Нова година, Божић, Први мај, 11. новембар“.

Једна сџуденџкиња је навела *џетџ љразника*: „Дан државности, Дан примирја, Божић, Ускрс, Нова година“;

Једна студенткиња *џедаџџије* је написала: „не знам; опет ћу рећи, тек сам дошла у Србију“. У 10 упитника није било одговора на ово питање.

Ниједан студент *андраџџије* није навео све празнике који се данас прослављају у Србији. *Троје сџуденаџа* је навело *џо два љразника*: „Први мај, Дан државности – Срећење (3)“. *Једна сџуденџкиња* је навела *џри љразника*: „Дан државности, Дан уставности, Дан рада“. *Четџоро* студената је

навело по *четири* *ѝразника*: „Сретење – Дан државности, Савиндан, религијски празници (Божић, Ускрс)“; „Празник рада, [Дан] државности, Божић, Ускрс“; „15. фебруар – Дан државности, 7. јануар – Божић, васкршњи празници, 1. јануар“; „новогодишњи и божићни празници, васкршњи празници, Дан државности (15. фебруар)“.

Троје *студенаѝа* је навело *ѝо ѝети* *ѝразника*: „11. новембар, Први мај, Божић, Ускрс, Дан државности“; „Божић, Нова година, ускршњи празници, школски празници, Дан државности“ (2); „ослобођење Београда у оба рата, победа над фашизмом у Другом рату, Бадњи дан, Божић, Ускрс“.

Једна *студенѝикиња* је навела *шест* *ѝразника*: „новогодишњи празници, божићни празници, Богојављење, Дан државности (уставности), ускршњи празници, 4. април“.

Једна *студенѝикиња* је навела *осам* *ѝразника*: „15. 2. – Дан Државности (донет Сретењски устав), 31. 12/1. 1. – Нова година, 7. 1. Божић, Ускрс, 1. 5. – Празник рада, 28. 6. – Видовдан, 8. 3. – Осми март, 27. 1. – Свети Сава“.

Једна *студенѝикиња* је навела *девет* *ѝразника*: „Дан државности, [Дан] ослобођења, Празник рада, Божић, Ускрс, Видовдан, 8. март, Свети Трифун, Свети Сава“.

Једна *студенѝикиња* је навела *једанаест* *ѝразника*: „Дан државности, Дан примирја у Другом светском рату, Дан жена, Божић, Ускрс, Нова година, Празник рада, Видовдан, Дан ослобођења, Свети Трифун – Дан заљубљених, Свети Сава“. Један студент није одговорио на ово питање.

– *Штѝа* *вама* *значи* *ѝразник* (*уѝишѝе*)?

Студенти *истѝорије* су одговорили: „празник представља поштовање традиције и очување исте, што је веома битно за стварање личности и нашег идентитета“; „празник је дан прославе вредности око којих се друштво окупља“; „свечано обележавање неке историјске акције или догађаја у циљу образовања шире масе и обликовања културног идентитета, такође може бити и порука другим државама у зависности од контроверзности самог догађаја или личности која се обележава“; „значи неку прославу годишњице или обележавање годишњице“; „реч празник значи просла-

вљање неког догађаја који се десио одређеног дана, а који је значајан за нас (народ) или неку верску заједницу“; „празник значи обележавање неког датума у историји који је од посебног значења (верски празници, државни празници)“; „дан када одајемо почаст нечему што се десило у прошлости или прослављамо нешто“; „подсећа нас на то шта је претходило нашим животима, присећамо се како је било људима у време догађаја, а ако је реч о рату: догодило се, не поновило се!“; „сећање на неке много боље људе који су живот дали за све оно што је добро у овом свету“; „дан прославе годишњице или обележавања годишњице неког значајног историјског или религијског догађаја“; „догађај који је од велике важности, за који вреди да се прославља сваке године“; „подсећање на значајни догађај који не треба заборавити, јер је имао велики утицај на људе (у глобалу)“; „сећање на победу и велике жртве, али и велика зла кроз које је човечанство прошло“; „дан посвећен сећању на неки догађај из наше прошлости, који има значај да се тај догађај не заборави“; „дан прослављања неког битног догађаја“; „када обележавамо неки важан догађај за историју нашег народа“; „обележавање и увеличавање неког догађаја“; „понос сопствене историје и српске историје“; „важан дан обележавања и сећања на догађаје из прошлости, који су на неки начин променили даљи ток историје“; „симбол трагедије рата и величанствену победу“; „обележавање неког значајног датума који се десио у прошлости, слављење неког свеца“; „за мене празник, а посебно Божић и Васкрс, значи окупљање у породици“; „за мене божићни и ускршњи празници представљају нешто прелепо, сједињавање породице и нације, док су ми државни празници значајни само по томе што (тада) не бих ишао у школу“; „празником подразумевам само Божић и Ускрс“; „дан када треба да се скупи цела породица и прослави у срећи“; „период када треба да предахнемо и запитамо се зашто свет овако брзо функционише“; „верски: онај који верник треба да поштује како јесте, а не само да лежи по цео дан; државни: делови наше историје које треба поштовати и вредновати“; „празник означава врсту одмора који траје у распону од једног дана па до месец дана“;

„славље нечега кад вероватно нико не ради“; „не похађање наставе или било којих других тежих активности“; „нерадни дан“; „значи да имам дан одмора“; „у оквиру нашег народа као разлог за одмарање или опијање и ждрање (славе)“; „црквени празник третирам као дан када се треба понашати по одређеном кодексу у складу са вером; државни празник – ништа“; „глупост, измишљено да би се обележили значајни датуми, а познати су само зато што су нерадни дани; треба да буду радни дани“; „ништа!“. У десет упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еџнолоџије* и *антироџолоџије* су написали: „празник за мене представља обележавање важних историјских догађаја (у циљу да их се сећамо и из њих учимо), као и прилику да се породица окупи и проводи време заједно; када су у питању религијски празници, без обзира да ли је особа верујућа или не, на то гледам као на очување традиције пре свега“; „зависи који; прослављање крсне славе значи окупљање фамилије коју не виђамо често уз богату трпезу; Ускрс и Божић значи окупљање укућана и поштовање традиције; код нас у кући се држимо (скоро) свих ритуала, па је увек забавно, без обзира на број понављања“; „дан који треба обележити достојно у складу са његовим значењем; у зависности од тога, у кругу породице или на трибинама (манifestацијама) које их обележавају“; „време за породицу и понекад време за проучавање историје и политичких позадина неких празника; у првом случају, то су углавном хришћански празници, а у другом, сви ‘секуларни’, политички празници“; „дан када празнујемо, сећање на неки леп и значајан тренутак“; „по мом мишљењу, требало би да симболизује битан историјски догађај (уколико је везан за државу, не рачунам религијске празнике који обележавају веру)“; „обележавање неког битног догађаја“; „дан прослављања нечег значајног за одређену заједницу и ширење традиције на млађе генерације“; „за мене је празник нешто што је повезано са вером, као и дан посвећен неком свецу“; „свако оставља своје обавезе са стране и празник прославља у кругу породице, проводи време са својим најмилијима“; „од када сам одрасла празници ми не значе ништа; поштујем

Ускрс и Божић“; „с обзиром да сам претходне четири године био запослен у разним приватним фирмама, нисам био у могућности да на било који начин обележавам државне или верске празнике, стога, из неког реалног искуства, на жалост, не правим разлику између празника и обичног радног дана“; „искрено, то значи да је мој живот тог дана прилично отежан, возови иду на сат времена, бусеви касне, поште и банке не раде и сви једва чекамо да празник прође да се вратимо комфору колотечине“. Један студент није одговорио на ово питање.

Студенти *психологије* сматрају да је празник „дан или дани посвећени некоме или нечему што се не сме заборавити и чему треба одати почаст због свега што је, у вези са тим, утицало на данашњу историју и културу“; „прослављање битних догађаја из прошлости и традиције да се не би заборавили“; „празник представља обележавање неког значајног догађаја, прослављање нечега“; „значи обележавање неког верског или државно значајног догађаја“; „обележавање неког догађаја који је од важности за нашу културу, земљу итд.“; „празници попут овог имају улогу да одрже колективно сећање и друштвену кохезију, слично као и верски, само што су ови други прослављани унутар породице, па имају и личније значење; у савременом друштву су, нажалост, изгубили доста од свог значаја и постали, готово, пука формалност“; „годишњица значајног догађаја, религијски значајан дан, дан када се не ради да би се дао значај неком догађају“; „прослављање и подсећање на битне датуме у историји човечанства“; „празник је за мене дан који има некакво значење, тј. симбол прошлих догађаја који су на неки начин променили историју; с обзиром да сам атеиста, за мене верски празници немају толики значај колико историјски (револуције, примирја итд.)“; „одавање почести неком догађају и повезивање са људима“; „дан када се обележава одређени догађај, с циљем подсећања на његов значај“; „датум(и) који обележава(ју) важан историјски или културолошки моменат неке групе“; „обележавање важних датума и сећање на важне догађаје – поштовање традиције“; „прослављање/присећање на догађаје и људе који су обеле-

значај“; „обележавање датума неког битног догађаја“ (2); „обележавање или прослава неког прошлог догађаја или традиционалног обичаја“; „то је по нечему посебан дан који се обележава у складу са симболиком и традицијом“; „празник ‘одавање почести’ том јунаку, том догађају“; „датум са веома битним значајем за неку одређену нацију“; „посебан дан у години“; „одавање почести, показивање поштовања према неком догађају који је историјски битан“; „прослављање неког важног датума и његово обележавање“; „значи обележавање неког важног датума, такође да би се одржала традиција нека“; „прослављање догађаја, сећање“; „неговање сећања на одређене догађаје“; „празник значи да се одаје почаст нечему, да се радујемо тог дана и као једна културна група да одржимо нашу традицију и обичаје“; „дом, породица, одмор“; „дан обележавања неке успомене, време које окупља породицу“; „у зависности од тога који је празник, обележавамо га у оквиру породице ако је то Божић, Ускрс...“; „обележавање нечега, прослава, породица на окупу“; „празници су прилика за окупљање породице и одржавање традиције; јако битни за изграђивање идентитета“; „дан који представља и обележава нешто битно; обично дан када се не обављају никакви послови, окупљање породице“; „породично окупљање“; „породично окупљање, нерадан дан, обележавање битног догађаја“; „дан који ћу провести са својом породицом и најближима“; „остајање код куће и обележавање празника на основу тога колико је значајан“; „нема никакво посебно значење“; „нема неко посебно битно значење за мене“; „трошење народних пара из буџета“; „ништа“. У 14 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *андрајоџије* су написали: „празник је обележавање неког догађаја од великог културолошког значаја на нивоу државе или света“; „присећање на одређени догађај и његово обележавање“; „дан када се десило нешто битно, или дан који је посебан за нас, који је нама близак“; „дан када се десио неки важан догађај“; „празник је неки датум који за сваког има неко специфично значење (за неке је опште) и у складу са тим се организује свечаност у циљу обележавања“; „дан када се обележава догађај који је значајан за

читавау нацију“; „величање неког свеца/догађаја који је од великог значаја за националну културу (историју)“; „обележавање неког значајног дана за историју и културу нашег народа“; „дан када гледамо уназад на неки догађај који је променио будућност за генерације након тог дана“; „датум када обележавамо и сећамо се неког значајног историјског догађаја“; „прослављање неког нама значајног догађаја“; „дан када се неки значајан историјски/верски догађај свечано обележава и слави“; „празник је, по мом мишљењу, слављење одређеног феномена, ствари, дешавања, ако славимо рад (примера ради) као празник рада, онда бисмо требали да радимо“; „датум обележавања неког догађаја, а да је наметнут од људи“; „стварање културног идентитета и јачање кохезије унутар друштва“; „окупљање у кругу породице, одмор, прослава“.

Закључне најомене о рецејцији Дана њримирја 2017. године

У узорку од 160 студената Филозофског факултета у Београду, 11 студената са свих студијских група је одговорило да се у Србији Дан примирја прославља од 2012. године. Студенти су у својим одговорима наводили године од 1919. до 2016. У једном одговору је написано да је празник прослављан од 1919. године, али су га „комунисти скинули са листе празника“.

Студенти су најчешће наводили један (Београд) или више градова у Србији у којима је 2017. године обележен Дан њримирја. У одговорима се наводе и земље које су учествовале у Првом светском рату, као и градови: Париз, Лондон, Москва и Вашингтон, у којима је те године обележен Дан примирја. Било је студената (61) који су одговорили да не знају у ком месту је обележен Дан примирја, као и оних који нису попунили упитник на овом месту.

На питање – *Шта смо ѡпрослављањем овог ѡразника ѡказали свећу?* – студенти историје су одговорили да виде празник као комеморативни дан сећања на жртве, *наше и ѡуђе*, и запажају велику улогу Србије у Првом светском рату. У одговорима се указује на последице рата, као и

значај успостављања мира у држави и у свету: „да смо део људи који се борио за правду“; „да се то не сме заборавити“; „да памтимо нашу прошлост и историју и одржавамо свест о томе“.

И студенти *еџнолоџије* и *антиројолоџије* указују на значај сећања на овај догађај и да смо део светске заједнице. Уз ставове да нису довољно информисани о Дану примирја, студенти су написали и *да верују да је идеја, између остало, везана за очување српског народа*.

Студенти *џсихолоџије* сматрају да се прослављањем овог празника показује жеља за миром. Најчешће речи које се могу наћи у њиховим одговорима јесу: *мир, џтолеранција, сећање, џошћовање*, потом *да смо били на џобедничкој стџрани; да се сећамо ратџа и да се џако нешћо неће џоновџи; да не џреба ратџоваџи*.

Иако више од пола анкетираних студената *џедаџије* није одговорило на ово питање, у одговорима се најчешће помињу: *сећање, џошћовање џрадиције, иџорије, жрџава, да ценимо мир*, као вредности које показујемо свету прослављањем Дана примирја.

И у одговорима студената *андраџије* указано је на значај мира. „Боримо се за мир, сећамо се жрџава рџа“; „одајемо почаст џудима који су изгубили своје животе у рџу“; „да памтимо и ценимо своју историју, придавање значаја националној култури и историји“; „подсетити их на историју коју претежно наш народ заборавља“ – написали су студенти андрагоџије.

У одговорима на питање – *Шџа смо џрослављањем овоџ џразника џоказали унуџар Србије?* – студенти *иџорије* истичу важност мира и „сећања на жртве рџа“. Искузују захвалност прецима и истичу важност сећања на „историјске тренутке из прошлости који су били од великог значаја за нас“. Један студент је написао: „Срби су жалили што је празник ‘пао у суботу’, а не на неки радни дан“. У два одговора је исказан негативан став о начину владавине актуелног председника државе. Један студент је на питање – *Шџа смо џрослављањем овоџ џразника џоказали унуџар Србије?* – одговорио: „национализам“.

Албанске споменице. Искузују поштовање према жртвама, прошлости и истичу важност *Првој светској рати за нашу нацију и државу*. „Дивим се јунацима Првог светског рата, поштујем њихове жртве и славим мир за који су се изборили“ – написао је један студент.

У 14 одговора студенти *психологије* су написали да *не прослављају тај дан; да је студенткињином дечку тада рођендан; да је нерадни дан, али да је био колоквијум*.

Више од половине анкетираних студената *педагогије* (24) није одговорило на ово питање. У одговорима се тај дан види као дан подсећања на време *најсветлијеј примера храбрости, њој живованости, брајства и слоје*, те као „један од најтежих периода српског народа, али и моменат када су све оне особине којима се данас дичимо једини пут и биле истините“. У неколико одговора се истичу позитивне вредности из тог периода, као и подсећање на велике губитке у рату. У 10 одговора студенти су написали да празник нема никакав лични значај. Празник се перципира и као слободан, нерадни дан.

Студенти *ангратије* су одговорили да се обележавањем празника: *одаје њој жртвама, њој све о томе колико је бијно живети у миру*. Било је одговора да мало знају о празнику, да још увек немају потпуно развијену свест о прослављању, зато што је *релативно скоро афирмисан као државни празник и да нема неко њој посебно значење*.

Студенти Филозофског факултета су се *информисали о овом празнику преко: телевизијских станица и из новина* (70), као и с друштвених мрежа („празник је забележен у Гугл календару, преко Фејсбука“). На свим студијским групама у одговорима се наводи да су информације и знања о празнику студенти добијали у породици, од професора, из уџбеника историје у основној и средњој школи, као и од колега с факултета. Било је одговора да о овом празнику нису били обавештени.

Међу анкетираним студентима Филозофског факултета на пет студијских група, 46 студената није знало и није чуло *шта је Најалијина рамонда*. Међу њима је 30 студената историје.

Студенти историје препознају Наталијину рамонду као *цвећ* који симболизује њримирје. Један студент је написао да је то „српска комеморативна значка која се састоји од траке Албанске споменице и истоименог цвета кајмакчаланске ендемске врсте“. Занимљив је одговор једног студента историје, који каже: „Волио бих имати један амблем, али осим на РТС ријетко где се добија.“

Највећи број анкетираних студената *еџнолоџије* и *анџројолоџије* довео је у везу симболику *Наталијине рамонде* – *цвећ*а феникса, са симболом примирја и симболом *живоћ*а њосле великих џубићака у раџу.

Студенти *џсихолоџије* су написали да је Наталијина рамонда симбол примирја у Првом светском рату, *цвећ* којим Србија обележава Дан њримирја, ‘*цвећ* феникс’ који је симбол срџске војске и државе у Првом светском раџу. Једна студенткиња је написала да је то „врста ордена из Првог светског рата“. Три студенткиње су одговориле да су чуле за Наталијину рамонду као питање на тесту опште информисаности.

Једна студенткиња *џедаџоџије* је такође довела Наталијину рамонду у везу с питањем на тесту опште информисаности. У осталим одговорима студената педагоџије Наталијина рамонда се најчешће доводи у везу са симболом примирја у Првом светском рату као ‘*цвећ* феникс’ – симбол мира. У два одговора је написано да је то *цвећ* којим су даривани војници у Првом светском раџу – као симбол њримирја.

Студенти *андраџоџије* су написали да је Наталијина рамонда симбол завршетка Првог светског рата и симбол примирја. Било је студената који нису знали значење, или су пак први пут чули за Наталијину рамонду на тесту опште информисаности на пријемном испиту.

На питање – *Да сћ*е у џрилицу да учесћујеће у сћва-рању џроџрама, како бисће обележили овај џразник? – уједначени су одговори на пет студијских група. Студенти су написали да би на Дан примирја одали почаст погинулима, организовали едукативне и мировне активности, као и јавна предавања о Првом светском рату како би „информи-

сали младе о значају овог догађаја“. Било је и неодлучности у погледу личног учешћа у организацији програма.

На питање – *Шта (не) радиш 11. новембра?* – студенти на пет студијских група су одговорили да: *не иду на факултети, нема предавања, уче, одмарају се, раде све нормално и да га њихово понашање као и сваки други дан.* „Ништа неуобичајено“ – написао је један студент психологије – „ове године је био у суботу, иначе се не би ишло у школу, факултет или посао (државни).“

Нико од анкетираних студената Филозофског факултета није навео *све празнике који су се прослављали у Србији 2017. године (уведени Законом о државним празницима)*. То се посебно односи на празнике који се прослављају радно. Студенти на свим студијским групама, поред Дана примирја, наводе Дан државности – Срећење, Божић и Ускрс. Нова година, Први мај и Свети Сава такође су празници који се наводе у одговорима студената Филозофског факултета. На свим студијским групама студенти наводе мали број празника. У неким одговорима не наводе Дан примирја, иако о њему пишу.

У неким одговорима пак наведен је празник који се не празнује у Србији данас – 8. март, као и верски празници који су део верског календара (Митровдан, Ђурђевдан, Спасовдан) и прослављају се као славе.

Студенткиња историје је написала коментар о инструменту истраживања. „Знам многе, не знам на које сте тачно мислили овим законом. Баш је компликована анкета!“

Студенти историје наводе да је празник „дан прославе вредности око којих се друштво окупља, поштовање и очување традиције, прослављање неког догађаја, који се десио одређеног дана, а који је значајан за нас (народ) или неку верску заједницу“. У њиховим одговорима, празник се повезује с окупљањем породице, празновањем Божића и Ускрса. Један студент је написао да су „божићни и ускршњи празници нешто прелепо, сједињавање породице и нације“, те да су му државни празници „значајни само по томе што (тада) не би ишао у школу“. Студенти историје такође повезују празник с одсуством рада или било каквих тежих активности – *нерадним даном*.

И студенти *етнолоџије* и *антиролоџије* повезују празник с обележавањем важних историјских догађаја („да их се сећамо и из њих учимо“), а виде празник „као и прилику да се породица окупи и проводи време заједно“. Указује се на значај празника (религијских) у очувању традиције; кажу да је празник време за породицу, када „свако оставља своје обавезе са стране и празник прославља у кругу породице“. У неколико одговора студенти су написали да им државни празник не значи ништа. Онима који тада раде компликовано је да дођу на посао па понекад, како су написали, „сви једва чекамо да празник прође и да се вратимо комфору колотечине“.

Студенти *психолоџије* виде празничне активности као „прослављање битних догађаја из прошлости који су утицали на нашу историју и културу“. Они имају улогу да „одрже колективно сећање и друштвену кохезију“. Написали су да је то дан „када би требало да се сетимо битних ствари из наше историје и да, осим свакодневне рутине, посветимо време размишљању о догађају којем је празник посвећен“. Један део анкетираних студената *психолоџије* сматра да је празник повод да се окупи породица и да се зближе људи. „За мене“, написала је једна студенткиња психологије, „празник представља вечеру с породицом, када се сви окупимо јер ретко једемо заједно. Недељни ручак је празник, као и дружење са породицом и пријатељима.“

Студенти *хедаџије* доводе празник у везу с обележавањем или њрославом некој важној догађаја или ѡтрадиционалној обичаја. Кажу да је „државни празник подсећање на историју Срба и колико смо у прошлости били праведнији, мудрији и духовнији“, а да „црквени празник има велики духовни значај“. „Празник је важан за изграђивање идентитета“, наводе студенти педагогије, наглашавајући значај празника и породичног окупљања.

Студенти *андраџије* везују празник за „обележавање неког догађаја који је значајан за читаву нацију“, као и „обележавање неког значајног дана за историју и културу нашег народа“.

У свакој испитиваној студијској групи могао се наћи један и више одговора да је празник: *дан као и сваки дрући, нишија йосебно*, као и да студенти немају мишљење о њему.

*Наталијина рамонда као йишиање на шестіу
ојшије информисаности на йријемном
исіиіу 2017. іодине*

Доцент др Оливер Тошковић¹¹⁴ урадио је за потребе овог истраживања анализу одговора на питање – *Шта је Наталијина рамонда?* – на тесту опште информисаности на пријемном испиту студената *йсихолоіје, йедаіоіје и андраіоіје* 2017. године.¹¹⁵

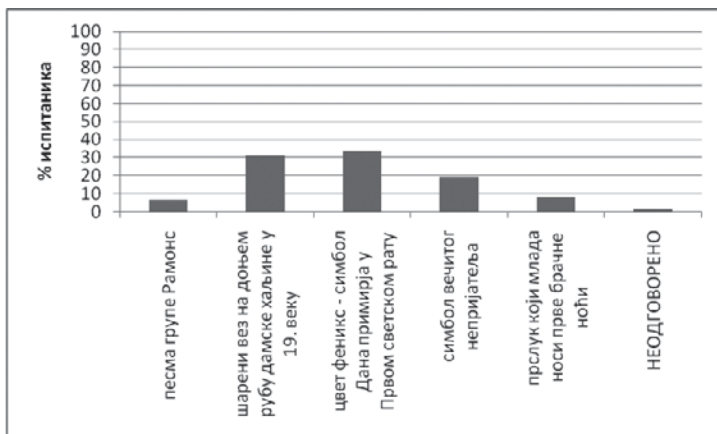
Шта је Наталијина рамонда?	Фреквенца	Процент
песма групе Рамонс	35	6,65
шарени вез на доњем рубу дамске хаљине у 19. веку	164	31,18
цвет феникс – симбол Дана примирја у Првом светском рату	176	33,47
симбол вечитог непријатеља	102	19,39
прслук који млада носи прве брачне ноћи	42	7,98
НЕОДГОВОРЕНО	7	1,33
Укупно	526	100

Оливер Тошковић наводи да је на питање тачно одговорило 33,47% кандидата, а најбољи дистрактор (нетачан одговор који је заокружило највише кандидата – 31,18%) био је „шарени вез на доњем рубу дамске хаљине у 19. веку“.

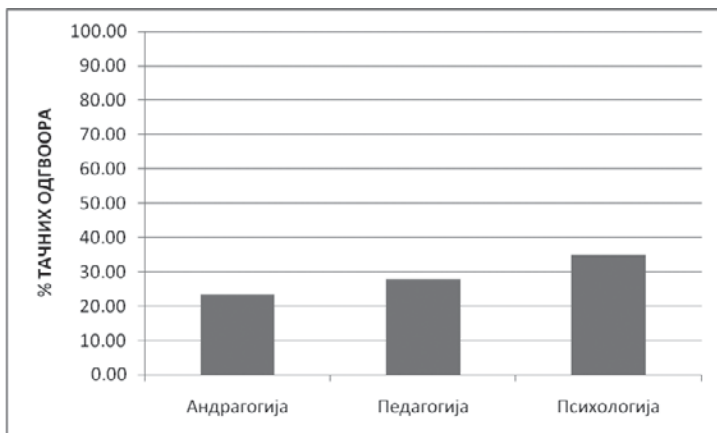
114 Захваљујем се доц. др Оливеру Тошковићу за анализу одговора на тесту опште информисаности с пријемног испита 2017. године, коју је урадио за потребе овог истраживања, као и за подршку током мог петогодишњег истраживања Дана примирја.

115 Студенти историје, као и студенти етнологије и антропологије, нису полагали исти тест опште информисаности.

Затим, 19,39% кандидата је одговорило да је Наталијина рамонда „симбол вечитог непријатеља“; 7,98% је заокружило одговор „прслук који млада носи прве брачне ноћи“; а 6,65% одговор „песма групе Рамонс“.

По одељењима, највише тачних одговора је било на Одељењу за психологију, следе педагогија и андрагогија.

5. Обележавање Дана примирја 2018. године

Неколико дана пре њразника

Неколико дана пре церемоније обележавања стогодишњице од потписивања примирја у Првом светском рату у Паризу, највише простора у медијима посвећено је сусретима државника. Објављене су вести да би сусрет председника Србије Александра Вучића с најмоћнијим лидерима на маргини церемоније обележавања стогодишњице завршетка Првог светског рата у Паризу „могао да представља корак напред у решењу ‘косовског чвора’“.¹¹⁶ У истом тексту, *Blic* је, позивајући се на дипломатске изворе, објавио вест да ће сусрет председника Вучића с немачком канцеларком Ангелом Меркел, „који је инициран на њен предлог – бити одржан у недељу рано ујутру, пре званичне церемоније. Двоје државника разговараће о свим значајним питањима – стању у региону, економији, али посебан акценат биће на дијалогу Београда и Приштине“.¹¹⁷

Медији су известили да је Србија стогодишњицу победе у Првом светском рату обележила великом војном вежбом *Век њобедника*, која се одвијала 10. новембра на 10 локација широм Србије, а којој је присуствовао председник Србије Александар Вучић, премијерка Србије Ана Брнабић, као и чланови Владе.¹¹⁸

Истог дана, Александра Вучића¹¹⁹ су, уочи церемоније у Паризу, у Јелисејској палати дочекали председник Француске Емануел Макрон и његова супруга Брижит. Том при-

116 *Blic*. 2018. „Sastanak Vučića i Merkelove u Parizu. Da li ćemo posle nedelje biti bliže REŠENJU KOSOVSKEG ČVORA“, 8. 11. 2018. Доступно на: <https://www.blic.rs/vesti/politika/sastanak-vucica-i-merkelove-u-parizu-da-li-emo-posle-nedelje-biti-blize-resenju/725z3ws>.

117 Исто.

118 Текстови „Моћна војска за мир и слободу Србије“ и „Мало је армија као што је наша“, *Вечерње новостии*, 11. 11. 2018, 2–3; 4–5; *Полиџиика*. 2018. „Вучић: У региону нико раван Војсци Србије“, 11. 11. 2018, 5.

119 Председник Вучић је рекао да ће на прослави „с поносом носити наш цвет – Наталијину рамонду“, С. Р. „Вучић носи Наталијину рамонду“, *Полиџиика*, 11. 11. 2018, 3.

ликом, председник Србије је имао на реверу Наталијину рамонду.¹²⁰

На дан њразника: ѡпрослава у Паризу

Централна прослава 100 година од потписивања примирја којим је окончан Први светски рат одржана је у Паризу. Медији су известили да су на комеморативну церемонију позвани и „победници и поражени, са намером да се заједништвом свет упозори да би неки евентуални нови сукоб широких размера био погубан за човечанство“.¹²¹

Јавност у Србији је могла да прати комеморативну свечаност на Радио-телевизији Србије, која је преузела пренос од француске државне телевизије, или на каналу TV5 Monde Europe преко кабловске мреже. У анализи преноса свечаности, користила сам и снимак који је доступан на интернету: *Centenaire 1914–1918: cérémonie de l’anniversaire de l’Armistice en direct*.¹²² Снимак садржи око три сата програма, укључујући долазак гостију код председника Макрона, као и одлазак до Тријумфалне капије. Камера је забележила тренутке доласка гостију и заузимање места на обележеним столицама на две трибине. Њих су усмеравали редари, држећи у руци распоред седења гостију. Претпостављам да различите боје које се виде на распореду означавају редове. Камера је забележила долазак председника Трампа и председника Путина непосредно пред почетак свечаности, као и снимак свих гостију, посебно током говора председника Макрона. Гледајући тај снимак више пута, могла сам да анализирам ток прославе, поруке које је председник Макрон

120 *Espresso*. 2018. „DA LI STE GA PRIMETILI? Specijalni detalj na Vučićevom odelu u Parizu! To je jedan od najvećih simbola Srbije!“, 11. 11. 2018. Доступно на: <https://www.espresso.rs/vesti/politika/313383/da-li-ste-ga-primetili-specijalni-detalj-na-vucicevom-odelu-u-parizu-to-je-jedan-od-najvecih-simbola-srbije>.

121 Горан Чворовић, „Историја прети да понови свој трагични ток“, *Бечерње новостии*, 12. 11. 2018, 4.

122 *Centenaire 1914–1918: cérémonie de l’anniversaire de l’Armistice en direct*. Доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=W61P1lJqV0>.

упутио комуникацијском колективу, као и нека ‘спорна места’ која су се касније појавила у нашим медијима.

Програм је почео у 11 сати интонирањем француске химне *Марсељезе*. Домаћин скупа – француски председник Емануел Макрон – у пратњи Едуара Филипа извршио је смотру постројених трупа. Одата је почаст Французима погинулим у последњих годину дана у мировним мисијама. Председник Макрон је поздравио и представнике старих ратника.

Након завршене смотре, средњошколци су на *различитим језицима* изговарали делове писама бораца Првог светског рата. То *јединство у различитости* у овом делу комеморативне свечаности постигнуто је *истом бојом одеће коју су носили средњошколци* – панталонама и јакном у црној боји и шалом златне боје. Уметница афричког порекла Анџелик Кинцо, имала је запажено извођење песме. Присутнима се потом обратио председник Француске Емануел Макрон.

Француски председник је рекао да се трагови Првог светског рата нису никада избрисали, а да „историја понекад прети да поново крене трагичним путем и да доведе у питање наше мировно наслеђе, за које смо мислили да смо га дефинитивно запечатали крвљу наших предака. Нека ова годишњица буде дан обнове вечне оданости нашим мртвима. Учинимо још једном заклетву нација којим се мир става изнад свега, јер ми знамо цену.“¹²³

Указујући на страхоте борбе, погибију на фронтима, као и страдања људи, председник Француске је рекао да су „победници и побеђени задуго затим утонули у исту жалост“.¹²⁴

Такође је нагласио да лекција Великог рата не може да буде озлојеђеност једног народа према другом, као што не може да буде ни заборављање прошлости. Подсетио је на важност француско-немачког¹²⁵ пријатељства и Европске уније.

123 Исто, 4–5.

124 Исто.

125 Агенције су објавиле вест да су „председник Француске Емануел Макрон и немачка канцеларка Ангела Меркел открили плочу помирења

Једна од порука председника Емануела Макрона била је и да се сви *заједно можемо ујединити у борби против сиromaшиња*. Француски председник је на крају говора рекао: „Живео мир између народа и држава, живела Француска!“

Након Равеловог *Болера*, председник Макрон је положио венац на Гроб незаном јунаку испод Тријумфалне капије, а потом се са средњошколцима, који су формирали непрекидни ланац ослањајући се једни другима једном руком на раме, упутио ка месту где је оживео вечни пламен. По предаји мача, лаганим ходом се упутио ка почасним трибинама и започео разговор с гостом, чиме је званична церемонија завршена.

Медији су након прославе и директног преноса известили да се уз вечну ватру на Споменику незаном јунаку око Тријумфалне капије окупило „седамдесетак шефова држава или влада“. Србију је представљао председник Александар Вучић. Почасно место, са српском заставом, заузели су и представници Друштва старих ратника за неговање традиција ослободилачких ратова Србије.¹²⁶

Распоред присутних званица на централној церемонији, посебно место на коме је седео председник Србије Александар Вучић, као и место на коме је седео Хашим Тачи, покренуо је у најпре у електронским, а потом и у писаним медијима велики број питања и негодовања како јавности у Србији тако и изван Србије.

На дан празника: церемонија у Београду

На дан празника, сви медији су известили да је централну државну церемонију обележавања Дана примирја код Спомен-костурнице бранилаца Београда на Новом гробљу у Београду предводио потпредседник Владе Небојша Стефановић. Он је изјавио: „Као што је пре 100 година дала немерљиву жртву у борби за слободу, Србија данас преду-

недалеко од шуме Компијен у Француској где је потписано примирје којим је окончан Први светски рат пре сто година“. *Политика*. 2018. „Макрон и Меркелова открили плочу помирења“, 11. 11. 2018, 3.

126 Горан Чворовић, „Историја прети да понови свој трагични ток“, *Вечерње новости*, 12. 11. 2018, 4.

зима огромне напоре да буде гарант мира и стабилности на Балкану.¹²⁷

Изасланик председника Србије, министар Никола Селаковић, положио је венац на Споменик незнаном јунаку на Авали и указао на велике губитке Србије у Великом рату.

Представник града Београда Андрија Младеновић подсетио је „да је примирје постало могуће захваљујући победи Савезника на Солунском фронту где је Србија одиграла одлучујућу улогу“.¹²⁸

Комеморативна церемонија одржана је и испред споменика Јеврејима страдалим у ослободилачким ратовима Србије 1912–1918. године.

На Француском војном гробљу присутнима се обратио амбасадор Француске у Србији Фредерик Мондолони. Рекао је да „церемонија обележавања Дана примирја у Паризу не би била потпуна да на њој Србија није представљена на највишем нивоу с обзиром на њену велику улогу у том до тада највећем ратном сукобу у историји.“ Подсетио је да ће председник француске Емануел Макрон „ускоро посетити Београд како би се обележило сећање на ‘братство по оружју’“.¹²⁹

Одата је пошта Русима страдалим у Великом рату на комеморативном скупу на Новом гробљу у Београду у присуству амбасадора Русије Александра Чепурина, који је подсетио на „подршку Русије балканским народима у борби за независност“. Министар Ненад Поповић је рекао да Србија треба да се сећа славних битака, али и „Русије и Руса који су ратовали заједно са Србијом и помагали јој у Великом рату. Цар Николај Други је поставио ултиматум Савезницима да се наши војници пребаце из Албаније на Крф.“¹³⁰

У штампи је било пригодних текстова о ратним догађајима, војним постигнућима српске војске, као и називу

127 *Вечерње новости*. 2018. „Сећање на братство по оружју“, 12. 11. 2018, 5.

128 Исто.

129 Исто, 5.

130 Исто, 5.

празника и догађају који обележава – Дану примирја. У тексту *Фатум њримирја*, Бора Ћосић је написао:

„Када данас бележимо стогодишњицу тог датума, не можемо заборавити како се и овај славодобитни чин убрзо наругао сам себи. Тако је после само две деценије поништио властиту вредност, букнуо је нови рат, па још колико других, све током истог столећа. Као да у својој основи свако примирје садржи некакву поругу.“¹³¹

Писац и академик Милован Данојлић, говорећи о српско-француским односима поводом обележавања стогодишњице од краја Првог светског рата, каже да „не треба да се заносимо илузијама о савезништву и да су Французи најпре показали симпатије за један мали народ који се бори на истој страни, али су убрзо изгубили интересовање за нас“.¹³²

*Медији о њройустиу домаћина њриликом
меморијалне свечаности у Паризу*

Церемонији обележавања стогодишњице од потписивања примирја у Првом светском рату у Паризу присуствовало је 80 лидера из света. Током преноса и говора председника Макрона, приказиване су почасне трибине с гостима. На једној од њих, у првом реду су били председник Сједињених Америчких Држава Доналд Трамп са супругом Меланијом, немачка канцеларка Ангела Меркел, супруга француског председника Брижит и руски председник Владимир Путин. На изненађење многих, Хашим Тачи је био у другом реду. Он се, како су неки медији известили, нашао на *‘најбољој њозицији’*, иако је добро њознаио да никакве везе са њобедницима Великој раића нема, те да је *‘њочасну стиолицу’* излобирао и иако се нашао у елићном друшћиву свећских лидера.¹³³

131 Bora Ćosić, „Fatum primirja“, *Danas*, 10–11. 2018, II.

132 „Danojlić: Ne treba da se zanosimo iluzijama o savezništvu, dobri smo samo kad ginemo na pravoj strani“, *Radio-televizija Vojvodine*, 11. 11. 2018. Доступно на: http://www.rtv.rs/sr_lat/politika/danojlic-ne-treba-da-se-zanosimo-iluzijama-o-saveznistvu-dobri-smo-samo-kad-ginemo-na-pravoj-strani_965898.html

133 Г. Чворовић, „Тачи излобирао ‘почасно’ место“, *Вечерње новости*, 12. 11. 2018, 3. Marija Stojanović, „Francuzi jasno pokazali da podržavaju

Председник Србије Александар Вучић био је изненађен оваквим распоредом седења на почасној трибини. Изјавио је да није

„[...] схватио по ком реду су то радили. То није имало везе с абecedним редоследом. У мојој близини су били људи из Летоније. А ‘Л’ и ‘С’ баш не иду једно уз друго. Не знам како је неко то ређао. А да правим скандал тамо, сложићете се, нити је било места, нити је имало смисла. [...] Моје је да чувам интересе земље и да не подилазим сопственим страстима и емоцији. А можете да мислите како ми је било. Чини ми се да сам све време гледао у земљу и екран не верујући шта видим испред себе знајући колике је жртве поднео српски народ у Првом светском рату [...]. Морао сам да се понашам достојанствено, да држим до поноса своје земље и нашег народа и да нас представљам на најбољи могући начин.“¹³⁴

Медији су пренели вест да је председник Вучић позвао грађане Србије да „на најлепши могући начин дочекају француског председника да покажемо шта је то српско гостопримство и како ми видимо пријатељство“.¹³⁵

По речима Жан-Кристоф Бијасона,¹³⁶ заменика директора Фигаро Магазина:

„Реакција председника Вучића је фантастична. Разумео је дух Срба и Француза. Лоше сте нас примили, али ћете видети када ми Вас будемо примили, шта је право гостопримство. Француска је понизила своју стару савезницу Србију [...]. То је неопростива грешка. Реч је о мешавини аматеризма, незнања и злонамерности неког типа из протокола, без икакве историјске и политичке културе.“

Бијасон је изјавио да је његов твит, који говори о скандалу у Паризу, прочитало 150.000 људи у Француској што,

Таџија“, *Danas*, 13. 11. 2018, 3; Г. Ч., Д. Р. Ђ., „Кушнер ‘веза’ Тачију за место тик иза Путина“, *Вечерње новостии*, 14. 11. 2018, 3.

134 Г. Чворовић, „Тачи излобирао ‘почасно’ место“, *Вечерње новостии*, 12. 11. 2018, 3.

135 Исто, 3.

136 Г. Чворовић, „Понизили вас аматери из владе“, *Вечерње новостии*, 15. 11. 2018, 3.

по његовом мишљењу, показује да људи у Француској познају историју, те да је француско-српско пријатељство укоренено у оба народа. „У нашим генима је да су нам Срби природни савезници вековима. И кад имамо владу која се лоше односи према пријатељском народу, то нас повреди. Постоји пријатељство међу народима које превазилази геополитику.“¹³⁷

Медији су пренели извињење амбасадора Француске у Београду Фредерика Мондолонија.¹³⁸ Он се извинио грађанима Србије и председнику Вучићу због скандала око распореда седења у Паризу. Истичући важност блискости Француске и Србије, као и велики губитак становништва Србије током Првог светског рата, Мондолони је рекао:

„Мало сам тужан јер је требало да славимо нашу заједничку победу уочи најављене посете француског председника Србији. Ово је на неки начин све то мало покварило за нас [...]. И ја читам новине, то је била грешка за жаљење и молимо председника Вучића и српски народ за извињење.“¹³⁹

Вучић је поручио на Твитеру: „Хвала амбасадору Мондолонију на дивним речима и поштовању које је показао према српским жртвама. Србија ће на величанствен начин дочекати председника Макрона.“¹⁴⁰

У штампаним и електронским медијима у Србији појавили су се текстови у којима се на критички начин пише о

137 Исто, 3.

138 *Blic*. 2018. „Ambasador Mondoloni se izvinio građanima i Vučiću“, 13. 11. 2018, 2. *B92*. 2018. „Hvala ambasadoru, veličanstveno ćemo dočekati Makrona“, 12. 11. 2018. Доступно на: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=11&dd=12&nav_category=11&nav_id=1468387.

139 *Blic*. 2018. „Ambasador Mondoloni se izvinio građanima i Vučiću“, 13. 11. 2018, 2. *PTC*. 2018. „Mondoloni: Molimo Vučića i srpski narod za izvinjenje“, 11. 12. 2018. Доступно на: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3318989/mondoloni-molimo-vucica-i-srpski-narod-za-izvinjenje.html>.

140 *B92*. 2018. „Hvala ambasadoru, veličanstveno ćemo dočekati Makrona“, 12. 11. 2018. Доступно на: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=11&dd=12&nav_category=11&nav_id=1468387.

догађају у Паризу.¹⁴¹ Лист *Danas* је пренео информацију да су „амбасада Србије у Паризу, као и амбасаде неких других држава у престоници Француске, укључујући Русију, Црну Гору, Ирску, поставиле питање организаторима о распореду седења на церемонији, али је једини одговор који је добијен гласио да је распоред прављен по абecedном реду“. По сазнањима овог листа, „председник Вучић о распореду седења није после церемоније говорио са Макроном“.¹⁴²

Уз критички став о председнику Србије, у тексту *Ово мноћо боли*, новинар *Danasa* је написао: „Оно што се десило у Паризу не би био толики проблем да је само Прворођени тај који је био понижен. Понижена је Србија и сви они који су гинули за њу.“¹⁴³

Кад је реч о телевизијском преносу догађаја у Паризу, јавност се огласила када је, како су неки медији известили, у живом програму током говора француског председника Емануела Макрона Јавни сервис пуштао *замрзнућ кадар* с председником Србије Александром Вучићем.¹⁴⁴

Без намере да полемишем да ли је Јавни сервис заиста то урадио, на интернету сам пронашла снимак свечаности: *Centenaire 1914–1918: cérémonie de l'anniversaire de l'Armistice en direct*.¹⁴⁵ На снимку се види долазак гостију код председника Макрона, казивања из писама ратника, као и савремена сведочења неколико појединаца из различитих земаља о томе какве су информације добијали о Првом светском рату у својим земљама. Гледаоци су такође у директном преносу могли да прате и долазак гостију до Тријумфалне капије, као и њихово кретање према обележеним столицама на чијим

141 Део текста на насловној страни и на страни 4 – Бошко Јакшић, „Париз више није град светлости“, и Мирослав Лазански, „Коме звона звоне“, *Политика*, 12. 11. 2018, 4.

142 Текст на насловној страни: М. С. – К. Ж. „Francuzi jasno pokazali da podržavaju Таџија“, *Danas*, 13. 11. 2018, 3.

143 Nenad Kulačin, „Ovo mnogo boli“, *Danas*, 13. 11. 2018, 9.

144 Katarina Živanović, „Od prisustva predsednika napravljena lažna vest“, *Danas*, 13. 11. 2018, 2.

145 „Centenaire 1914–1918: cérémonie de l'anniversaire de l'Armistice en direct“, *Youtube*. Доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=W61P1lJqcV0>.

наслонима је, претпостављам, било исписано име госта и земља из које потиче. На овом снимку, иза гостију на *главној њрибини* може се видети застава Србије.¹⁴⁶ Током преноса церемоније приказивани су гости на обе трибине. У директном преносу, током прва три минута говора председника Макрона приказани су, поред осталих званица на том месту, председник Вучић, принц Алберт од Монака са супругом и бивши председник Француске Никола Саркози.¹⁴⁷

*Новосћи*¹⁴⁸ су известиле да су у *Француској бурне реакције на срамотан ѡређман наше земље на ѡрослави у Паризу*. На оглашавање истакнутих личности француског политичког, јавног и културног живота – истиче Горан Чворовић – „хиљаде Француза остављало је коментаре на њихове поруке изражавајући незадовољство протоколом на церемонији и одајући поштовање француско-српском пријатељству“.¹⁴⁹

Огласио се и Пјер Траније, праунук славног француског генерала Шарла Транијеа, који је са својом коњицом и српским трупама ослободио Ниш, Скопље, Прокупље и Свилајнац. У писму које је упутио председнику Макрону написао је: „Целим својим телом и крвљу осећам увреду коју сте нанели Србији.“¹⁵⁰

146 По бојама застава око ње, претпостављам да се застава Републике Србије налазила између заставе Сенегала с једне стране, те застава Словачке и Словеније, с друге стране. Застава Србије боље се види на фотографији у тексту Горана Чворовића, „Осећам увреду целим телом“, *Вечерње новосћи*, 16. 11. 2018, 10.

147 „Centenaire 1914–1918: cérémonie de l'anniversaire de l'Armistice en direct“, *Youtube*. Доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=W61P11JqсV0>.

Спорни кадар се налази на 1.42.43 овог снимка у прва три минута говора председника Макрона, када су снимани присутни гости на другој трибини. На снимку се види да председник Вучић седи у делу где су седели принц Алберт од Монака са супругом, као и бивши француски председник Никола Саркози. На снимку који сам анализирао стоји ознака *Euro news*.

148 Горан Чворовић, „Повредили смо Србију, ред је да се извинимо“, *Вечерње новосћи*, 18. 11. 2018, 8.

149 Исто.

150 Горан Чворовић, „Осећам увреду целим телом!“, *Вечерње новосћи*, 16. 11. 2018.

„Ради се о неприхватљивом пропусту за Дан примирја, јер је Србија у Великом рату изгубила ‘1,2 милиона своје деце’. Ту Србију са њеним историјским жртвама, Француска је понизила 11. новембра“ – објавио је *Фијаро*.¹⁵¹

На Споменику захвалности Француској који се налази на Калемегдану, а који је постављен 11. новембра 1930. године у знак пријатељства, узајамне помоћи и сарадње Србије и Француске током Првог светског рата, дан после свечаности у Паризу 2018. године, прецртан је натпис *A la France* (Француској).¹⁵²

Гостујући у Дневнику РТС-а, социолог Владимир Вулетић је рекао „да није било случајно што је косовски председник Хашим Тачи на церемонији обележавања стогодишњице од окончања Првог светског рата у Паризу седео одмах иза кључних учесника у том рату, као и да је то била нека врста политичке провокације како би се видело на који ће начин реаговати наша делегација. Вулетић сматра да обележавање тако великог догађаја није прилика да се шаљу такви гестови и политичке поруке“, те да се Александар Вучић „понашао на рационалан начин и онако како председник једне земље и мора да се понаша – да своје личне емоције стави у заграду, а да оно што јесте важно, [односно] представљање земље, буде у првом плану“.

Вулетић сматра „да можемо размишљати о томе да је то била нека врста политичке провокације у том смислу да се види на који ће начин реаговати наша делегација“. Подсетио је да није успела прва провокација са косовском заставом која је била истакнута у катедрали Нотр Дам.¹⁵³

151 *Figaro*. 2019. „Srbija nepravedno ponižena na komemoraciji 11. novembra“, 14. 11. 2018. Доступно на: <https://www.danas.rs/politika/figaro-srbija-nepravedno-ponizena-na-komemoraciji-11-novembra/>.

152 С. У. Г., „Најлон око споменика захвалности Француској“, *Политика*, 13. 11. 2018, 16.

153 *PTC*. 2018. „Vuletić o rasporedu sedenja u Parizu: Stogodišnjica nije mesto za takve političke poruke“, 12. 11. 2018. Доступно на: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3318966/vuletic-o-rasporedu-sedenja-u-parizu-stogodisnjica-nije-mesto-za-takve-politicke-poruke.html>.

У коментарима читалаца ових интернет вести, наводи се „да на оваквим догађајима протокол води рачуна о ‘најмањим детаљима‘“, те да је председник Вучић требало да напусти скуп „не због себе, већ због земље коју представља“, јер ту „није реч о његовом ставу и његовим осећањима“. По мишљењу других, „председник Вучић је паметно поступио“; „важан је разум и цивилизацијско понашање“. „То што је Француска урадила је политичка провокација и велика срамота Француске; извињење је најмање што су могли да учине за нас“ – написано је у коментарима на догађај у Паризу.¹⁵⁴

У коментару на извињење француског амбасадора у Београду Мондолонија, написано је:

„Мислим да јесте то у Паризу било понижење за нас, а нарочито за наше претке који су били другачијег, бољег кова од нас, али такође мислим да не треба игнорисати и ниподаштавати то извињење, и јер је дошло врло брзо, а и зато што се амбасадор земље као што је Француска баш не извињавају често и свакоме. Треба, дакле, пристojно прихватити то извињење.“¹⁵⁵

Француски лист *Фијаро* наводи да се месец дана након прославе у Паризу, на утакмици Црвена Звезда – Пари сен Жермен на Маракани у Београду, неколико тренутака пре меча појавила парола на француском језику: „Хвала (1914–1918) Француској у коју смо се заклињали и коју смо помињали у нашим молитвама, али која више не постоји“. Лист истиче да се ова порука односила на дипломатски пропуст током обележавања стогодишњице завршетка Првог светског рата у Паризу. „Распоређивање шефа српске државе на споредну трибину веома је лоше примљено у Србији, тим пре што је председник Косова Хашим Тачи био на главној.“¹⁵⁶

154 <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3318966/vuletico-rasporedu-sedenja-u-parizu-stogodisnjica-nije-mesto-za-takve-politicke-poruke.html>.

155 *PTC*. 2018. „Mondoloni: Molimo Vučića i srpski narod za izvinjenje“, 12. 12. 2018. Доступно на: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3318989/mondoloni-molimo-vucica-i-srpski-narod-za-izvinjenje.html>.

156 Г. Ч. „Навијачи Звезде: Хвала Француској, која више не постоји“, *Вечерње новости*, 13. 12. 2018, 32.

Наталијина рамонда у јавном дискурсу 2018.

У празничном броју *Политике* објављен је текст *Сећање на прву краљицу савремене Србије*¹⁵⁷ у коме је Дејан Алексић информисао читаоце о симболу Дана примирја. Указујући на симболику цвета, аутор је објаснио „да је предзнак Наталијина, који је дат овом цвету, додељен у част Наталије Обреновић, прве краљице савремене Србије и жене која је српском народу помагала у току Великог рата“. Наталија Петровна Кешко – кћерка руског официра и молдавске принцезе – рођена је у Венецији. Рано је остала без родитеља. У тексту су пренети детаљи из живота омиљене српске краљице: удаја за краља Милана, несугласице и развод од њега, као и турбулентни периоди у њеном животу све до смрти у 1941. године у Паризу.¹⁵⁸

Постоји непрецизност у овом тексту у поређењу боја и симбола на Наталијиној рамонди и Албанској споменици која се налази у објашњењу уз илустрацију Наталијине рамонде.¹⁵⁹

Јавност се огласила на друштвеним мрежама, подстакнута садржајем објаве коју је Богољуб Карић написао на свом Фејсбук профилу:¹⁶⁰

157 Дејан Алексић, „Сећање на прву краљицу савремене Србије“, *Политика*, 11. 11. 2018, 9.

158 Исто.

159 У истом тексту Дејана Алексића, уз фотографију Наталијине рамонде, написано је: „Амблем у бојама медаље у спомен на повлачење српске војске преко Албаније“. Прецизније – део амблема је у бојама Албанске споменице. Цвет Наталијина рамонда се не налази на Албанској споменици.

160 <https://www.telegraf.rs/vesti/srbija/3007036-tezak-kiks-bogoljubakarica-natalija-ramonda-je-bila-svajcarska-bolnicarka-koja-je-stradaloj-srpskoj-vojski-mnogo-pomagala-foto>.

Видети коментаре на: <https://www.republika.rs/vesti/srbija/98864/blamcina-teska-ispala-bogoljuba-karica-necete-verovati-sta-napisao-natalijinoj-ramondi>.

<https://www.espreso.rs/vesti/politika/313795/natalija-ramonda-je-zena-koja-je-lecila-srbe-u-ratu-bogoljub-karic-lupio-i-jedva-ostao-ziv-blamnad-blamovima>.

„Част ми је да са свима вама поделим овај незабораван моменат, када ми је његова екселенција амбасадор Вељко Ковачевић доделио цвет Наталије Рамонде. Поводом 100 година од Победе у Првом светском рату. Овај цвет дарује се поводом пробоја Солунског фронта и битке на Кајмакчалану. Наталија Рамонда била је болничарка из Швајцарске која је страдалој војсци много помагала. Та значка симболизује цвет који расте на Кајмакчалану.“

У вести је написано да је Богољуб Карић, вероватно због коментара које је добијао, убрзо променио статус, али је из једне грешке отишао у другу – написао је да се краљица по којој цвет носи име презивала Рамонда. Објављена је и фотографија текста с Фејсбука.¹⁶¹

„Част ми је да са свима вама поделим овај незабораван моменат када ми је његова екселенција амбасадор Вељко Ковачевић доделио цвет Наталије Рамонде. Поводом 100 година од победе у Првом светском рату. Овај цвет дарује се поводом пробоја Солунског фронта и битке на Кајмакчалану. Краљице Наталије Рамонда – цвет феникс. И кад се сасвим осуши, након заливања оживеће, што илуструје Србију након тешких губитака и херојске победе у Великом рату. Зато, људи, иако данашњи моменат изгледа безнадежан не заборавите – ми смо народ чији је цвет Наталијина рамонда. Та значка симболизује цвет који расте на Кајмакчалану.“

У истом тексту се објашњава значење и симболика Наталијине рамонде. Објављена је вест да је цео тим Ливерпула носио Наталијину рамонду на утакмици с Црвеном Звездом.¹⁶²

С друге стране, одбијање фудбалера Немање Матића да на ревер стави цвет мака изазвало је доста пажње у електронским и писаним медијима.

161 <https://www.telegraf.rs/vesti/srbija/3007036-tezak-kiks-bogoljubakarica-natalija-ramonda-je-bila-svajcarska-bolnicarka-koja-je-stradaloj-srpskoj-vojski-mnogo-pomagala-foto>.

162 Видети и текст: *Srbija danas*. 2018. „Svi ste videli da je trener Liverpoola na reveru nosio Natalijinu ramondu, a evo šta je njeno pravo značenje“, 6. 11. 2018. Доступно на: <https://www.srbijadanas.com/vesti/info/natalijina-ramonda-simbol-vaskrsnuca-srpske-vojske>.

Бранислав Димитријавић¹⁶³ је изјавио да је Матић „с пуним правом одбио да носи булку. Тај симбол је у почетку био симбол страдања у Великом рату, а данас је симбол страдања свих британских војника свуда. А није Британија увек била позитивац“. „С друге стране“, каже Димитријевић, „гест Јиргена Клопа који је на утакмици Црвене Звезде и Ливерпула носио Наталијину рамонду, пропраћен је са ентузијазмом, иако наводи, многи у Србији ни не знају шта је тај цвет и шта симболизује“.

У Дневнику Радио-телевизије Србије, на дан празника 2018. године, објављена је вест Иване Милорадовић, дописнице из Лондона, да се у Лондону прикупљају значајна материјална средства од продаје њиховог амблема – цвета булке. Приход се упућује породицама ратних ветерана.

Објављен је текст у *Полијици*¹⁶⁴ у коме се Душица Петровић пита: *Где може да се купи Наталијина рамонда?* Написала је да је безуспешно покушавала да купи Наталијину рамонду у пошти у Таковској или у продавници филателије.

„Оно што ме је у потпуности дотукло и веома разгневило су речи репортерке у Дневнику РТС 1, 11. новембра 2018. године, које скоро дословце цитирам: ‘Поводом сећања на све погинуле које је њихов народ поднео у Великом рату, Енглези носе цвет булке, Французи плави цвет различак, а у нашем народу то није заживело! Приход од продаје амблема упућује се породицама ратних ветерана’“ – написала је Душица Петровић.

У тексту *Испираживали смо где можемо да куйимо Наталијину рамонду: Симбол примирја није иако лако пронаћи и заденути за ревер*¹⁶⁵ пише да је ендемску биљку тешко пронаћи у вештачкој варијанти. Аутор овог текста из *Телеграфа* обавештава читаоце да се на интернет порталу *Куйујем*

163 <http://rs.n1info.com/Vesti/a434942/Branislav-Dimitrijevic-u-Novom-danu.html>.

164 <http://www.politika.rs/sr/clanak/415941/Pogledi/Gde-mo-ze-da-se-kupi-Na-ta-li-ji-na-ra-mon-da>.

165 <https://www.telegraf.rs/vesti/srbija/3006064-istrasivali-smo-gde-dakupimo-natalijinu-ramondu-simbol-primirja-nije-tako-lako-pronaci-izadenuti-za-rever>.

ѝродајем продаје на аукцијама за 500 динара уз додатну поштарину, а једина алтернатива коју су пронашли јесте израда бецева у специјализованим продавницама по цени од 150 динара. У продајном објекту Туристичке организације Србије такође нису имали Наталијину рамонду. Новинар на крају текста позива читаоце да напишу у којим продавницама се може пронаћи ово обележје. У коментарима на текст је написано да се током те седмице и на сам дан празника Наталијина рамонда делила бесплатно свим посетиоцима у Туристичком инфо-центру Бајина Башта. Та пракса постоји од 2016. године. У Београду се ово обележје могло купити у продавници *Horus* у Краља Милана, а у Нишу у војној продавници преко пута главне поште.

Сличан проблем сам имала и 2019. године, у време писања последњих поглавља ове књиге, када сам покушала да пронађем Наталијину рамонду како бих илустровала рад о Наталијиној рамонди¹⁶⁶ и осмислила изглед корица књиге.

Чинило ми се да бих најлакше могла да је пронађем на РТС-у. Замолила сам свог колегу да пита свог рођака који је запослен на Јавном сервису да се информише да ли је можемо тамо наћи.¹⁶⁷ Нисмо је добили. Дан касније, љубазношћу Уроша Тутулића, запосленог у сектору Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, добила сам значку – Наталијину рамонду.¹⁶⁸

166 Ковач Сенка, „Рецепција Наталијине рамонде – симбола Дана примирја у Србији“, *Етноанѝроолошки ѝроблеми*. Год. 14, св. 4 (2019), стр. 1105–1129.

167 Колега ми је послао поруку 12. новембра 2019. године да његов рођак „није успео да допре до било кога у РТС-у ко има Наталијину рамонду. Изгледа да су имали тачно онолико колико им треба да поделе. Или можда нико не жели да одаје где би оне могле да се набаве“ – претпоставио је.

168 Захваљујем се Урошу Тутулићу на брзом одговору, разговору и љубазности да ми 12. новембра 2019. године да Наталијину рамонду. Тада ми је рекао да постоји уобичајена процедура да се заинтересовани обратe Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и траже значку. Информисао ме је да уз значку шаљу и обавештeтње о Наталијиној рамонди, као и упутство како се носи. Дешавало се, рекао је господин Тутулић, да је носе *окренућу наоѝако*. Испрочао ми је занимљивост да су 11. новембра 2019. године

нас је спасила, одговорио је, положивши руку на срце, ево Француска је овде. Србија је тако исто у нашим срцима данас и заувек! Живело пријатељство између наше две земље!¹⁷¹

Председник Француске се на свом Твитер налогу, на ћирилици, захвалио српском народу. „На споменику, који је у срцу Београда, написане су речи: ‘Ми волимо Француску’. То је снага нашег пријатељства, исклесана у камену. У име Француске, дошао сам да кажем хвала српском народу“ – написао је Макрон.¹⁷²

У писаним и електронским медијима цитиране су поруке Емануела Макрона,¹⁷³ његово мишљење о Косову и потреби да се изврши реформа Европске уније, као и вести о планираној привредној сарадњи између Србије и Француске. Током његове посете потписано је више од 20 уговора и споразума.

Француски медији су известили о посети свог председника Београду. У тексту *Емануел Макрон у њосеји Србији како би ‘обновио ослабљене везе’* («Emmanuel Macron en visite en Serbie pour ‘renouer des liens distendus’»)¹⁷⁴ пише да је то прва посета француског председника од 2001. године и посете Жака Ширака. Пренели су делове говора Емануела Макрона о француско-српском пријатељству и известили да је председник говорио на српском језику.

Такође су известили да председник Макрон подржава европску перспективу Балкана и пренели његову изјаву „да

171 Исто.

172 *Полиџика*. 2019. „Макрон на ћирилици поручио ‘хвала српском народу’“, 16. 7. 2019, 6.

173 Gojko Vlaović, „Izgradnja Beogradskog metroa najvažnija tema“, *Danas*, 16. 7. 2019, 1–2; Биљана Баковић, Дејан Спаловић, „Од братства по оружју ка заједничкој будућности“, *Полиџика*, 16. 7. 2019, 5; В. М. – Д. Р. Ђ. – С. С. Р – Ј. М., „Силе ван Европе не могу решити Косово“, *Вечерње новостии*, 16. 7. 2019, 1–3; Д. Р. Ђ., „Дугујемо много мученичкој и срчној Србији“, *Вечерње новостии*, 16. 7. 2019, 4; редакција *Kurir*, „Макрон Vučiću: Srbi i Francuzi su braća po oružju“, *Kurir*, 16. 7. 2019, 2–3; I. Kljajić – K. Blagović, „Beograd konačno dobija metro“, *Kurir*, 16. 7. 2019, 4–5.

174 *France 24*. 2019. «Emmanuel Macron en visite en Serbie pour ‘renouer des liens distendus’». [„Емануел Макрон у посети Србији како би ‘обновио ослабљене везе’“]. Доступно на: <https://www.france24.com/fr/20190715-serbie-france-emmanuel-macron-visite-renouer-liens-distendus>. Последња посета сајту: 23. 11. 2019.

ће се то придруживање догодити када се ЕУ реформише – што су Срби веома добро разумели“.¹⁷⁵

У истом тексту¹⁷⁶ је наглашено да Париз и Београд морају да превазиђу *нелагодности* која је настала због *кроуусија* француског протокола током церемоније 11. новембра 2018. године – председник Александар Вучић је смештен на споредну трибину, док је Хашим Тачи, председник Косова, седео на главној трибини с Емануелом Макроном, Доналдом Трампом и Владимиром Путином, *што је увредило Србију*.¹⁷⁷

Медији у Француској су пренели интервју¹⁷⁸ Наташе Марић, амбасадорке Србије у Француској, која је подсетила на важност везе која мора постојати између Срба и Француза. Наводећи примере, нагласила је да Србија по свом историјском, културном наслеђу, цивилизацији, заједничким вредностима и начину живота припада заједници европских народа.¹⁷⁹

Рецепција Дана примирја 2018. године

Истраживањем 2018. године обухваћено је 160 студената Филозофског факултета прве године¹⁸⁰ *историје* (45),¹⁸¹

175 Исто.

176 Исто.

177 Исто.

178 *Le Figaro*. 2019. «Les Français connaissent-ils vraiment la Serbie?». („Да ли Французи заиста познају Србију?“) Доступно на: <http://www.lefigaro.fr/vox/monde/les-francais-connaissent-ils-vraiment-la-serbie-20190715>

179 Исто.

180 Захваљујем се студентима Филозофског факултета који су 2018. године учествовали у овом истраживању, као и колегиницама и колегама с Филозофског факултета: декану Филозофског факултета професору Миломиру Деспотовићу што ми је уступио део часа како бих обавила истраживање међу студентима прве године андрагодије, као и професорки Јелени Мргић с Одељења за историју, доценткињи Данијели Велимировић с Одељења за етнологију и антропологију, доценту Оливеру Тошковићу с Одељења за психологију и доценткињи Наташи Николић с Одељења за педагогију.

181 Студенти *историје* који су учествовали у овом истраживању били су из: Београда, Младеновца, Крагујевца, Бачке Паланке, Петровца

ејнолоије и анѡројолоије (16),¹⁸² ѡсихолоије (20),¹⁸³ ѡедаиоије (52)¹⁸⁴ и андраиоије (27).¹⁸⁵

- 11. новембар се ѡрславља као Дан ѡримирја у Првом светском рашу. Наведише од кад се ѡрславља у Србији.

У групи студената *исѡрије* који су учествовали у овом истраживању, шесторо је одговорило на мање од пет питања у упитнику.

У анкетираној групи студената *исѡрије* који су одговорили на ово питање (24), троје студената је навело тачну годину од када се прославља овај празник (2012). У осталим одговорима се наводи: „1920.“ (у три одговора); „од краја Првог светског рата“ (2); „претпостављам да се обележава сваке године од 1918. године, бар код савезника“; „од завршетка Првог светског рата“; „ваљда први пут 1919. године“; „1918; ове године прослављена је стогодишњица од завршетка Првог светског рата“; „од завршетка рата 1918.“; „од 1918.“; „прославља се од 1919. године“; „од Версајског споразума у Паризу“; „овај празник се прославља од периода након Другог светског рата“; „од почетка друге половине 20. вијека“; „2013.“ (два одговора); „2014.“ (два одговора); „од наредне године у односу на потписивање?“; „прославља се од 10. новембра“; „после 2010. не знам тачно када“. Међу анкетираним студентима *ѡрве ѡдине исѡрије*, 21 студент није одговорио на ово питање.

на Млави, Ивањице, Аранђеловца, Новог Пазара, Краљева, Суботице, по једна студенткиња из Славонске Пожеге, Крушевца и Идвора.

- 182 Студенти *ејнолоије* и *анѡројолоије* били су из: Београда, Смедерева, Сремске Митровице, са Рудника, Чачка и Ивањице.
- 183 Студенти *ѡсихолоије* који су попунили део упитника о личним подацима били су из Београда, Шапца, Лесковца и Крагујевца.
- 184 Студенти *ѡедаиоије* били су из: Београда, Панчева, Врања, Пожеге, Ужица, Уба, Лајковца, Лазаревца, Смедеревске Паланке, Бадовинаца, Краљева, Ивањице, Нових Бановаца, Аранђеловца, Бајине Баште, Чачка, Ваљева, Багочине, Шапца и Зајечара.
- 185 Студенти *андраиоије* били су из: Београда, Панчева, Љига, Ужица, Смедерева, Ивањице, Трстеника, Сурдулице, Лесковца, Омољице, Пожаревца, Јагодине и Прокупља.

Петоро студената *еџнолоџије* и *анџроџолоџије* је навело 2012. годину. Петоро је написало: „не знам тачно, можда последњих неколико година“; „ваљда од примирја, завршетка Првог светског рата“; „1919? можда?“; „не знам“; „вероватно од Првог светског рата“; „у нашој земљи најраније од 2014. године чини ми се“. У шест упитника студенти су одговорили „не знам“.

Међу студентима *џсихолоџије* који су попунили упитник (20), двоје студената је навело годину од када је празник уведен – 2012. Шесторо студената сматра да се празник прославља од 1918. године. Четворо је одговорило: „прославља се од завршетка Првог светског рата“; „можда од 1920; нисам сигурна“; „већ неколико година“; „од релативно скоро се прославља као државни празник, чини ми се од 2014. године“; „не знам“ (3). У пет упитника није било одговора на ово питање.

У групи студената *џедаџоџије* који су учествовали у овом истраживању (52), десеторо студената је одговорило на мање од пет питања. У 25 упитника није било одговора на ово питање. Једна студенткиња је написала: „можда има седам година како се обележава“. Једанаесторо студената је навело 1918. годину; троје 1919. годину; затим: „од кад је завршен рат“; „11. новембар је дан када је завршен Први светски рат 1914. године капитулацијом Немачке; обележава се као Дан примирја“; „прославља се од друге половине двадесетог века“; „од педесетих, шездесетих година прошлог века“; „од када је то законом установљено“; „од 2006.“. Шесторо студената је одговорило да не знају од кад се прославља Дан примирја.

Четворо студената *андраџоџије* је знало од када се у Србији прославља Дан примирја (2012). Четворо је написало: „2000“ (2); „2000–2008.“; „2015.“. Троје студената је навело 1918. годину. Десеторо студената андраџоџије није знало од кад се у Србији прославља Дан примирја. У 6 упитника није било одговора на ово питање.

– У којим месџима је ове џодине обележен 11. новембар?

Студенти *џџџорије* (32) су одговорили: „посебно је обележен у Паризу; поред тога обележава се у престоницама

земаља победница“; „Србија (градови Србије); ове године и Француска (обележавање 100 година од завршетка Првог светског рата“; „у Паризу и Београду“; „Београд, Париз“; „у Србији и многим државама широм света (претежно оним које су учествовале у Првом светском рату)“; „Паризу“; „у Београду и многим местима у Србији, а у свету (у Паризу је одржан скуп државника земаља учесница у рату)“; „Француска, Енглеска, Србија“; „Фрушка гора“; „Београд“ (3 одговора); „Србија“; „у Паризу засигурно“; „Београд, Париз, Москва“; „Париз, Београд, Лондон, Берлин, Беч, Москва, итд.“; „Београд (Ново гробље костурница погинулим војницима српске војске, Париз, Москва)“; „у Београду“; „у већини градова широм Србије“; „у целом свету?“; „Београд, Ниш, Крагујевац“; „вероватно се у свим државама учесницама полажу венци и на овај начин обележава Дан примирја, али 2018. године у Паризу су се састали лидери свих држава учесница (и неких које нису) да обележе“; „у Београду, у Паризу, као и у многим другим европским градовима (не знам стварно у којим)“; „Париз, Београд“; „Београд, Париз, Кикинда“; „у Паризу, Србији“; „свим већим градовима Србије, Европе...“; „Париз, Београд... сви већи главни градови држава које су биле чланице Антанте...“; „у целој Србији и Републици Српској“; „требало је да се обележава у земљама које су однеле победу у Првом светском рату, али је из непознатог разлога у томе учествовала и Немачка, тзв. Косово“; „Француској, Србији, Италији“; „вероватно у свим државама које су победнице“. У 13 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еџнолоџије* и *антироџологије* написали су да је 2018. године 11. новембар обележен: „у Београду“ (1); „Београду и Паризу“ (2); „Београду, Крагујевцу“; „Београд, Крагујевац и..., рецимо, неколико већих градова“; „у Београду знам да јесте, али вероватно и у другим местима“; „Лондон, Париз“; „у свим местима у оквиру држава које су учествовале у Првом светском рату (ваљда?)“; „главна церемонија била је у Паризу“; „колико знам у целој Србији као нерадан дан“; „не знам, не читам новине“. У четири упитника нала-

зио се одговор „не знам“, а један упитник је био непопуњен на том месту.

Студенти *џсихолоџије* су навели да је 11. новембар обележен у „Београду и Паризу“ (5); „Француској“ (3); „Паризу“; „главна церемонија окупљања представника држава учесница у Првом светском рату била је у Паризу, али је 11. новембар обележен и у градовима широм Србије, барем на нивоу сећања и размишљања о жртвама“; „Београд, Париз, Беч“; „у Београду, Паризу, Лондону“; „Париз, Москва, Лондон, Београд“; „Београд, Нови Сад, Крагујевац, Ниш; сигурно и у другим местима унутар Србије, као и у земљама победницама (Француска)“; „у свим градовима Србије“; „у Београду“; „широм Србије“; „не знам“ (3).

Студенти *џегаџије* су одговорили да је 2018. године 11. новембар обележен у: „Паризу“ (5); „Београду“ (4); „Паризу и Београду“; „пошто је државни празник, обележен је у свим местима у читавој Србији, али и у осталим европским земљама које су учествовале у рату“; „у свим земљама које су учествовале у Првом светском рату; церемонија одржана у Француској“ (2); „можда у Француској?“; „у Србији и Француској“ (2); „у свим државама које су однеле победу у Првом светском рату“; „широм света; све земље учеснице рата (1914–1918) обележавају као сећање на жртве које су изгубили: Француска, Италија, Србија, Русија, Немачка“; „у свим градовима Србије“; „у свим местима у држави“; „у битнијим местима Србије“; „у Србији“ (2); „Београду, Нишу, Новом Саду, Крагујевцу“; „Тителу“ (2); „Темерину“. Троје студената је одговорило да не знају у којим местима је 2018. године обележен Дан примирја. У 22 упитника није било одговора на ово питање.

Међу студентима *андраџије* (27), седморо студената је написало да је Дан примирја обележен у Паризу, двоје да је обележен у Паризу и Београду. У осталим одговорима (10) навели су: „у Београду, Паризу, Пожаревцу и другим градовима“; „у Београду и Врању“; „у целој Србији, за остале земље тачно не знам“; „обележен у целој Србији“; „мислим да се обележава у већини градова у Србији, али не толико

званично као у Београду; нисам сигурна да ли се први пут ове године званично обележавао у Паризу“; „мислим да је обележен у целој Србији, за остале земље не знам“; „у свим местима у Србији и Паризу“; „Велика Британија, Француска, Белгија, Србија“; „Србија, Француска, Велика Британија“; „Србија, Француска, Велика Британија“. Шесторо студената је одговорило да не зна у којим местима је прослављен Дан примирја. У два упитника није било одговора.

– *Шта смо ѡпрослављањем овој ѡразника ѡказали свеју?*

Студенти *историје* (37) написали су да смо прослављањем овог празника „показали поштовање према умрлим и да један, наизглед мали народ, може бити ‘велики’“; „да се не предајемо“; „да указујемо почаст нашој славној војсци“; „колико поштујемо своје претке“; „да се сећамо оних који су погинули за нашу слободу“; „свету смо показали како један мали народ може боље да се бори за слободу и она њему значи више него неким већим народима“; „да смо у прошлости били савезници и да поштујемо традицију“; „наш допринос током Великог рата“; „да учествујемо и да смо били учесници у догађају таквих размера, те које нам је политичко опредељење било“; „да смо јаки кад ’оћемо“; „сећање на наше претке и њихову спремност да се жртвују за отаџбину“; „отпор, храброст и пожртвованост једне мале земље“; „показали смо свету да не заборављамо наше славне претке, који су свој живот положили за слободу и част отаџбине“; „да смо припадали побједничкој страни, да смо се борили за слободу и мир“; „да иако смо мала држава имамо богату историју, која није везана само за наш регион, и то са поносом истичемо“; „наш допринос у Првом светском рату; број жртава са све цивилима преко 1.240.000 људи“; „показали смо колико поштујемо државни празник а самим тим одајемо почаст жртвама“; „да смо се налазили на страни победника“; „да је се почаст онима који су се борили и дали своје животе за одбрану своје државе и народа, показује да се инсистира на миру међу људима и народима и тежи се изградњи новог, модерног друштва“; „да памтимо некадашње пријатељство и заједничко жртвовање“; „у пропагандном смислу, победу

у Првом светском рату, да смо на победничкој страни... слави се мир“; „да ценимо жртву наших предака“; „показали смо од коликог је значаја Велики рат за сам развој српског друштва и указали смо на велике жртве које је Србија поднела у рату“; „победу и истрајавање српске војске и српског народа“; „да поштујемо жртве Првог светског рата које су пале за слободу“; „силу једног народа“; „да смо војнички способни“; „између осталог, и да Србија није мала, да је три пута ратовала“; „да не заборављамо на жртве, да смо победници и да смо увек на правој страни“; „да прослављамо крај једног од најкрвавијих ратова, као и да смо (Срби) поднели велику жртву“; „да нисмо заборавили култ предака који су пали у борби, бранећи нашу државу и слободу“; „Дан примирја у Првом светском рату“; „ако конкретно мислимо на цео свет, у неком малом делићу преко социјалних мрежа углавном показали да се сећамо и не заборављамо, у политичком смислу, присуством у Француској где се виорила застава тзв. Републике Косово, осрамотили смо се“; „апсолутно ништа! да смо ту да нас велике силе користе за своје игре“; „ништа! да је изгинула трећина тадашњег народа нашег, остале су кроз 20. столеће фукаре и кукавице које су нас уништиле“; „нажалост ништа“; „захваљујући Вучићу, показали смо да нас не занима наша улога у рату“. Осморо студената историје није имало мишљење о овом питању.

Студенти *еџинолоџије* и *анџролоџије* су написали: „да поштујемо нашу историју“; „национални идентитет“; „пошту палим борцима у рату“; „да Србија тежи ка томе да не заборави на све ратове које је војевала и да докаже да је мала земља али ратоборна“; „да нисмо мала држава, већ да смо неко ко је пре 100 година био на победничкој страни у Првом светском рату“; „пошту према храбрим борцима“; „показали смо да на Први светски рат и на његов завршетак имамо велики значај због жртава које смо претрпели“; „непоштовање према сопственој држави и жртвама Великог рата“; „да ценимо мир?“; „свет је показао нама, како цени солунске хероје на недавном обележавању у Паризу“; „показали смо своју пресудну улогу у том рату; заузврат Србија је, наравно, понижена на главној церемонији у Паризу“; „не

видим да смо ишта показали“; „да прихватамо без поговора све што нам западне и моћније државе кажу“; „нисам пратила догађаје, тако да не знам“. У два упитника није било одговора.

Студенти *ѡсихолоѡије* су одговорили: „да је прошло сто година од једне од највећих погибија људске популације, најалост највише Срба, и да сада у овом ‘савременом добу’ такве грешке не би требало да се понове, већ се на њима мора научити“; „наше учешће у Првом светском рату“; „да смо одали почаст жртвама из Првог светског рата“; „да памтимо српске жртве из Првог светског рата“; „да памтимо број жртава и да се сећамо храбрости и истрајности“; „сећање на жртве рата и одавање почести њиховим положеним жртвама“; „да сећањем на тај догађај упозоравамо будуће генерације о страхотама рата“; „да знамо када је завршен Први светски рат“; „да земље могу да сарађују и да нема потребе за ратом“; „да је могуће одржати мир у свету“; „да можемо да живимо у миру без ратовања“; „да смо мирољубив народ“; „да смо и даље на страни вредности које су у Првом светском рату извојевале победу“; „да је мир нешто непроценљиво и да управо њему треба да тежимо, и то у сваком смислу“; „да нисмо заборавили“; „нисмо показали апсолутно ништа, штавише у Паризу смо се обрукали“; „не знам“. У три упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *ѡегаѡије* (32) сматрају да смо прослављањем овог празника показали свету „да смо мала земља која је спремна да се бори“; „учешће и жртвовање Србије и држављана, војника и цивила у одбрани домовине; сарадњу са савезним државама, пријатељство са Грчком“; „подсетили смо свет на улогу Србије у Првом светском рату и да нисмо заборавили жртве“; „да иако смо мала држава, умемо да се боримо“; „показали смо да ценимо и поштујемо нашу историју; да се рата морамо сећати, баш због тога да се не би поновио“; „одали почаст онима који су се борили за своју отаѡбину“; „показали смо да су нам битне жртве рата, да их памтимо и да смо им захвални“; „да негујемо нашу историју; да смо много изгубили (жртава), али били на ‘правом’ страни“; „свету смо показали да земља Србија, која је

у том рату изгубила трећину свог мушког становништва, и даље постоји као држава на овом континенту“; „подсетили на нашу улогу, и нажалост остали понижени у Паризу“; „показали смо свету да чувамо своју историју и подсетили смо како је овај датум спречио губитак невиних жртава“; „показали смо колико је важна наша историја и колико је важно што је дошло до примирја [нечитак део одговора]“; „сећање и поштовање традиције“; „сјећање и поштовање историје“; „да смо сложна нација“; „да смо јака и стабилна држава“; „сећање на жртве и штету коју смо као држава претрпели (материјалну) и повод да се покаже свету да треба да влада мир и да рата не буде“; „да се сећамо жртава рата, нећемо заборавити кроз шта смо све прошли“; „кроз шта је Србија прошла и које су њене жртве“; „да смо најјачи“; „значај који наша култура и историја имају за наш народ“; „да се поносимо нашим херојима из Првог светског рата“; „колико је овај празник значајан за народ Србије“; „желимо да мир буде у свету и да их подсетимо кроз шта смо све прошли; мислим да нисмо имали намеру да се доказујемо свету, већ смо га прославили због нас“; „да гајимо историју и захвалност нашим прецима“; „сврху историје, исход ратова“; „да осуђујемо рат“; „да придајемо значај овом празнику и жртвама“; „да рат не води ничему“; „да су наши преци успели у нечему“; „ништа; ми смо мала земља, немамо велики утицај иначе“; „ништа посебно“; „ништа“. У 20 упитника није било одговора.

Студенти *ангратологије* (27) одговорили су: „да ценимо историју, да нисмо заборавили на наше претке који су дали своје животе; прослављање овог празника је и величање националног идентитета“; „да ценимо и уважавамо мир уопште и да се залажемо за мир и толеранцију“; „показали смо да не заборављамо жртве, успехе и победе наше војске у Првом светском рату; показали смо да смо тада парирали великим силама у сваком смислу те речи“; „стекла сам утисак да се кроз обележавање овог празника шаље порука да не буде више ратова, да се успостави мир и сигурност; све се даље може проблематизовати“; „да поштујемо све важне датуме који су обележили нашу историју“; „да хоћемо да

будемо део света, да нисмо изоловани или индиферентни поводом тога“; „да се празници не занемарују“; „не бих знао да наведем неки конкретан значај, јер не знам готово ништа о овом празнику; могао бих да наведем неки општи одговор који бих могао да наслути, али не мислим да је то релевантно да урадим за потребе овог упитника“; „да поштујемо све који су страдали“; „да памтимо нашу историју“; „да су нам мир и слобода важни“; „да придајемо значај овом догађају“; „поштовање и захвалност војницима и цивилима који су изгубили животе у Првом светском рату“. Троје студената је одговорило „не знам“. У 11 упитника није било одговора на ово питање.

– *Шта смо њрослављањем овој њразника њоказали унутар Србије?*

Студенти *историје* (34) написали су да смо прослављањем овог празника унутар Србије показали: „да и даље памтимо наше претке који су у том рату погинули и који су се тада борили“; „да не заборављамо жртве које су допринеле победи у овом рату“; „веру у ослобођење својих домова“; „да Србија није заборавила Први светски рат и уједно своје претке“; „да се сећамо својих предака“; „да нам је национална свест јако важна“; „да жртве народа, људи како цивила тако и војника нису заборављене“; затим да смо „одали пошту палим борцима“; „да не заборављамо прошлост“; „дисциплину унутар војске“; „сећање на наше претке и њихову спремност да се жртвују за отаџбину“; „тугу и жалост за великим бројем изгубљених живота“; „показали смо да не заборављамо наше славне претке, који су свој живот положили за слободу и част отаџбине“; „да нисмо заборавили наше славне претке који су за слободу Србије положили своје животе“; „да нисмо заборавили на жртве Првог светског рата и на њихово дело“; „захвалност храбрим прецима“; „недовољно интересовања за овај празник, мада више него претходних година“; „величину некадашње српске државе и шта се све може постићи када се наш народ уједини у заједничкој борби“; „да памтимо изузетно страдање нашег народа и разумемо који је траг Први светски рат оставио

на нашу културу“; „неговање победничког духа“; „да смо још увек јединствени макар по неким питањима“; „показали смо једно национално јединство сећањем на све жртве овог рата“; „моћ народа и одржавање упркос слому и окупацији“; „да поражена и раскомадана Србија може једнога дана поново васкрснути“; „да нисмо мала земља и да су људи који су изгинули у рату хероји“; „да само слога и вера у Бога Србина спашава“; „да нисмо заборавили наше претке који су погинули за отаџбину“; „да нисмо заборавили култ предака који су пали у борби, бранећи нашу државу и слободу!“; „обележавање и сећање на страдале војнике у Првом светском рату, такође и сећање на војнике који су прешли албанску голготу и преживели страшне муке“; „сматрам да је више од 50% упућено у основни ток дешавања Првог светског рата и да знамо колику је српска војска дала жртву; исто тако мислим да треба да се сећамо јунака и њихове жеље да одбране ово наше парче земље“; „показали смо све већи проценат људи који не знају датуме као што је овај, а камоли од кад до кад је Први светски рат био“; „ништа! да нисмо достојни предака својих; медији и власт срамно ћуте и о пробоју Солунског фронта“; „такође ништа“; „не сећам се неког претераног помена игде у Србији, али је битно да је нерадни дан“. У 11 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еџнолоџије* и *аниџролоџије* наводе да смо празновањем овог празника унутар Србије показали: „да никада нећемо заборавити оне који су дали свој живот да би нам обезбедили будућност“; „да смо подсетили народ на велика дела наших предака и колико треба да будемо поносни на њихову храброст и пожртвованост и све што су учинили за слободу своје отаџбине“; „да поштујемо наше претке који су гинули за нас“; „пошту палим борцима у рату“; „национални идентитет“; „сећање на храбре претке“; „да одајемо почасти жртвама и слаavimo примирје и крај рата“; „да волимо мир!“; затим да смо се „сетили [...] огромних жртава које је поднео српски народ и огромног чојства и јунаштва“; „нисам пратила догађаје, тако да не знам“; „апсолутно ништа“; „ништа, кукавице смо“; „да смо лењи и да постоји ето неки

11. новембар и да о њему знамо мало“; „слабост државе, као и слаб статус председника Републике Србије у међународној заједници“. У два упитника није било одговора.

Студенти *ѡсихолоѡије* (17) одговорили су: „да смо тада као народ показали своју величанственост, снагу и уједињеност и упорност да повратимо и одбранимо нашу постојбину; показано нам је шта је слога способна да уради и да би требало да радимо на њој данас“; „подсетимо младе на историју, вероватно у циљу да се никада не би заборавила, како се не би поновила“; „да су многи жртвовали своје животе борећи се за народ и да је Србија била истрајна“; „да памтимо српске жртве из Првог светског рата, да се проблеми могу решавати мирним путем и да ратови нису решење“; „да се сећамо жртава Првог светског рата“; „да нисмо слаби“; „сећање на бројне жртве“; „сећање на жртве Првог светског рата“; „да знамо када се завршио Први светски рат“; „да ценимо поступке и вредности које смо чинили“; „да смо део нечег већег и да нас (макар једног датума) не деле границе и разлике, већ да смо сви, макар у једном погледу, уједињени“; „да волимо нерадне дане“; „да падамо све ниже и ниже“; „ништа“ „не знам“; „да је све било узалуд (Краљевина СХС)“. У три упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *ѡегаѡѡије* (27) наводе: „родољубље, спомен на жртве, важност мира“; „јединство, славу жртвама“; „да је познавање историје изузетно важно, а поготово познавање историје свог народа; важно је присетити се и одати поштовање свим људима који су учествовали у рату“; „одали почаст онима који су се борили за своју отаѡбину“; „одали смо почаст свим жртвама“; „жртву коју су наши преци поднели“; „да се сетимо наших јунака, оних који су се за нас борили и да покажемо новим генерацијама колика је била жртва наше земље у Првом светском рату“; „колика су била страдања и да се никад не заборави“; „не заборављамо жртве, као и све материјалне проблеме које је рат проузроковао“; „одали почаст страдалим прецима у рату“; „подсетили смо се битака у рату и славних војвода и војсковођа и њихових великих дела; одржавамо патриотизам у народу“; „показујемо да нисмо заборавили тај дан који значи за све да се њиме

поносимо и да ћемо ‘слављењем’ и обележавањем овог дана да спречимо да падне у заборав (и да га запамте млађе генерације); „да негујемо историју“; „сећање, сврху историје и ратова“; „да поштујемо овај празник и да нисмо заборавили на оне који су погинули за Србију“; „славу и јунаштво српских јунака“; „да памтимо“; „да су наши преци успели у нечему“; „да се сећамо жртава рата, нећемо заборавити кроз шта смо све прошли“; „сећање на жртве и хероје рата“; „да смо сложни“; „слогу народа“; „да га поштујемо“; „да још увек живи сећање на жртве рата“; „да је битно памтити одређене догађаје“; „ништа, јер људи нису довољно упућени“; „Србија до Токија“. У 25 упитника није било одговора.

Студенти *анграјоџије* (11) написали су: „да се присети жртава поднетих у Првом светском рату, као и историјских догађаја и контекста у коме су се догађаји одиграли“; „да је сваки празник битан на свој начин“; „захвалност свим жртвама из Првог светског рата“; „да не заборављамо наше претке јер држава која нема прошлост, која не мисли на жртве наших предака, није држава“; „свету смо показали да ценимо историју, да нисмо заборавили на наше претке који су дали своје животе; прослављање овог празника је и величање националног идентитета“; „одали почаст страдалима“; „поштовање и захвалност војницима и цивилима који су изгубили животе и подсетили се колико значајан успех је наш народ остварио“; „за нас је посебно значајан крај Првог светског рата, има национални значај“; „да су нам мир и слобода важни“; „да памтимо нашу историју“; „[нечитак део одговора] знам да је значајан али нисам упознат са прослављањем овог празника у било ком смислу“. Двоје студената је одговорило: „не знам“. У 14 упитника није било одговора на ово питање.

– *Шта вама лично значи овај њразник?*

Студенти *историје* (38) одговорили су: „сећање на моје претке који су се борили“; „обележава историју мог народа, нешто што би свака следећа генерација требала да зна, присећање на битан догађај“; „за неког чији су преци били добровољци и жртвовали се, значи веома; поносно носити

сећања, али и борити се да се не заборави све и потоне у мору неистина“; „веру у ослобођење својих домова“; „да Србија није заборавила Први светски рат и уједно своје претке“; „да се сећамо својих предака“; „као историчару, јако је битан овај празник због тога што показује снагу мог народа, вољу за очувањем отаџбине“; „озаконовање давно прошлих догађаја и коначно да можемо да будемо поштовани у свету“; „присаједињење моје области матичној земљи“; „не осећам нешто конкретно, само ми је драго да се нешто тако битно обележава и да постоје одређене дискусије поводом тога“; „дан када се сећамо славних дела наших предака“; „сећање на наше претке и њихову спремност да се жртвују за отаџбину“; „како понос тако и тугу“; „њиховим обележавањем, свако од нас се сети свог претка који је учествовао (а врло вероватно и страдао) у Великом рату“; „датум који подсећа да је победила правда и борба за људско достојанство и слободу“; „дан када смо свету показали ко смо и шта смо“; „један од најзначајнијих датума у светској и историји Срба“; „за мене је исто што се тим наговештава ‘примирје’, само одлагање и привремено гашење пожара који ће се тек касније разбуктати и довести до последица до којих је донело“; „Дан примирја за мене означава прилику да се сви колективно као друштво сетимо и прославимо славне претке који су гинули за бољу будућност бранећи земљу, али и да памтимо страхоте овог рата како га не би поновили“; „дан мира и крај једног бесмисленог сукоба“; „кроз овај празник одајем почаст свим палим сународницима који су пали за мајку Србију, а ако заборавимо [...], онда заборављамо ко смо ми, а човек без прошлости нема ни будућност“; „овај празник у мени буди понос и сећање на моје претке који су учествовали у Великом рату“; „тековину моје културе, историје и традиције“; „дан победе наше величанствене војске и крај страдања човечанства“; „дан када су Централне силе, државе које су отпочеле агресију и напад и рат на светском нивоу, коначно побеђене (капитулирала је Немачка, која је имала главну улогу у оквиру савеза Централних сила)“; „значи ми као подсетник и опомиње ме да не заборавим на [нечитак крај одговора]“; „подсетник да, ма колико часни

били, ма колико ми умиремо у њиховим играма, небитно је, зато што ћемо увек на крају изгубити“; „сада политизација овог питања каља сећање на све жртве“; „дан када је потписано примирје у Великом рату који је најсветлији тренутак српске историје“; „сећање на жртве овог рата, укључујући и Антанту и Централне силе“; „понос и сећање на оне који су се борили за независност“; „велики успех за нашу земљу“; „сећање на људе који да нису дали свој ‘максимум’ – питање да ли би ми постојали“; „овај празник значи за мене када је српска војска прешла преко Албаније“; „за мене представља дан када је Србија показала да буде сложна и не може нам нико ништа, јачи смо од судбине“; „за мене лично овај празник значи вероватно највећу победу Србије у рату у својој историји; овај рат је однео много жртава и један је од највећих“; „пре свега понос на свој народ који се борио у рату“; „не значи ми ништа посебно“. У седам упитника није било одговора на ово питање.

Студентима *еџнолоџије* и *аниџролоџије* „овај празник значи да ипак Србија и даље представља нешто у свету и да се поштују преци који су славно гинули по проклетџским врлетима и Солунском фронту“; „овај празник означава дан туге и жалости, борцима који су изгубили живот у рату“; „Србија је изгубила трећину становништва у том рату, стога морамо одавати почаст жртвама и не заборавити их самим тим што је то био одбрамбени рат“; „прелазак српског народа из једне у другу катастрофу“; „подсећање да смо недостојни својих предака“; „сећање на истинске хероје“; „нисам довољно упућена... не бих рекла да ми значи било шта; територијални конфликти су ме одувек збуњивали“; „сећање на храбре претке“; „ништа; није довољно истакнут као празник да би се могло говорити више“; „нисам довољно информисана да бих могла да припишем лично значење“; „ништа, најискреније речено“; „апсолутно ништа“; „ништа“ (2). Два упитника нису била попуњена на овом месту.

Студенти *џсихолоџије* (17) написали су: „за мене лично овај празник представља понос који сви Срби треба да осећају када се присете храбрости и жртве коју су наши преци показали у Првом светском рату“; „овај празник је

прослављање мира“; „велики понос што сам српске националности“; „сећање на жртве и нека врста опомене и подсетника о разорности рата“; „одавање почасти људима који су се борили за своје државе“; „задовољство што је тим временима дошао крај“; „сећање на та времена“; „тера ме да размишљам дубље о стварима које су веома битне, а не падају нам често на памет и управо због тога их боље разумем“; „подсећа ме на јунаштво наших предака и кад се тога сетим, па изађем на улицу и видим где смо, жао ми буде тих људи“; „обележава масовну погибију наших предака који се преврћу у гробовима“; „да није пуно времена прошло од једног од најцрњих догађаја у људској историји“; „за мене овај празник не представља ништа, јер ми се чини да је почео да се слави када се у Србији ради све у супротности са вредностима празника“; „за мене овај празник ништа не значи“; „не много тога“; „ништа“ (2); „не знам“. У три упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *йегајојије* су написали: „поштовање народа“; „овај празник ме подсећа на све страхоте рата; управо због тога је важно присетити се рата и свега лошег што он доноси; уколико се не присећамо историје, она се врло лако може поновити“; „саосећам са својим народом, који је претрпео велики бол и патњу“; „сећање и понос на све оне наше претке који су живот изгубили у том рату“; „означава победу, мир, нешто веома важно чиме требамо да се поносимо и увек памтимо“; „сећање на жртве, нашу историју, важан светски исход“; „значи да нешто што се десило 11. 11. 1918. има много последица на свет данас, самим тим и на мене, захвална сам“; „саосећање са жртвама које смо поднели и подсећање на велика страдања зарад слободе коју данас имамо“; „доказ да можемо уједињеним снагама да победимо непријатеља“; „поштовање и дужно сећање на празник“; „одржавање српског историјски борбеног и ватреног духа и, наравно, одржавање помена жртвама и палим војницима“; „значи окончање суровог непријатељства, страдања и сатирања људске врсте на најгори могући начин“; „идеја мира“; „ништа посебно, не обележавам овај празник, али сам поносна на српски народ који се борио на фронтovima

тада“; „искрено ништа, слободан дан који сам искористила за учење“; „слободан дан“ (2); „одмор од свакодневних обавеза“ (2); „не придајем му посебан значај“; „ништа посебно“ (5). У 27 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *андрајоџије* (18) написали су: „крај ужаса који рат доноси, почетак реформи за Србију, сећање на изгубљене животе и поштовање оних који су преживели“; „подсећање на страдале, борба за слободу, нова сазнања, подизање свести о значају самог рата“; „овај празник је, пре свега, значајан за мој народ, а самим тим и за мене; значајан је за неговање националног идентитета, културе“; „значи победу, слободу и радост, понос на моје претке који су животе давали за мир“; „да су нам мир и слобода важни“; „Дан примирја“; „подсећање на нешто што не треба да се понови“; „драго ми је да постоји празник који обележава примирје, али ми ништа посебно не значи“; „не доживљавам баш емотивно овај празник; свесна сам значаја и жртве, али не могу да кажем да ми значи празник и да бих се уопште сетила ког је датума да медији не извештавају о томе“; „мислим да празник не обележавамо због државе и људи који су ратовали већ због показивања неке моћи којом величамо прошлост државе, а не образују нас да реално сагледамо све што се дешавало и што се и даље дешава; бележимо овакве празнике да би се бар на кратко осећали битнима у Европском свету“; „за мене најискреније не значи ништа, немам никакав однос према њему“; „значи ми то што ми фирма не ради тог дана и треба да истакнем то обавештење на вебу, само један нерадни дан“; „немам однос према њему“; „ове године први пут сам чула за овај празник, јер нисмо имали предавања“; „не знам“; „не значи ми ништа“ (2). У 9 упитника није било одговора на ово питање.

- О овом празнику информације сам добијао/ла преко: ТВ станица, из новина, из других извора информација (којих)?

Осморо студената *историје* навело је да је информације о празнику добијало преко ТВ станица, један студент се о празнику информисао из новина, а деветоро студената је добијало информације и преко ТВ станица и из новина.

Највише студената *историје* (23) информације о Дану примирја добијало је из више извора: „ТВ станица, интернет форума везаних за историјске догађаје“; „преко телевизије, новина, литературе“; „музејских поставки и предавања“; „ТВ станица, интернет, магацини, Јутјуб“; „из историјских књига“; „из књиге *Војвода Живојин Мишић* и књиге Милоша Ковића *Кад звона занеме*“; „интернет, из школе образовањем“; „интернет“ (4); „књига, увек и заувек, и наравно породице“; „часови историје, књиге, породична традиција“; „из историјских извора највише“; „ТВ станица, новина, интернета“; „ТВ станица, интернета“; „из литературе, уџбеника итд.“; „интернет, познаници, породица“; „документараца, књига“; „ТВ станица, књига, интернета“; „ТВ станица, интернета“; „ТВ станица, новина, из средње школе“; „знање из историје, и конкретно билборд као подсетник“; „у средњој школи од професора историје“; „из књига за историју“. У четири упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еџнолоџије* и *аниџролоџије* информисали су се о празнику: преко ТВ станица и из новина (4); преко ТВ станица (3); из новина (2); из других извора: „интернета“ (3); „из књига посвећених Великом рату“; „родитељи, професори“; „нисам добијала никакве информације“.

Студенти *психолоџије* добијали су информације о Дану примирја: преко ТВ станица и из новина (5); преко ТВ станица (8); из новина (1); као и „преко интернета“ (2); „са часова историје у средњој школи“; „уџбеника историје, свакодневног говора“; „интернет, родитељи“; „ТВ станица, из новина и прича старијих, као и из књига“.

Студенти *неџаџоџије* добијали су информације о 11. новембру: преко ТВ станица, из новина (7); преко ТВ станица (13); из новина (4), као и из других извора: „друштвених мрежа“ (2); „школе“; „уџбеника историје“; „уџбеника у средњој и основној школи“; „новина и других извора информација“; „школске радио станице (основна школа)“; „историје у средњој школи“; „часова историје“ (2); „из новина, наставница историје“; „из цркве“; „интернет, породица“; „школа, друштвене мреже“; „са телевизије, али само поменуто“; „на папиру, на коме пише када имамо слободне дане“;

„од професора из школе и са факултета“, уз напомену да је било „јако мало информација, пажња је усмерена на небитне ствари које служе за испирање мозга“; „на часовима историје у средњој школи и преко ТВ станица“; „друштвене мреже, портали, посећивање места везаних за ове догађаје (Крф, Видо)“; „нисам добијао информације“ (2). У седам упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *андрагогије* су се о овом празнику информисали преко: ТВ станица, из новина (3); преко ТВ станица (10); из новина (3). Десеторо студената *андрагогије* добијало је информације о Дану примирја: „преко ТВ станица и од познаника“; „на сајту факултета као обавештење да неће бити предавања“; „из новина и интернета“, „по друштвеним мрежама сам наилазио на слике које се тичу овог празника; вести не гледам никада, нити читам новине, па се на тај начин не упознајем са оваквим садржајима“; „из новина, интернета, друштвених мрежа“; „у основној школи, од родитеља, али и на интернету“; „од родитеља“; „из школе“; „конкретно из свих медија (новина, телевизије, интернета)“; „интернета“. Један упитник није био попуњен на овом месту.

– *Да ли сте чули и шта значи Наталијина рамонда?*

Студенти *историје* (27) написали су: „Наталијина рамонда је цвет који може да цвета чак и кад је пред увенућем, ако се само мало залије, као и наша славна војска која је после голготе васкрсла“; „наравно; цвет који расте на Кајмакчалану, ендемска врста, постао је симбол српског страдања“; „цвет који се носи на реверу и означава све српске војнике који су пали, без обзира на националност и веру“; „ако се не варам ово је биљка коју симболично користимо и која служи за борбе и страдање српског народа у доба Првог светског рата“; „цвет који расте у Србији и који означава симбол страдања Срба у Првом светском рату“; „симбол страдања Срба за време рата; представља препород народа јер се цвет опоравља након заливања“; „данас се носи као беџ, на Дан примирја 11. новембра; то је цвет као симбол који је израстао први након Првог светског рата“; „цвет; добио је име по Наталији Обреновић“; „чуо сам; добила је

име по краљици Наталији Обреновић; она означава цвијет који има симболичан изглед“; „цвет који се носи на реверу као симбол Срба у Првом светском рату: цвет који расте у немогућим условима, симболизује Србе који су васкрсли после повлачења на Крф“; „то је цвет феникс, а означава победу Србије у рату“; „цвет љубичасте боје, име добио по краљици Наталији, ендемска врста“; „Наталијина рамонда је цвет који представља симбол победе у Првом светском рату; код нас се обично носи са лентом Албанске споменице, као обележје мира, слободе и ‘васкрса’ наше државе после победе и пробоја Солунског фронта“; „то је цвет који се носи да би се одала почаст српским војницима који су настрадали у рату“; „љубичасто-бели цвет који се носи у част погинулим српским војницима и народу у Првом светском рату“; „да, то (значи) симбол који обележава почетак Првог светског рата“; „Наталијина рамонда тј. рамонда је цвет (врло редак који расте на Ниџе); симбол је истрајности; када увене, довољна је само једна кап воде да оживи, што представља васкрс српске државе“; „чуо сам шта је Карић лупио, али чуо сам да је то по краљици Наталији“; „то је цвет који служи као симбол настрадалим жртвама у Првом светском рату“; „цвет којим се обележава страдање војника у Првом светском рату“; „Наталијина рамонда је цвет који расте само у Србији; он представља симбол страдања Срба у Првом светском рату“; „да, то је цвет који се носи у част жртава Првог светског рата“; „Наталијина рамонда је цвет који расте само на простору данашње Србије, БЈР Македоније и Грчке; он представља голготу и васкрснуће Србије, јер када се осуши довољно је неколико капи воде да оживи“; „цвет који је карактеристичан за наше крајеве, има га у Македонији и северу Грчке, нађен је на Панчићевом врху и добио је име по Наталији Обреновић“; „да и то је симбол Дана примирја, цвет који расте само у Србији; открио га је Јосиф Панчић“; „појам ми је познат, али не могу да се сегим шта тачно значи“; „чуо сам“. Један студент је одговорио: „нисам и не знам шта значи“. У једном одговору пише: „чула“; у другом: „јесам“. Четворо студената је одговорило: „не“. У 11 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еџнолоџије и антироџолоџије* (16) написали су: „симбол којим се одаје почаст свим страдалим Србима у Првом светском рату“; „Наталијина рамонда је цвет који расте на Кајмакчалану и представља симбол страдања Срба у Првом светском рату“; „Наталијина рамонда је цвет који је открио Јосиф Панчић на Тари; тај цвет означава страдање и победу Срба у Првом светском рату“; „Наталијина рамонда представља цвет који расте на југу Србије“; „чуо сам, симбол српског страдања“; „јесам, цвет који је открио Панчић и који је назван по Наталији Обреновић, као и да је симбол примирја у Првом светском рату“; „Наталијина рамонда је цвет који расте на југу Србије, на простору Македоније, карактеристична је по томе што и када је потпуно осушена само пар капи воде довољно јој је да опет оживи и процвета; добила је назив по краљици Наталији Обреновић, супрузи краља Милана; овај цвет се још назива и ‘цвет феникс’ и узет је за симбол победе у Првом светском рату – симболише опорављену српску војску“; „чула сам, не знам значење“ (3); „чуо сам; не знам шта значи; претпостављам неки цвет који има неко значење“; „чула сам, нисам запамтила“; „не“ (3); „нисам“.

Осморо студената *џсихолоџије* је одговорило на ово питање: „то је амблем са цветом Наталијине рамонде који у Србији означава знак присећања на Први светски рат и жртве српског народа (код нас је то, док свака друга држава учесница има свој симбол)“; „то је цвет који симболизује Први светски рат“; „јесам, цвет који симболизује примирје“; „то је цвет који симболизује примирје у Првом светском рату“; „цвет феникс, узет за симбол учешћа Срба у рату и њихово страдање“; „то је цвет примирја, мира, и да чуо сам“; „то је цвет који када увене довољно је мало га залити и вратиће се у живот“; „чула да, али значење не знам“. У седам упитника налазио се одговор „не“, „нисам“. У пет упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *џегаџиџије* (23) написали су да је Наталијина рамонда „цвет, који је српски симбол Првог светског рата“; „цвет који је симбол сећања на жртве рата“; „љубичасти цвет, носи се као грб у знак сећања на жртве Првог

светског рата“; „она се носи да би се одала почаст жртвама погинулим у Првом светском рату“; „цвет који представља симбол примирја“; „редак цвет, представља жртве у Првом светском рату“; „симбол за жртве рата“; „симбол примирја“; „редак цвет, који представља симбол примирја“; „мислим да је ово заштићени цвет, али нисам сигурна“; „то је био омиљен цвет краљице Наталије“; „заштићени цвет и симбол примирја“; „Наталијина рамонда је цвет црвене боје који се носи на Дан примирја како би се одала почаст жртвама у Првом светском рату“; „да, то је цвет који је служио као симбол Првог светског рата“; „то је цвет који представља симбол победе српске војске“; „да, орден, цвет“; „орден који се додељује“ (2); „цвет Наталије Обреновић, брош у облику Наталијиног цвета носили су Срби 11. новембра“; „Наталијина рамонда је цвет који се ставља на споменике“; „да, али се не сећам“; „чула сам о Наталијиној рамонди, али се искрено тренутно не могу сетити шта значи“; „она је врста цвета љубичасте боје; врста која расте у Србији“. Одговор: „не“; „нисам“ био је у 16 упитника. У 13 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *андрајотије* (13) написали су да је Наталијина рамонда: „симбол примирја; састоји се од угроженог цвета феникса и траке које су Албанске споменице“; „Наталијина рамонда или цвет феникс је цвет који, након што увене, може да се опорави поновним заливањем и тако симболише Србију која се поново уздигла након рата“; „Наталијина рамонда је симбол овог празника, симбол мира“; „цвет који када увене може да се залије и опет процвета; симболизује Србију након рата“; „цвет који кад увене има могућност да поново оживи кад се залије“; „то је цвет који је карактеристичан по томе што кад једном увене, може поново да процвета када се залије; због тога се симболично користи као знак за Дан примирја, као и војска која је успела да се уздигне и победи“; „чуо сам за Наталијину рамонду; то је цвет; иначе је симбол, обележје овог празника“; „чула сам, али нисам сигурна зашто баш тај симбол: симбол љубичасте боје има симбол сећања на жртве“; „цвет феникса, после битке израсло је опет цвеће“; „мислим да јесам, моја дру-

гарица по имену Наталија је тако уписана на друштвеној мрежи Инстаграм; и приметио сам пошто пратим спорт, да је тренер Ливерпула носио тај симбол/знак на утакмици коју је играо у Србији“; „чуо сам, не сећам се значења, али је тренер Ливерпула исту носио; један Србин је исту носио“; „чула сам, не знам шта значи“ (2). Десеторо студената је написало: „не“; „нисам чула“. У 4 упитника није било одговора на ово питање.

- *Да сће у њрилице да учесћвујетће у сћварању њројрама, како бисће обележили овај њразник?*

Студенти *историје* (24) написали су да би Дан примирја обележили на следеће начине: „великом војном парадом на коју би били позвани сви савезници и био би обележен великим поменима свим жртвама“; „покушао бих као волонтер да организујем приредбу у школи“; „обележила бих га као дан жалости и укинула тог дана сваки вид забавног и музичког програма на телевизији“; „војном парадом и другим манифестацијама“; „војном парадом и споменом на све жртве рата“; „војном парадом“ (2); „не бих организовао војну вежбу“; „дугорочним планом би постојале манифестације о догађају како би више пажње добили сами учесници, а не годишњице које се прослављају“; „исто као и до сад, ништа не бих мењао“; „члан сам клуба студената историје ‘Теоргије Острогорски’ који је 13. 11. 2018. године обележио Дан примирја“; „јавним трибинама широм Србије на којима би се дискутовало о Првом светском рату, као и телевизијски пренос истих“; „да, у средњој школи на историјској секцији, чланак за новине“; „ширењем мира и љубави“; „информацијом о овоме у најранијим разредима основне школе“; „јавном трибином, говорима о жртвама и биткама о губицима и победи на крају“; „да, у прилици сам; учествујем у организацији разних трибина и предавања везаних за овај датум“; „овај празник бих обележио свечано“; „прво бих нагласио да су Србију савезници гледали као колатералну штету; да нису хтели да испоручују оружје (без финансијске надокнаде), а на крају да им ‘захвалимо на бомбардовању 1999. године“; „јесам, током средње школе учествовала сам

у приредби која је била посвећена жртвама Првог светског рата“; „да се у сваком граду у Србији макар направи нека трибина, јер ти људи нису дали животе безвезе“; „не бих ништа мењао; само бих нагласио утицај Србије у рату“; „вероватно не само један дан, већ свакодневно; у школама бих увела један час недељно, који ће, између осталог, говорити о нашој митологији, земљи, страдањима, као и причама обичних људи, јер ниједан рат нису изнели владари, већ обичан народ; замислим како би данас изгледала Србија да није изгубила 1.248.000 становника, без броја из остатка српске земље (Крајна, Босна, Црна Гора, Војводина)“; „једини програм у којем сам учествовао је гозба код куће“. У 12 упитника студенти су одговорили: „не“; „нисам“. У два упитника одговори су били „да“. Седам упитника није било попуњено на овом месту.

Студенти етнологије и антропологије су написали: „осим војне параде, увела бих на неки начин културни програм у форми, рецимо, документарног филма, представе, обавештајних реклама о самом значају празника“; „одавањем почести жртвама“; „одржао бих неки говор и направио неку ‘мини’ позоришну представу са темом Првог светског рата (прелазак преко Албаније, пробој Солунског фронта)“; „парада кроз Кнез Михајлову улицу и увече концерт филхармоније уз одавање почести“; „што више културног и информативног програма о дешавањима битних за нашу историју“; „драмским сценским омажом“; „сматрам да је овогодишња прослава требала да се одржи у нашој земљи, узевши у обзир допринос српске војске у ослобођењу ‘поробљене’ Европе; тако да бих главну прославу организовала у Београду и на простору Србије уопште“; „макар тога дана забранио бих емитовање ‘фарми’, ‘парова’ и осталих непримерених ствари“; „не занима ме да учествујем, нисам стручна“; „не знам довољно да бих могла да радим тако нешто“; „немам идеју“; „нисам“; „не знам“; „не“. У два упитника није било одговора.

Студенти *психологије* су написали: „обележио бих га скромно, не можемо се сећати жртве предака само једном годишње“; „символично, одавање почести жртвама, отва-

рање изложби на ту тему“; „парадом, карневалом и весељем, али пре тога минутом ћутања и сећања на жртве овог догађаја“; „пуштањем документарног и културног програма како би се подигла свест“; „био би то леп догађај, који би се преносио на свим телевизијама, како би што више људи стекло свест о његовом постојању и важности“; „обележили би тај дан причајући о жртвама и свим догађајима који су обележили овај период“; „скромно, без икаквог претјеривања“; „увео бих да се на тај дан у школама прича само о Србима у Великом рату“; „не бих учествовала, а уколико је неопходно носила бих беџ, значку која је креирана као симбол празника“; „волела бих да могу, али на првој години факултета и због породичних обавеза то није могуће“; „до сада не“. Петоро студената је одговорило: „не, нисам“. У четири упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *педогогоије* (21) написали су: „информисала бих ширу јавност о празнику, због чега се обележава, као и о жртвама“; „пре свега бих обележила у школама како би деца била упозната са празником и разлогом због којег се прославља“; „одала бих почаст свим жртвама“; „организовала бих разне програме за образовање и културу који се тичу овог догађаја; разне радионице кроз које ће се људи упознати са овом тематиком“; „образовањем младих о значају српске војске у Првом светском рату“; „организовањем свечаности, ритуала посвећених жртвама“; „организовала свечаност, добротворну организацију, присетила бих се свих жртава које су страдале у Првом светском рату“; „више пажње бих посветила присећању на страдале, а знатно мање доказивању снаге кроз војне вежбе“; „приказивањем новим генерацијама како је то изгледало и отварањем очију младима о ситуацији у којој се свет налазио; помен погинулим жртвама кроз апел да се никад не понови, а и не заборави!“; „све земље би биле позване да заједно прославе примирје, уз почаст за сваку земљу која је на крају рата изашла као победник“; „присећањем на све жртве рата и последице које он има“; „покушала бих да више људи образујем о овом дану, као и сваком другом битном дану“; „одржала бих це-

ремонију у знак сећања на жртве“; „свечано, уз припремљен говор о поводу празника“; „можда бих организовала неке представе“; „изложбама, парадама, разним програмима у позориштима“; „разговорима и дискусијама о историјским чињеницама о рату“; „са три нерадна дана“; „да, у средњој и основној школи“; „нажалост нисам“; „не, немам информације о томе“. У 14 упитника одговори су били: „не“; „не знам“. У 17 упитника није било одговора.

Студенти *анграјоџије* (16) написали су: „културна дешавања, трибине, програм који би упознао људе са пореклом празника, одржавање историјског контекста“; „подсећањем на сам ток рата и његовог завршетка, о страдалима као жртвама и последицама рата у циљу бољих односа и успостављања мира“; „трибине, културни програми преко мас-медија; поготово треба приближити значење овог датума млађим генерацијама, јер мислим да не знамо ништа о томе, а треба да се зна“; „великим свечаностима у касарнама и другим војним објектима; организовао бих параде на трговима у градовима уз учешће војске, полиције, културних друштава“; „неким представама или филмовима о Првом светском рату, али и о бољим садашњим односима у свету“; „свечана конференција, захвалност и почаст страдалима, информисање млађих о значају, приказивањем прича и фотографија о рату“; „неко предавање, пројекција филма, изложба слика; предавање како је Први светски рат утицао на развој или неразвој појединих држава“; „комеморацијом за све страдале“; „веселем и реминисценцијом у међусобном складу“; „бићу у прилици да учествујем у културно-уметничком програму којим ће бити обележено 100 година од завршетка Првог светског рата“; „немам идеју, али бих учествовао у било којим програмима који имају велики значај“; „не, због свих обавеза око факултета; такође, нисам много упућена о овом празнику“; „нисам упозната са програмима у којима бих допринела прослави овог празника“; „нисам учествовала у програмима“; „немам апсолутно никакву идеју“ (2); „не знам“ (2); „нисам“; „не“ (2). У 6 упитника није било одговора на ово питање.

– *Шта (не) радиш 11. новембра?*

Студенти *историје* (26) написали су: „пратим догађаје у свету“; „гледам на интернету документарце о Првом светском рату“; „радим само оно што ми је хоби, корисне ствари“; „животарим као и сваки други дан“; „идем на културну манифестацију обележавања примирја“; „када је празник, обично део дана проведем са другим студентима и прочитам нешто“; „учествовала сам у два минута тишине које је организовала једна компјутерска игра која се бави Првим светским ратом“; „државни празник, тако да ништа“; „све што се не ради и осталих дана у години“; „не идем на факултет зато што је државни празник“; „не сматрам га нарочито посебним, те не одајем превелику почаст, већ живим као и сваки други дан у години; једина разлика је у томе што је овај дан нерадан, те дајем већи значај предању од обавеза“; „11. новембар је државни празник, стога не раде све јавне институције“; „11. новембра посетим гробове предака“; „на тај дан узимам стари сандук који је остао од предака и са поносом се сећам на ове догађаје“. Петоро студената је написало да не раде ништа. Двоје је написало „ништа посебно“. Петоро је одговорило да не иду на факултет. У 18 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еинолозије и антропологије* (11) написали су: „овог дана се трудим да одам почаст борцима Првог светског рата“; „гледам програм и читам дела посвећена времену страдања како наше тако и стране војске“; „као и сваки други дан, покушавам да пратим све убрзанији темпо живота“; „радим све као и иначе“; „бавим се свакодневним активностима“; „не идем на факултет“ (2); „ослобађамо се једног радног дана“; „не одлазимо у школу и на факултет, али све остало је уобичајено“; „радим све шта морам“; „ништа, дан као и други“. У пет упитника није било одговора.

Студенти *психологије* су одговорили: „све што и иначе радим; прочитам неке информације везане за Први светски рат“; „доста тога радим, велики број ствари не радим, али не постоји критеријум за ово“; „радила сам – радим у организацији која слави неке од националних празника [не читак крај одговора]“; „не иде се на факултет, упознавање

са темом преко ТВ-а“; „користим слободно време за спремање испита“; „11. новембра се не ради, користи се слободно време“; „конкретно овај 11. новембар 2018. провела сам у родном месту са породицом уз разне документарце о овој теми“; „проводим време са породицом“ (2); „не идемо на факултете, школе или на посао, али учимо за колоквијуме као да није празник“; „радим све уобичајено“; „учим за испите“; „дан ми је прошао сасвим уобичајено“; „радим све као и иначе“; „дан је исти попут сваког нерадног дана“; „ништа конкретно ми не пада на памет, тј. ништа што се разликује од других дана“; „не знам“; „ништа“. У два упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *љегаѝѝје* на дан празника „не иду на факултет“ (7); „учим, спремам колоквијум“ (5); „тада не раде државне институције“ (6). Деветоро студената је одговорило: „радим све уобичајене активности“; „ништа, проводим време са својом породицом“; „не идемо у школу, на факултет, на посао, али нормално обављамо све остале послове и обавезе“; „исто што и сваки дан“; „нема велике разлике од осталих дана“; „не обележавам овај празник, бавим се истим активностима као и било ког другог дана“; „исто што и сваки други дан“; „све што и иначе“; „понашам се као и обично“. У седам упитника су написали; „не ради се“; „не радимо кућне послове и не идемо у школе и на факултете“; „не радимо кућне послове“; „пошто је то државни празник, сматра се да не треба радити никакве послове, сви гледају тај дан као одмор, ни по кући се не треба ништа радити“; „не радим ништа посебно, али га ценим и причам са родитељима о томе, читам шта се дешавало на тај дан“; „ништа“ (2). У 18 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *андраѝѝје* (13) тог дана не иду на факултет; а кажу и да „не раде школе, институције“. Написали су (13): „радим све што и иначе; нерадни је дан, једино што не идем на факултет“; „нерадан је дан“; „дан одмора, нерадан дан“; „не идем на предавања; користим овај дан као и било који други слободан дан“; „идемо на неки ручак, одмарамо, нерадан дан“; „не идем у школу, тј. на факултет од ове године; осим тога све регуларно, јер сам овај дан увек доживљавала

као нерадан дан“; „проводим тај дан као и сваки други нерадан дан“; „као и сваки други дан сем одласка у школу/факултет“; „слободан радни дан и факултетски дан; повезује се са викендом ако тако падне“; „не идем на факултет зато што је нерадан дан, али све остале активности обављам као и данима када није празник“; „што се тиче самог празника, испратила сам обележавање преко телевизијских преноса; иначе, провела сам дан као и сваки други“; „немам никакве посебне радње које спроводим или не спроводим тог дана; заиста се понашам као и сваког другог дана“; „све што и обично радим“. У једном упитнику није било одговора.

- *Наведиће празнике који се прослављају у Србији данас (уведени Законом о државним празницима).*

Ниједан студент *историје* није навео све празнике који су се прослављали у Србији 2018. године. Један студент је навео један празник – Сретење.

У *јет* *уишника* студенти су навели *по два* празника: „Сретење 15. фебруара, Дан војске 23. априла (подизање Другог српског устанка у Такову, јер је на тај дан падао празник Цвети)“; „Дан победе у Првом светском рату, Дан подизања Првог српског устанка“; „Дан школства (27. 1), Дан уставности (14, 12. 2)“; „11. новембар, 15. фебруар“; „поред верских празника, слави се Дан државности (дан када је 1804. године подигнут Први српски устанак на збору у Орашцу и дан када је 1835. године донесен Сретењски устав“.

Осморо студената је навело *по три* празника: „Сретење, Дан примирја, Први мај“; „28. јун (Видовдан), 11. новембар (примирје), 15. фебруар (државност)“; „Дан примирја, Дан победе, обележавање првог устава (Сретењског устава) – Дан државности“; „дан кад је донесен Сретењски устав, 1, 2, мај – дан нерада, празник Светог Саве“; „дан Првог српског устанка, дан Другог српског устанка, Дан примирја у Првом светском рату“; „28. јун – Видовдан, 15. фебруар – Дан државности, 1. мај – Дан рада“; „Дан државности, Дан примирја у Првом светском рату, холокауст“; „Дан сећања на жртве холокауста, Дан примирја, Први мај – Дан рада“.

Четири студијена је навело *по четири* празника: „Дан примирја, Дан независности, победа у Другом светском рату, Ускрс“; „11. XI – Дан примирја у Првом светском рату, 27. I – школска слава (Свети Сава), 20. X – Дан ослобођења Београда у Другом светском рату, 15. II – Сретење (дан прославе Првог српског устанка 1804, дан прославе првог српског устава 1835. (Сретењски устав))“; „Дан државности, Дан победе у Другом светском рату, Дан жена, Празник рада“; „15. фебруар – Дан државности, 28. јун – Видовдан, 11. новембар – Дан примирја у Првом светском рату, Први мај – Дан рада“.

Осмо студијена је навело *по пет* празника: „Први мај, подизање Првог српског устанка на Сретење, Помен на жртве холокауста, Видовдан, 9. мај“; „Божић, Дан државности, Дан рада, Дан примирја, Ускрс“; „Сретење (15, 16. фебруар), 11. 11, 1. мај, Божић, Васкрс“; „Божић, Васкрс, Дан примирја у Првом светском рату, Дан државности (Сретење Господње), Дан рада (Први мај)“; „11. новембар, 9. мај, 14/15. фебруар, 28. јуни, верски празници“; „Нова година, Божић, Сретење, Васкрс, 11. новембар“; „Сретење, Видовдан, Дан примирја, (јулијански) Божић, (јулијански) Васкрс“; „15. 2. – Дан државности, 1. 5. – Дан рада, Ускрс, 7. 1. – Божић, 8. 3. – Дан жена“.

Четири студијена је навело *по шест* празника: „Сретење, Дан примирја, Дан победе у Другом светском рату, Божић, Васкрс, Нова година“; „1. јануар (Нова година), Божић, Дан Светог Саве, Сретење, Први мај, 11. новембар“; „Сретење Господње, Божић, Васкрс, Бадњи дан, Први мај, Видовдан“; „Дан државности Републике Србије, Празник рада, Божић, Ускрс, крај Другог светског рата, Дан примирја у Првом светском рату“.

Један студијен је навео *седам* празника: „Сретење, Божић, Васкрс, Први мај, Нова година, 11. новембар, Видовдан“.

Један студијен је написао: „школска слава Свети Сава 27. 1, Дан уставности (14. 2), Празник рада (1. 5), црквени празници из сваке вере од Божића 7. 1, 25. 12, Васкрс, Дан победе у светском рату 1. 11.“.

Једна сџуденџикиња је навела *девет* љразника: „Први мај, Сретење, Нова година, Божић, 11. новембар, 21. октобар, 28. јун, 9. мај, 19. фебруар“. У 12 упитника није било одговора на ово питање.

Ниједан студент *еџнолоџије* и *анџроџолоџије* није навео све празнике који се данас прослављају у Србији. „Ван религијских, знам само за Дан државности“ – написао је један студент.

Петџоро сџуденаџа је навело *два* љразника: „Сретење, Први мај“; „Сретење као дан доношења Устава, Први мај – Дан рада“; „Празник рада, Дан примирја у Првом светском рату“; „1. мај (Празник рада), 11. новембар (Дан примирја)“; „Сретење, Видовдан“.

Једна сџуденџикиња је навела *џри* љразника: „Ускрс, Божић, Први мај“.

Двоје сџуденаџа је навело *џо шест* љразника: „Дан државности, Свети Сава, 11. новембар, 1. мај, Божић, Ускрс“; „Дан државности, Дан победе над фашизмом, Дан словенске писмености, Божић, Васкрс, Дан примирја у Првом светском рату“.

Један сџуденџ је навео *седам* љразника: „Божић, Нова година, Васкрс, 1. мај, Дан војске, Дан државности, Дан примирја“. Један студент је одговорио: „не знам који се празници прослављају“. У пет упитника није било одговора.

Ниједан студент *џсихолоџије* није навео све празнике који се прослављају у Србији. *Шестџоро сџуденаџа* је навело *један* љразник – Први мај. *Шестџоро сџуденаџа* је навело *џо два* љразника: Први мај и Дан државности – Сретење (4). Двоје студената је написало: „Сретење у фебруару, у мају крај Другог светског рата“; „Сретење и Дан жена“.

Петџоро сџуденаџа је навело *џо џри* љразника: „Дан примирја, Дан рада (1. мај), Нова година“; „Дан државности, Дан рада, Дан победе над фашизмом“ (2); „Дан државности, Дан примирја у Првом светском рату, Божић“; „Дан државности, Дан рада, православни верски празници“.

Две сџуденџикиње су навеле *џо џеџ* љразника: „Нова година (1. и 2. јануар), Божић, у фебруару је такође један пра-

зник, 1. мај – Празник рада, Ускрс“; „Видовдан, Божић, Ускрс, Дан примирја, Први мај“. У једном упитнику није било одговора на ово питање.

Ниједан студент *йедајоїје* није навео све празнике који се прослављају у Србији. *Седморо сїуденаїа* је навело *један йразник*: Дан државности (5), Први мај (2).

Деветоро сїуденаїа је навело *йо два йразника*: „Дан државности (Сретење), Први мај (Празник рада)“ (7); „Први мај (Дан рада) и верски празници“; „Дан жена, Дан државности“.

Четворо сїуденаїа је навело *йо тїри йразника*: „Сретење, Дан примирја, Први мај“ (2); „Први мај, Божић, Ускрс“; „Празник рада, Дан државности, 11. новембар“.

Две сїуденїкиње су навеле *йо четїри йразника*: „Први мај, Сретење, Божић, Ускрс“ (2).

У *четїри уїїїника* студенти су навели *йо йетї йразника*: „15. фебруар – Сретење, 11. новембар – Дан примирја у Првом светском рату, Први мај, Први јануар, 6. јануар“; „Божић, Ускрс, Празник рада, Сретење, 11. новембар“; „Дан државности, Први мај, Нова година, Ускрс, Божић“; „15. фебруар – Сретење, 11. новембар – Дан примирја у Првом светском рату, Први мај, 1. јануар, 6. јануар“.

Једна сїуденїкиња је навела *шестї йразника*: „Божић, Ускрс, Први мај, Сретење, Нова година, 11. новембар“. У 16 упитника није било одговора.

Ниједан студент *андрајоїје* није навео све празнике који се прослављају у Србији. *Петїоро сїуденаїа* је навело *йо два йразника*: „Сретење, 1. мај“ (3); „Божић, Ускрс“; „Дан државности, Дан примирја“.

Четворо сїуденаїа је навело *йо тїри йразника*: „Ускрс, Божић, Сретење“ (2); „Сретење, Дан државности, Нова година“; „Дан жена, Видовдан, 15. мај“.

Четворо сїуденаїа је навело *йо четїри йразника*: „Сретење (15. и 16. фебруар), Нова година, Божић, Дан државности“; „Дан државности, Ускрс, Божић, Дан примирја у Првом светском рату“; „Дан радника, Дан победе, Божић–

ни празници, Ускршњи празници“; „Божић, Ускрс, Сретење, Видовдан“.

Четворо сѣуденаѣа је навело *ѣо ѣѣѣ ѣразника*: „Божић, Дан духовности, Ускрс, 11. новембар, Дан сећања на жртве холокауста“; „Божић, Ускрс, Први мај, Сретење, 11. новембар“; „божићни празник, ускршњи празник, првомајски празник, Сретење Господње, слава“; „Дан државности, Дан ослобођења Београда, Свети Сава, Празник рада, божићни празници“.

Петоро сѣуденаѣа је навело *ѣо шестѣ ѣразника*: „Нова година, Сретење, Васкрс (Васкршњи понедељак, Васкршњи уторак), Божић, Први мај, Дан примирја у Првом светском рату“; „Нова година, Божић, Ускрс, Дан државности (15. 2), Бадњи дан, Велики петак“; „Нова година, Ускрс, Свети Сава, Дан примирја, Божић, Бадње вече“; „првомајски празник, ускршњи празник, божићни празник, 11. новембар – Дан примирја, Цвети, Сретење Господње“; „Дан државности, Свети Сава, Ослобођење Београда, Божић, Ускрс, Нова година“.

Једна сѣуденѣикиња је навела *седам ѣразника*: „Нова година, Божић, Сретење, Празник рада, Ускрс, Видовдан, Дан примирја“. У четири упитника није било одговора на ово питање.

– *Шѣа вама значи ѣразник (уѣѣѣѣ)?*

Студенти *истѣорије* (33) написали су да је празник „дан када се прославља изузетно битан догађај за земљу; обично је нерадан“; „време које је посвећено породици и одржавању историје и сећања које ме обликује као припадницу српског народа“; „дан којим се неко велико дело прославља“; „подсећа ме на моје претке који су погинули у рату и на то да су се борили за моју слободу“; „значи обележавање нечег значајног што је везано за историју моје земље или народа“; „обележавање датума битних за нашу историју и културни идентитет“; „сећање на страшне жртве нашег народа за слободу“; „дан када обележавамо догађај који је оставио трага на ток друштвене заједнице“; „обележавање важних

датума у историји једног народа, заједничка сећања важна за стварање или одржавање народног духа“; „нерадни дан, али и очување националне свести уопште, поштовање историјских догађаја“; „значи као подсетник на оно што се догодило пре више од сто година и да се не заборави страхаота и страдање недужних људи“; „за мене овај празник значи много, представља симбол националног јединства, колективног сећања на славне претке“; „обележавање јако битног историјског догађаја, спречавање заборављања, просвећивање млађих генерација“; „празник је обележавање и давање важности неком крупном догађају који је утицао на целокупну историју; један празник чини одређени датум у години на који се он слави и подсећање на то шта он представља и чега је универзални симбол“; „ништа; Запад нас мучи и то ће наставити док се не распадне; ово је само подсетник на то“; „политичке игре“; „празник значи када прослављамо са нашом фамилијом“; „уколико је празник верски, који је мени много важнији, то је прослављање у кругу породице онога што се слави; нпр. ако је Божић слаavimo рођење Господа Исуса Христа“; „означава добро расположење, радост и слогу, како у породици, тако и иначе“; „дружење и зближавање са породицом и најмилијима“; „празник је за мене дан када људи остављају своје обавезе и окупљају се у оквиру породице“; „празник = време са драгим људима, обележавање истог... [нечитак део одговора]“; „већина празника је ОК, али што се мене тиче слободан дан“; „зависи каквог је празник карактера, али свакако дан када се треба бар мало посветити ономе што он представља“; „празник је дан који је посвећен некоме или нечему“; „дан када се одмарамо од свакодневног живота“; „зависи, како који“; „дан посвећен сећању на нешто [нечитак део одговора]“; „дан када одмарамо од свакодневне рутине“; „дан када се нешто слави, прославља (празнује); тада се не ради и људи се осећају радосно и весело“; „дан који се проводи у кругу са породицом“; „дан када се не ради“; „зависи како који“; „много“. У 12 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *еѝнолоије* и *антиројолоије* су написали да је за њих лично празник „придавање значаја и прославља-

ње једног догађаја, неговање традиције“; „прослављање и одавање почасту неком значајном догађају или човеку“; „подстицај да не заборавимо од када се боримо, од када се пролива крв нашег народа, да нам да снагу да тежимо ка унапређењу и ојачавању наше земље, да свако да свој допринос“; „празници су нешто што треба да чувамо и прослављамо јер тако чувамо и наш идентитет“; „дан који је радостан, који се разликује од свакодневице, када се не ради, када се обележава неки посебан догађај“; „за мене празник представља посебан дан када је цела породица на окупу“; „интеграцију породице и лепу атмосферу“; „одмор од учествовања у обавезама, али и стресна породична окупљања“; „у институционалном смислу не много; прилика да делимично надокнадим часове изгубљеног сна“; „ништа посебно за мене лично“; „апсолутно ништа“; „не значи ништа“. У четири упитника није било одговора.

Студенти *психологије* су написали да је празник „сећање на неки важан догађај који је допринео данашњем животу уопште, тј. начину на који данас живимо као народ“; „прослављање неког значајног догађаја“; „слављење нечега веома битног, што се десило у прошлости или блиској прошлости, нешто јако битно што треба да се памти“; „то је дан када се сећамо неког догађаја, углавном их волимо јер не морамо на посао, факс“; „представља опомену и сећање, као и то да нас подсећа да неке ствари могу да се понове, али је битно да учинимо све што можемо да би омогућили живот у миру“; „обележавање историјски битних догађаја, подсећање на идеје битне за нацију“; „дан присећања и поштовања одређене теме“; „прилика да се окупим са породицом“; „зависи од празника, слободно време проведено уз породицу на креативан начин“; „зависи од празника: Нова година и Први мај (време за боравак са драгим људима), Божић и Ускрс не баш много јер сам атеиста“; „празник за мене значи краја времена; то је дан када све остало стане и можемо да се посветимо неговању својих вредности“; „славити славу, Ускрс, Божић“; „дан када се не ради (много), када се нешто обележава и када се на нешто сећа“; „дан за одмор и славље“; „немам много информација о њему и зато сматрам да

треба да му се посвети више пажње“. У пет упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *Његајојије* (32) одговорили су да празник: „значи прослављање нечег важног, неког битног догађаја, сећање на тај догађај, какве последице је оставио на људе“; „може представљати облик религиозног обичаја или политичког подухвата; за мене лично, то је прилика да проведем време са породицом и родбином“; „празници за мене представљају време које могу да проведем са драгим људима, да их обрадујем, усрећим; волим празник и једва чекам предстојеће“; „прослављање“; „дан када се сећамо одређеног догађаја, прослављамо неке догађаје, дајемо помен, исказујемо поштовање и понашамо се у складу са празником, традиционално и у духу породичне атмосфере, испуњавајући обичаје и традицију“; „сећање на неки догађај“; „прослављање срећног догађаја“; „за мене празник представља обележавање неког обичаја, традиције“; „поштовање традиције“; „свети дан када се десило нешто битно“; „прослава поводом неког битног догађаја који је значајан за наш народ и нашу културу“; „за мене празник обележава дан када нешто прослављамо, или када одајемо почаст јунацима“; „овај празник означава присећање на жртве рата, као и бројне негативне последице које је рат проузроковао“; „окупљање и сећање на некадашње важне догађаје“; „присећање на жртве Великог рата“; „дан када се присећамо значајне улоге српске војске у Првом светском рату“; „сећање на неки битан догађај“; „сећање на историју и традицију“; „диван дан који проводимо у кругу породице, пријатеља и драгих људи; одмарамо од факултета, али у нашем случају спремање колоквијума“; „за мене празник представља радост, породица на тај дан увек је на окупу“; „верски празници су ми начин да квалитетно проведем време са породицом, а државне празнике не прослављам и да нису уведени слободни дани, не бих знала ни да их је било“; „верски за окупљање породице, а остале гледам као слободан дан“; „значи да не идем у школу, факултет, значи да сам на окупу са својом породицом“; „одмор, нерадни дан; проводим га са породицом“; „дан за одмор, који проводим у кругу своје породице“; „дан

када не морам да идем на факултет и могу да се одморим и можда мало учим“; „слободан дан“; „нерадни дан“; „ништа посебно, не прослављам већину празника“; „нисам упозната толико, тако да не знам, али поштујем учеснике Првог светског рата“; „не обележавам овај празник“; „ништа“. У 20 упитника није било одговора на ово питање.

Студенти *андрајоџије* су написали: „празник је дан за одмор, уживање, за дружење са породицом и пријатељима, за сећање на нека прошла времена и стварање успомена за нека будућа“; „обележавање значајног догађаја у историји који се одвио на тај дан, уколико говоримо о празницима попут 11. новембра; религијски имају другачије значење“; „дан који је другачији од других (или се не ради) или су медији посвећенији тим темама, а у друштву се прича о томе; више интима са блиским особама“; „обележавање значајног историјског тренутка, који је направио велики утицај“; „никада до сада нисам имала прилику да се прецизније и детаљније бавим питањем празника; могу само рећи да се у мојој породици славе божићни и ускршњи празници, те за мене празници представљају периоде окупљања породице (заједништва)“; „значи један дан који бисмо требали да поштујмо, слаavimo и одржавамо даље у склопу државе и наше културе“; „да тај дан треба да се поштује, да не радимо, да уживамо у празнику, јер празници нису сваки дан“; „обележавање неког важног догађаја или прослављање неког свеца који је допринео српском народу“; „представља важан датум неког догађаја, одржава традицију, повезан је с вером или државом, па нас тако (обележавањем одређеног празника) чини носиоцима и одржаваоцима културе и сл.“; „дан када се обележава неки битан догађај“; „обележавање догађаја, успеха, револуције“; „подсетник на прошлост“; „обележје слободе и мира, као и упозорење на то шта радим у будућности“; „дани у години када се, према закону, прославља одређени допринос држави, верска обележја“; „нисам неко ко сувише вреднује празнике у било којем смислу, али их начелно поштујем, али као да су изван мене, као да се мене не тичу; Божић и Ускрс волим због блискости коју (макар и можда наметнуто) празници поспешују“; „провођење слободног времена у

кругу породице“; „одмор, у оквиру породице и ближњих“; „обележавање тог дана са породицом и нама блиским људима уз обедовање, дискусију“; „за мене празник значи одмор и квалитетно време са породицом“; „ништа битно, нерадни дан и углавном нека домаћа храна, породична окупљања, што не мора да значи добре ствари; не занимају ме празници и нервира ме читава драма која их прати“; „до сада је значао дан у ком се радње затварају, школе не раде; није ми до сад пренет неки празнични дух и осећај значајности; пре свега је то одговорност старијих генерација који нису успеле да нам пренесу било шта више; таква је атмосфера у целом друштву“; „ништа посебно, обележавање нечега“; „ништа осим формалности и одржавања традиције“. У четири упитника није било одговора на ово питање.

Закључне најомене о рецејцији Дана примирја 2018. године

Од 160 студената Филозофског факултета у Београду који су 2018. године учествовали у истраживању о Дану примирја, 14 студената са свих студијских група одговорило је да се Дан примирја прославља у Србији од 2012. године. На свим студијском групама студенти највише наводе 1918. и 1919. годину, као и неколико година после 2000.

У години великог јубилеја, студенти на свим студијским групама наводе Париз као град у коме је одржана централна прослава, као и престонице земаља победница у Првом светском рату. Студенти су такође наводили Београд и градове у Србији у којима је обележен Дан примирја. Било је студената који нису одговорили на ово питање.

У одговорима на питање – *Шта смо прослављањем овог празника показали свету?* – студенти историје позитивно вреднују војничка постигнућа и храброст предака „који су свој живот положили за слободу и част отаџбине“ и велику улогу Србије у Првом светском рату. Инсистира се, према њиховом мишљењу, на „миру међу људима и народима и тежи се изградњи новог, модерног друштва“. У неколико одговора критички се пише о прослави у Паризу – „осрамотили смо се! апсолутно ништа, да смо ту да нас велике силе

користе за своје игре“. Указује се на велики број страдалих у рату и негативно се процењују политичке прилике током 20. века, као и актуелни председник Србије.

И студенти *еџнолоџије* и *анџроџолоџије* сматрају да смо празновањем Дана примирја показали свету *да џошџујемо своју историју, национални идентџиџети и да смо одали џошџу џалим борцима у раџу*. Они такође износе негативне ставове о главној прослави у Паризу када је, како су написали, „свет показао нама како цени солунске хероје на недавном обележавању у Паризу. Показали смо своју пресудну улогу у том рату. Заузврат, Србија је понижена на главној церемонији у Паризу; не видим да смо ишта показали.“

Студенти *џсихолоџије* сматрају да смо прослављањем овог празника показали свету „наше учешће у Првом светском рату и да смо одали почаст жртвама из Првог светског рата“, „да сећањем на тај догађај упозоравамо будуће генерације о страхотама рата“. У неколико одговора помиње се *мир* као нешто *неџроценљиво* и *да њему џтреба да џежимо, и џо* у сваком смислу. Један студент психологије је написао да „нисмо показали апсолутно ништа, штавише у Паризу смо се обрукали“.

У одговорима студената *џегаџоџије* најчешће се помиње *сарадња с државама-савезницама, џријатџелџтво с Грчком*; да смо *џодсетџили светџ на улоџу Србије у Првом светском раџу* и *да нисмо заборавили жрџве; да се раџа морамо сећаџи* и *да се не би џоновио*. Наводи се: *сећање и џошџовање џтрадиџије*, „да се поносимо нашим херојима из Првог светског рата“; „да се покаже свету да треба да влада мир и да рата не буде“.

О догађају у Паризу студенти *џегаџоџије* су написали: „подсетили смо на нашу улогу, и, најалост, остали понижени у Паризу. Ништа. Ми смо мала земља, немамо велики утицај иначе, ништа посебно.“

Студенти *андраџоџије* истичу важност овог дана: „да ценимо историју, да нисмо заборавили на наше претке који су дали своје животе; прослављање овог празника је и величање националног идентитета“; „да ценимо и уважавамо мир уопште и да се залажемо за мир и толеранџију“. Било је

студената који нису одговорили на ово питање (11), као и оних који су написали да о овом празнику *не знају ништа*.

На питање – *Шта смо прослављањем овог празника показали унутар Србије?* – студенти историје су написали: „да и даље памтимо наше претке који су у том рату погинули и који су се тада борили“; „да не заборављамо жртве, тугу и жалост за великим бројем изгубљених живота“; „захвалност храбрим прецима“; „показали смо национално јединство сећањем на све жртве овог рата“. У 11 упитника студенти нису одговорили на ово питање. Неки студенти процењују да *људи не знају дајте као што је овај, а камоли од кад је Први светски рат био*. „Не сећам се неког претераног помена игде у Србији, али је битно да је нерадни дан“ – написао је један студент.

Студенти етнологије и антропологије су написали да се празновањем Дана примирја унутар Србије „показује да никада нећемо заборавити оне који су дали свој живот да би нам обезбедили будућност“. Студенти наводе *важност сећања на храбре људе који су ишли за нас, као и национални идентитет; да волимо мир*. У неколико одговора студенти су написали: „апсолутно ништа“; „ништа, кукавица смо“; „да смо лењи и да постоји, ето, неки 11. новембар и да о њему знамо мало“; „слабост државе, као и слаб статус председника Републике Србије у међународној заједници“.

Уједначени су ставови студената психологије, педагогије и антропологије. Студенти психологије сматрају да се прослављањем овог празника унутар Србије показује „да смо тада као народ показали своју величанственост, снагу и уједињеност и упорност да повратимо и одбранимо нашу постојбину, показано нам је шта је слога способна да уради и да би требало да радимо на њој данас“, те да би требало „да подсетимо младе на историју, вероватно са циљем да се никада не би заборавила, како се не би поновила“. Било је студената који нису имали позитивно мишљење или нису одговорили на питање (3).

Иако 25 од 52 анкетираних студената педагогије није одговорило на ово питање, у одговорима је истакнуто да је важно „да се сетимо наших јунака, оних који су се за нас

тога сетим па изађем на улицу и видим где смо, жао ми буде тих људи.“ Десеторо студената психологије је одговорило у истом тону: „ништа“; „не знам“; „не много тога“; или на овом месту у упитнику нису одговорили.

Студенти *йегајојије* 11. новембар виде као „поштовање народа“; „сећање на рат и све ружно што он доноси, сећање и понос на све оне наше претке који су живот изгубили у том рату“. У истом тону наглашавају се *храбросић, йобедга, мир, саосећање са жрџивама рајџа*, као и „окончање суровог непријатељства, страдања и сатирања људске врсте на најгори начин“. У 11 одговора студенти су написали: „ништа посебно“; „не обележавам овај празник, али сам поносна на српски народ који се борио на фронтovima тада“; „искрено, ништа“; „слободан дан који сам искористила за учење, одмор од свакодневних обавеза, не придајем му посебан значај“; „слободан дан“ (2); „ништа посебно“ (5). Више од половине анкетираних студената *йегајојије* (27) није одговорило на ово питање.

Студенти *андрајојије* су одговорили да је Дан примирја: „значајан за мој народ, а самим тим и за мене“; „значајан [...] за неговање националног идентитета, културе, значи победу слободу и радост, као и понос на моје претке који су животе давали за мир“.

Студенти су одговорили да им је драго да постоји празник који обележава примирје, али да им ништа не значи. Неки се, написали су, не би сетили тог датума да медији нису извештавали о празнику. У једном одговору, празник се доводи у везу с приказивањем моћи којом величамо прошлост државе, „а не образују нас да реално сагледамо све што се дешавало и што се и даље дешава. Бележимо овакве празнике да би се бар на кратко осећали битнима у европском свету.“ У седам одговора студенти су написали да им празник *не значи нишића и да немају никакав однос йрема њему*.

Студенти Филозофског факултета *су се информисали о овом йразнику преко: йтелевизијских сџаница и из новина* (81), као и с друштвених мрежа. У одговорима се на свим студијским групама наводи да су информације и знања о празнику добијали у породици, од професора, из уџбеника

историје у основној и средњој школи, из историјских књига које су пригодно штампане у години великог јубилеја, као и од колега с факултета. Било је одговора да о овом празнику нису били обавештени.

Међу анкетираним студентима Филозофског факултета на пет студијских група, 75 није чуло или није знало *шита* је *Наталијина рамонда*. Међу њима је 29 студената педагогије.

Студенти *историје* препознају Наталијину рамонду као цвет који симболизује страдање српског народа у Првом светском рату. Виде га и као симбол препорода народа – цвет феникс. Знају да је добио име по краљици Наталији Обреновић. У одговорима се наводи да је то цвет који се носи на реверу као симбол Срба у Првом светском рату: „код нас се носи са лентом Албанске споменице, као обележје мира, слободе и ‘васкрса’ наше државе после победе и пробоја Солунског фронта“.

Студенти *еџнолоџије* и *антироџологије* су написали да је Наталијина рамонда *симбол којим се одаје њочасџ свим сџтрадалим Србима у Првом свеџском раџу*. Изглед цвета феникса *њовезују са сџтрадањима и њобедом Срба у Првом свеџском раџу*. Било је студената који су чули, али нису знали значење, као и оних који нису запамтили и нису знали шта је Наталијина рамонда.

Студенти *џсихологије* написали су да је Наталијина рамонда *цветџ који симболизује Први свеџски раџ и жрџве срџскоџ народа, цветџ-феникс који симболизује џримирје у Првом свеџском раџу*. Било је студената који нису чули и нису знали шта значи Наталијина рамонда.

У одговорима студената *џедаџџије* Наталијина рамонда се доводи у везу са симболом примирја у Првом светском рату као *цветџ феникс – срџски симбол Првоџ свеџскоџ раџа*. Троје студената је написало да је то *орден, цветџ, орден који се додељује*. Одговор *не, нисам* био је у 16 упитника. У 13 упитника студенти педагогије нису одговорили на ово питање.

Студенти *андраџџије* су написали да је Наталијина рамонда *симбол џримирја. Сасџџи се од уџроженоџ цветџа-феникса и џраке које су Албанске сџоменице; симбол је сећања*

на жртве Првој светској рати. Тај симбол, писало је у три одговора, носио је тренер Ливерпула на утакмици коју је играо у Србији. У 14 упитника студенти су написали: не, нисам чула и нису попунили упитник на овом месту.

На пет студијских група су уједначени одговори на питање – Да сће у ирилици да учесћујете у сиварању ироирама, како бисте обележили овај иразник? Студенти су написали да би на Дан примирја одали почаст погинулима, организовали комеморативне, едукативне и мировне активности.

Поред наведених активности, студенти историје би организовали и војну параду (5). У једном одговору се критикује понашање савезника у Првом светском рату и током бомбардовања 1999. године.

И студенти етнологије и антропологије организовали би, осим војне параде, културни програм у форми документарног филма, представе, као и рекламе о значају празника. Студент андрагогије је написао: „организовао бих параде на трговима у градовима, уз учешће војске, полиције и културних друштава“.

У 68 упитника је било неодлучности у погледу личног учешћа и организације програма, као и један број непопуњених упитника.

На питање – Шта (не) радиће 11. новембра? – студенти на пет студијских група одговорили су да не иду на факултет, нема предавања, уче, одмарају се, читају дела посвећена времену страдања наше и стране војске, раде све нормално и да га проводе као и сваки други дан. Учимо за колоквијум, ишиће, написали су студенти. Нема велике разлике од осталих дана.

Студент историје је написао да је „учествовао у два минута тишине које је организовала једна компјутерска игра која се бави Првим светским ратом“. У 54 упитника није било одговора на ово питање.

Нико од анкетираних студената Филозофског факултета није навео све празнике који су се прослављали у Србији 2018. године (уведени Законом о државним иразницима). То се посебно односи на празнике који се прослављају радно.

Студенти на свим студијским групама, поред Дана примирја, наводе Дан државности – Сретење, те Божић и Ускрс. Нова година, Први мај и Свети Сава су такође празници који се наводе у одговорима студената Филозофског факултета. У неким одговорима студенти не наводе Дан примирја, иако о њему пишу. У неколико одговора студенти су навели Дан жена – 8. март.

Студенти *историје* наводе да је *празник дан када се прославља изузетно бићан догађај за земљу, обележавање дајума бићиних за нашу историју и културни идентитет*. „Празник је време“, написала је једна студенткиња, „које је посвећено породици и одржавању историје и сећања које ме обликује као припадницу српског народа.“

Студенти историје истичу важност верских празника и прославе у кругу породице. Празник представља „дружење и зближавање са породицом и најмилијима“, *као и одмор од свакодневне рутине*.

И студенти *еџнолоџије* и *анџролоџије* повезују празник с обележавањем значајног догађаја. „Празници су нешто што треба да чувамо и прослављамо јер тако чувамо и наш идентитет.“ Истичу да је празник посебан дан када је цела породица на окупу. Празник је, сматра једна студенткиња, одмор од учествовања у обавезама, али и стресно породично окупљање. Било је и одговора да је празник „прилика да се делимично надокнаде часови изгубљеног сна“.

Студенти *психологије* доводе празник у везу са слављењем „нечега веома битног, што се десило у прошлости или блиској прошлости, нешто јако битно што треба да се памти“. „Празник је прилика за окупљање породице, слободно време проведено уз породицу на креативан начин.“ „Зависи од празника“, написала је једна студенткиња, „Нова година и Први мај (време за боравак са драгим људима), Божић и Ускрс не баш много јер сам атеиста.“ У другом одговору пак, *једна студенткиња везује празник за славу, Ускрс, Божић*.

Студенти *педагоџије* доводе празник у везу с одређеним догађајем „када исказујемо поштовање и понашамо се у складу са празником, традиционално и у духу породичне атмосфере, испуњавајући обичаје и традицију“.

Празник је, написали су студенти *йедајојије*, прослављање срећног догађаја, *диван дан који йрководимо у крују йородице, йријайеља и драјих људи*. Једна студенткиња је написала да су *јој верски йразници начин да квалийејно йроведе време са йородицом, а да државне йразнике не йрславља*. Додаје, „да нису уведени слободни дани, не бих знала ни да их је било“. По мишљењу студената педагогије, празник је и *дан за одмор, слободан дан, нерадни дан*.

Празник је, написали су студенти *андрајојије*, *дан за одмор, уживање, за дружење с йородицом и йријайељима*, „за сећање на нека прошла времена и стварање успомена за нека будућа“. У одговорима се наводе празничне активности, „обележавање неког догађаја или неког свеца који је допринео српском народу“, те да је празник повезан *са вером или државом*.

Празник је, по мишљењу студената андрагогије, провођење слободног времена у кругу породице. Једна студенткиња је написала: „нисам неко ко сувише вреднује празнике у било којем смислу, али их начелно поштујем, али као да су изван мене, као да се мене не тичу. Божић и Ускрс волим због блискости коју (макар и можда наметнуто) празници поспешују.“

„Ништа битно, нерадни дан и углавном нека домаћа храна, породична окупљања, што не мора да значи добре ствари; није ми до сад пренет неки празнични дух и осећај значајности“; „пре свега, то је одговорност старијих генерација који нису успеле да нам пренесу било шта више, таква је атмосфера у целом друштву“ – написано је у одговорима студената андрагогије.

У свакој испитиваној студијској групи могао се наћи један и више одговора да је празник *дан као и сваки друји, нишија йосебно*, као и да студенти немају мишљење о њему. У 43 упитника није било одговора на ово питање.

ДАН ПРИМИРЈА У АНТРОПОЛОШКОМ ОГЛЕДАЛУ

1. Наталијина Рамонда као посредник у јавној култури сећања

1.1. Јавни дискурс

Електронски медији, по мишљењу Арџуна Ападураја (2011, 15), „свим врстама друштва и свим врстама особа омогућују експерименте самообликовања [...]. Због мноштва форми у којима се појављују [...] и због брзине с којом се крећу кроз рутину свакодневног живота, електронски медији из дана у дан пружају средства за грађење сопствене слике.“ У овој занимљивој књизи садржана је *теорија ирекида* која, како Ападурај истиче,

„схвата медије као своја два главна и узајамно повезана дистинктивна елемента и истражује њихово здружено деловање на рад имагинације као конститутивну особину модерне субјективности. Први корак у тој аргументацији је да се покаже како електронски медији пресудно мењају шире поље масовних медија, као и других традиционалних преносилаца информација“ (Ападурај 2011, 14).

Медији утичу на обликовање политичког и културног памћења. Алаида Асман (2011, 67) пореди:

„Док политичко памћење постиже стабилност захваљујући радикалном садржинском сужавању, високом симболичком интензитету, колективним ритуалима и нормативној обавезности, дотле се културно памћење не може одвојити од свог разноликог израза у текстовима, сликама и тродимензионалним артефактима. И једно и друго се ослањају на *симболичке медије* – било у формама које обезбеђују

трајање' посредством техника похрањивања какве су писмо и слика, било у 'формама које обезбеђују понављање' посредством перформативних медија какви су ритуали, типични облици обнављања, учешћа и усвајања. Облици усвајања су у случајевима политичког памћења пре свега колективни, док је усвајање у оквиру културног памћења индивидуални чин" (А. Asman 2011, 67).

На питања *Како се од индивидуалног памћења прелази на колективно?* и *Како се сличне национално памћење?*, Алаида Асман одговара – *учешћем у ритуалима. Ритуали учешћа одиравају се у посебно време на посебним местима* (А. Asman 2011, 269).

У анализи новог државног празника – Дана примирја – укључила сам како производњу колективних сећања и посредника културног памћења од стране државе и медија, тако и индивидуалне ставове студената Филозофског факултета током петогодишњег истраживања Дана примирја у Србији.

Празник Дан примирја у Србији добио је 2012. године своје обележје – Наталијину рамонду. Иницијативу и идеју о конструисању овог меморијалног симбола имали су политичар из Српске напредне странке и дипломата, који су у то време били саветници у кабинету тадашњег председника Србије Томислава Николића.

У медијима се Наталијина рамонда помиње као *амблем, значка, а најчешће као симбол, који комуникацијски колектив (јавност) перципира као сложени симбол.*

Током овог истраживања показало се да је 2012. године препорука Владе Србије била да Наталијину рамонду носе функционери, телевизијски водитељи и друге јавне личности и грађани, а да ће је од наредне, 2013. године, „волонтери масовно делити на улицама и у школама“. Наталијина рамонда, међутим, није касније виђена изван овог круга промотера новог симбола.

У истраживању рецепције Наталијине рамонде међу студентима Филозофског факултета, Наталијина рамонда је у

неколико одговора перципирана као *орден*.¹⁸⁶ *С грује сїрране, Боїољуб Карић је у својој Фејсбук објави найисао да му је амбасадор Србије у Француској доделио цвей Найталије Рамонде.*

У текстовима и коментарима у електронским издањима сазнајемо да се у години јубилеја (2018) обележје Дана примирја могло купити или добити на само неколико продајних и промотивних места у Београду и у још два града у Србији.

То ће свакако бити тема будућих истраживања, у којима ће се тражити одговори на питања да ли је *Найталијина рамонда* затворено меморијално обележје државе или ће тада, поред већ препознатљиве симболике, Наталијина рамонда имати и дефинисану комерцијалну промоцију и продају.

Нове традиције своју легитимност стичу кроз понављања, кроз скуп препознатљивих симбола и порука (Ђорђевић 1997, 126). Као новоконструисани симбол Дана примирја у Првом светском рату, Наталијина рамонда је препознатљива као *посредник у јавној култури сећања*.

1.2. Рецепција Найталијине рамонде у сїуденїском узорку

Паралелно с медијским истраживањима, у петогодишњем периоду пратила сам рецепцију Наталијине рамонде на репрезентативном узорку студената прве године Филозофског факултета у Београду.

2012.

Иако је велики проценат анкетираних студената Филозофског факултета који су путем медија били обавештени о

186 У тексту Драгана Вујичића „Српско ордење на цени у свету“, *Вечерње новости*, 23. 2. 2020, 10, објављена је фотографија Наталијине рамонде уз пратећи текст: „Рамонда. Тек од 2012. српска медаља победе“. Аутор овог текста је пренео запажања Јована Мара, фалеристе и колекционара, о нашим одликовањима кроз историју, те помену да су „Србија, Русија и Црна Гора једине земље које на крају Првог светског рата нису исковале своје медаље победника [...]“. Набрајајући земље победнице у рату које су исковале победничке медаље својим војницима, у слободној интерпретацији запажа: „док је Србија Наталијину рамонду добила тек 2012.“

Дану примирја 2012. године,¹⁸⁷ само је 22 одговора на питање – *Да ли сīе чули и шїа значи Наталијина рамонда? У одговорима се Наталијина рамонда доводи у везу са симболом йримирја, симболом Дана йримирја, као и симболом йобеге у Првом свейском райу. У неким одговорима, особености цвеїа-феникса доводе се у везу с васкрсом Србије йосле Првої свейскої райа. Неколико студената је написало да су чули за Наталијину рамонду, али да им је значење непознато.*

2015.

Више од половине анкетираних студената на пет студијских група Филозофског факултета (77), а међу њима ниједан студент *ейнолоїје и анйройолоїје*, није 2015. године одговорило на питање – *Да ли сīе чули и шїа значи Наталијина рамонда? У одговорима се наводи да је то: цвеї (феникс), симбол Србије и срїских жрїава у Првом свейском райу. Тај симбол-моїив доводили су у везу са сїрадањем и обнављањем. У три одговора, студенти историје (2) и психологије (1) написали су да је Наталијина рамонда „орден“, „орден који се враћа у употребу“; „обележје које симболизује примирје (споменица)“.*

2016.

Међу анкетираним студентима Филозофског факултета, 131 студент није знао и није чуо *шїа је и шїа значи Наталијина рамонда*. Међу њима ниједан студент *андраїоїје*.

Студенти *исїорије* препознају Наталијину рамонду као цвет који симболизује Дан примирја и Србију у Првом светском рату; симбол мира и васкрса Србије. Указују на *издржљивосї* овог *цвеїа* и способност да *оїей* *оживи*.

Највећи број анкетираних студената *ейнолоїје и анйройолоїје* није чуо и није знао шта значи Наталијина ра-

187 Одговори на ово питање доступни су у тексту: Сенка Ковач, „Оквир за истраживање новог државног празника 11. новембра – Дана примирја у Првом светском рату“, *Еїнолошко-анйройолошке свеске* 21 (н.с.) 2013: 11–34. Доступно на: <http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/702f03a0fbc447eab1b8f19f2e0ae5ad.pdf>.

монда. Две студенткиње су написале да је то: „плав цвет који цвета само на истоку Србије и на врху планине Кајмакчалан“; „цвет који симболизује патњу и борбу“.

Највећи број анкетираних студената *психологије* (23) такође је написао да не зна и није чуо шта је Наталијина рамонда. У њиховим одговорима, Наталијина рамонда је симбол Дана примирја, обележје тог изразника, цвети који је добио име по краљици Наталији. Исказана је и неодлучност поводом изгледа и значења Наталијине рамонде.

И већи број анкетираних студената *педагогије* (28) није упознат са значењем Наталијине рамонде. У одговорима се наводи да је то амблем изразника, симбол примирја, као и цвети који се савља на одећу.

Нико од анкетираних студената *андрогије* (27) није чуо и није знао шта значи Наталијина рамонда.

2017.

Од 160 анкетираних студената Филозофског факултета 2017. године, 46 није знало и није чуло шта је Наталијина рамонда. Међу њима је 30 студената историје.

Студенти историје препознају Наталијину рамонду као цвети који симболизује примирје. Један студент је написао да је то „српска комеморативна значка која се састоји од траке Албанске споменице и истоименог цвета кајмакчаланске ендемске врсте“. Занимљив је одговор једног студента историје, који каже: „Волио бих имати један амблем, али осим на РТС ријетко где се добија.“

Највећи број анкетираних студената *етинологије* и *антропологије* доводи у везу симболику Наталијине рамонде – цвети феникса, са симболом примирја и симболом животиња после великих губитака у рату.

Студенти *психологије* су написали да је Наталијина рамонда симбол примирја у Првом светском рату, цвети којим Србија обележава Дан примирја и цвети ‘феникс’ који је симбол српске војске и државе у Првом светском рату. Једна студенткиња је написала да је то врста ордена из Првог светског рата. Три студенткиње су одговориле да су чуле за Ната-

лијину рамонду као ѝиѝање на ѝесѝу оѝиѝе информисано-сѝи на пријемном испиту на Филозофском факултету.

Једна студенткиња ѝедаѝоѝје је такође довела у везу Наталијину рамонду с питањем на тесту опште информисаности. У осталим одговорима, студенти су написали да је она симбол ѝримирја у Првом свейском раѝу; цвеѝи феникс – симбол мира. У два одговора је написано да је то цвеѝи – симбол ѝримирја, којим су даривани војници у Првом свейском раѝу.

Студенти андраѝоѝје су написали да је Наталијина рамонда симбол завршеѝка Првоѝ свейскоѝ раѝа и симбол ѝримирја. Било је студената који нису знали значење или су први пут чули за Наталијину рамонду на тесту опште информисаности на пријемном испиту.

Наталијина рамонда као ѝиѝање на ѝесѝу оѝиѝе информисаносѝи 2017. ѝодине

Доцент др Оливер Тошковић урадио је за потребе овог истраживања анализу одговора на питање – *Шѝа је Наталијина рамонда?* – на тесту опште информисаности на пријемном испиту студената ѝсихолоѝије, ѝедаѝоѝје и андраѝоѝје 2017. године.¹⁸⁸

Тошковић наводи да је на питање – *Шѝа је Наталијина рамонда?* – тачно одговорило 33,47% кандидата, а најбољи дистрактор (нетачан одговор који је заокружило највише кандидата – 31,18%) био је „шарени вез на доњем рубу дамске хаљине у 19 веку“.

Затим, 19,39% кандидата је одговорило да је Наталијина рамонда „симбол вечитог непријатеља“; 7,98% је заокружило одговор да је то „прслук који млада носи прве брачне ноћѝ“, а 6,65% да је „песма групе Рамонс“.

По одељењима, највише тачних одговора било је на Одељењу за психологију, следе педагогија и андрагогија.¹⁸⁹

188 Студенти исѝорије, као и студенти еѝнолоѝије и анѝроѝолоѝије нису полагали исти тест опште информисаности.

189 Детаљнији увид у одговоре и статистику по одељењима дат је у првом поглављу.

2018.

Међу студентима Филозофског факултета на пет студијских група 2018. године, од 160 анкетираних, 75 није написало или није чуло *шћа је Наћалијина рамонда*. Међу њима, 29 студената *ћедајојје*.

Студенти *исћорије* препознају Наталијину рамонду као цвет који *симболизује сћрадање срћској народа у Првом свећском раћу*. Виде га и као *симбол ћрејорода народа – цвейћ феникс*. Добио је име *ћо краљици Наћалији Обреновић*. У одговорима се наводи да је то цвет који се носи на реверу као симбол Срба у Првом светском рату: „код нас се носи са лентом Албанске споменице, као обележје мира, слободе и ‘васкрса’ наше државе после победе и пробоја Солунског фронта“.

Студенти *ећнолојје* и *анћројолојје* су написали да је Наталијина рамонда *симбол којим се одаје ћочасћ свим сћрадалим Србима у Првом свећском раћу*. Изглед цвета феникса *ћовезују са сћрадањима и ћобедом Срба у Првом свећском раћу*. Било је студената који су чули, али нису знали значење, али и оних који нису запамтили и нису знали шта је Наталијина рамонда.

Студенти *ћсихолојје* су написали да је Наталијина рамонда *цвейћ који симболизује Први свећски раћ и жрћиве срћској народа, цвейћ феникс који симболизује ћримирје у Првом свећском раћу*. Било је студената који нису чули и нису знали шта значи Наталијина рамонда.

У одговорима студената *ћедајојје* Наталијина рамонда се доводи у везу са *симболом ћримирја у Првом свећском раћу* као ‘*цвейћ феникс*’ – *срћски симбол Првој свећској раћа*. Троје студената је написало да је то *орден, цвейћ, орден који се додељује*. Одговор *не, нисам* био је у 16 упитника. У 13 упитника студенти педагогије нису одговорили на ово питање.

Студенти *андрајојје* су написали да је Наталијина рамонда *симбол ћримирја. Сасћоји се од ућроженој цвейћа-феникса и ћраке које су Албанске сћоменице, симбол сећања на жрћиве Првој свећској раћа*. Тај симбол, писало је у три

одговора, носио је тренер Ливерпула на утакмици коју је играо у Србији. У 14 упитника студенти су написали: не, нисам чула и нису попунили упитник на овом месту.

Истраживање рецепције Наталијине рамонде на репрезентативном узорку студената прве године Филозофског факултета у Београду показало је да је у првој години истраживања (2012) било мало оних који су знали шта она представља. Такође, и по годинама истраживања, различита је перцепција симбола Дана примирја у репрезентативном узорку по студијским групама. Највише одговора је било у години великог јубилеја – 2018.

Наталијина рамонда се у студентској групи препознаје као цвет који симболизује *сйрадање срјској народа у Првом светјском райу; симбол йрејорода народа – цвећ феникс; као и обележје мира и слободе*. Било је студената на свим студијским групама који су чули, али нису знали значење, као и оних који нису знали шта је Наталијина рамонда.

Јавна култура сећања, по мишљењу Тодора Куљића, „обликована у складу са владајућом идеологијом може комбиновати више перспектива: лично, традиционално, службено [...]. Однос ових слика прошлости је сложен и колебаљив, препун прожимања, допуњавања и супротстављања, а сећање захват у прошлост увек из нове садашњице“ (Куљић 2004, 127–128).

Када је реч „о културном памћењу, садржаји прошлости се институционализују у оквиру доминантне културе и опстају дуже у времену (празници, споменици, музеји, уџбеници)“ (Radenović 2006, 234).

Моје истраживање је показало да је Наталијина рамонда, као *новоконструисани симбол Дана примирја, у протеклих седам година у Србији йосредник у јавној култури сећања, и у йроцесу који йраје йосйаје гео културној йамћења*.¹⁹⁰

190 Резултати петогодишњег истраживања о Наталијиној рамонди, симболу Дана примирја, објављени су у раду: Ковач Сенка „Рецепција Наталијине рамонде – симбола Дана примирја у Србији“, *Етноантрополошки йроблеми*, год. 14, св. 4 (2019b), стр. 1105–1129.

2. *Месѿа сећања* – политичко и културно памћење

Алаида Асман сматра да „места памћења у простору и времену имају посебан задатак да одређену прошлост доведу у садашњост [...]. То се постиже трајањем и понављањем, у којима ‘колективно и културно памћење’, протежући се кроз генерације, може постати предмет индивидуалног искуства и сећања“ (Asman 2011, 139).

Алаида Асман сматра да се „о националним спомен-датумима историја претвара у памћење. Минули догађаји тумаче се, комуницирају и практикују тако да остану садашњица да се прошлост и садашњост на одређеним местима и у одређеним радњама слију једна у другу“ (А. Asman 2011, 269). Она наводи да „трајањем и понављањем колективно и културно памћење, протежући се кроз генерације, може постати предмет индивидуалног искуства и сећања“ (А. Asman 2011, 281).

Прослављање историје јесте нарочит вид односа према историји. Митерауер сматра да „празнично расположење меморијалних радњи треба да дирне осећања учесника, а не њихов разум. Важно је емоционално везивање, а не критичка дистанца“ (Митерауер 2003, 134). По његовом мишљењу, најважнија функција историје у јавном обележавању спомен-дана била је интеграција (Митерауер 2003, 136).

Митерауер сматра да су годишњице и јубилеји по својој природи *свеѿа доба*, када се људи присећају догађаја из прошлости (Митерауер 2004, 125; 14).

2.1. *Комеморативне годишњице у Србији*

Од 2012. године, Дан примирја обележен је у *месѿима сећања* у Солуну, на Крфу, у Битољу и Београду. Експлицитним симболима и порукама у јавном дискурсу наглашава се допринос Срба у Првом светском рату. Симбол дана примирја – Наталијина рамонда, као и поруке које се шаљу јесу *посредници у јавној култури сећања*. С *месѿа сећања* су комуникацијском колективу упућене различите поруке и

погледи на ратну прошлост и личности које су обележиле предратни и ратни период.

Коментари о 11. новембру, Дану примирја у Првом светском рату, повод су за критичка преиспитивања јавности о постигнућима и страдањима Срба у ратним догађајима од 1914. до 1918. године, стварању нове заједничке државе након тога и *свећа онога што се данас дешава Србији и Србима* (Ковач 2014b, 87).

С месџа сећања – Спомен-костурнице бранилаца Београда, као и на спомен-гробљима савезника у Првом светском рату – представници власти и амбасадори европских земаља у Србији слали су поруке комуникацијском колективу у Србији. У њиховом обраћању јавности, важно место имало је исказивање поштовања и захвалности како страдалим у Првом светском рату тако и њиховим војницима, погинулим у мисијама у свету у протеклој години.

Јелена Ђорђевић сматра да се „празници у славу ове или оне победе групишу око мита о националном јединству и непобедивости. Хероји-појединци или народ-херој, добијају ореол светости и повезују прошлост и будућност“ (Ђорђевић 1986, 29).

2.2. Рецејџија Дана примирја у сџугенџском узорку

Студенти Филозофског факултета 2015. године највише информација о Дану примирја добијали су преко *џелевизијских сџаница и из новина* (59), као и с *инџернеџа*. У одговорима се на свим студијским групама наводи да су информације и знања о празнику добијали од професора и из уџбеника историје у основној и средњој школи, као и од колега с факултета. Било је одговора да о овом празнику нису били обавештени.

Годину дана касније, студенти Филозофског факултета највише информација о празнику добијали су преко *џелевизијских сџаница и из новина* (94), као и с *инџернеџа*. Студенти на свим студијским групама наводе се да су информације и знања о празнику добијали од родитеља, про-

фесора, из уџбеника историје у основној и средњој школи, као и од колега с факултета. Било је одговора да о овом празнику нису били обавештени.

Студенти Филозофског факултета 2017. године информисали су се о Дану примирја преко *телефизијских станица и из новина* (70), као и с друштвених мрежа („празник је забележен у Гугл календару, преко Фејсбука“). Студенти су одговорили да су информације и знања о празнику добијали у породици, од професора, из уџбеника историје у основној и средњој школи, као и од колега с факултета. Било је одговора да о овом празнику нису били обавештени.

Студенти Филозофског факултета 2018. године информисали су се о Дану примирја преко *телефизијских станица и из новина* (81), као и на друштвеним мрежама. У одговорима се на свим студијским групама наводи да су информације и знања о празнику добијали у породици, од професора, из уџбеника историје у основној и средњој школи, из историјских књига које су пригодна штампане у години великог јубилеја, као и од колега с факултета. Било је одговора да о овом празнику нису били обавештени.

– *Од кад се прославља Дан примирја у Србији?*

Од 119 студената који су обухваћени истраживањем 2015. године на пет студијских група на Филозофском факултету, 21 студент је информисан да се од 2012. године прославља Дан примирја у Србији. Студенти су наводили године прослављања од 1919. до 2014.

Годину дана касније, истраживањем је обухваћено 164 студента Филозофског факултета, а 21 студент је одговорио да се у Србији Дан примирја прославља од 2012. године. Међу њима је 13 студената психологије. Студенти су у својим одговорима наводили године прослављања од 1919. до 2016.

У узорку од 160 анкетираних студената Филозофског факултета у Београду 2017. године, 11 студената са свих студијских група одговорило је да се у Србији Дан примирја прославља од 2012. године. Студенти су у својим одгово-

рима наводили године од 1919. до 2016. У једном одговору пише да је празник прослављан од 1919. године, али су га „комунисти скинули са листе празника“.

Од 160 студената Филозофског факултета у Београду који су 2018. године учествовали у истраживању о Дану примирја, 14 студената са свих студијских група је одговорило да се у Србији Дан примирја прославља од 2012. године. На свим студијском групама студенти су највише наводили 1918. и 1919. годину, као и неколико година после 2000.

– *Прославе Дана примирја 2015–2018.*

Студенти су 2015. године наводили један или више градова у Србији у којима је обележен празник. У одговорима се наводе и земље које су учествовале у Првом светском рату, као и градови у којима је 2015. године обележен Дан примирја. На питање није одговорило 58 студената Филозофског факултета.

Годину дана касније, студенти су најчешће наводили један (Београд) или више градова у Србији (Шабац, Краљево, Ниш, Ваљево, Нови Сад...) у којима је 2016. године обележен празник. У одговорима се наводе и земље које су учествовале у Првом светском рату, као и градови у Европи и САД. Без одговора је био 61 упитник, а студенти су у 20 упитника одговорили да не знају у којим местима је те године обележен Дан примирја.

Студенти су 2017. године наводили један (Београд) или више градова у Србији у којима је те године обележен Дан примирја. У одговорима се наводе и земље које су учествовале у Првом светском рату, као и градови: Париз, Лондон, Москва и Вашингтон. Било је студената (61) који су одговорили да не знају у ком месту је обележен Дан примирја или пак нису попунили упитник на овом месту.

У години великог јубилеја (2018) студенти на свим студијским групама су навели Париз као град у коме је одржана централна прослава, као и престонице земаља победница у Првом светском рату. Такође су наводили Београд и градове у Србији у којима обележен Дан примирја („али не

толико званично као у Београду“). Било је и студената који нису одговорили на ово питање.

– *Могућност да студенти лично осмисле програм обележавања Дана примирја*

На питање – *Да ли у иницијативи да учествујете у стварању програма, како бисте обележили овај празник?* – студенти историје су 2015. године написали да би организовали различите документарне и едукативне програме, као и војне параде (6) и комеморативне догађаје.

Уједначени су одговори студената *еџнолоџије и анџролоџије, психолоџије, педагоџије и анџраџије*, који би на Дан примирја организовали *едукативне и мировне активности*. У 54 упитника студенти нису одговорили на ово питање или су пак написали да *нису размишљали о њој*.

Годину дана касније, у 103 упитника није било одговора на ово питање или су студенти одговорили: *не знам, нисам у иницијативи*. Студенти историје су написали да би одали почаст страдалим војницима и цивилима, „одавањем неке врсте параде у њихову част“, те *комеморативним и едукативним програмима на јавним местима, у школама и медијима*.

Уједначени су одговори студената *еџнолоџије и анџролоџије, психолоџије, педагоџије и анџраџије*, који су написали да би на Дан примирја *одали почаст војницима, организовали едукативне и мировне активности, концерте, јавне изјаве и предавања о Првом светском рату у свим градовима*.

У истраживању 2017. године уједначени су одговори на пет студијских група. Студенти су написали да би на Дан примирја *одали почаст војницима, организовали едукативне и мировне активности, као и јавна предавања о Првом светском рату* како би „информисали младе о значају овог догађаја.“ Било је и неодлучности у погледу личног учешћа и организације програма.

У години великог јубилеја (2018) студенти на пет студијских група написали су да би на Дан примирја *одали почаст војницима, те организовали комеморативне, едукативне и мировне активности*.

Поред тих активности, студенти *истиорије* би организовали и војну параду (5). У једном одговору се критикује понашање савезника у Првом светском рату и током бомбардовања 1999. године. Студенткиња *еинолоије* и *антирололоије* је написала: „Осим војне параде, увела бих културни програм у форми документарног филма, представе, као и ‘обавештајне рекламе’ о значају празника.“ Студент *андраиоије* је написао: „Организовао бих параде на трговима у градовима уз учешће војске, полиције и културних друштава.“

У 68 упитника било је неодлучности у погледу личног учешћа и организације програма, као и један број непопуњених упитника.

2.3. Јубиларна ѝрослава у Паризу 2018. ѝодине

„Годишњице и јубилеји су по својој природи света доба“, написао је Митерауер (Митерауер 2003, 142). Он сматра да је:

„још један моменат ‘свете године’ вероватно утицао на посебну улогу јубилеја. Он је, наиме, у складу с просечним очекиваним животним веком требало да се доживи само једном у животу. Прослава стогодишњице темељи се на нарочитом односу између индивидуалне и колективне историје. Јубилеј би по правилу требало да представља такву форму слављења историје, каква се доживљава само једном, те је стога јединствена. *Јединсѝвеносѝ* даје карактер нарочите светости овој форми светог доба. Ако јубилеј, из перспективе дужине људског живота, и делује као јединствен, он се ипак – у већим временским интервалима – понавља“ (Митерауер 2003, 143).

Тодор Куљић сматра да „културом обликована прошлост, тј. слике, појмови и симболи преко којих се прошлост одржава у памћењу, крије одређени потенцијал тумачења који се у сваком добу може применити на нове доживљаје“. Закључује да се у *културном сећању* не тумачи само прошлост, него и садашњост (Куљић, 2004, 144).

Централна прослава сто година од потписивања примирја којим је окончан Први светски рат одржана је у Паризу. Медији су известили да су на комеморативну церемонију позвани и *победници и поражени, с намером да се заједничкивом свети ујозори да би неки евенјуални нови сукоб широких размера био појубан за човечанство*. Централно место на комеморативној прослави у Паризу 11. новембра 2018. године имао је говор председника Француске Емануела Макрона.

Француски председник је рекао да се трагови Првог светског рата нису никада избрисали, а да „историја понекад прети да поново крене трагичним путем и да доведе у питање наше мировно наслеђе, за које смо мислили да смо га дефинитивно запечатали крвљу наших предака“. Уз исказивање *вечне оданости нашим мртвима*, председник Емануел Макрон је упутио најзначајнију поруку: „Учинимо још једном заклетву нација којом се мир ставља изнад свега, јер ми знамо цену.“

Указујући на страхоте борбе, погибију на фронтима, као и страдања људи, председник Француске је рекао да су „победници и побеђени задуго затим утонули у исту жалост“. Нагласио је да лекција Великог рата не може да буде озлојеђеност једног народа према другом, као што не може да буде ни заборављање прошлости. Подсетио је на важност француско-немачког пријатељства и Европске уније.

Једна од порука у Макроновом говору била је и та да се сви *заједно можемо ујединити у борби против сиромаштва*.

У јавном дискурсу у Србији дата је пажња говору француског председника, али много више пропусти у распореду седења на овој свечаности. *Пројуси* *пројокола* је био повод да се у медијима износе критички ставови о француско-српским односима. Српском председнику и јавности у Србији извињење је упутио француски амбасадор у Србији Мондолони. Подршку српском народу упутили су, путем друштвених мрежа и електронских медија, јавне личности и потомци ратника који су се борили у Србији.

2.4. Посетија француској ѡпредседника Емануела Макрона Београда 2019. године

Након одлагања посете Србији крајем 2018. године због протеста *Жутих ѡрслука* у Француској, Емануел Макрон је посетио Београд од 15. до 16. јула 2019. године.

Француски председник је испред Споменика захвалности Француској на Калемегдану рекао на српском: „Француска вас воли, као што сте ви волели њу.“ Наглашавајући заједничку борбу на Солунском фронту, рекао је да су нас трагични догађаји ујединили и да „смо остварили братство које се никада не може заборавити наспрам хаоса смрти [...]“. Једна од порука у Макроновом говору била је да „морамо да изградимо мир“. „Дубоко верујем да је Србија у Европи и да Европа не може бити Европа без Србије у њој.“

У медијским извештајима у Србији наглашено је да је свака реченица коју је изговорио Макрон била пропраћена аплаузом одушевљења грађана. Неки су му и клицали: „Макроне, Србине!“

Исказујући захвалност српском народу, председник Макрон је на свом Твитер налогу на ћирилици написао да су на Споменику у срцу Београда исписане речи: „Ми волимо Француску!“ Макрон је додао: „У име Француске, дошао сам да кажем хвала српском народу.“

У писаним и електронским медијима цитиране су поруке Емануела Макрона, његово мишљење о Косову, став да је неопходна реформа Европске уније, као и вести о планираној привредној сарадњи између Србије и Француске.

Француски медији су известили о посети свог председника Београду, првој посети француског председника од 2001. године, када је Србију посетио Жак Ширак. Пренели су делове говора Емануела Макрона о француско-српском пријатељству и известили да је председник говорио на српском језику.

Медији у Француској су цитирали делове говора председника Макрона о европској перспективи Балкана и његовом виђењу Србије у Европској унији. Рекао је да ће се при-

друживање догодити када се ЕУ реформише, што су „Срби веома добро разумели“.

Јавност у Француској је обавештена да Париз и Београд морају да превазиђу *нелајодности* која је настала због *иросија* француског протокола током церемоније у Паризу 11. новембра 2018.

У културном памћењу у Србији, јубиларна прослава стогодишњице од потписивања примирја у Првом светском рату у Паризу остаће упамћена по порукама француског председника исказаних у Паризу и Београду. Грађани Србије памтиће да је први пут један француски председник говорио на српском језику. Због исказаног великог поштовања грађанима Србије, говор француског председника Емануела Макрона у Београду је *запамћење*.

ПРАЗНИК КАО ПОСРЕДНИК У ГРАЂЕЊУ СЛИКЕ О СЕБИ И ДРУГИМА: СТУДИЈА СЛУЧАЈА

1. Наративи о Дану примирја студената Филозофског факултета

Јан Асман је написао да се у сећању реконструише *прошлости* (J. Asman 2011, 29). Позива се на мишљење француског социолога Мориса Халбвакса, који је тридесетих година двадесетог века заступао мишљење да „прошlost не настаје сама од себе већ је резултат културних конструкција и репрезентације“ (J. Asman 2011, 91). Асман је уочио недостатке Халбваксовог приступа.¹⁹¹ Централна теза које се Халбвакс држао у својим делима јесте она о „социјално условљеном памћењу, стављајући у први план ‘оквир социјалних односа’, без којих не би било могуће да се конституише и одржи индивидуално памћење“, наглашавајући да је „увек појединац тај који ‘има’ памћење, али то памћење је обележје колектива. Зато када се говори о колективном памћењу то не треба схватити метафорично. Истина је да колективи немају памћење, али они одређују памћење својих чланова“ (J. Asman 2011, 33–34).

Асман користи појам (колективно) памћење као збирни појам у оквиру ког разликује „комуникативно“ и „културно памћење“ (J. Asman 2011, 4). Појашњава да се индивидуално

191 Асман наводи да је „иронија судбине то што су теоретичари социјалног памћења скоро потпуно пали у заборав“. Халбваксу, по Асмановом мишљењу, „недостаје појмовна оштрина која би његове поставке учинила универзалнијим“, он „не разматра улогу коју писмо игра код обликовања колективног сећања“ (J. Asman 2011, 44–45).

памћење ослања на одређену особу „снагом њеног учешћа у комуникацијским процесима [...]“, и да „памћење живи и одржава се кроз комуникацију; уколико се она прекине, тј. нестане или ако се промени оквир односа у комуникационој стварности, последица је заборав“ (J. Asman 2011, 35).

Колективно памћење се држи својих носилаца и не преноси се произвољно. Ко у њему учествује, сматра Асман, „сведочи о свом припадништву групи. Због тога ово памћење није само просторно и временско, [...] већ и идентитетски конкретно“ (J. Asman 2011, 38).

У овом одељку су анализирани резултати истраживања у овој *студији случаја* који се односе на ставове студената Филозофског факултета поводом питања: *шћа смо избором Дана државности йоказали свећу, а шћа унућар Србије и шћа њима лично йредсћавља овај йразник у йрађењу слике о себи и друћима.*

– *Шћа смо йрослављањем Дана йримирја йоказали свећу (2015–2018)*

На питање – *Шћа смо йрослављањем овој йразника йоказали свећу?* – уједначени су ставови студената *истйорије, йсихолоије* и *йедајоије* 2015. године. У одговорима најчешће доминирају речи: *мир, йреци, йошћовање, захвалност, сећање на жрйве*. Помиње се: *снаја и величина наше државе, да йамћимо, да нисмо заборавили јунаке*, као и поштовање истих вредности и празника које обележавају друге европске државе.

Више од половине анкетираних студената *ейнолоије* и *анйройолоије*, као и *андрајоије* није одговорило на ово питање. И међу студентима *йедајоије*, 15 од 38 анкетираних није написало шта смо показали свету прослављањем овог празника.

2016.

Уједначени су ставови студената 2016. године на *йей студијских йруја* о томе *шћа смо йрослављањем овој йразника йоказали свећу*. У одговорима се наводи: *йошћовање*

йредака, сећања на йоїинуле, йошйовање кулйурне и истйоријске башиине, очување мира, мирољубивостй, да ценимо мир у свейу. Било је одговора да нисмо постигли нишйа, зашто шйо није било званичне йрославе или зашто шйо йрослава нема велики одјек у свейу.

2017.

Студенти *истйорије* виде Дан примирја као комеморативни *дан сећања на жрйве, наше и шйује*, и спомињу велику *улоу Србије у Првом свейском райу*. У одговорима се указује на последице рата и значај успостављања мира у држави и у свету – *да смо део људи који се борио за йравду и да се йо не сме заборавйи; да йамйимо нашу йрошлостй и истйорију и одржавамо свестй о йоме*.

Студенти *ейнолојије* и *анйройолојије* указују на значај сећања на овај догађај и на то да смо део светске заједнице. Међу анкетираним студентима има и оних који нису довољно информисани о Дану примирја.

Студенти *йсихолојије* сматрају да се прослављањем овог празника показује жеља за миром. Најчешће речи које се могу наћи у њиховим одговорима јесу: *мир, йолераницја, сећање, йошйовање; да смо били на йобедничкој сйрани; да се сећамо райа; да се йако нешйо неће йоновйи; да не йреба райовайи*.

Иако више од половине анкетираних студената *йедайојије* није 2017. године одговорило на питање, у одговорима се најчешће помињу: *сећање, йошйовање йрадиције, истйорије и жрйава, да ценимо мир као вредностйи које йрослављањем Дана йримирја йоказујемо свейу*.

И у одговорима студената *андрайојије* указано је на значај мира, „да се сећамо жртава Првог светског рата“ и да „одајемо почаст људима који су изгубили своје животе у рату“. Студенти андрагогије су написали да смо прослављањем Дана примирја показали свету „да памтимо и ценимо своју историју“ и „да придајемо значај националној култури и историји“.

2018.

Студенти *историје* позитивно вреднују војничка постигнућа и храброст предака „који су свој живот положили за слободу и част отаџбине“ и велику улогу Србије у Првом светском рату. У одговорима се истиче важност мира „међу људима и народима и тежи се изградњи новог, модерног друштва“.

У неколико одговора критички се пише о прослави у Паризу 2018. године. Студенти сматрају да смо се на прослави осрамотили, те да прославом овог празника нисмо показали „апсолутно ништа и да смо ту да нас велике силе користе за своје игре“. Студенти указују на велики број страдалих у рату и негативно процењују политичке прилике током 20. века, као и садашњег председника Србије.

Студенти *еџнолоџије* и *антироџолоџије* сматрају да смо празновањем Дана примирја показали свету *да њошћујемо своју историју; национални идентитет; да смо одали њошћу њалим борцима у рату*. И студенти *еџнолоџије* и *антироџолоџије* износе негативне ставове о главној прослави у Паризу, када је „свет показао нама како цени солунске хероје“.

Студенти *психологије* сматрају да смо прослављањем овог празника показали свету *наше учешће у Првом светском рату и да смо одали њочасћ жртвама из Првој светској рату, да сећањем на њај доћај уџозоравамо будуће џенерације о сћрахоћама рата*. У неколико одговора помиње се мир као нешто *неџроцењиво* и *да њему џреба да џежимо у сваком смислу*.

У одговорима студената *џедаџије* најчешће се помиње *сарадња са савезним државама, џријателство с Грчком*. Један студент наводи: „Подсетили смо свет на улогу Србије у Првом светском рату и да нисмо заборавили жртве, да се рата морамо сећати да се не би поновио.“ У неколико одговора студенти су истакли важност *сећања и џошћовања џрадиције*, потом „да се поносимо нашим херојима из Првог светског рата“, те да је прослављање Дана примирја „повод да се покаже свету да треба да влада мир и да рата не буде“.

О догађају у Паризу студенти *йедајојје* су написали: „подсетили смо на нашу улогу и нажалост остали понижени у Паризу“; „ништа; ми смо мала земља, немамо велики утицај иначе“; „ништа посебно“.

Студенти *андрајојје* истичу важност Дана примирја: „да ценимо историју, да нисмо заборавили на наше претке који су дали своје животе; прослављање овог празника је и величање националног идентитета“; „да ценимо и уважавамо мир уопште и да се залажемо за мир и толеранцију“.

Било је студената који нису одговорили на ово питање (11), као и оних који су написали да о овом празнику не знају *нишиа*.

- *Шја* смо *йрослављањем Дана йримирја йоказали унуйар Србије (2015–2018)?*

2015.

Студенти *истјорије* виде Дан примирја као комеморативни дан, указују на *сећање на славне йрејке*, као и на „приказивање културе сећања у Првом светском рату и приказивање националног јединства“, „сећање на славни тренутак српске историје и велику победу плаћену многим животима“.

Иако више од половине анкетираних студената *ејнолојје* и *анйройолојје* није одговорило на ово питање, у одговорима се наводи *храброст бораца који су бранили домовину*. У једном одговору је исказан критички став према власти у Србији, која, по мишљењу студента, „користи национализам како би се одржала на власти, величајући српске победе у Првом светском рату, рушећи социјалистички систем, величајући период пре њега, а потом [he] успостављати диктатуру“.

Студенти *йсихолојје* наводе да се поштовањем овог дана: *йошјује наша истјорија, йошјују жрйве*, али да примат *дајемо миру и на овај начин ја и славимо*.

Иако више од половине анкетираних студената *йедајојје* (21) није одговорило на ово питање, у одговорима се помиње: *да желимо мир у будућности, сећање на жрйве*

и храбре њрејке, да се сећамо историје, да њреба славии њразнике важне за свеи.

Три студенткиње *андрајоије* су одговориле на ово питање и навеле да је „народ успео да превазиђе и избори се са страшним догађајем“; потом „да се веома сећамо Првог светског рата“ и да смо „били [...] часни борци“.

2016.

Студенти *историје* виде Дан примирја као „сећање на славне претке, најславнији период српске историје“. У једном одговору пише да „[...] годи националистичким осећањима, али када то занемаримо, представља достојанствен начин на који обележавамо дан када се завршио Први светски рат и када се сећамо свих жртава које су страдале током њега.“

Студенти *еинолојје* и *антиројолојје* сматрају да Дан примирја у Србији треба да подсети на *жриву и сирадање ѡредака, ѡују и жалоси, на крај раиа*, „да смо Срби и да смо учествовали у Првом светском рату заједно са свим народима... да смо равноправни“. Има мишљења да тај празник *обичним* грађанима не значи ништа и да је то *јолиичка иира*, те „да ћемо искористити сваки могући дан као изговор да не радимо“.

Уједначени су ставови студената *исихолојје*, *једајоије* и *андрајоије*. Студенти *исихолојје* наводе да се празновањем овог дана: „одаје пошта нашим прецима“, „да не заборављамо нашу историју“, „да поштујемо жртве Првог светског рата и да се саосећамо с њиховим породицама“, „да смо против насиља“, „да поштујемо заједничке вредности и да вреднујемо мир и очување пријатељских односа“; као и да исказујемо „захвалност свим нашим људима који су се изборили да живимо слободно у својој држави у миру“.

Иако у 24 упитника студената *једајоије* није било одговора на ово питање, у одговорима је истакнуто: *важност мира, сећање на жриве Првој светској раиа, јоишовање историје и ѡредака*; „да, иако смо различити, неке ствари утичу на све нас и у тим стварима смо сложни и уједињени“.

У 17 упитника студенти *андрајоџије* нису одговорили на ово питање. У написаним одговорима указује се на важност овог комеморативног дана и његовог *значаја за нашу историју и прошлости*, као и „да смо почели да обраћамо пажњу и на своје заборављене хероје“.

На свим студијским групама студенти су одговорили: *нишња посебно, нишња значајно, нисам обавешћена, нишња*.

2017.

Студенти *историје* сматрају да прослављањем Дана примирја унутар Србије „исказујемо захвалност прецима“. Истичу важност „сећања на историјске тренутке из прошлости који су били од великог значаја за нас“; „да су мир и слобода битни“ и „да одајемо почаст онима који су пали борећи се за њих“. Било је одговора да су „Срби жалили што је празник ‘пао у суботу’, а не на неки радни дан“. Исказан је негативан став о начину владавине *садашњеј председника државе*.

Студенти *еџнолоџије* и *антиројолоџије* су написали да празновањем Дана примирја унутар Србије „одајемо почаст људима који су жртвовали све да би ослободили земљу“. Истичу важност сећања на Први светски рат и „да то није једна од 100 лекција на часу у школи“. У одговорима се исказује важност „сећања на оне који су живот дали“ и „преношење сећања с генерације на генерацију“; „да нисмо заборавили на агресију“ и да су у „питању периоди када је Србија била победница“.

Иако више од половине студената *једаноџије* (26) није одговорило на ово питање, ставови оних који јесу, као и ставови студената *психологије* и *андрајоџије*, уједначени су. Исказује се поштовање према цивилним и ратним жртвама, као и захвалност борцима погинулим у Првом светском рату. Указује се на *националну свест*, *залагање за мир*, као и на то *да обележавањем празника можемо да образујемо групе о њој*. Студенти такође кажу да „празник треба да нас подсети на неке особине које смо као народ изгубили“.

2018.

Студенти *историје* су написали: „да и даље памтимо наше претке који су у том рату погинули и који су се тада борили“; „да не заборављамо жртве, тугу и жалост за великим бројем изгубљених живота“; „захвалност храбрим прецима“; „показали смо национално јединство сећањем на све жртве овог рата“. У 11 упитника нису одговорили на ово питање. Неки студенти процењују „да људи не знају датуме као што је овај, а камоли кад је Први светски рат био“. „Не сећам се неког претераног помена игде у Србији, али је битно да је нерадни дан.“

Студенти *еџнолоџије* и *анџроџолоџије* су написали да се празновањем Дана примирја унутар Србије показује „да никада нећемо заборавити оне који су дали свој живот да би нам обезбедили будућност“. Студенти наводе *важност сећања на храбре џреџке који су џинули за нас, као и национални џдентџиџеџ; џа волимо мир*. У неколико одговора студенти су написали: „апсолутно ништа“, „ништа, кукавице смо,“ „да смо лењи и да постоји, ето, неки 11. новембар и да о њему знамо мало“; „слабост државе, као и слаб статус председника Републике Србије у међународној заједници“.

Уједначени су ставови студената *џсихолоџије*, *џеџаџџије* и *андраџџије*. Студенти психологије сматрају да се прослављањем овог празника унутар Србије показује „да смо тада као народ показали своју величанственост, снагу и уједињеност и упорност да повратимо и одбранимо нашу постојбину, показано нам је шта је слога способна да уради и да би требало да радимо на њој данас“, те да би требало „да подсетимо младе на историју, вероватно са циљем да се никада не би заборавила, како се не би поновила“. Било је студената који нису имали позитивно мишљење или нису одговорили на питање (3).

Иако 25 од 52 анкетираних студената *џеџаџџије* није одговорило на ово питање, у одговорима је истакнуто да је важно „да се сетимо наших јунака, оних који су се за нас борили, и да покажемо новим генерацијама колика је била жртва наше земље у Првом светском рату“, да смо сложни. „Треба одати поштовање свим људима који су учествовали

у рату, одати почаст свим жртвама“ – наводе студенти *иџаџије*.

Студенти *андраџије* су написали да је сваки празник битан на свој начин. „Прослављањем овог празника одаје се захвалност свим жртвама, да не заборављамо наше претке, јер држава која нема прошлост, која не мисли на жртве наших предака није држава.“ „Прослављање овог празника је и величање националног идентитета.“ Од 27 анкетираних студената андрагогије, у 14 упитника није било одговора на ово питање.

– *Шта вама значи овај празник?*

2015.

Међу студентима *исџорије* било је оних који су написали да су њихови преци ратовали у Првом светском рату и да су „остали на Церу, Колубари, по планинама Албаније, на Зејтинлику“. Наглашена су лична осећања и сећања на тај историјски датум. Неким студентима историје овај дан је дан одмора од факултетских обавеза.

Иако више од половине анкетираних студената *еџологије* и *анџологије* није одговорило на питање, мишљења су различита – од ставова да „не заборављамо борце који су бранили своју домовину“, до мишљења да једној студенткињи овај празник „ништа битно не представља, то је давно прошло, далеко је иза нас [...], ништа не значи мени“.

Студенти *исџологије* провлаче индивидуална осећања кроз историјски филтер догађаја и сећања на претке. Било је и одговора да је то: *још један слободан дан, ништа значајно, само нерадан дан.*

Већи број студената *андраџије* (13) није одговорио на ово питање. У одговорима се тај дан види као нерадни дан. У једном одговору пише: „сећање на страшне тренутке у прошлости нашег света“.

2016.

Студенти *исџорије* су написали да је Дан примирја подсећање на важан историјски датум и сећање на све жр-

тве рата. У том тону, најчешће речи које користе у одговори-ма јесу: *сећање*, *присећање*, *поштовање предака*, *поштовање жртва раја*. У четири одговора студенти су написали: „дан одмора“, „немам никакво мишљење нити став о овом празнику“, „ништа“ (2).

Различита су мишљења студената *еџнолоџије* и *антиролоџије*. Један студент је написао: „пошто су ми четворица прадедова погинули у овом рату, значи ми пуно“. У одговорима се најчешће исказује поштовање према онима који су страдали, указује на борбеност народа, на бесмисао рата. Било је и одговора (17) у којима су студенти, између осталог, написали: „искрено, нисам пуно размишљала о овом празнику“; „за сада ништа, слободан дан за тренинг“; „ништа више од осталих ‘историјских’ празника и не утиче на мој идентитет (национални)“; „за мене лично овај празник нема великог значаја; лепо је поменути све то, али не разумем зашто је заведен као државни празник“.

Студенти *психологије* (17) у својим одговорима истичу значај сећања на тешка времена нашег народа као подсетник на велики догађај, страдање човечанства уопште и Срба у рату. Написали су: „да треба памтити и сећати се жртва“; „нисам превише упућена у овај празник, али ми је драго што и даље постоји однос према овако битном догађају“. Студенти *психологије* (16) такође сматрају да је тај празнични дан: *још један слободан дан*, *ништа значајно*, *само нерадан дан*, да тада *не иду на факултет*.

Иако већи број студената *педагоџије* (26) није одговорио на ово питање, у одговорима се тај дан види као значајан комеморативни дан: „ширење свести о историји наше земље, дан када се велика жртва српског народа исплатила и ми смо успели да сачувамо традиционалне вредности“. Студенти су такође написали да нису информисани о том дану, да њима лично не значи, али земљи да. Један део испитаника перципира празник као слободан, нерадни дан.

И готово половина анкетираних студената *андраџије* (13) није написала шта њима лично значи овај празник. Одговорили су да је Дан примирја празник када се обележавају *важни догађаји из прошлости*, као и „подсећање на пале

борце који су омогућили да ми живимо оваквим животом“. Било је одговора у којима су студенти написали да никада нису размишљали о томе и да им лично ништа не значи.

2017.

Студенти *историје* су написали да је Дан примирја сећање на победу постигнуту великим жртвама. Један студент је написао да се сећа свог прадеде који је погинуо на Церу. Празник, по мишљењу студената, има огромну важност и треба га обележавати као значајан датум. У одговорима се наглашава значај ратних постигнућа и престанак страдања Срба. У неколико одговора студенти кажу да им тај *дајум ништа специјално не представља, али да им је драго да постоји*. У 11 одговора студенти су написали да празнику не *придају нарочити значај; ништа; не знам*.

Студенти *еџнолоџије и анџроџолоџије* сматрају да је рат „најнегативнија појава која постоји у људском друштву“ и „да дан обележавања примирја треба да има позитивно значење“. Истичу важност тог датума као дана сећања на „све оне који су живот дали“, као и „преношење сећања са генерације на генерацију“ да се важност тог датума не би заборавила.

Студенти *психолоџије* наглашавају значај *јединства снаге, воље*, те да је једном студенту чукундеда био носилац Албанске споменице. На почетку књиге издвојила сам мишљење Стефана из Руме који је написао: „Дивим се јунацима Првог светског рата, поштујем њихове жртве и славим мир за који су се изборили.“ Студенти психологије исказују у својим одговорима поштовање према жртвама, поштовање прошлости, као и важност *Првој светској рати за нашу нацију и државу*. Неколико студената је написало да не *прослављају њај дан; да је нерадни дан, али да је био колоквијум*.

Више од половине анкетираних студената *недаџије* (24) није одговорило на ово питање. У одговорима се тај дан види као дан подсећања на време *најсвеџијејџеј примера храбрости, џожрџивованости, брајства и слоје*; те као „један од најтежих периода српског народа, али и моменат када су

све оне особине којима се данас дичимо једини пут и биле истините“. У неколико одговора се истичу позитивне вредности из тог периода, као и подсећање на велике губитке у рату. У 10 одговора студенти су написали да празник нема никакав лични значај. Празник се перципира и као слободан, нерадни дан.

Студенти *андројојије* су одговорили да се обележавањем празника *одаје њомен жрѡвама, њодиже свест ѡ ѡмо колико је биѡно живети и у миру*. Било је одговора да о празнику мало знају, да још увек немају потпуно развијену свест о прослављању зато што је *релативно скоро афирмисан као државни ѡразник и да нема неко ѡсебно значење*.

2018.

Храбросѡ, досѡјојансѡво, слобода, сећање, незаборав – речи су којима је 2018. године исказан лични став студената *истѡрије* према прецима и њиховом доприносу *највећој ѡбеди Србије у ратѡу у својој истѡрији*.

Студенти *етѡнолоѡије* и *антиројолоѡије* сматрају да прослављањем овог празника *ѡказујемо да Србија и даље ѡредсѡавља нештиѡ у светѡу, да се ѡоштиѡју ѡреци*. Указују на велике губитке људи у овом рату и истичу да је то период „када је Србија изгубила трећину становништва [...] и стога морамо одавати почаст жртвама и не заборавити их“. У пет одговора је написано: „прелазак српског народа из једне у другу катастрофу“; „подсећање да смо недостојни својих предака“; да „није довољно истакнут као празник да би се могло говорити више“; „не бих рекла да ми значи било шта“; „нисам довољно информисана да бих могла да припишем лично значење“. Неколико студената је написало да *нису уѡућени*.

Студенти *ѡсихолоѡије* наводе да им лично овај празник представља „понос који сви Срби треба да осећају када се присете храбрости и жртве коју су наши преци показали у Првом светском рату – велики понос што сам српске националности“. Најчешће се помињу синтагме *јунаштиѡво ѡредака, сећање на жрѡве*. Једна студенткиња је написала: „Подсећа ме на јунаштво наших предака и кад се тога сетим па изађем на улицу и видим где смо, жао ми буде тих људи.“ Десеторо

студената психологије је написало: *нишџа, не знам, не мнојо џоја*. И на овом месту у упитнику није било одговора.

Студенти *џегајојџе* виде Дан примирја као „поштовање народа“; „сећање на рат и све ружно што он доноси, сећање и понос на све оне наше претке који су живот изгубили у том рату“. У истом тону наглашава се: *храброст, џобеда, мир, саосећање са жртџвама рајџа*, као и „окончање суровог непријатељства, страдања и сатирања људске врсте на најгори начин“.

Студенти *џегајојџе* су такође написали: „ништа посебно“; „не обележавам овај празник, али сам поносна на српски народ који се борио на фронтџвима тада“; „искрено, ништа“; „слободан дан који сам искористила за учење, одмор од свакодневних обавеза, не придајем му посебан значај“; „слободан дан“ (2); „ништа посебно“ (5). Више од половине анкетираних студената *џегајојџе* (27) није одговорило на ово питање.

Студенти *андрајојџе* су одговорили да је Дан примирја: „значајан за мој народ, а самим тим и за мене“, „значајан је за неговање националног идентитета, културе“, „значи победу, слободу и радост, као и понос на моје претке који су животе давали за мир“.

Студенти су одговорили да им је драго да постоји празник који обележава примирје, али да им ништа не значи. Неки се, написали су, не би сетили тог датума да медији нису извештавали о празнику. У једном одговору, празник се доводи у везу с приказивањем моћи којом величамо прошлост државе, „а не образују нас да реално сагледамо све што се дешавало и што се и даље дешава. Бележимо овакве празнике да би се бар на кратко осећали битнима у европском свету.“ У седам одговора студенти су написали да им празник *не значи нишџа и да немају никакав џрема џему*.

У одговорима студената Филозофског факултета речи-ма – *храброст, достојанство, слобода, сећање, џонос, незаборав* – исказује се поштовање према прецима.

Јан Асман сматра да *сећање на мртџве заузима међуџро-стиор између два облика социјалној џамћења – комуникаџи-*

вној и културној. „Сећање на мртве дели се на ретроспективно и проспективно сећање.¹⁹² Ретроспективно сећање на мртве је облик у којем група живи са својим мртвима, задржава их у својој садашњости и на тај начин изграђује слику свог јединства и целовитости, где су и мртви део тога“. Јан Асман истиче да је „у ретроспективној димензији реч о аспекту пијетета, путева и облика којима се даје лични допринос вечности других“. „Сећање на мртве је [...] врста памћења која ‘ствара заједништво’ (J. Asman 2011, 61–63).

– *Време ѝразника: Шћиа (не) радиѝе 11. новембра?*

Јан Асман сматра да је првобитна функција славља била да се време подели, а не да се створи неко *свеѝо време* супротстављено *свакодневном* времену. „Тако што структуришу и ритмизирају ток времена славља, стварају општи временски поредак у којем и свакодневица добија своје место“ (J. Asman 2011, 57–58).

На питање *Шћиа (не) радиѝе 11. новембра?*, уједначени су одговори студената на пет студијских група од 2015. до 2018. године. Студенти су написали да *не иду на факултетѝи, да нема ѝредавања, уче, одмарају се, раде све нормално, да ѝа ѝроводе као и сваки друѝи дан*. Један студент историје је написао да тог дана (2015) *иде на славу*; један студент психологије је 2017. године написао: „Ништа неуобичајено, ове године је био у суботу, иначе се не би ишло у школу, факултет или посао (државни).“

На свим студијским групама било је одговора да тада не раде државне институције.

– *Наведиѝе ѝразнике који се ѝрослављају у Србији данас (уведени Законом о државним ѝразницима).*

2015–2018.

Нико од анкетираних студената Филозофског факултета од 2015. до 2018. године није навео све празнике *који*

192 „У проспективној димензији“ – сматра Асман – „ради се о аспекту учинка и фама, путева и облика, како учинити себе незаборавним и стећи славу. При томе оно што некога чини незаборавним може битно да се разликује од културе до културе“ (J. Asman 2011, 61).

се прослављају у Србији (уведени Законом о државним празницима). То се посебно односи на празнике који се прослављају радно. Студенти на свим студијским групама, поред Дана примирја, наводе Дан државности – Сретење, Божић и Ускрс. Нова година, Први мај и Свети Сава такође су празници који се наводе у одговорима студената Филозофског факултета.

Студенти су 2015. године навели празнике који се више не прослављају – 29. новембар и Дан младости – 25. мај, а 2016. године Дан жена – 8. март, рођендан друга Тита – 25. мај, 6. април. Студенти су 2017. године навели празнике у православном календару (Митровдан, Ђурђевдан, Спасовдан).

Издвајам мишљење студенткиње историје која је 2017. године написала коментар о инструменту истраживања и овом питању: „Знам многе, не знам на које сте тачно мислили овим законом. Баш је компликована анкета!“

2. Наративи о празнику студената Филозофског факултета

Шта вама значи празник (празник)? било је последње питање у упитнику. Желела сам да сазнам шта студентима историје, етнологије и антропологије, психологије, педагогије и андрагогије значи празник.

2015.

Студенти историје, психологије, педагогије и андрагогије везују празник за прославу важног догађаја, важног датума, негована традиције, као и за време provedено с породицом и пријатељима.

Студенти етнологије и антропологије наводе да је празник теже објаснити, зависи како који празник. Празник је време које проводе с породицом и пријатељима ради заједничког дружења.

На свим студијским групама студенти су навели да је празник дан одмора и дан када не раде.

2016.

Студенти *истѝорије* наводе да је празник *дан када се ѝресећамо важне личности или догађаја*. По њиховом мишљењу, одсуство рада је битно обележје празника. То је дан одмора.

Студенти *еѝнолоѝје* и *антирѝолоѝје* везују празник за ближње и окуљвање *ѝородице у миру*. По њиховом мишљењу, *ѝрави ѝразници су Божић, Ускрс и слава – дани када се ѝородица окуји, обележавање нечећа шѝо је биѝно*. Студенти наводе да празник значи *слободно време које моју да искористѝе на најбољи начин*. У једном одговору студенткиња је написала да је *одѝвор на ово ѝиѝање сувише комѝлексан и да нема времена да се уѝушѝа у објашњење*. За њу питање „има велику тежину“.

Студенти *ѝсихолоѝје* у својим одговорима везују празник за историјске догађаје, личности и комеморативне датуме који су важни за нашу и светску историју. То је дан којим се прославља важан догађај уз породицу и пријатеље. Наглашава се: *чување од заборава, сећање*, „проведено време и дружење са породицом и пријатељима“, „дан којим обележавамо нешто што је посебно за нас и проводимо га са ближњима“, „слободан нерадни дан проведен унутар породице“.

Студенти *ѝедаѝѝје* су написали да је празник: „посебан дан који проводимо са најближима“, „подсећање на осећај среће“, „провођење времена са породицом и пријатељима“, „провођење времена у слободним активностима са својом породицом у радости и добром расположењу“.

Студенти *ѝедаѝѝје* везују празник и за обележавање одређеног датума као симбола сећања на нешто што се десило у прошлости и што је важно за историју земље.

Студенти *андраѝѝје* везују празник за прошлост државе, као и за породицу. По њиховом мишљењу, то је дан када се прославља *нека идеја или значајан догађај из ѝрошлости*, „дан који нас подсећа на неко важно дешавање како не би дошло до заборава и умањења значаја тог догађаја“, „дан када указујемо част некоме или нечему“. Такође повезују празник с породичним окупљањима, али да то, како су на-

писали, зависи од празника – неки само *ћредстћављају слободан дан, а неки ћровоћење времена са ћородицом, окућљање ћородице, радосћ, одмор.*

У свакој испитиваној студијској групи могао се наћи један и више одговора да је празник *дан као и сваки дрући, нишћта ћосебно, као и да сћуденћи немају јасно дефинисано мишљење о њему.*

2017.

Студенти *истћорије* наводе да је празник „дан прославе вредности око којих се друштво окупља, поштовање и очување традиције, прослављање неког догађаја, који се десио одређеног дана, а који је значајан за нас (народ) или неку верску заједницу“. Празник се повезује с окупљањем породице празновањем Божића и Ускрса. Један студент је написао да су „божићни и ускршњи празници нешто прелепо, сједињавање породице и нације“, а да су му државни празници „значајни само по томе што (тада) не би ишао у школу“. Студенти историје повезују празник с нерадним даном, одсуством рада или било којих тежих активности.

Студенти *ећнолоћије и анћројолоћије* доводе празник у везу с *обележавањем важних истћоријских доћајаја* („да их се сећамо и из њих учимо“), те виде празник „као и прилику да се породица окупи и проводи време заједно“. Указују на значај празника (религијских) у очувању традиције; кажу да је празник време за породицу, када „свако оставља своје обавезе са стране и празник прославља у кругу породице“. У неколико одговора студенти су написали да им државни празник не значи ништа. Онима који тада раде компликовано је да дођу на посао и понекад „сви једва чекамо да празник прође и да се вратимо комфору колотечине“.

Студенти *ћсихолоћије* виде празничне активности као „прослављање битних догађаја из прошлости који су утицали на нашу историју и културу“. Они имају улогу да „одрже колективно сећање и друштвену кохезију“. То је и дан „када би требало да се сетимо битних ствари из наше историје и да осим свакодневне рутине, посветимо време размишљању о догађају којем је празник посвећен.“

Студенти ѝсихолоѝје виде празник и као повод да се окупи породица, да се зближе људи. „За мене“, написала је једна студенткиња психологије, „празник представља вечеру са породицом, када се сви окупимо јер ретко једемо заједно. Недељни ручак је празник, као и дружење са породицом и пријатељима.“

Студенти ѝедаѝѝје доводе празник у везу с обележавањем или ѝрославом некоѝ важноѝ доѝађаја или ѝтрадиционалноѝ обичаја. Кажу да је „државни празник подсећање на историју Срба и колико смо у прошлости били праведнији, мудрији и духовнији“, а да „црквени празник има велики духовни значај“. „Празник је важан за изграђивање идентитета“, наводе студенти педагогије, наглашавајући значај празника и породичног окупљања.

Студенти андраѝѝје празник везују за „обележавање неког догађаја који је значајан за читаву нацију“, као и обележавање некоѝ значајноѝ дана за историју и културу нашеѝ народа.

У свакој испитиваној студијској групи могао се наћи један и више одговора да је празник: *дан као и сваки друѝи*, *нишѝиѝа ѝосебно*, као и да студенти немају мишљење о њему.

2018.

Студенти историје су написали да је *празник дан када се ѝрославља изузеѝино биѝан доѝађај за земљу, обележавање даѝума биѝиних за нашу историју и културни идентѝитет*. „Празник је време“, написала је једна студенткиња, „које је посвећено породици и одржавању историје и сећања које ме обликује као припадницу српског народа.“ Неки студенти истичу важност верских празника и прославе у кругу породице. Празник представља „дружење и зближавање са породицом и најмилијима“, као и *одмор од свакодневне руѝине*.

И студенти еѝнологије и анѝроѝологије повезују празник с обележавањем значајног догађаја. „Празници су нешто што треба да чувамо и прослављамо јер тако чувамо и наш идентитет.“ „Празник је посебан дан када је цела породица на окупу.“ То је, сматра једна студенткиња, „одмор

од учествовања у обавезама, али су и стресна породична окупљања“. Било је и одговора да је празник „прилика да се делимично надокнаде часови изгубљеног сна“.

Студенти *ψυχολογiје* виде празник као слављење „нечега веома битног, што се десило у прошлости или блиској прошлости, нешто јако битно што треба да се памти“. Празник је прилика за окупљање породице, „слободно време проведено уз породицу на креативан начин“. „Зависи од празника“, написала је једна студенткиња, „Нова година и Први мај (време за боравак са драгим људима), Божић и Ускрс не баш много јер сам атеиста.“ У другом одговору, студенткиња везује празник за *славу, Ускрс, Божић*.

Студенти *педагоγiје* празник доводе у везу с одређеним *гоiађајем*. Тада „исказујемо поштовање и понашамо се у складу са празником, традиционално и у духу породичне атмосфере испуњавајући обичаје и традицију“. Празник је прослављање срећног *гоiађаја*, написали су студенти педагогије – „диван дан који проводимо у кругу породице, пријатеља и драгих људи“. Једна студенткиња је написала да су јој верски празници начин да квалитетно проведе време с породицом, а да државне празнике не прославља. Иста студенткиња додаје: „Да нису уведени слободни дани, не бих знала ни да их је било.“ По мишљењу неких студената педагогије, празник је *дан за одмор, слободан дан, нерадни дан*.

„Празник је“, написали су студенти *андраγiје*, „дан за одмор, уживање, за дружење са породицом и пријатељима, за сећање на нека прошла времена и стварање успомена на нека будућа“. У одговорима се наводе празничне активности – „обележавање неког догађаја или неког свеца који је допринео српском народу и повезан је са вером или државом“.

Празник је, по мишљењу студената, провођење слободног времена у кругу породице. Једна студенткиња андрагогије је написала: „Нисам неко ко сувише вреднује празнике у било којем смислу, али их начелно поштујем, али као да су изван мене, као да се мене не тичу. Божић и Ускрс волим због блискости коју (макар и можда наметнуто) празници поспешују.“

„Ништа битно“ – написала је једна студенткиња – „не-радни дан и углавном нека домаћа храна, породична окупљања, што не мора да значи добре ствари. Није ми до сад пренет неки празнични дух и осећај значајности. Пре свега то је одговорност старијих генерација које нису успеле да нам пренесу било шта више. Таква је атмосфера у целом друштву.“

У свакој испитиваној студијској групи могао се наћи један и више одговора да је празник: *дан као и сваки дрући, нишића њосебно*, као и да студенти немају мишљење о њему. У 43 упитника студенти нису написали шта њима представља празник (уопште).

У наративима студената од 2015. до 2018. године најбројнији су одговори који доводе празник у везу с окупљањем породице, пријатеља, драгих људи. У неким исказима, празник се доводи у везу с прослављањем важног догађаја, као и слободно време без уобичајених активности – дан одмора. У свакој испитиваној студијској групи могао се наћи један и више одговора да је празник *дан као и сваки дрући, нишића њосебно*, као и да студенти немају мишљење о њему.

ЗАКЉУЧАК

Дан примирја у Првом светском рату – 11. новембар, јесте комеморативни празник који се прославља у Србији као државни празник од 2012. године.¹⁹³

У истраживању Дана примирја пошла сам од претпоставке да, у јавној комуникацији, поруке које се шаљу преко различитих канала за комуникацију и њихова симултаност стварају неку врсту не сасвим виртуелне заједнице примаца поруке, која се у одређеним условима трансформише у реалну јавност (Škiljan).

Током петогодишњег истраживања Дана примирја анализирани су различити комуникацијски канали преко којих су упућиване информације о овом празнику. Неколико дана после Дана примирја, истражила сам рецепцију празника на репрезентативном узорку од 722 студента прве године Филозофског факултета у Београду, прво 2012. године, а потом од 2015. до 2018. Највише студената који су учествовали у овом истраживању и попунили податак о месту становања било је из Београда, као и из 77 градова и насеља у Србији.

Истраживање на овом репрезентативном узорку имало је за циљ да испита значај 11. новембра – Дана примирја у Србији у обликовању културног идентитета.

Инструмент истраживања састојао се од десет питања отвореног типа. Једно питање је било с понуђеним одговорима. Нека питања сам користила и у истраживању Срећења – Дана државности (Ковач, 2011). Занимало ме је да сазнам шта студенти мисле да смо прослављањем Дана

193 Дан примирја у Првом светском рату прослављао се у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца од 1919. године и потом у Краљевини Југославији, али је с променом власти укинут после Другог светског рата. Уведен је 2011. године као државни празник у Републици Србији.

примирја показали свету и унутар Србије, на који начин су добијали информације о празнику, да ли су чули и шта значи Наталијина рамонда. За разлику од претходног истраживања – рецепције Дана државности (Сретења) – у истраживању Дана примирја било ми је важно да сазнам шта за моје испитанике представља нови државни празник – 11. новембар, а шта празник уопште. Такође, питала сам студенте који се празници прослављају у Србији данас (уведени Законом о државним и другим празницима).

У анализи Дана примирја имала сам у виду концепт *кријичке културе сећања*. Прихватљива ми је теза Тодора Куљића да „култура сећања није гола конструктивистичка активност, али ни мрежа слика непобитне реалне прошлости. Културом обликована прошлост, тј. слике, појмови и симболи преко којих се прошлост одржава у памћењу, крије одређени потенцијал тумачења који се у сваком добу може применити на нове доживљаје. У културном сећању не тумачи се само прошлост, него и садашњост.“

У поглављу *11. новембар – Дан примирја у јавном дискурсу* у пет потпоглавља су анализиране прославе Дана примирја, као и рецепција овог празника на репрезентативном узорку. Због обима истраживања, свако потпоглавље о рецепцији празника садржи закључне напомене у тој години истраживања.

У поглављу *Дан примирја у антрополошком олегалу* у два потпоглавља: *Наталијина рамонда као посредник у јавној култури сећања* и *Месија сећања – историјско и културно памћење*, анализиран је утицај медија и других посредника на обликовање културног памћења.

Као посредници културног памћења, медији су од 2012. године, током прославе Дана примирја, преносили информације о Првом светском рату. Један од посредника у култури сећања – Наталијина рамонда – представља новоконструисани симбол Дана примирја. Иницијативу и идеју о конструисању овог меморијалног симбола имали су политичар из Српске напредне странке и дипломата, који су 2012. године били саветници у кабинету тадашњег председника Србије Томислава Николића.

Током овог истраживања се показало да је 2012. године препорука Владе Србије била да Наталијину рамонду носе функционери, телевизијски водитељи и друге јавне личности и грађани, а да ће је од 2013. године *волонтери масовно делићи на улицама и у школама*. Наталијина рамонда, међутим, није касније виђена изван овог круга промотера новог симбола. То ће, свакако, бити тема будућих истраживања, у којима ће се тражити одговори на питања: да ли је Наталијина рамонда затворено меморијално обележје државе или ће пак тада, поред већ препознатљиве симболике, Наталијина рамонда имати и дефинисану комерцијалну промоцију и продају.

У медијима се Наталијина рамонда помиње као *амблем, значка*, а најчешће као *симбол*, који комуникацијски колектив (јавност) перципира као сложени симбол.

У истраживању рецепције Наталијине рамонде међу студентима Филозофског факултета, Наталијина рамонда је у неколико одговора перципирана као *орден*. И један *бизнисмен* је написао у својој Фејсбук објави да му је амбасадор Србије у Паризу *догодио Најталијину рамонду*.

Паралелно с медијским истраживањима, у петогодишњем периоду сам пратила рецепцију Наталијине рамонде на репрезентативном узорку студената прве године Филозофског факултета у Београду. У првој години истраживања (2012) било је мало оних који су знали шта представља Наталијина рамонда. Такође, по годинама истраживања, различита је перцепција симбола Дана примирја. Највише одговора је било у години великог јубилеја – 2018.

Наталијина рамонда се у студентској групи препознаје као цвет који *симболизује страдање српског народа у Првом светском рату; симбол јерейорода народа – цвети феникс*; као и *обележје мира и слободе*. Било је студената на свим студентским групама који су чули, али нису знали значење, као и оних који нису знали шта је Наталијина рамонда.

Моје истраживање је показало да је Наталијина рамонда, као *новоконструисани симбол Дана примирја*, у протеклих седам година у Србији *посредник у јавној култури сећања и да постоје део културног идентитета у процесу који траје*.

Обележавањем комеморативног празника, Дана примирја, заједница показује свој однос према историји. Према Михаелу Митерауеру, најважнија функција историје у јавном обележавању спомен-дана била је „интегративна“, а „празнично расположење меморијалних радњи треба да дирне осећања учесника, а не њихов разум“. „Важно је“, сматра Митерауер, „емоционално везивање, а не критичка дистанца“.

У потпоглављу *Месџа сећања – њолиџичко и кулџурно њамћење*, анализирани су комеморативне годишњице обележавања Дана примирја у Србији, као и јубиларна прослава у Паризу 2018. године. Урађена је упоредна анализа одговора студената Филозофског факултета на пет студијских група од 2015. до 2018. године. Изоставила сам из анализе 2012. годину¹⁹⁴ зато што тада нисам обавила истраживање међу студентима *његаџоџије*.

У поглављу *Празник као њосредник у џрађењу слике о себи и друџима* у два потпоглавља су анализирани резултати истраживања у овој *стџудији случаја* који се односе на ставове студената – шта смо избором Дана примирја показали свету, шта унутар Србије и шта њима лично представља овај празник. Упоредном анализом одговора на пет студијских група предочила сам, по годинама истраживања, ставове студената *истџорије, еџнолоџије и анџроџолоџије, њсихолоџије, његаџоџије и андраџоџије*. Током овог истраживања желела сам да сазнам шта студенти мисле о Дану примирја и да ли постоји разлика у ставовима о овом празнику међу студентима различитих студијских група.

Када процењују *шџа смо џрослављањем Дана џримирја њоказали свеџу*, студенти 2015. године позитивно вреднују прослављање Дана примирја и виде тај празник као комеморативни дан сећања на жртве и претке, те указују на значај мира. И 2016. године су уједначени ставови студената на пет студијских група. Одговорили су да се прослављањем овог

194 Резултати истраживања 2012. године објављени су у мом раду: „Оквир за истраживање новог државног празника 11. новембра – Дана примирја у Првом светском рату“, *Еџнолошко-анџроџолошке свеске* 21: 11–34. Доступно на: <http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/702f03a0fbc447eab1b8f19f2e0ae5ad.pdf>.

празника показује: *поштовање предака, сећање на поинуле, поштовање културне и историјске баштине, очување мира, мирољубивост, да ценимо мир у свету*. Било је одговора да празновањем Дана примирја нисмо показали ништа.

Студенти 2017. и 2018. године виде Дан примирја као комеморативни дан сећања на жртве, *наше и њихове*, и дан сећања на велику улогу Србије у Првом светском рату. У одговорима се указује на *значај успостављања мира у држави и у свету*. Најчешће речи које се могу наћи у одговорима студената на пет студијских група јесу: *мир, толеранција, сећање, поштовање, да смо били на победничкој страни, да се сећамо рата и да се иако ништа неће поновити, да не треба рајовати*. У свакој години истраживања на свим студијским групама било је студената који нису одговорили на ово питање.

У неколико одговора 2018. године студенти су писали о прослави у Паризу, када је, како су написали, *Србија била понижена на главној церемонији*. Указују на велики број страдалих у Првом светском рату и негативно процењују политичке прилике током 20. века.

У одговорима на питање – *Шта смо прослављањем Дана примирја показали унутар Србије?* – студенти су написали да се празновањем овог дана *поштују преци сећањем на славни тренутак српске историје*. У одговорима се износе и критички погледи на тренутне политичке прилике (2015). Уједначени су ставови студената *психологије и педагогије*, који сматрају да се празновањем овог дана *поштује наша историја, али да примати дајемо миру и на тај начин ја и слаavimo*.

И 2016. године су уједначени ставови студената *психологије, педагогије и андрагогије*. Празновањем овог дана, сматрају студенти, *одаје се пошта прецима, не заборавља наша историја, поштују жртве Првој светској рата*. Студенти такође истичу *важност мира*.

И у истраживању 2017. године, студенти на свим студијским групама сматрају да прослављањем овог празника унутар Србије *исказујемо захвалност прецима*. Указује се на значај мира и слободе, сећања на оне који су се борили, као и на преношење сећања с генерације на генерацију.

Било је студената на свим студијским групама који ни- су одговорили на ово питање, али и оних који су написали да овај празник треба да нас подсети *на неке особине које смо као народ изјубили*.

И 2018. године студенти исказују захвалност храбрим прецима *који су њнули за нас*, указујући на *значај мира*. Уједначени су ставови студената *ѡсихолоѡије*, *ѡедаѡѡије* и *анграѡѡије*.

Тако, на пример, студенти *ѡсихолоѡије* сматрају да се прослављањем овог празника унутар Србије показује „да смо тада као народ показали своју величанственост, снагу и уједињеност и упорност да повратимо и одбранимо нашу постојбину“.

У неколико одговора студенти су написали: „апсолутно ништа“; „ништа, кукавице смо“; „да смо лењи и да постоји ето неки 11. новембар и да о њему знамо мало“.

У одговорима на питање – *Шта вама значи овај ѡра- зник?* – од 2015. до 2018. године било је студената на свим студијским групама чији су преци били учесници Првог светског рата. Наглашена су лична осећања и сећања на тај историјски датум.

Мишљења студената су различита, од ставова да *не за- борављамо борце који су бранили своју домовину*, али и ми- шљења да овај празник *ништа бијно не ѡредсѡавља*, *ѡо је давно ѡрошло, далеко је иза нас*.

Студенти *ѡсихолоѡије*, на пример, провлаче индивиду- ална осећања кроз историјски филтер догађаја и сећања на претке. Један број студената сматра да је то: *још један слобо- дан дан и дан одмора од факулѡетских обавеза*.

У исказима студената Филозофског факултета који су учествовали у овом истраживању *ѡреци су узор*. Реч је о „ре- троспективној димензији, пијетета, поштовања којима се на тај начин даје лични допринос вечности других. Сећање на мртве је [...] врста памћења која ствара заједништво“ – сма- тра Јан Асман (J. Asman 2011, 60).

Слике прошлости у јавној култури сећања пренете ко- муникацијском колективу (јавности) путем посредника па-

мћења на годишњим церемонијама у местима сећања у Србији и свету, утичу на обликовање како културног памћења заједнице тако и индивидуалних сећања која обликују културни идентитет појединца. Истраживање је показало добру информисаност студената о Дану примирја. Написали су да су информације о овом празнику добијали током свог школовања, у породици, као и преко штампаних и електронских извора.

У последњем потпоглављу, *Наративи о ѝразнику*, анализирани су одговори на питање *шћа сѝуденѝима значи ѝразник*. У наративима студената на свим студијским групама, најбројнији су одговори у којима доводе празник у везу с окупљањем породице, пријатеља и драгих људи. У неким одговорима повезују празник с прослављањем важног догађаја. Празник је, написали су, слободно време без уобичајених активности – дан одмора.

Током овог истраживања добила сам јаснију слику о активностима студената на Дан примирја. У свакој испитиваној студијској групи могао се наћи један и више одговора да је празник: *дан као и сваки друѝи, нишћиа ѝосебно*, као и да студенти немају мишљење о њему.

Уједначени су одговори студената на пет студијских група. Написали су да *не иду на факулѝетѝи, да шћада нема ѝредавања, да уче, да се одмарају, да раде све нормално, да ѝа ѝроводе као и сваки друѝи дан*.

Јан Асман сматра „да је првобитна функција славља била да се време подели, а не да се створи неко ‘свето време’ супротстављено ‘свакодневном времену’. Тако што структуришу и ритмизирају ток времена славља стварају општи временски поредак у којем и свакодневица добија своје место.“ (J. Asman 2011, 55).

На крају, упућујем велику захвалност студентима Филозофског факултета у Београду што су учествовали у овом истраживању и били искрени и отворени у својим одговорима.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори

„Закон о државним и другим празницима у Републици Србији“, *Службени гласник*, бр. 43, од 17. 7. 2001. године.

„Измене и допуне Закона о државним и другим празницима у Републици Србији“, *Службени гласник РС*, бр. 43/2001, 101/2007, бр. 92/2011. Доступно на: <http://www.propisi.com/zakon-o-drzavnim-i-drugim-praznicima-u-republici-srbiji.html>.

2008.

Инјерней издања

Политика. 2008. Milenko Pešić, „Francuzi zaboravili srpske žrtve i pobeде“. Доступно на: <http://www.politika.rs/sr/clanak/62540/Drustvo/Francuzi-zaboravili-srpske-zrtve-i-pobede>.

2011.

Штампа

Kurir. 2011. „Stižu novi praznici!“, 24. 10. 2011, 4.

24sata. 2011. „Građani ne znaju zašto slave nove praznike“, 21. 11. 2011, 5.

Инјерней издања

Беога, ЕМГ. „Обележени Дан државности и Дан Војске Србије“, 15. 2. 2011. Доступно на: <https://naslovi.net/cir/2011-02-15/emportal/obelezeni-dan-drzavnosti-i-dan-vojske-srbije-video/2335323>.

Pressonline. 2011. „Poslanici iznosili niz predloga za praznike u Srbiji“. Доступно на: <http://www.pressonline.rs/info/politika/188608/poslanici-iznosili-niz-predloga>.

24sata. 2011. „Hrvati imaju duplo više praznika od nas“. Доступно на: <http://www.24sata.rs/vesti/aktuelno/vest/hrvati-imaju-duplo-vise-praznika-od-nas/19410.plml>.

PTC. 2011. „Poslanici o državnim praznicima“, 23. 11. 2011. Доступно на: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/995936/poslanici-o-drzavnim-praznicima.html>.

Танјуг. 2011. „Посланици о новим празницима“. Доступно 2011. на: <http://www.tanjug.rs/novosti/25044/poslanici-o-novim-praznicima.html>.

2012.

Интернет издања

B92. 2012. „Na Dan primirja Natalijin cvet“, 9. 11. 2012. Доступно на: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=11&dd=09&nav_category=12&nav_id=658941.

B92. 2012. „U Srbiji obeležen Dan primirja“. Доступно на: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=11&dd=11&nav_category=12&nav_id=659360

Blic. 2012. „Obeležavanje Dana primirja: Dosta smo pobeđivali u ratu, a gubili u miru“. Доступно на: <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/obelezavanje-dana-primirja-dosta-smo-pobedivali-u-ratu-a-gubili-u-miru/h0hrcfn>.

Blic. 2012. „Dan primirja će se obeležiti cvetom Natalijine ramonde na reveru“, 8. 11. 2012. Доступно на: <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/dan-primirja-ce-se-obeleziti-cvetom-natalijine-ramonde-na-reveru/3dxymdz>.

Вечерње новости. 2012. R. Dragović, „Natalijina ramonda u čast pobeđe“, 7. 11. 2012. Доступно на: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:404961-Natalijina-ramonda-u-cast-pobede>.

021infoSrbija. 2012. „Zašto Srbija slavi dan primirja u Prvom svetskom ratu“. Доступно на: <http://www.021.rs/info/Srbija/Zašto-Srbija-sla+vi-Dan-primirja-uPrvom-svetskom-ratu>.

Krstarica forum. 2012. „DAN SECANJA (Remembrance Day) ili DAN PRIMIRJA ?!“, 6. 11. 2012. Доступно на: <https://forum.krstarica.com/threads/dan-secanja-remembrance-day-ili-dan-primirja.586189/>.

Kurir. 2012. „U nedelju sa Natalijinom ramonom na reveru“, 8. 11. 2012. Доступно на: www.kurir.rs/vesti/drustvo/500926/u-nedelju-sa-natalijinom-ramonom-na-reveru.

Mondo. 2012. „Svi da okačimo Natalijin cvet na rever!“, 8. 11. 2012. Доступно на: <https://mondo.rs/Info/Srbija/a267086/Svi-da-okacimo-Natalijin-cvet-na-rever.html>.

- Naslovivesti*. 2012. „Prekosutra stavite ovaj cvet na rever“, 8. 11. 2012. Доступно 2012. на: <https://naslovivesti.wordpress.com/2012/11/08/vesti-online-prekosutra-stavite-ovaj-cv/>.
- Na dlanu*. 2012. „Da li znate šta slavimo 11. novembra“, 9. 11. 2012. Доступно на: <https://nadlanu.com/124354/da-li-znate-sta-slavimo-11-novembra/>.
- Naslovi.net*. 2012. „Obeležen Dan Vojske Srbije“, 23. 4. 2012. Доступно на: <https://naslovi.net/cir/2012-04-24/danas/obelezan-dan-vojske-srbije/3387591/amp>.
- Политика*. 2012. „Дан примирја у Првом светском рату, државни празник Србије“, 9. 11. 2012. Доступно на: <http://www.politika.rs/scc/clanak/239449/Дан-примирја-у-Првом-светском-рату-државни-празник-Србије>.
- Политика*. 2012. М. Галовић, „Наталијина рамонда – симбол Дана примирја“, 10. 11. 2012. Доступно на: <http://www.politika.rs/scc/clanak/239532/Drustvo/Natalijina-ramonda-simbol-Dana-primirja>.
- РТС*. 2012. „Cvet Natalije na reveru“, 8. 11. 2012. Доступно на: www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Društvo/1207926/Cvet+Natalije.

2013.

Штампа

Вечерње новости. 2013. И. М., „И српска нова нерадна“, 4. 1. 2013, 4.

Инјернеј издања

РТС. 2013. „Za državne organe neradni dan 14. januar“, 11. 1. 2013. Доступно на: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/1245526/za-drzavne-organe-neradni-dan-14-januar.html>

2014.

Штампа

Политика. 2014. Ј. Чалија, „Цвет феникс на реверима званичника“, 11. 11. 2014, 7.

2015.

Штампа

Вечерње новости. 2015. Е. В. Н. „Србија зна вредности мира“, 12. 11. 2015, 5.

Инијернеи издања

- Alo*. 2015. „Pljunula na srpske junake“. Насловна страна листа *Alo*, од 11. 11. 2015. Доступно на: <https://www.alo.rs/print/naslovna-za-11-11-2015/17853/vest>.
- Alo*. 2015. Radmila Briza „RATNI VOJNI INVALIDI BESNI NA MINI-STARKU Veterani: Jadranka, izvini se“, 12. 11. 2015. Доступно на: <https://api.alo.rs/vesti/politika/veterani-jadranka-izvini-se/18010/vest>.
- B92*. 2015. „Učenci na petodnevnom raspustu“, 7. 11. 2015. Доступно на: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=11&dd=07&nav_category=12&nav_id=1060251.
- Blic*. 2015. „DRŽAVNI PRAZNIK. Dan primirja u Prvom svetskom ratu“, 11. 11. 2015. Доступно на: <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/drzavni-praznik-dan-primirja-u-prvom-svetskom-ratu/cw36xer>.
- N1 info*. 2015. „Dan primirja: zašto i kako ga obeležavamo?“, 11. 11. 2015. Доступно на: <http://rs.n1info.com/documents/1142832/comments/Vesti/Dan-primirja-zasto-i-kako-ga-obelezavamo.html>.
- N1 info*. 2015. Jelena Mirković, „Nikolić: Srbija zna vrednost mira“, 11. 11. 2015. Доступно на: <http://rs.n1info.com/journalist115/Jelena-Mirkovic>.
- Полиџика*. 2015. „Положени венци на Француском војном гробљу“, 11. 11. 2015. Доступно на: <http://www.politika.rs/scc/clanak/343351/Polozeni-veneci-na-Francuskom-vojnom-groblju>.

2016.**Шџамџа**

- Вечерње новостџи*. 2016. И. М., „Славимо дан словенске писмености“, 29. 10. 2016, 4.
- Вечерње новостџи*. 2016. „И Џонсон се поклонио сенима“, 12. 11. 2016, 4.
- Полиџика*. 2016. Предраг Ј. Марковић, „Пронађено сећање“, 5. 11. 2016, 4.
- Полиџика*. 2016. Танјуџи „Србија зна колика је цена мира“, 12. 11. 2016, 5.

Инијернеи издања

- Вечерње новостџи*. 2016. Boris Subašić, „DAN PRIMIRJA: Sećanje na kraj stradanja“, 11. 11. 2016. Доступно на: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:634425-DAN-PRIMIRJA-Secanje-na-kraj-stradanja>.

- Danas*. 2016. „Dan primirja u Prvom svetskom ratu“, 11. 11. 2016. Доступно на: <https://www.danas.rs/drustvo/dan-primirja-u-prvom-svetskom-ratu-2/>.
- Дневник*. 2016. „Државном церемонијом обележен Дан примирја“, 11. 11. 2016. Доступно на: <https://www.dnevnik.rs/politika/drzavnom-ceremonijom-obeleden-dan-primirja>.
- Елементарјум*. 2016. Слободан Бубњевић, „Тажанствени цвет примирја“. Доступно на: <http://elementarium.cpn.rs/teme/tajanstveni-cvetprimirja/hhttp://elementarium.cpn.rs/teme/tajanstveni-cvet-primirja>.
- Espresso*. 2016. „DAN KADA SMO POBEDILI ZLO ZVANO RAT: Sve o Danu primirja, srpskom državnom prazniku“, 11. 11. 2016. Доступно на: <https://www.espresso.rs/vesti/drustvo/90511/dan-kad-smo-pobedili-zlo-zasto-je-danasnji-datum-za-ponos-srba-foto-video/strana/sve>.
- Telegraf*. 2016. „UKIDA SE RASPUST U ŠKOLAMA: Evo kada će đaci morati u učionice, umesto da odmaraju!“ 5. 8. 2016. Доступно на: <https://www.telegraf.rs/vesti/2289468-ukida-se-raspust-u-skolama-evo-kada-ce-djaci-morati-u-ucionice-umesto-da-odmaraju>.

2017.

Штампа

- Вечерње новости*. 2017. Иван Ловрић, „Воleti своју државу!“ Интервју с Момчилом Павловићем, 12. 11. 2017, 2.
- Danas*. 2017. „Skráceno radno vreme prodavnica“, subota–nedelja, 11–12. 11. 2017, 16.
- Danas*. 2017. Natalijina ramonda na naslovnoj strani uz logo *Danasa*, subota–nedelja, 11–12. 11. 2017.
- Kurir*. 2017. Ružica Kantar, „Šta će nam praznik kad umiremo u bedi“, 26. 10. 2017, 8.
- Полијика*. 2017. Јован Гајић, „Сећање на жртве Великог рата“, 11. 11. 2017. Уводни текст и наставак, 8.
- Полијика*. 2017. А. Апостоловски „Наталијина рамонда – устаље-ни симбол Дана примирја“, 11. 11. 2017, 8.

Интјернеј издања

- B92. 2017. Вести B92 од 25. 10. 2017. „4. децембар – Дан борца – ’Неприхватљиво“. Доступно на: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?уууу=2017&mm=10&dd=25&nav_category=12&nav_id=1318201.

- B92. 2017. „Polaganjem venaca obeležen Dan primirja“, 11. 11. 2017. Доступно на: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2017&mm=11&dd=11&nav_category=11&nav_id=1324190.
- Вечерње новостии*. 2017. „Herojska pobeda srpskih ratnika“, 11. 11. 2017. Доступно на: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:695300-Herojska-pobeda-srpskih-ratnika>.
- Политика*. 2017. „Obeležen Dan primirja u Prvom svetskom ratu“, 11. 11. 2017. Доступно на: <http://www.politika.rs/sr/clanak/392403/Obelezen-Dan-primirja-u-Prvom-svetskom-ratu>.

Енциклопедије

- Википедија*. s.v. „Албанска споменица“. Доступно на: https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Албанска_споменица.

2018.

Штампа

- Blic*. 2018. „Ambasador Mondoloni se izvinio građanima i Vučiću“, 13. 11. 2018, 2.
- Вечерње новостии*. 2018. Иван Ловрић, „Имамо се чиме поносити“. Интервју с Момчилом Павловићем, 11. 11. 2018, 6.
- Вечерње новостии*. 2018. „Моћна војска за мир и слободу Србије“, 11. 11. 2018, 2–3.
- Вечерње новостии*. 2018. „Мало је армија као што је наша“, 11. 11. 2018. 4–5.
- Вечерње новостии*. 2018. Горан Чворовић, „Историја прети да понови свој трагични ток“, 12. 11. 2018, 4.
- Вечерње новостии*. 2018. Г. Чворовић, „Сећање на братство по оружју“, 12. 11. 2018, 5.
- Вечерње новостии*. 2018. Г. Чворовић, „Понизили вас аматери из владе“, 15. 11. 2018, 3.
- Вечерње новостии*. 2018. Г. Чворовић, „Тачи излобирао ‘почасно’ место“, 12. 11. 2018, 3.
- Вечерње новостии*. 2018. Г. Ч. – Д. Р. Ђ., „Кушнер ‘веза’ Тачију за место тик иза Путина“, 14. 11. 2018, 3.
- Вечерње новостии*. 2018. Горан Чворовић, „Осећам увреду целим телом“, 16. 11. 2018, 10.
- Вечерње новостии*. 2018. Горан Чворовић, „Повредили смо Србију, ред је да се извинимо“, 18. 11. 2018, 8.
- Вечерње новостии*. 2018. Г. Ч., „Навијачи Звезде: Хвала Француској, која више не постоји“, 13. 12. 2018, 32.

- Danas*. 2018. Bora Ćosić, „Fatum primirja“, 10–11. 2018, II.
- Danas*. 2018. Marija Stojanović, „Francuzi jasno pokazali da podržavaju Tačija“, 13. 11. 2018, 3.
- Danas*. 2018. Nenad Kulačin, „Ovo mnogo boli“, 13. 11. 2018, 9.
- Danas*. 2018. Katarina Živanović, „Od prisustva predsednika napravljena lažna vest“, 13. 11. 2018, 2.
- Полијика*. 2018. „Вучић: У региону нико раван Војсци Србије“, 11. 11. 2018, 5.
- Полијика*. 2018. „Макрон и Мркелова открили плочу помирења“, 11. 11. 2018, 3.
- Полијика*. 2018. С. Р., „Вучић носи Наталијину рамонду“, 11. 11. 2018, 3.
- Полијика*. 2018. Бошко Јакшић, „Париз више није град светлости“, 12. 11. 2018, насловна страна и страна 4.
- Полијика*. 2018. Мирослав Лазански, „Коме звона звоне“, 12. 11. 2018, 4.
- Полијика*. 2018. С. У. Г., „Најлон око споменика захвалности Француској“, 13. 11. 2018, 16.
- Полијика*. 2018. Дејан Алексић, „Сећање на прву краљицу савремене Србије“, 11. 11. 2018, 9.

Инјернет издања

- B92*. 2018. „Hvala ambasadoru, veličanstveno ćemo dočekati Makrona“, 12. 11. 2018. Доступно на: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=11&dd=12&nav_category=11&nav_id=1468387.
- Blic*. 2018. „Sastanak Vučića i Merkelove u Parizu. Da li ćemo posle nedelje biti bliži REŠENJU KOSOVSKEG ČVORA“, 8. 11. 2018. Доступно на: <https://www.blic.rs/vesti/politika/sastanak-vucica-i-merkelove-u-parizu-da-li-emo-posle-nedelje-biti-blize-resenju/725z3ws>.
- Danas*. 2018. „Figaro: Srbija nepravedno ponižena na komemoraciji 11. novembra“, 14. 11. 2018. Доступно на: <https://www.danas.rs/politika/figaro-srbija-npravedno-ponizena-na-komemoraciji-11-novembra/>.
- Espresso*. 2018. „DA LI STE GA PRIMETILI? Specijalni detalj na Vučićevom odelu u Parizu! To je jedan od najvećih simbola Srbije!“, 11. 11. 2018. Доступно на: <https://www.espresso.rs/vesti/politika/313383/da-li-ste-ga-primetili-specijalni-detalj-na-vucicevom-odelu-u-parizu-to-je-jedan-od-najvecih-simbola-srbije>.

- Espresso*. 2018. „NATALIJA RAMONDA JE ŽENA KOJA JE LEČILA SRBE U RATU! Bogoljub Karić lupio i jedva ostao živ! BLAM nad BLAMOVIMA!“, 12. 11. 2018. Доступно на: <https://www.espresso.rs/vesti/politika/313795/natalija-ramonda-je-zena-koja-je-lecila-srbe-u-ratu-bogoljub-karic-lupio-i-jedva-ostao-ziv-blam-nad-blamovima>.
- N1*. 2018. „Dimitrijević: Matić je s punim pravom odbio da nosi bulku“, 11. 11. 2018. Доступно на: <http://rs.n1info.com/Vesti/a434942/Branislav-Dimitrijevic-u-Novom-danu.html>.
- Политика*. 2018. „Gde može da se kupi Natalijina ramonda“, 17. 11. 2018. Доступно на: <http://www.politika.rs/sr/clanak/415941/Pogledi/Gde-mo-ze-da-se-ku-pi-Na-ta-li-ji-na-ra-mon-da>.
- Radio-televizija Vojvodine*. 2018. „Danojlić: Ne treba da se zanosimo iluzijama o savezništvu, dobri smo samo kad ginemo na pravoj strani“, 11. 11. 2018. Доступно на: http://www.rtv.rs/sr_lat/politika/danojlic-ne-treba-da-se-zanosimo-iluzijama-o-saveznistvu-dobri-smo-samo-kad-ginemo-na-pravoj-strani_965898.html.
- PTC*. 2018. „Mondoloni: Molimo Vučića i srpski narod za izvinjenje“, 12. 11. 2018. Доступно на: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3318989/mondoloni-molimo-vucica-i-srpski-narod-za-izvinjenje.html>.
- PTC*. 2018. „Vuletić o rasporedu sedenja u Parizu: Stogodišnjica nije mesto za takve političke poruke“, 12. 11. 2018. Доступно на: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3318966/vuletic-o-rasporedu-sedenja-u-parizu-stogodisnjica-nije-mesto-za-takve-politicke-poruke.html>.
- Srbija danas*. 2018. „Svi ste videli da je trener Liverpula na reveru nosio Natalijinu ramondu, a evo šta je njeno pravo značenje“, 6. 11. 2018. Доступно на: <https://www.srbijadanas.com/vesti/info/natalijina-ramonda-simbol-vaskrsnuca-srpske-vojske>.
- Telegraf*. 2018. „Težak kiks Bogoljuba Karića: Natalija Ramonda je bila švajcarska bolničarka koja je stradaloj srpskoj vojsci mnogo pomagala“, 12. 11. 2018. Доступно на: <https://www.telegraf.rs/vesti/srbija/3007036-tezak-kiks-bogoljuba-karica-natalija-ramonda-je-bila-svajcarska-bolnicarka-koja-je-stradaloj-srpskoj-vojsci-mnogo-pomagala-foto>.
- Telegraf*. 2018. „Istraživali smo gde možemo da kupimo Natalijinu ramondu: Simbol primirja nije tako lako pronaći i zadnuti za rever“, 8. 11. 2018. Доступно на: <https://www.telegraf.rs/vesti/srbija/3006064-istrazivali-smo-gde-da-kupimo-natalijinu-ramondu-simbol-primirja-nije-tako-lako-pronaci-i-zadnuti-za-rever>.

Republika. 2018. „Blamčina! Teška ispala Bogoljuba Karića: Nećete verovati šta je napisao o Natalijinoj ramondi“, 12. 11. 2018. Доступно на: <https://www.republika.rs/vesti/srbija/98864/blamcina-teska-ispala-bogoljuba-karica-necete-verovati-sta-napisao-natalijinoj-ramondi>.

Елекѿронски медији

Centenaire 1914–1918: cérémonie de l'anniversaire de l'Armistice en direct.

Доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=W61P1JqcV0>.

TV5 Monde Europe. Пренос прославе из Париза, 11. 11. 2018.

Радио-ѿтелевизија Србије. Пренос прославе из Париза, 11. 11. 2018.

2019.

Радио-ѿтелевизија Врање. 2019. „Дан словенске писмености радни празник“. 17. 5. 2019. Доступно на: <http://www.rtv-vranje.rs/index.php/home/drus-v/item/21156-dan-slovenske-pismenosti-radni-praznik.html>.

Шѿамѿа

Вечерње новосѿи. 2019. В. М. – Д. Р. Ђ. – С. С. Р. – Ј. М., „Силе ван Европе не могу решити Косово“, 16. 7. 2019, 1–3.

Вечерње новосѿи. 2019. Д. Р. Ђ., „Дугујемо много мученичкој и срчаној Србији“, 16. 7. 2019, 4.

Danas. 2019. Gojko Vlaović, „Izgradnja Beogradskog metroa najvažnija tema“, 16. 7. 2019, 1–2.

Kurir. 2019. Redakcija *Kurir*, „Makron Vučiću: Srbi i Francuzi su braća po oružju“, 16. 7. 2019, 2–3.

Kurir. 2019. I. Kljajić – K. Blagović, „Beograd konačno dobija metro“, 16. 7. 2019, 4–5.

Полиѿиѿка. 2019. „Почаст браниоцима Београда у Великом рату“, 16. 7. 2019, 5.

Полиѿиѿка. 2019. Дејан Спаловић, Биљана Баковић, „Француска вас воли као што сте ви волели њу“, 16. 7. 2019, 6.

Полиѿиѿка. 2019. „Макрон на ћирилици поручио „хвала српском народу“, 16. 7. 2019, 6.

Полиѿиѿка. 2019. Биљана Баковић, Дејан Спаловић, „Од братства по оружју ка заједничкој будућности“, 16. 7. 2019, 5.

Инѿернетѿ издања

France24. 2019. «Emmanuel Macron en visite en Serbie pour „renouer des liens distendus“». [„Емануел Макрон у посети Србији како би ‘обновио ослабљене везе“]. Доступно на: <https://www.fran->

ce24.com/fr/20190715-serbie-france-emmanuel-macron-visite-renouer-liens-distendus.

Le Figaro. 2019. «Les Français connaissent-ils vraiment la Serbie?» [„Дали Французи заиста познају Србију?“]. Доступно на: <http://www.lefigaro.fr/voix/monde/les-francais-connaissent-ils-vraiment-la-serbie-20190715>.

2020.

Штампа

Вечерње новостии. 2020. Драган Вујичић, „Српско ордење на цени у свету“, 23. 2. 2020, 10.

Елекџронски медији

Вести на каналима: *РТС, Studio B, Б92, Pink, Прва, N1* на дан 11. 11. од 2011. до 2012. и од 2015. до 2019, као и вести на наведеним каналима 15. и 16. 7. 2019. (посета Емануела Макрона Београду). Јутарњи програм Радио-телевизије Србије, разговор Чедомира Антића с Наташом Миљковић, 29. 11. 2011.

Литература

Asman, Alaida. 2011. *Duga senka prošlosti. Kultura sećanja i politika povesti*. Београд: Библиотека XX век.

Asman, Jan. 2011. *Kultura pamćenja*. Београд: Просвета.

Арадурај, Ардџун. 2011. *Kultura i globalizacija*. Београд: Библиотека XX век.

Ђорђевић, Јелена. 1986. „Мноштво лица светковине“. *Kultura*, 73–75. Београд: Завод за проучавање културног развитака, 9–31.

Ђорђевић, Јелена. 1997. *Političke svetkovine i rituali*. Београд: Досије и Signature.

Жикић, Бојан, 2010. „Ми смо ја, а они су Рој. Индивидуални и колективни идентитет као релационо својство људи и туђина у научној фантастици“. У: Џикић, Бојан (ur.): *Naš svet, drugi svetovi. Antropologija, naučna fantastika i kulturni identitet*. Етнолошка библиотека, књ. 4, Београд: Српски генеалошки центар: Оделjenje за етнологију и антропологију, 187–214.

Ковач, Сенка. 2011. *Срепшење: нови државни ѓразник у јавном дискурсу*. Београд: Српски генеалошки центар и Одељење за етнологију и антропологију, књ. 59.

- Ковач, Сенка. 2013. „Оквир за истраживање новог државног празника 11. новембра – Дана примирја у Првом светском рату“. *Етнологишко-антрополошке свеске* 21 (н. с.), 11–34. Доступно на: <http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/702f03a0fb c447eab1b8f19f2e0ae5ad.pdf>.
- Ковач. Сенка. 2014а. „Изумевање традиције на примеру Срећења – новог државног празника Србије“. У: Senka Kovač, Miloš Milenković (ur.): *Les traditions en Europe: modification, invention et instrumentalisation des traditions, Tradicije u Evropi: modifikovanje, izumevanje i instrumentalizacija tradicije*, Problèmes d'ethnologie et d'anthropologie: eMonographies; no. 7. Etnoantropološki problemi: eMonografije; knj. 7, 197–219. Доступно на: <http://anthroserbia.org/Content/PDF/Publications/54967732d6b74a1696 2cdf355dd2e6c9.pdf>.
- Kovač. Senka. 2014b. „Novi državni praznici u Srbiji: kulturni identitet i politika“. U: Lidija B. Radulović, Ildiko Erdei (ur.) *Etnos, religija i identitet*, Zbornik radova, Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, 81–91.
- Kovač, Senka. 2019а. „Discours public comme terrain anthropologique dans la recherche d'une nouvelle fête en Serbie“. Evangelos Karamanes, (dir.): *Du terrain à l'archive: les archives de folklore et d'ethnologie en tant que pôles de recherche, d'éducation et de culture*: [actes XXXIe Atelier du réseau FER-EURETHNO du Conseil de l'Europe [et] 1ère Conférence du Groupe de Travail Francophone de la SIEF, Athènes, 14–16 septembre 2018]. Athènes, 159–169.
- Ковач. Сенка. 2019б. „Рецепција Наталијине рамонде – симбола Дана примирја у Србији“, *Етнoантрополошки проблеми*, год. 14, св. 4, 1105–1129.
- Kuljić, Todor. 2004. „Kultura sećanja“, *Tokovi istorije* 1–2, 123–155. Доступно на: http://tokovi.istorije.rs/cir/uploaded/1-2-2004/2004_1-2_07_Kuljic.pdf.
- Kuljić, Todor. 2006. *Kultura sećanja, Teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti*. Beograd: Čigoja.
- Milošević, Srđan. 2012. „Dan državnosti (ili) Sretenje: ideologija vs. hronologija“, *Етнoантрополошки проблеми*, год. 7, св. 4, 999–1015.
- Митерауер, Михаел. 2003. *Миленијуми и групе јубиларне године: Зашто прослављамо историју?* Удружење за друштвену историју, Београд: Чигоја.

- Наумовић, Слободан. 2003. „Ка историји слављења историје“. Предговор књиге Михаел Митерауер, *Миленијуми и групе јубиларне године: Зашто прослављамо историју?* Удружење за друштвену историју, Београд: Чигоја, 7–23.
- Radenović, Sandra. 2006. „Nacionalni identitet, etnicitet (kritička) kultura sećanja“, *Filozofija i društvo*, 3/2006, 221–237. Доступно на: <http://instifdt.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2015/05/S.Radenovic-3-2006.pdf>.
- Ruano-Borbalan, Ž-K. 2009. „Izgradnja identiteta“. U: Katrin Halpern i Žan Klod Ruano-Borbalan (ur.) *Identit(i) – Pojedinaс, grupa, društvo*, Beograd: Clio, 5–16.
- Škiljan, Dubravko. 1998. *Javni jezik*. Beograd: Biblioteka XX vek.

SUMMARY

World War I Armistice Day – November 11th is a commemorative holiday which has been celebrated as a state holiday in Serbia since the year 2012.¹⁹⁵

My starting point in the process of researching Armistice Day was that, in public communication, messages that are sent through various communication channels and their simultaneity create a kind of not quite virtual community of message recipients, which under certain conditions transforms itself into a real form of public (Škiljan).

In the course of the five-year-long research of Armistice Day, analyses were conducted pertaining to the various communication channels through which information about this holiday was conveyed. A few days after Armistice Day, I conducted research into the reception of the holiday on a representative sample of 722 students of the first year at the Faculty of Philosophy in Belgrade – first in 2012, and afterwards from 2015 to 2018. The largest number of students who took part in the research and stated their place of residence came from Belgrade, as well as 77 towns and communities in Serbia.

The research conducted on this representative sample was aimed at examining the importance of November 11th – Armistice Day in Serbia in the shaping of cultural identity.

The instrument for the research consisted of ten open-ended questions. One question was of the closed type, with multiple answers. Some of the questions had also been used in my

195 World War I Armistice Day was celebrated in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes beginning with the year 1919 and later on in the Kingdom of Yugoslavia, but with the change in government it was abolished after World War II. In 2011, it was introduced as a state holiday in the Republic of Serbia.

research of Sretenje – Statehood Day (Ковач, 2011). I was interested in finding out what students thought we had shown the world and within Serbia by celebrating Armistice Day, in what manner they had been receiving information about the holiday, whether they had heard of Natalie's Ramonda and what it meant. As opposed to my previous research – the reception of Statehood Day (Sretenje) – while investigating Armistice Day it was important for me to find out what the new state holiday – November 11th represented for my research participants, as well as their perception of a holiday in general. In addition to this, I asked my students what holidays were being observed in Serbia at the current point in time (those introduced by the Law on Public and Other Holidays).

While analysing Armistice Day, I kept in mind the concept of the *critical culture of remembrance*. I find acceptable Todor Kuljić's thesis that "the culture of remembrance is not mere constructivist activity, or a network of images of an undeniable, real past. A past shaped by culture, or in other words the images, notions and symbols through which the past remains present in memory, hides a certain potential for interpretation which, in any age, can be applied to new experiences. In cultural remembrance, not only the past is interpreted, but also the present".

The chapter titled *November 11th – Armistice Day in Public Discourse* contains an analysis which is presented through five subchapters and pertains to the celebrations of Armistice Day and the reception of the holiday within the representative sample. Due to the scope of the research, each subchapter on the reception of the holiday contains concluding remarks for the relevant year of research.

The chapter titled *Armistice Day in the Anthropological Mirror* consists of two subchapters: *Natalie's Ramonda as a Mediator in the Public Culture of Remembrance* and *Locations of Remembrance – Political and Cultural Memory* and presents an analysis of the influence of media and other mediators on the shaping of cultural memory.

As mediators for cultural memory, beginning with the year 2012 the media presented information on World War I during the celebration of Armistice Day. One of the mediators in the

culture of remembrance – Natalie’s Ramonda – represents a newly-constructed symbol of Armistice Day. The initiative behind and idea about constructing this memorial symbol came from a politician from the Serbian Progressive Party (SNS) and a diplomat who were, in 2012, advisers in the office of the then president of Serbia Tomislav Nikolić.

In the course of this research it was found that in 2012 a recommendation was made by the Government of Serbia that Natalie’s Ramonda should be worn by officials, TV hosts and other public figures and citizens, and that, starting from 2013, *volunteers would be handing out huge numbers of them in streets and in schools*. Natalie’s Ramonda, however, was not later seen outside the first circle of promoters of the new symbol. This will, certainly, be a topic of research to come, in which one will be looking for answers to the following: whether Natalie’s Ramonda is a memorial symbol reserved solely for the state, or whether, by then, in addition to the already recognisable symbolism, Natalie’s Ramonda will also have a defined commercial promotion and sale.

In the media, Natalie’s Ramonda is mentioned as *an emblem, a badge*, and most frequently as *a symbol*, which the communication collective (the public) perceives as a complex symbol.

While researching the reception of Natalie’s Ramonda among the students of the Faculty of Philosophy, in a few answers Natalie’s Ramonda was perceived as *a medal*. A *businessman* also wrote in a Facebook post that the Serbian Ambassador *had presented him with a Natalie’s Ramonda* in Paris.

In parallel with the media research, in the course of the five-year period I also followed the reception of Natalie’s Ramonda on a representative sample of students of the first year at the Faculty of Philosophy in Belgrade. In the first year of research (2012) there were few who knew what Natalie’s Ramonda represented. In addition, with regards to the year of research, the perception of the Armistice Day symbol varies. The largest number of answers was given in the year of the great centennial – 2018.

In the student group, Natalie’s Ramonda is recognised as a flower that *symbolises the suffering of the Serbian people in World War I: a symbol of the nation’s rebirth – a phoenix flower*; as well as

a symbol of peace and freedom. There were students in all departments who had heard of it, but were not familiar with its meaning, as well as those who did know what Natalie's Ramonda was.

My research has shown that Natalie's Ramonda, as *a newly-constructed symbol* of Armistice Day, has in the past seven years in Serbia been *a mediator in the public culture of remembrance, becoming a part of cultural memory in a process that is ongoing.*

By observing a commemorative holiday, Armistice Day, a community expresses its relation towards history. According to Michael Mitterauer, the most important function of history in public observance of a memorial day was "integrative" and "the celebratory mood of memorial activities should touch upon the feelings of the participants, not their reasoning". "The important thing", Mitterauer believes, "is emotional attachment, not critical distance".

The subchapter titled *Locations of Remembrance – Political and Cultural Memory* contains analyses of commemorative anniversaries of observing Armistice Day in Serbia, as well as the centennial in Paris in 2018. A comparative analysis was conducted of the answers of students at the Faculty of Philosophy in five departments from 2015 to 2018. The year 2012¹⁹⁶ has been left out of my analysis because in that year I did not conduct research among students of *pedagogy.*

In the chapter titled *A Holiday as a Mediator in Building an Image of Oneself and Others* two subchapters contain analyses of the results of the research in this *case study*, those that refer to students' attitudes – what we have shown the world by our selection of Armistice Day, what we have shown within Serbia, and what the holiday represents for them personally. Through a comparative analysis of answers from five departments I presented, listing the year of research, the attitudes of students of *history, ethnology and anthropology, psychology, pedagogy* and

196 The results of the research conducted in 2012 were published as part of my paper titled: "The Framework for the Research of the New National Holiday on November 11th – Armistice Day in World War I", *Issues in Ethnology and Anthropology* 21: 11–34. Available at: <http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/702f03a0fbc447eab1b8f19f2e0ae5ad.pdf>.

andragogy. In the course of the research I wanted to find out what students thought about Armistice Day and whether there were differences in attitudes towards this holiday among students from different departments.

When they estimate *what we have shown the world by celebrating Armistice Day*, in 2015 students evaluate the celebration of Armistice Day in a positive manner and perceive this holiday as a commemorative day for remembering the victims and ancestors, and emphasise the importance of peace. In the year 2016 as well, the attitudes of students from five departments do not vary. They responded that by celebrating this holiday one expressed: *respect for ancestors, remembrance of the dead, respect for cultural and historical heritage, preservation of peace, love of peace, that we respect world peace*. There were answers that by celebrating Armistice Day we have shown *nothing*.

In the years 2017 and 2018, students view Armistice Day as a commemorative day for remembering the victims, *domestic and foreign*, and a day of remembrance pertaining to the large role Serbia played in World War I. In their answers, they emphasise *the importance of establishing peace in the country and the world*. The words that can most frequently be found in the answers of students from five departments are: *peace, tolerance, remembrance, respect, we were on the winning side, we remember the war and nothing similar will happen again, one should not engage in warfare*. In each of the years of research in all the departments there were students who did not answer this question.

In several answers in 2018 students wrote about the celebration in Paris when, as they put it, *Serbia was humiliated at the main ceremony*. They emphasise the large number of casualties in World War I and evaluate the political state of affairs in the course of the 20th century as negative.

In their answers to the following question – *What have we shown within Serbia by celebrating Armistice Day?* – students wrote that by observing this day *one showed respect towards ancestors – by remembering a glorious moment in Serbian history*. In their answers they also state critical views of the current political state of affairs (in 2015). The attitudes of the students of *psychology* and *pedagogy* are harmonised with regards to their

opinion that by observing this day *one shows respect towards our history, but we give precedence to peace and celebrate the holiday accordingly.*

In the year 2016, the attitudes of the students of *psychology, pedagogy* and *andragogy* coincide as well. By observing this day, the students believe, *one pays one's respects to ancestors, one does not forget one's history, one respects the victims of World War I, and they point out the importance of peace.*

In the research from the year 2017 as well, students in all the departments believe that by observing this day within Serbia *we express gratitude to ancestors.* They emphasise the importance of peace and freedom, remembrance of those who have fought, as well as passing on remembrance from one generation to the next.

There were students in all departments who did not respond to this question, but also those who wrote that this holiday should remind us of *some traits that we have lost as a people.*

In the year 2018 as well, students express their gratitude towards courageous ancestors *who have laid down their lives for us, emphasising the importance of peace.* The attitudes of the students of *psychology, pedagogy* and *andragogy* are in accord.

Thus, for example, students of *psychology* believe that by celebrating this holiday within Serbia one expresses *that at that point in time, as a people, we showed our magnificence, strength, a united front and the perseverance to regain and defend our home territory.*

In several answers students wrote: *absolutely nothing, nothing, we are cowards, we are lazy and there is this November 11th thing which we know little about.*

With regards to the answers to the following question – *What does this holiday mean for you?* – from 2015 to 2018 there were students in all departments whose ancestors had taken part in World War I. They highlighted their personal feelings and remembrance of the historic date.

The students' opinions vary, from attitudes such as *we do not forget the fighters who defended their homeland,* but also opinions that this holiday *represents nothing special, that it is something from a long time ago, something far in the past.*

Students of *psychology*, for example, pass their individual feelings through a historical filter of events and remembrance of ancestors. A number of students also believe that it is: *just another day off and a day to rest from the obligations at the Faculty*.

In the statements of the students of the Faculty of Philosophy who have taken part in this research *ancestors are role models*. This is about “a retrospective dimension, one of piety and respect, through which, in this manner, one gives a personal contribution to the immortality of others. Remembering the dead is [...] a type of memory that creates a common sense of togetherness” – Jan Assmann believes.

The images of the past in the public culture of remembrance that are conveyed to the communication collective (the public) via mediators of memory at annual ceremonies in locations of remembrance in Serbia and the world influence the shaping of both the cultural memory of the community and the individual memories that shape the cultural identity of each person. The research has shown that students are well informed about Armistice Day. They wrote that the information about this holiday had been obtained in the course of their schooling, through their family, as well as through print and electronic sources.

The final subchapter, *Narratives about a Holiday*, contains an analysis of the answers to the question of *what a holiday means for the students*. In the narratives of students from all departments, the largest number of answers are those in which they associate a holiday with the gathering of the family, friends and loved ones. In some answers, students make a connection between a holiday and a celebration of an important event. A holiday is, they wrote, free time without the usual activities – a day of rest.

In the course of the research, I obtained a clearer picture of the students' activities on Armistice Day. In each of the student groups that took part in the research, one could find one or more answers that the holiday was: *a day like any other, nothing special*, as well as that the students had no opinion about it.

The answers of the students in all five departments coincide. They wrote that *they did not go to the Faculty, that there*

were no lectures then, that they studied, that they rested, that they did nothing out of the ordinary, that they spent it just like any other day.

Jan Assmann believes that “the original function of celebrating was to compartmentalise time, not to create some sort of ‘sacred time’ as opposed to ‘everyday time’. By structuring and rhythmising the course of time, celebrations create a general time order in which the everyday receives its place as well.”

Last of all, I owe a great deal of gratitude to the students of the Faculty of Philosophy in Belgrade for taking part in this research and being honest and open in their answers.

Translated by Bojana Gledić

Сенка Ковач
ДАН ПРИМИРЈА
Празник у антрополошком огледалу

Издавачи

Универзитет у Београду – Филозофски факултет
Одељење за етнологију и антропологију
Досије студио, Београд

За издаваче

Иван Ковачевић
Мирко Милићевић

Лектура

Досије студио

Дизајн корица

Владимира Илић

Аутор фотографије на корицама

Сенка Ковач

Обрада фотографије

Гордана Толић

Графички прилози

Оливер Тошковећ

Припрема и штампа

Досије студио, Београд

ISBN 978-86-6427-142-4 (ФФ)

ISBN 978-86-6047-329-7 (ДС)

Тираж

300 примерака

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

394.26(497.11)“20“

316.654:39(497.11)“20“

КОВАЧ, Сенка, 1956–

Дан примирја : празник у антрополошком огледалу /
Сенка Ковач. – Београд : Универзитет, Филозофски
факултет, Одељење за етнологију и антропологију : Досије
студио, 2020 (Београд : Досије студио). – 288 стр. ; 20 см. –
(Библиотека Етноантрополошки проблеми. Монографије ;
књ. 16)

“Монографија је настала као резултат рада на пројекту
Антрополошко проучавање Србије - од културног наслеђа
до модерног друштва (177035) “ --> стр. [4]. – Тираж
300. – Напомене и библиографске референце уз текст. –
Библиографија: стр. 269–280.

ISBN 978-86-6427-142-4 (ФФ)

ISBN 978-86-6047-329-7 (ДС)

а) Државни празници – Антрополошки аспект – Србија – 21в

б) Дан примирја – Јавно мњење – Антрополошка
истраживања – Србија

COBISS.SR-ID 18614281

ISBN 978-86-6427-142-4 (ФФ)
ISBN 978-86-6047-329-7 (ДС)

Одељење за етнологију и антропологију баштини традицију наставе етнологије на Филозофском факултету Велике школе у Београду (осн. 1863) и њеног Етнолошког семинара (осн. 1906). Одељење је 1990. допунило свој назив у Одељење за етнологију и антропологију, административно обележивши значајне теоријско-методолошке промене које су дисциплину из традиционално оријентисаног проучавања искључиво националне културе трансформисале у савремену социокултурну анализу друштвене стварности и културне разноврсности на националном, регионалном и глобалном нивоу.

Одељење издаје часопис „Етноантрополошки проблеми“ (www.eap-iea.org) и суиздавач је „Етнолошке библиотеке“ (www.etnoloskabiblioteka.co.rs).